

คือ วิญญาณ เสรี

ปรีดี

พนมยงค์

बिनामना

อาลัยอาจารย์ปรีดี

คือ วิญญาณ เสรี

คือ ดาวที่ ดำรง

คือ เทียนที่ ล่าร้าง

คือ เกียรติที่ กำจกร

คือ แสงธรรมที่ นำฉาย

คือ ผู้ประกาศ คำ

ผู้ พลิก ประวัติศาสตร์

คือ เสรี ร่อง เรือง

อาลัย ท่าน อ่ำลา

แต่ เจตนา จินต์

คือ หริต และ มาลัย

สายใย ไม่ หยุต ยั้ง

แม่ โดม จัก ผงาด

ปรีดี พนมยงค์

ชื่อ ปรีดี พนมยงค์

อยู่ คู่ ฟาสถาวร

แต่ สอง ทาง ไร้ สุนทร

และ จาร ใจ ผู้ ใฝ่ ธรรม

คือ ความหมาย ที่ เลิศล้ำ

"ธรรมศาสตร์ และการเมือง"

ประชา ราษฏร ให้ โลก เลื่อง

ระยับ อยู่ คู่ ฟาดิน

จาก ประชา ท้าว ธานี นทร์

จัก สืบ ล่วง เป็น พลัง

จาก ดวง ใจ ชน รุ่น หลัง

แต่ ยัง อยู่ อย่าง ยืนยง

ธรรมศาสตร์ จัก ดำรง

ประดับ ไว้ ใน ใจ ชน

Pridi Banomyong

The Centennial Anniversary 11 May 2000

Pridi Banomyong: A Hundred Years

Pridi Banomyong was a bright shining star in Thailand's long and often painful struggle for democracy. Indeed, he can be justly considered the founding father of Thai democracy.

At the time of his birth in 1900, Thailand was languishing under foreign domination; her peasantry was being bled dry under the exploitative and oppressive feudal system. Born into a farmer family, Pridi had first-hand experience of the peasants' plight, and even as a youth was determined to help them.

Because of his exceptional academic record, he was sent to Paris on a scholarship to study law from 1920-1927. There he imbibed democratic ideals, and came to the conclusion that democracy was an indispensable precondition for the emancipation of both his country and its peasantry.

As a Founder of Thai Democracy

In 1927, a group of seven students founded the People's Party in Paris, with Pridi as its chairman. In 1932, a coalition of government officials, military officers, and civilians, with the People's Party as its core, overthrew the absolute monarchy in Thailand and instituted a constitutional monarchy. On the very day of the coup, Pridi formulated six principles to serve as guidelines for the new regime: national sovereignty, domestic security, economic well-being (including guaranteed employment), universal equality, liberty, and education.

Subsequently he wrote a provisional constitution that declared the supreme power rested with the people, and divided the government into three branches: legislative, executive, and judicial. Later, as first Secretary General of the House of Representatives, he was instrumental in drafting Thailand's first permanent constitution.

As a Reformer

Idealism never has an easy passage in this world, and throughout his career Pridi was a target of Thailand's powerful right wing, which considered him a communist. In truth, it would be more accurate to describe him as a social democrat. Even so, his ideas were ahead of his time and provoked fierce opposition. Given the forces arrayed against him, it can be considered almost a miracle that he achieved as much as he did.

He drafted a national economic plan which aimed at providing employment for every Thai citizen, a social security system, and a state-guided economy. This plan was never adopted, but elements of it were implemented in later years: the establishment of a central bank, a system of graduated taxation, civil service reform, and, just recently, a social security system.

As Interior Minister (1933-1937), he decentralized the government by giving more power to local municipalities. He also worked for women's rights and universal suffrage.

As Finance Minister (1938-1939), he abolished the head tax which peasants had to pay their landlords, abolished the land tax they had to pay the government, and instituted a system of graduated taxation. He pushed through a budget bill which required that specific funds be allocated for specific purposes, and that the budget be drawn up by parliament rather than by the executive branch.

As an Educator

In 1934, Pridi founded Thammasat University as an open university specializing in law, economics, and the social sciences. He was especially concerned that it should educate the public in democratic principles. He felt so strongly about this that he transferred ownership of his own publishing company to the university so that it would not be dependent on government funding. He thus helped to fund the university out of his own pocket.

As a Humanist, Freedom-fighter, and Peace-lover

As foreign minister (1937-1938), Pridi headed the Thai negotiating team that revised unequal treaties between Thailand and twelve foreign countries. Previously, foreigners could not be tried in Thai courts and import taxes were limited to 3%. The revised treaties abolished these restrictions,

restored the nation's judicial and economic sovereignty.

When the Japanese army invaded Thailand during World War II, the Thai military took their side and declared war on the United States and Britain, thus violating a neutrality act which had been passed with Pridi's backing. Pridi the reupon founded the Free Thai Movement and rallied the nation to oppose the Japanese. Although Thailand at the time was under a military dictatorship, Pridi, as the regent of the young King Ananda (Rama VIII), declared the Thai declaration of war null and void.

As Prime Minister after World War II, he negotiated an agreement with the Allied forces that guaranteed that Thailand would not be occupied. He also brought Thailand into the United Nations.

After World War II, he worked to secure the freedom of the former French and British colonies in Southeast Asia, believing Burma, Malaya, Laos, Cambodia, and Vietnam should be independent states. He wanted to found a league of Southeast Asian nations. In retrospect, such an organization might have saved the region much turmoil and bloodshed. But his efforts were thwarted by a military coup, and Pridi was forced to flee Thailand and go into exile in 1947. His vision of a league of Southeast Asian nations lives on, in modified form, in ASEAN.

Even in exile, Pridi maintained a lively interest in his nation's affairs, and issued a stream of letters and articles giving his opinions and advice on a wide variety of topics. Living a simple and frugal life, he believed in Buddhism, the rule of law, and humanitarian principles. He was opposed to warfare in any form, and unceasingly advocated neutrality and peaceful coexistence. Throughout his life, he was committed to serving his country and his people with all his ability, even at the risk of his own life.

He died in Paris in 1983, He would have been a hundred years old on 11 May 2000.

Conclusion

Therefore, in order to:

- give due recognition to the aforementioned ideals and achievements of Pridi Banomyong;
- express the gratitude of the Thai people for his unbounded service to his people and his country;
- hold up an example for our youth to emulate, so that they will devote themselves to the welfare and development of society;
- apprise the international community of the

great deeds that a Thai citizen performed for his country and the world at large; and

-give praise and respect where it is due;

now it is deemed appropriate to hold celebrations to commemorate the hundredth year of the birth of Pridi Banomyong.

Chloropsis Aurifrons Pridii

This new bird species was discovered in the mountain regions in the North-west of Siam on 9 December 1928. Later, the Smithsonian Institution of U.S.A. registered this bird species as "USNM 311538" and named "*Chloropsis aurifrons pridii*" with the remarks as follows: "This bird is named in honour of Pridi Banomyong (Luang Pradist Manudharm), Leader of the Free Thai Movement".

คำนำ

๘๒ ปี ๑๑ เดือน กับ ๒๑ วัน ของการมีชีวิตในโลกนี้ นายปรีดี พนมยงค์ มีความภาคภูมิใจที่เกิดมาเป็นคนไทยจวบจนวาระสุดท้ายของชีวิต ดังนั้นจึงมีปณิธานแน่วแน่จะทำหน้าที่ในฐานะที่เกิดมาเป็นคนไทย ซึ่งจะต้องสนองคุณชาติ โดยไม่ได้มุ่งหวังเอาตำแหน่งในราชการหรือผลประโยชน์ใด ๆ มาเป็นรางวัลตอบแทน

จากสามัญชนสู่ตำแหน่งหน้าที่การงานที่มีความรับผิดชอบสูงสุด นายปรีดี พนมยงค์ ประสบมาแล้วทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว และในที่สุดต้องระหกระเหินจากบ้านเกิดเมืองนอน

ในวาระครบรอบ ๑๐๐ ปีชาตกาลของปुरुชนคนหนึ่งที่ยึดด้วยประสบการณ์ชีวิตเช่นนายปรีดี พนมยงค์ ย่อมเป็นโอกาสที่คนรุ่นหลังจะได้ศึกษาหาความจริงอันเป็นสัจธรรม ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์สังคมไทยให้ธำรงไว้ซึ่งเอกราชอธิปไตย ประชาธิปไตย ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์ ได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่

ปรีดี พนมยงค์

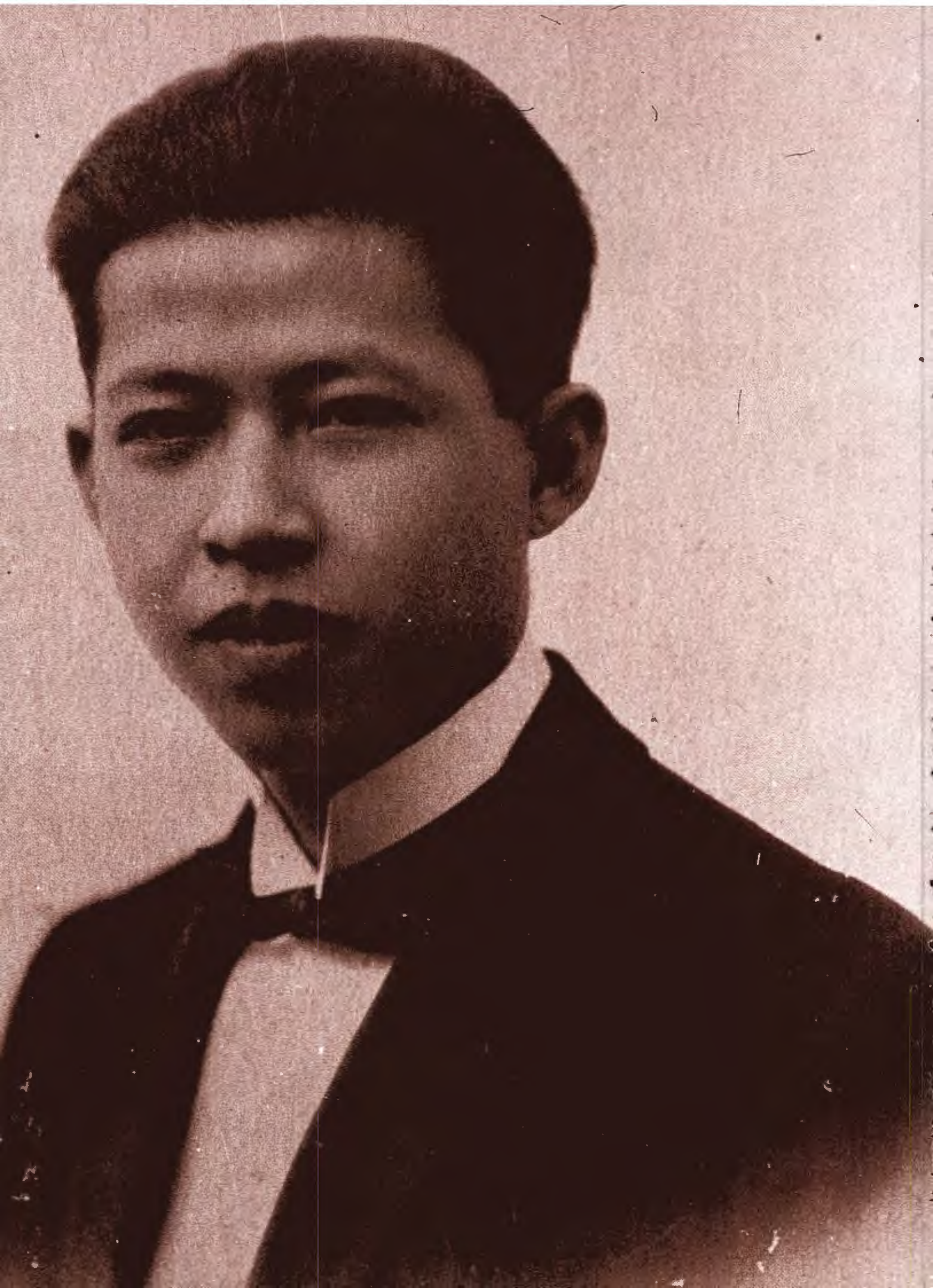
(ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์)

๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓

สารบัญ

๑๐	ประมวลภาพปรีดี พนมยงค์	
๙๐	กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี	
	จิตสำนึกก่อภักดิ์ในวัยเยาว์ ปรีดี พนมยงค์	สันติสุข ไสภณสิริ
๑๑๐	การอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕	
	ถึงรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐	สัมพันธ์ พึ่งประดิษฐ์
๑๒๐	ปรีดี พนมยงค์	
	กับมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง	ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
๑๓๘	รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์	
	กับขบวนการเสรีไทย	วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์
๑๖๘	รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์	
	กับเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย	วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์
๑๘๐	ปรีดี พนมยงค์ กับการต่างประเทศ	สมจิตต์ อินสิงห์ / ระวี ฤกษ์จำนง
๑๙๖	ปรีดี พนมยงค์ กับพระพุทธศาสนา	พระศรีปริยัติโมลี
๒๐๖	ปรีดี พนมยงค์ กับสถาบันกษัตริย์	
	และกรณีสวรรคต	สุพจน์ ตำนตระกุล
๒๓๖	ปรีดี พนมยงค์ ในต่างแดน	วาทณี พนมยงค์ สายประดิษฐ์
๒๕๔	ปรีดี พนมยงค์	
	กับการฉลอง ๑๐๐ ปีแห่งชาติกาล	วิเชียร วัฒนคุณ
๒๖๖	รำลึกถึงความหลัง	ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์
๒๖๘	จุดบรรจบ	พระธรรมปิฎก
๒๗๑	ปฏิทินชีวิตปรีดี พนมยงค์	

เมื่ออายุได้ ๑๘ ปี นายปรีดี พนมยงค์ สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนกฎหมาย และเป็นสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภา ต่อมาได้รับทุนจากกระทรวงยุติธรรมไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศส ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๓-๒๔๗๐

นายปรีดี พนมยงค์ ถือกำเนิดและเติบโตมาในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง ท่านเกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ อันเป็นช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ ในครอบครัวชาวนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชีวิตในวัยเด็กทำให้นายปรีดีได้สัมผัสกับสภาพปัญหาของชาวนา ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศในยุคนั้น

งานชุมนุมนักเรียนไทยของสามัคยานุเคราะห์สมาคมซึ่งนายปรีดีได้รับเลือกให้เป็นสหภาพฯ พ.ศ. ๒๔๖๘

ถ่ายภาพร่วมกับนักเรียนไทยในฝรั่งเศส แถวนั่งจากซ้าย : ปรีดี พนมยงค์ หลวงวิจิตรวาทการ ชม จารุรัตน์

แถวยืนจากซ้าย : ควง อภัยวงศ์ แถบ อภัยวงศ์ ควง รักตะประจิต

(ภาพหน้าซ้าย) รับประทานอาหารกลางวันที่สวนสาธารณะแห่งหนึ่งในกรุงปารีส พ.ศ. ๒๔๖๘

จากซ้าย : หลวงสิริราชไมตรี นายควง อภัยวงศ์ นายปรีดี พนมยงค์

“ผมได้กล่าวแล้วถึงสภาพสังคมไทยที่ผมประสบพบเห็นแก่ตนเองว่าราษฎรได้มีความอึดคัดขัดสนในทางเศรษฐกิจ เพราะไม่มีสิทธิเสรีภาพกับความเสมอภาคในทางการเมือง อีกทั้งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและอำนาจของหลายประเทศทุนนิยม ผมได้มีความคิดก่อนที่ได้มาศึกษาในฝรั่งเศสแล้วว่า จะต้องค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติม ว่ามีวิธีใดที่จะทำให้ความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น”

(ประสบการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบาลอวูโล ปรีดี พนมยงค์)

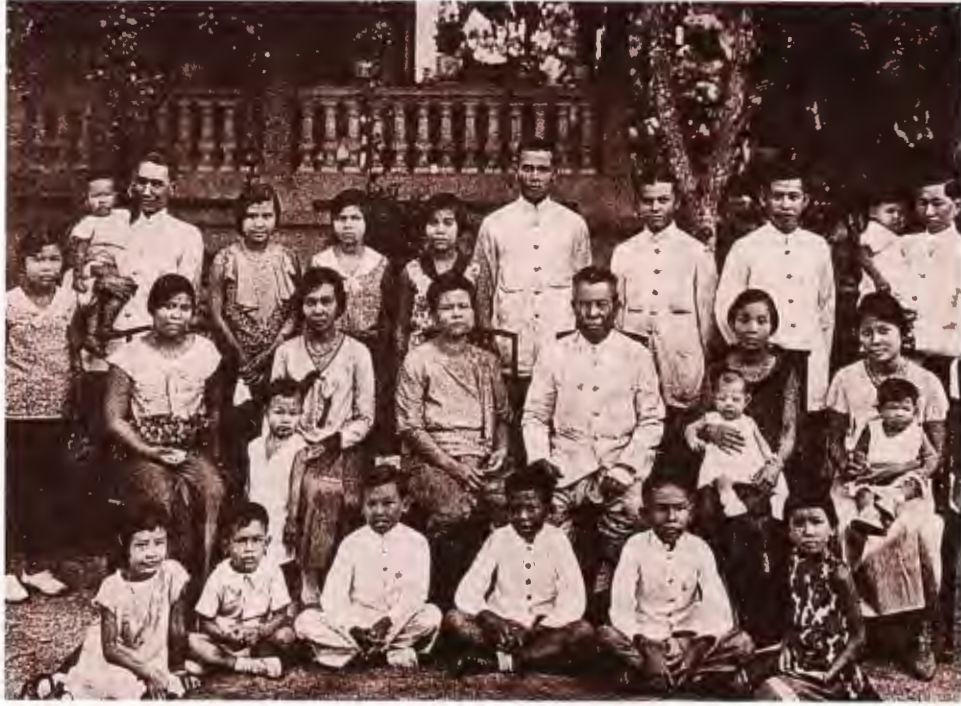

๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑ สมรสกับนางสาวพูนสุข ณ ป้อมเพชร์

(ภาพหน้าซ้าย) ชุตครุย “ดุษฎีบัณฑิตกฎหมาย” (Docteur en Droit) มหาวิทยาลัยปารีส
ซึ่งนายปรีดีได้สำเร็จการศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ขณะมีอายุ ๒๖ ปี

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ นายปรีดีเป็นผู้นำคณะราษฎรฝ่ายพลเรือน ผู้มีบทบาทมากที่สุดในการจัดวางรูปแบบการปกครองในระบอบใหม่ เนื่องจากเป็นคนไทยคนแรกที่สามารถดุษฎีบัณฑิตกฎหมายจากมหาวิทยาลัยปารีส นายปรีดีจึงให้ความสำคัญกับงานด้านนิติบัญญัติกับการปกครองเป็นพิเศษ นอกจากจะเป็นผู้ร่างประกาศคณะราษฎรแล้ว ท่านยังเป็นผู้ให้กำเนิดรัฐธรรมนูญฉบับแรกของสยามประเทศ ที่ใช้เป็นบรรทัดฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย และยังเป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการร่างพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งมีเนื้อหาจัดรูปแบบการปกครองออกเป็นสามกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น

ถ่ายภาพหมู่กับครอบครัวของท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ ที่บ้าน ณ ป้อมเพชร์ พ.ศ. ๒๔๘๑ นั่งขวาสุดแถวกลางคือท่านผู้หญิง
อาจารย์ปรีดียีนคนที่ ๒ ขวามือ

(ภาพหน้าขวา) กับบุตรธิดา ในสวนที่บ้าน ณ ป้อมเพชร์ ถนนสีลม พ.ศ. ๒๔๘๑

ท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ เป็นภรรยาคู่ทุกข์คู่ยากของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ตลอดระยะเวลา ๕๕
ปีที่ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน และในหนังสือ ชีวิตฉันผวนของข้าพเจ้า และ ๒๑ ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐ
ราษฎรจีน อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ได้เขียนคำอุทิศไว้ว่า “แต่พูนสุข ภรรยาและเพื่อนที่ดีที่สุดของ
ข้าพเจ้า โดยอยู่เคียงข้างข้าพเจ้าตลอดเวลา แม้ในยามประสบเคราะห์กรรม”

ภายหลังสำเร็จการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศส
ปรีดี พนมยงค์ ได้เข้าทำงานเป็นผู้พิพากษาประจำกระทรวงยุติธรรม ผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมาย และอาจารย์สอนโรงเรียนกฎหมาย
ในภาพถ่ายร่วมกับผู้สอบไล่วิชากฎหมาย ก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕

(ภาพหน้าขวา) บน : คณะราษฎรฝ่ายทหารและพลเรือนหน้าวังปารุสกวัน
ในวันแห่งการอภิวัฒน์เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕
ล่าง : ทหารฝ่ายคณะราษฎรกำลังแจกแถลงการณ์ให้ประชาชนที่ถนนราชดำเนิน

นายปรีดีมิได้มุ่งหมายเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตยทางการเมืองเท่านั้น หากแสดงเจตนารมณ์และแสดงบทบาทอย่างแจ่มชัดที่จะก้าวไปสู่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา เหนือสิ่งอื่นใด ท่านปรารถนาที่จะให้ระบอบประชาธิปไตยเป็นบรรทัดฐานในการพัฒนาประชาชาติเล็ก ๆ อย่างสยาม ให้ยืนหยัดอยู่อย่างมีเอกราชและศักดิ์ศรีในทุกด้าน ท่ามกลางนานาอารยประเทศในประชาคมโลกยุคใหม่ เจตนารมณ์ประชาธิปไตยของท่านปรากฏอย่างชัดเจนในหลัก ๖ ประการของ “ประกาศคณะราษฎร” ที่ท่านเป็นผู้ร่างขึ้นเพื่อใช้เป็นคำแถลงการณ์ ในวันเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ประชาชนในงานเฉลิมฉลองรัฐธรรมนูญของคณะราษฎร พ.ศ. ๒๔๗๕
(ภาพหน้าซ้าย) เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ บนเรือเดินสมุทร ฮากซานมารู ของญี่ปุ่นเพื่อเดินทางไปประเทศฝรั่งเศส
ภายหลังถูกรัฐบาลสังหารเหตจากประเทศไทยด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนักการเมืองคนแรกที่ริเริ่มแนวความคิดที่จะให้ราษฎรทุกคนได้รับการ
ประกันสังคมจากรัฐบาล โดยระบุไว้อย่างชัดเจนในหมวดที่ ๓ แห่งเค้าโครงการเศรษฐกิจ แต่น่า
เสียดายที่ร่างของแนวความคิดดังกล่าวถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ กว่าประเทศไทยจะยอมรับ
ให้มโนนโยบายประกันสังคมให้แก่ประชาชนก็เป็นเวลา ๖๐ ปีหลังจากนั้น

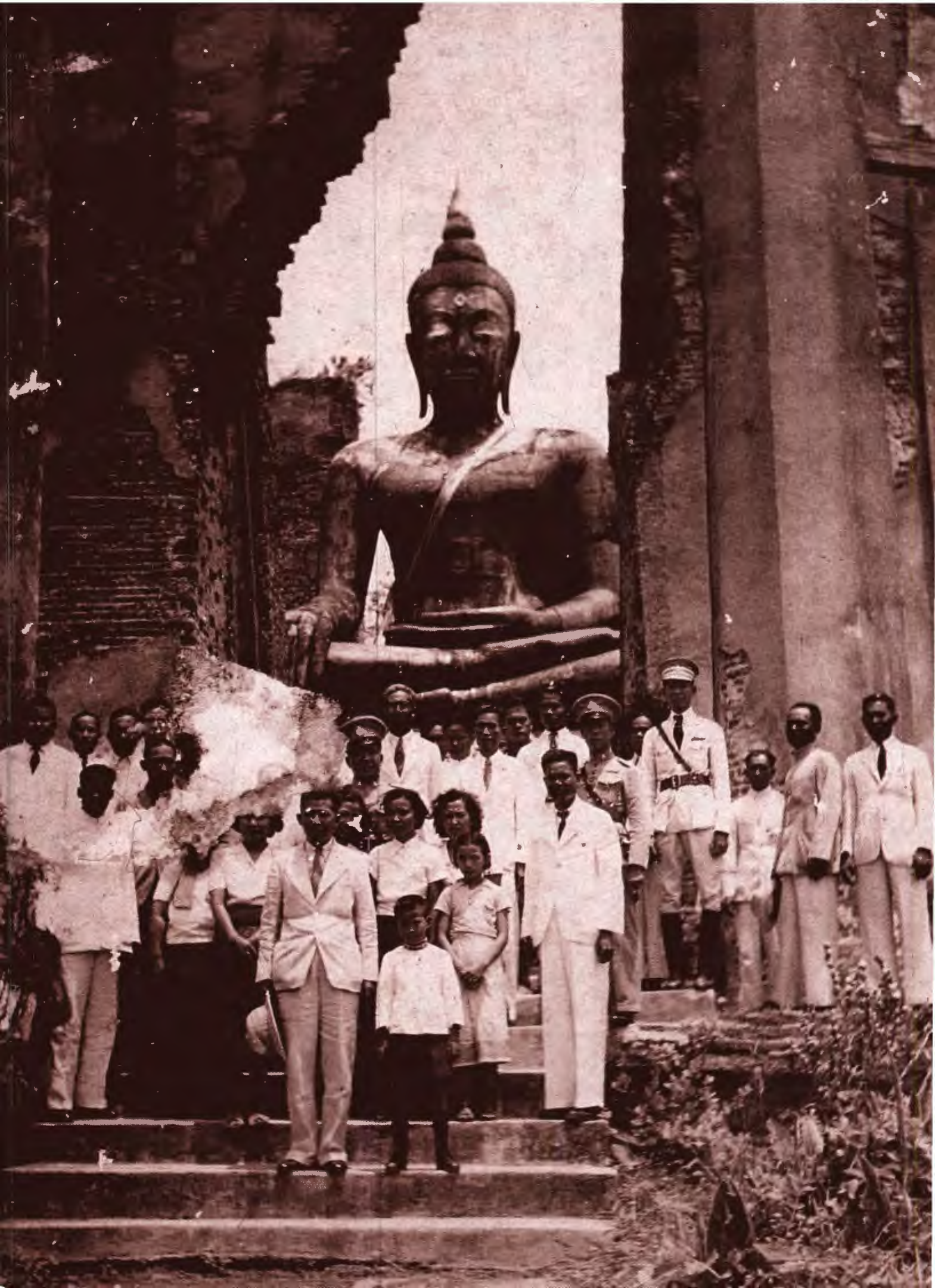

ภายหลังพ้นเอก พระยาพลข ได้ทำการยึดอำนาจเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ นายปรีดีได้กลับประเทศอีกครั้งหนึ่ง
ในภาพนายปรีดีตรวจราชการภาคใต้ เวะเยียมราษฎรและข้าราชการที่จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๔

(ภาพหน้าขวา) ตรวจราชการที่วัดมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๗๘

นายปรีดีเป็นตัวตั้งตัวตีให้รัฐบาลยกฐานะกรมร่างกฎหมายเป็น “คณะกรรมการกฤษฎีกา” ทำหน้าที่ร่าง
กฎหมายและเป็นที่ยกกฎหมายของแผ่นดิน ทั้งยังพยายามผลักดันให้ “คณะกรรมการกฤษฎีกา”
ทำหน้าที่ “ศาลปกครอง” อีกด้วย แนวความคิดในเรื่อง “ศาลปกครอง” ของท่านแสดงให้เห็นว่า
ท่านต้องการให้ราษฎรสามารถตรวจสอบฝ่ายปกครองได้ และมีสิทธิ์ในทางการเมืองเท่าเทียมกับข้าราชการ
อย่างแท้จริง นายปรีดีสนับสนุนแนวคิดศาลปกครองมาตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

(ภาพบนสุด) เยี่ยมโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๘๐
(ภาพบน) เยี่ยมพี่น้องชาวมุสลิมทางภาคใต้

(ภาพหน้าขวา) ตรวจราชการเยี่ยมราษฎรชายแดนริมแม่น้ำโขงและตรวจเรือนจำจังหวัดนครพนม พ.ศ. ๒๔๗๘

เรือนจำจังหวัดนครพนม
พ.ศ. ๒๔๕๗

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
ขึ้นเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ซึ่งเป็นผลมาจากหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรในการปฏิวัติ ๒๔๗๕
ที่ต้องการให้เสรีภาพทางการศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

หลัก ๖ ประการของ “ประกาศคณะราษฎร”

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
๓. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยยาก
๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน
๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ
๖. จะต้องให้มีการศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ปรีดี พนมยงค์ บนขบวนรถไฟเมื่อครั้งไปเจรจากับสัมพันธมิตรในยุโรป พ.ศ. ๒๔๗๘

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ปรีดี พนมยงค์ ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลสยามให้เดินทางไปเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาต่าง ๆ กับผู้นำประเทศมหาอำนาจ
อันได้แก่ อังกฤษ อิตาลี สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น

“ระหว่างที่ข้าพเจ้าศึกษาวิชากฎหมายนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า มหาอำนาจต่างชาติถือสิทธิสภาพนอก
อาณาเขตเหนือประเทศสยาม ไม่ว่าจะเป็นทั้งทางทฤษฎีหรือทางปฏิบัติ คนในสังกัดมหาอำนาจ
เหล่านี้ไม่ต้องขึ้นศาลไทย เพราะคดีที่มีคู่ความเป็นคนสังกัดต่างชาติเหล่านั้น จะต้องให้ศาลกงสุล
หรือศาลคดีระหว่างประเทศตัดสิน ทั้งนี้เป็นไปตามสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคระหว่างชาติมหาอำนาจ
กับประเทศสยาม ในศาลคดีระหว่างประเทศ คำวินิจฉัยของผู้พิพากษาชาตินิโอรปจะมีน้ำหนักมากกว่า
คำวินิจฉัยของผู้พิพากษาชาวสยาม ข้าพเจ้าไม่พอใจการใช้อำนาจอธิปไตยเช่นนี้เลย ข้าพเจ้าจึงได้
ตัดสินใจที่จะทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชของชาติอันสมบูรณ์ โดยมีอำนาจอธิปไตยของตน
อย่างเต็มเปี่ยม”

ปรีดีพนมยงค์ ในระหว่างเดินทางไปประเทศอิตาลี เพื่อเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘

เมื่อภารกิจด้านการปกครองกระทรวงมหาดไทยเข้ารูปเข้ารอยแล้ว นายปรีดีเข้ามาดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อเป็นผู้นำในการแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคที่รัฐบาล สยามสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ทำไว้กับประเทศต่าง ๆ ในนามของสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือ เป็นจำนวน ๑๒ ประเทศ ซึ่งเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของคณะราษฎรในหลัก ๖ ประการที่จะต้อง “รักษาความเป็นเอกราชของประเทศไว้ให้มั่นคง” หลักการใหญ่ ๆ ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ สามารถแก้ไขในสนธิสัญญาไม่เสมอภาคได้สำเร็จ คือสิทธิสภาพนอกอาณาเขต แต่เดิมคนใน บังคับของต่างประเทศไม่ต้องขึ้นศาลสยาม ทำให้สยามสูญเสียเอกราชในทางศาล นอกจากนี้ต่างประเทศยังบังคับให้รัฐบาลสยามเรียกเก็บภาษีขาเข้าได้เพียงไม่เกินร้อยละ ๓ เท่านั้น ทำให้เก็บรายได้ ไม่เต็มที่ นับเป็นการเสียเอกราชทางเศรษฐกิจที่จำต้องแก้ไข

บนเรือรบของราชนาวิสยาม ที่เมือง Trieste ประเทศอิตาลี พ.ศ. ๒๔๗๘

(ภาพบนสุด) เยือนประเทศญี่ปุ่นเพื่อเจริญสัมพันธไมตรี และแวะเยี่ยมชมโรงเรียนการทหารนาราชิโย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔
(ภาพบน) ปรีดี พนมยงค์ขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๔๘๑)
กำลังลงนามยกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคระหว่างสยามกับประเทศมหาอำนาจ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐
(ภาพหน้าขวา) บนเรือสินค้ากับท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ ระหว่างเดินทางไปเจรจากับต่างประเทศ

นายปรีดีได้ใช้ยุทธวิธีบอกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศคู่สัญญา และได้ยื่นร่างสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่สยามได้เอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ให้ประเทศเหล่านั้นพิจารณา นายปรีดีได้ใช้ความอุตสาหะพยายามเจรจา โดยอาศัยหลัก "ดุลยภาพแห่งอำนาจ" จนประเทศนั้น ๆ ยอมทำสนธิสัญญาใหม่ที่สยามได้เอกราชอธิปไตยสมบูรณ์ทั้งในทางการเมือง ในทางศาล และในทางเศรษฐกิจ

คณะรัฐมนตรีสมัยพันเอก หลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี และนายปรีดีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๔)
ถ่ายภาพร่วมกันในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑

เมื่อนายปรีดีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๔) ได้ปฏิบัติภารกิจเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคมคือ

๑. ยกเลิกเงินภาษีรัชชูปการ อันเป็นเงินส่วยที่ราษฎรไพร่ต้องเสียให้แก่เจ้าศักดินา
๒. ยกเลิกอากรค่านาซึ่งชาวนาต้องเสียแก่เจ้าศักดินาสูงสุดที่ถือว่าที่ดินทั้งหลายทั่วราชอาณาจักรเป็นของประมุขของสังคม
๓. จัดระบบเก็บภาษีอากรที่เป็นธรรมในระบอบประชาธิปไตยโดยสถาปนา "ประมวลรัษฎากร" เป็นแบบฉบับครั้งแรกในประเทศไทย ซึ่งรวมบทบัญญัติเกี่ยวกับภาษีอากรทางตรง ผู้ใดมีรายได้มากก็เสียภาษีมาก และถ้าผู้ใดบริโภคเครื่องบริโภคที่ไม่จำเป็นแก่การดำรงชีพ ก็ต้องเสียภาษีอากรมากตามลำดับ
๔. การร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ เพื่อให้มีการใช้งบประมาณแผ่นดินที่มาจากภาษีอากรของราษฎรอย่างรัดกุม และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประเทศชาติ

นายปรีดีเป็นผู้วางรากฐานสำคัญในการจัดตั้งธนาคารกลางหรือเรียกในสมัยนั้นว่า ธนาคารชาติไทย เพราะตระหนักว่าไทยจะต้องมีสถาบันการเงินระดับชาติ แม้ว่าจะได้รับการคัดค้านจากหลายฝ่ายอย่างไม่จำเป็น ในภาพขณะทำพิธีเปิดสำนักงานธนาคารชาติไทยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๓

ในช่วงเวลาที่นายปรีดีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง แม้จะเป็นช่วงที่ใกล้เข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้วก็ตาม แต่เสถียรภาพทางการเงินและการคลังของสยามนับว่ามั่นคงที่สุดยุคหนึ่ง ด้วยการเล็ง การณ์ไกลของท่าน ได้ทำให้เสถียรภาพของเงินบาทมั่นคง กล่าวคือเมื่อใกล้เข้าสู่สงครามโลก ครั้งที่ ๒ นายปรีดีคาดคะเนว่าเงินปอนด์ที่เป็นเงินทุนสำรองเงินตราอาจจะไม่มีเสถียรภาพ จึงได้ นำเงินปอนด์จำนวนหนึ่งไปซื้อทองคำเป็นจำนวนน้ำหนักประมาณ ๑ ล้านออนซ์ ในราคาออนซ์ละ ๓๕ เหรียญสหรัฐ และได้นำทองคำนั้นมาเก็บไว้ในห้องนิรภัยกระทรวงการคลัง ซึ่งยังคงรักษาไว้ เป็นทุนสำรองเงินบาทอยู่จนปัจจุบัน

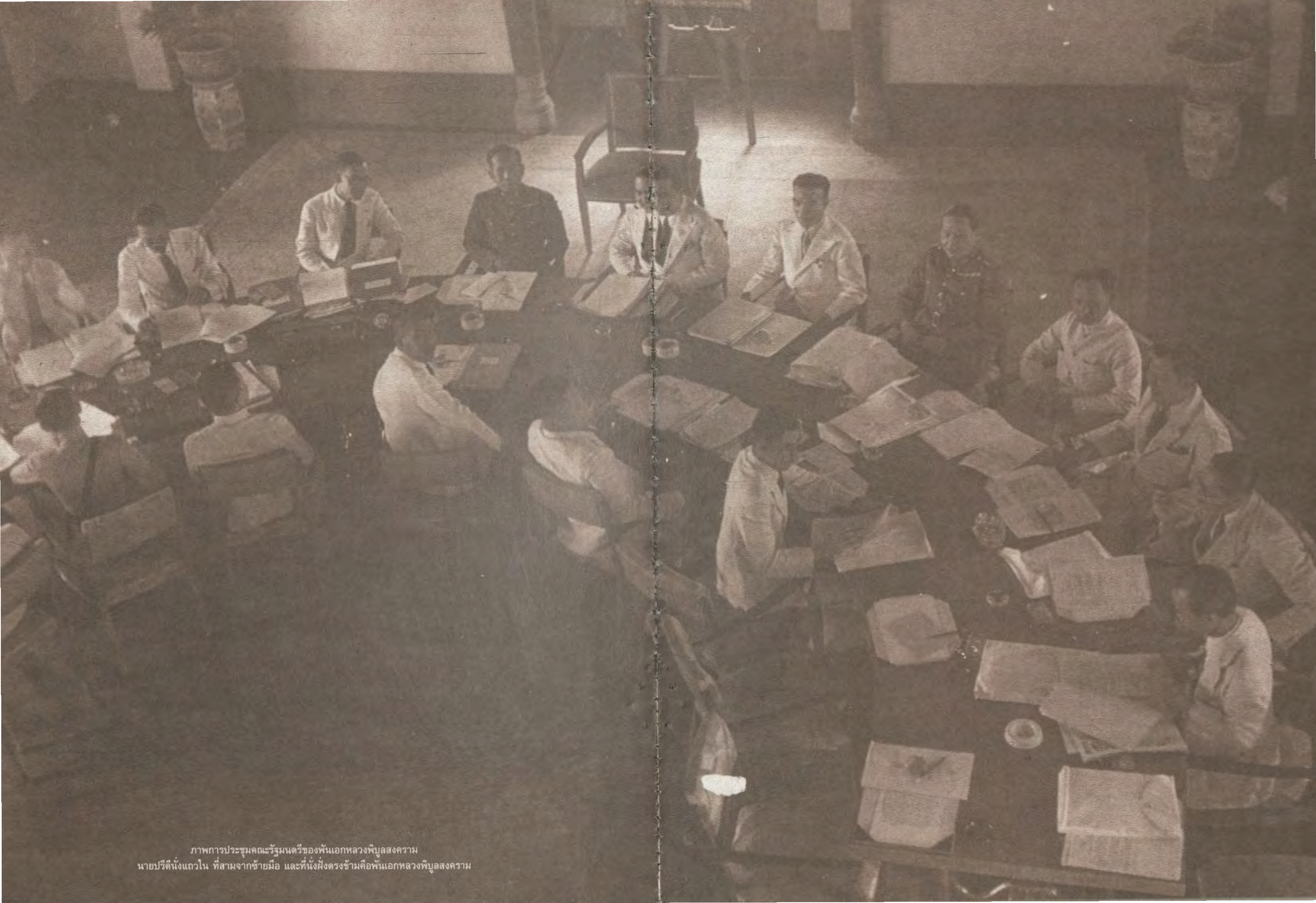
ปรีดี พนมยงค์ ในขณะที่ดูแลการถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง พระเจ้าช้างเผือก ในฐานะผู้เขียนบทภาพยนตร์และผู้อำนวยการสร้าง
ถ่ายทำประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๒ ก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา

"...ชัยชนะแห่งสันติภาพนั้นมิได้มีชื่อเสียงบรรลือนามน้อยไปกว่าชัยชนะแห่งสงครามแต่อย่างใด..."
ความตอนหนึ่งจากคำนำในภาพยนตร์เรื่อง พระเจ้าช้างเผือก เป็นภาพยนตร์ไทยเสียงภาษาอังกฤษ
ในฟิล์มเรื่องแรก ซึ่งมีนายปรีดี เป็นผู้อำนวยการสร้าง เพื่อต้องการสื่อแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพและ
การแก้ปัญหาสงครามโดยสันติวิธี และแสดงความเห็นเพื่อคัดค้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูล-
สงคราม ที่มีนโยบายชาตินิยมรุนแรงและฝักใฝ่ลัทธิเผด็จการทหารในเวลานั้น

(ภาพบนสุด) กองถ่ายทำภาพยนตร์ พระเจ้าช้างเผือก ภาพยนตร์ไทยเสียงภาษาอังกฤษในฟิล์มเรื่องแรก
ที่ป่าแดง จังหวัดแพร่ ตอนทัพช้าง
(ภาพบน) ไปสเตอร์ภาพยนตร์เรื่อง พระเจ้าช้างเผือก

ภาพการประชุมคณะรัฐมนตรีของพันเอกหลวงพิบูลสงคราม
นายปรีดีนั้งแถวใน ที่สามจากซ้ายมือ และที่นั่งฝั่งตรงข้ามคือพันเอกหลวงพิบูลสงคราม

นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้นำขบวนการเสรีไทย เพื่อต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขณะประชุมกับสัมพันธมิตร และ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส ผู้นำเสรีไทยคนหนึ่งในทำเนียบท่าช้าง

(ภาพหน้าซ้าย) บน : หลังจากที่รัฐบาลไทยยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่าน สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติให้นายปรีดี พนมยงค์ ทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๔ เมื่ออายุได้เพียง ๔๑ ปี

ล่าง : งานเลี้ยงรับรองที่กระทรวงการต่างประเทศ

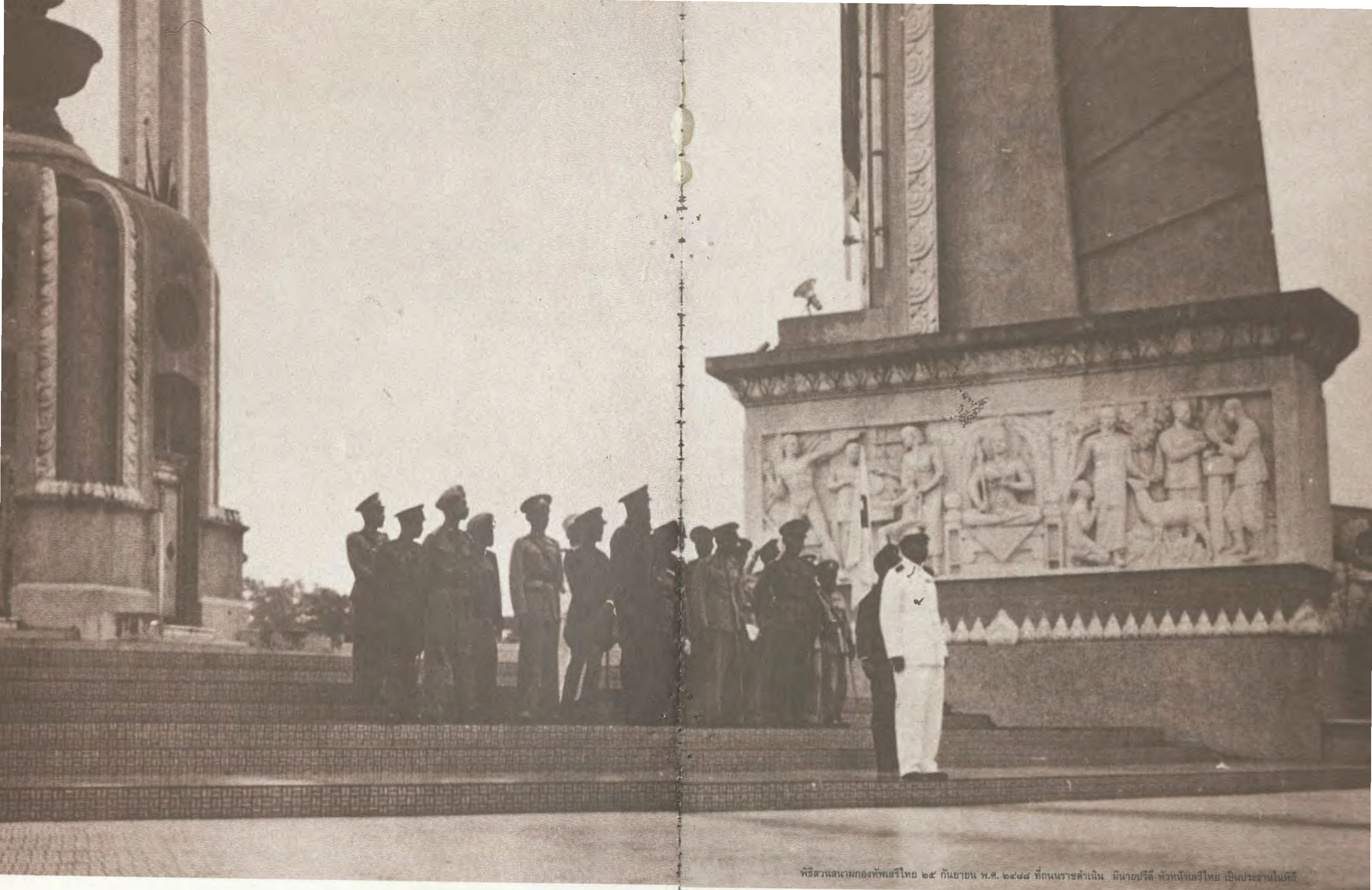

การลงนามกับประเทศสัมพันธมิตร ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลง

(ภาพหน้าซ้าย) นายปรีดี พนมยงค์ ให้สัมภาษณ์ผู้แทนหนังสือพิมพ์ที่ทำเนียบท่าช้างใน โอกาสต่าง ๆ ภายหลังเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

ทันทีที่กองทัพญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทย เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ผู้นำเผด็จการทหารของไทยเวลานั้นเข้าร่วมกับญี่ปุ่นประกาศสงครามกับสัมพันธมิตรสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ นายปรีดีได้อาศัยฐานะของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทำการประสานความสามัคคีของคนไทยทุกฝ่าย ทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ นับตั้งแต่พระบรมวงศานุวงศ์ ทหาร ตำรวจ ข้าราชการพลเรือน นิสิต นักศึกษาปัญญาชน กรรมกร ชาวไร่ชาวนา ทำงานกู้ชาติบ้านเมืองในนามของขบวนการเสรีไทย. โดยมีท่านเป็นหัวหน้า มีชื่อจัดตั้งว่า รฐ ภารกิจของขบวนการเสรีไทยคือร่วมมือกับคนไทยและสัมพันธมิตรต่อสู้ญี่ปุ่นผู้รุกราน และปฏิบัติการให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองว่าเจตนารมณ์ที่แท้จริงของราษฎรไทยไม่เป็นศัตรูต่อฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อหวังผลให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองว่าไทยเป็นรัฐเอกราช ไม่ตกเป็นประเทศแพ้สงคราม

พิธีสวนสนามกองทัพอากาศไทย ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ที่ถนนราชดำเนิน มีนายปรีดี หัวหน้าเสรีไทย เป็นประธานในพิธี

นายปรีดีในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทยกำลังตรวจแถวสวนสนามของกองกำลังเสรีไทย
เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘

(ภาพหน้าขวา) การสวนสนามของกองกำลังบางส่วนแห่งพลพรรคเสรีไทย
ณ ถนนราชดำเนิน โดยมีนายปรีดีเป็นประธานผู้รับคำนับ

“...ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงขอประกาศโดยเปิดเผยแทนประชาชนชาวไทยว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เป็นโมฆะไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับสหประชาชาติ ประเทศไทยได้ตัดสินใจที่จะให้กลับคืนมาซึ่งสัมพันธไมตรีอันดีอันเคยมีมากับสหประชาชาติเมื่อก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ และพร้อมที่จะร่วมมือเต็มที่ทุกทางกับสหประชาชาติในการสถาปนาเสถียรภาพในโลกนี้...”

ประกาศสันติภาพ

๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

นายปรีดี พนมยงค์ รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล สมเด็จพระอนุชา
และสมเด็จพระราชชนนี เสด็จนิวัตสู่ประเทศเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

(ภาพหน้าขวา) บน : ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๕
เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุด
(ล่าง) : ในงานรัฐพิธีงานหนึ่ง

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นายปรีดีได้ใช้ความรู้ความสามารถเจรจาต่อรองกับฝ่ายสัมพันธมิตร ทำให้ประเทศไทยไม่ต้องถูกยึดครองโดยฝ่ายสัมพันธมิตร ทำให้ประเทศไทยเป็นเอกราชมาจนถึงทุกวันนี้ และท่านมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกลำดับที่ ๕๕ ของสหประชาชาติ ซึ่งเป็นองค์การของผู้ชนะสงครามโลกในเวลานั้น ต่อมาเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ มีพระบรมราชโองการ ยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษและนพรัตน์ราชวราภรณ์ อันเป็นชั้นสูงสุดที่สามัญชนพึงได้รับ

การแถลงนโยบายของรัฐบาลที่มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม

นายปรีดีไปเปิดป้ายสมาคมไทย-จีนที่ถนนสาทร เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ.๒๔๘๐ ขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ทอดกรุ่นที่จังหวัดพระตะบอง เมื่อครั้งไปเยือนกัมพูชาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘

๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ รัชกาลที่ ๘ เสด็จสวรรคต นายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี ได้ขอความเห็นชอบต่อรัฐสภาให้อัญเชิญพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นครองราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อไป และรัฐสภาได้ให้ความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ เสร็จประชุมรัฐสภา นายปรีดีได้ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยเหตุผลว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีได้เสด็จสวรรคตเสียแล้ว

เมื่อครั้งเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประธานาธิบดีเจียงไคเช็คของจีน ที่กรุงนานกิง พ.ศ. ๒๔๘๔

“ผมเห็นว่าชีวิตของท่านมีสองอย่าง คือถ้าไม่มีท่าน ไทยจะไม่มีประชาธิปไตยและไม่มีเอกราช เพราะท่านตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นมา เพื่อไม่ให้ไทยชื่อว่าเป็นประเทศแพ้สงคราม ส่วนกรณีสวรรคตนั้น ยังเป็นเรื่องที่ต้องสะสางกันต่อไป เป็นการใส่ร้ายป้ายสี ใครที่บังอาจกล่าวเรื่องนี้ต้องแพ็คดีในศาลหมด”

(นายสุภา ศิริमानนท์ นักหนังสือพิมพ์อาวุโส สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๖)

หลังลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นายปรีดีได้รับเชิญจากประเทศพันธมิตร
 ให้เดินทางไปเยี่ยมในฐานะแขกผู้มีเกียรติของพันธมิตร
 (ภาพบนสุด) ขึ้นรถม้าไปเข้าเฝ้า ในหลวงรัชกาลที่ ๘ ณ เมืองดาโวส ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐
 (ภาพบน) บนยอดตึกเอ็มไพร์ สเตท ที่กรุงนิวยอร์ก
 เมื่อครั้งเป็นแขกพิเศษของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐
 (ภาพหน้าซ้าย) อิริยาบถหนึ่งในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ขณะเตรียมตัวเข้าเฝ้าพระเจ้าจอร์จที่ ๖

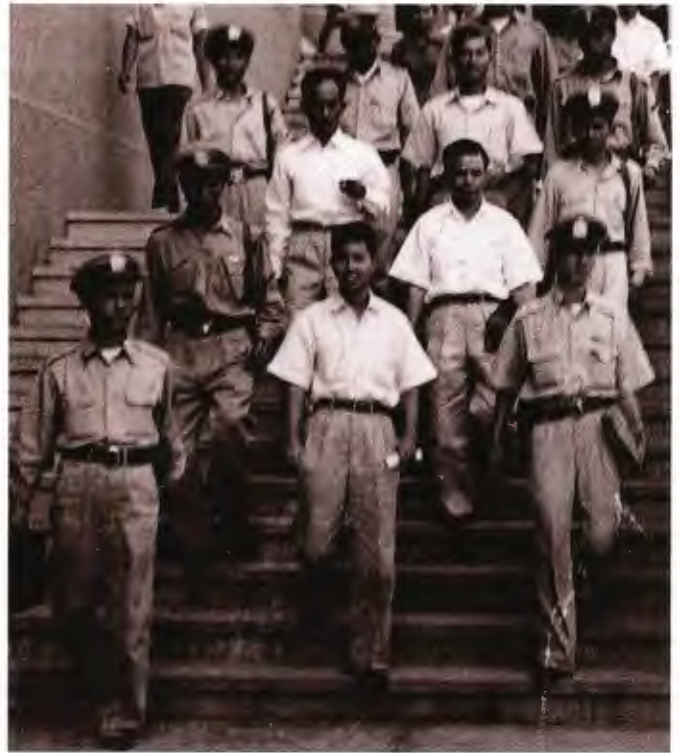

ประชาชนจำนวนมากมารอรับนายปรีดี พนมยงค์ ที่ท่าเรือคลองเตย
ภายหลังจากเสร็จสิ้นการเดินทางรอบโลกเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับมิตรประเทศ เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๐

“ระบอบประชาธิปไตยนั้น เราหมายถึงประชาธิปไตยอันมีระเบียบตามกฎหมายและศีลธรรม และ
ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ใช่ประชาธิปไตยอันไม่มีระเบียบ หรือประชาธิปไตยที่ไร้ศีลธรรม เช่นการใช้
สิทธิเสรีภาพอันมีแต่จะทำให้เกิดความปั่นป่วน ความไม่สงบเรียบร้อย ความเสื่อมศีลธรรม ระบอบ
ชนิดนี้เรียกว่า อนาธิปไตย หาใช่ประชาธิปไตยไม่ ขอให้ระวัง อย่าปนประชาธิปไตยกับอนาธิปไตย
อนาธิปไตยเป็นภัยอย่างใหญ่หลวงแก่สังคมและประเทศชาติ ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงอยู่ได้
ต้องประกอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต หรือในครั้งโบราณกาลเรียกว่าการ
ปกครองโดยสามัคคีธรรม”

สุนทรพจน์ของนายปรีดี พนมยงค์ แสดงในสภาผู้แทนราษฎร วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙

คณะรัฐประหารได้ทำการจับกุมนักการเมือง นักศึกษา ประชาชนจำนวนมาก
ที่คัดค้านเผด็จการและเรียกร้องประชาธิปไตย
ซึ่งรวมถึงท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ และนายปาล พนมยงค์ บุตรชาย ในข้อหากบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร
ในภาพตำรวจนำสองแม่ลูกไปศาลอาญาเพื่อขออำนาจฝากขัง เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕

(ภาพหน้าซ้าย) นายปรีดีให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนที่สิงคโปร์
ระหว่างการลี้ภัยออกนอกประเทศภายหลังการรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐

๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ พลโท ผิน ชุณหะวัณ และทหารบางกลุ่มได้ทำการรัฐประหารยึดอำนาจ
การปกครองจากรัฐบาลพลเรือน ซึ่งมีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นนายกรัฐมนตรี และใช้กำลังทหาร
ประกอบด้วยรถถังและอาวุธทันสมัยระดมยิงเข้าไปในทำเนียบท่าช้างเพื่อจับตัวนายปรีดีซึ่งเป็น
เพียงรัฐบุรุษอาวุโส เป็นผลให้นายปรีดีต้องหนีตายไปสิงคโปร์ และแม้ว่านายปรีดีได้รวบรวมกลุ่ม
ผู้รักชาติในนามของขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ เข้าต่อสู้กับคณะรัฐประหาร
แต่ก็ประสบความพ่ายแพ้ ทำให้นายปรีดีต้องลี้ภัยไปอยู่ประเทศจีน เหตุการณ์ครั้งนี้นับเป็นการ
ปิดฉากการปกครองระบอบประชาธิปไตย และส่งผลให้อำนาจมีดครอบงำการเมืองไทยไปอีกยาวนาน

ภายหลังการรัฐประหาร นายปรีดี ได้ลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ที่สาธารณรัฐประชาชนจีนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๒-๒๕๑๓
ในภาพขณะไปเยือนดินแดนอาณาจักรน่านเจ้า ทะเลสาบฮอว์ไห่ พ.ศ. ๒๕๑๓

นายปรีดี พนมยงค์ เดินทางไปเยี่ยมโฮจิมินห์ ณ กรุงฮานอย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม พ.ศ. ๒๕๐๘

(ภาพหน้าซ้าย) บน : เข้าเยี่ยมค่านับประธานเหมาเจ๋อตง ที่กรุงปักกิ่ง พ.ศ. ๒๕๐๘

ล่าง : เข้าเยี่ยมค่านับนายกรัฐมนตรีโจวเอินไหล กรุงปักกิ่ง พ.ศ. ๒๕๐๘

เรียนนายปรีดีที่นับถือ

ข้าพเจ้าขอขอบคุณต่อการแสดงความยินดีของท่าน และต่อการสนับสนุนข้อเสนอของรัฐบาลจีน ในการจัดการประชุมระดับสุดยอดของทุกประเทศในโลก เพื่ออภิปรายกันถึงปัญหาการขัดแย้ง และการทำลายล้างกันด้วยอาวุธนิวเคลียร์ ท่านและผู้รักชาติรักประชาธิปไตยชาวไทยสามารถเชื่อถือเต็มเปี่ยมว่า “ไม่ว่าช่วงเวลาใด หรือในสถานการณ์ใด ประเทศจีนจะไม่เป็นประเทศแรกที่ใช้อาวุธนิวเคลียร์”

โจวเอินไหล

สาสน์จากโจวเอินไหลถึงนายปรีดี ลงวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๗

(ภาพบนสุด) สองตายายที่หน้าบ้านเมืองกวังโจว
(ภาพบน) นายปรีดีกับเครื่องเกี่ยวข้าว ขณะไปตุงานเกษตรที่กวังดุง พ.ศ. ๒๕๐๓

นายปรีดีถ่ายที่บ้านพักร่วมกับครอบครัวและเพื่อน ๆ ที่บ่อน้ำร้อน เมืองกวางเจา

“ข้าพเจ้าต้องอยู่ในสาธารณรัฐราษฎรจีนเป็นเวลานานกว่า ๒๐ ปีด้วยเหตุผลเพียงเพราะข้าพเจ้าได้กลายเป็นแพะรับบาปของการใส่ร้ายป้ายสีน่านักการ โดยเฉพาะข้าพเจ้าถูกกล่าวหาหลายครั้งหลายคราว่าเป็นอาชญากรหรือก่อกบฏอย่างร้ายแรง ข้าพเจ้ากลายเป็นบุคคลที่มีพึงปรารถนาในสายตาของรัฐบาลต่างประเทศหลายประเทศ ทั้ง ๆ ที่ระหว่างที่ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเป็นหัวหน้ารัฐบาลอยู่นั้น รัฐบาลเหล่านี้เคยกล่าวว่า เขาเป็นมิตรกับข้าพเจ้า แต่กลับ ‘หันหลัง’ ให้ข้าพเจ้าอย่างง่ายดายเพื่อเอาใจรัฐบาลใหม่”

(ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้า และ ๒๑ ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน)

พักผ่อนริมแม่น้ำลัวร์ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๓
(ภาพหน้าซ้าย) ริมถนนแห่งหนึ่งในสกอตแลนด์

ต้นเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ นายปรีดีได้เดินทางจากเมืองจีนมาพำนักที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส และในระหว่างนั้นได้เป็นโจทก์ฟ้องหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐ* เป็นจำเลยในบทความที่กล่าวหาว่าโจทก์ พัวพันในคดีสวรรคต จนชนะคดีในที่สุด โดยจำเลยได้ประกาศในเวลาต่อมาว่า “จำเลยขอแถลงความจริงว่า โจทก์ไม่เคยเป็นจำเลยในคดีสวรรคตเลย และไม่เคยถูกศาลพิพากษาว่ากระทำผิด เมื่อโจทก์ไม่เคยถูกศาลพิพากษาลงโทษ จึงถือว่าโจทก์บริสุทธิ์”

ที่เมือง Saint Michael ประเทศฝรั่งเศส

“สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีได้หนึ่งคงอยู่กับที่ ทุกสิ่งมีอากาศเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง ชีวิตย่อมมีด้านบวกกับด้านลบ มีส่วนใหม่ที่กำลังเจริญงอกงามกับส่วนเก่าที่เสื่อม ซึ่งกำลังดำเนินไปสู่ความสลายแตกดับ มนุษย์สังคมก็ดำเนินไปตามกฎแห่งอนิจจัง คือมีสภาวะเก่าที่ดำเนินไปสู่ความเสื่อมสลาย และสภาวะใหม่ที่กำลังเจริญ ระบบสังคมใด ๆ ไม่หนึ่งคงอยู่กับที่ชั่วกาลปาวสาน คือระบบเก่าย่อมดำเนินเข้าสู่ความเสื่อมสลาย เช่นเดียวกับสังขารทั้งหลาย ส่วนระบบที่เกิดใหม่ก็เจริญเติบโตจนถึงขีดที่ไม่อาจเติบโตไปได้อีก ก็ดำเนินเข้าสู่ความเสื่อมสลาย โดยมีระบบที่ใหม่ยิ่งกว่าสืบต่อกันเป็นช่วง ๆ ไป”

(ภาพบนสุด) ถ่ายหน้าบ้านพัก Antony ชานกรุงปารีส
(ภาพบน) ที่ท่าเรือฝรั่งเศสขณะจะขึ้นเรือไฮเวอร์คราฟท์ ข้ามช่องแคบอังกฤษ

นับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นต้นมา แม้นายปรีดีจะหลุดพ้นเวทีการเมืองของประเทศไทยโดยไม่อาจ
หวนคืนมาอีก แต่ตลอดเวลาที่ท่านลี้ภัยการเมืองอยู่ในต่างแดน ท่านยังมีความกระตือรือร้นในการ
แสดงบทบาททางความคิดต่อการเมืองภายในประเทศไทยและการเมืองระดับโลก ท่านได้พูดและ
เขียนบทความที่แสดงทัศนะประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และสันติภาพที่ต่อต้านเผด็จการทั้งฝ่าย
ซ้ายและขวา คัดค้านการสร้างและสะสมอาวุธนิวเคลียร์ คัดค้านการทำสงครามทุกรูปแบบและยังเตือน
รัฐบาลไทยอยู่เนือง ๆ ให้ยึดถือหลักความเป็นกลางและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติอย่างเคร่งครัด
หลักการนี้ได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นจริง เมื่อสหรัฐอเมริกายอมยุติสงครามเวียดนาม และถอนทัพออก
จากประเทศไทย

ขณะพักผ่อนในประเทศฝรั่งเศส

ปรัชญาของข้าพเจ้าคือ “สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย” ถึงแม้ว่าถ้ามาร์กซ์พูดอย่างนี้หรืออย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ต้องพิจารณาว่าเป็นจริงหรือเป็นไปตามสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตยหรือไม่... ข้าพเจ้ามีอิสระที่จะเลือกทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่สอดคล้องกับหลักหกประการ (เอกราชของชาติ อธิปไตยของชาติ สันติภาพ ความเป็นกลาง ความไพบูลย์ของประชาชน พร้อมด้วยประชาธิปไตยของประชาชน)

นายปรีดีให้สัมภาษณ์ เอเชียวิค ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๓

สองสามีภรรยาผู้ยิ่งใหญ่ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และ ปรีดี พนมยงค์ ที่อิมพีเรียล คอลเลจ มหาวิทยาลัยลอนดอน ราวปี พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘

ป๋วยเป็นลูกศิษย์ของนายปรีดี เมื่อครั้งเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และ
ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ป๋วยเป็นเสรีไทยสายอังกฤษ และได้รับเลือกให้กระโดดร่มนำสารจาก
สัมพันธมิตรมามอบให้นายปรีดี หัวหน้าเสรีไทย และเมื่อนายปรีดีฟ้องรัฐบาลไทยให้ออกหนังสือ
เดินทางและให้จ่ายเงินบำนาญ ป๋วยก็เป็นสื่อกลางให้ทั้งสองฝ่ายยอมความตกลงกันเรียบร้อย

ในสวนหลังบ้านพักชานกรุงปารีสกับหลาน ๆ พ.ศ. ๒๕๒๒

ภาพถ่ายสุดท้ายในบ้านพักชานกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๒๖

(ภาพหน้าซ้าย) บน : สองตยาย ที่บ้านพักชานกรุงปารีส
ล่าง : ภาพถ่ายครอบครัวเมื่อมีอายุครบ ๘๐ ปี ที่บ้านพัก พ.ศ. ๒๕๒๓

ในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ เมื่อเราเริ่มจัดตั้งกลุ่มแกนของพรรคคอมมิวนิสต์ในปารีส ข้าพเจ้ามีอายุเพียง ๒๕ ปี เท่านั้น หนุ่มมาก หนุ่มที่เดียว ขาดความชัดเจนแม้ว่าข้าพเจ้าได้รับปริญญาแล้วและได้คะแนนสูงสุด แต่ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าทางทฤษฎี ข้าพเจ้าไม่มีความชัดเจน บางครั้งข้าพเจ้าประยุกต์ทฤษฎีอย่างนักตำรา ข้าพเจ้าไม่ได้นำความเป็นจริงในประเทศของข้าพเจ้ามาคำนึงด้วย ข้าพเจ้าติดต่อกับประชาชนไม่พอ ความรู้ทั้งหมดของข้าพเจ้าเป็นความรู้ตามหนังสือ ข้าพเจ้าไม่ได้เอาสาระสำคัญของมนุษย์มาคำนึงด้วยให้มากเท่าที่ข้าพเจ้าควรมี ในปี ค.ศ. ๑๙๓๒ ข้าพเจ้าอายุ ๓๒ ปี พวกเราได้ทำการรื้อฟื้น แต่ข้าพเจ้าก็ขาดความชัดเจน และครั้งนั้นข้าพเจ้ามีความชัดเจนมากขึ้น ข้าพเจ้าก็ไม่มีความ

(รัฐบุรุษอาวุโสชี้ทางรอดของไทย, ๒๕๑๔)

นายปรีดี พนมยงค์ ถึงแก่อสัญกรรมอย่างสงบ ด้วยอาการหัวใจวาย ขณะกำลังเขียนหนังสืออยู่บนโต๊ะ ภายในบ้านพักชานกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖

(ภาพหน้าขวา) เทียงวันจันทร์ที่ ๙ พฤษภาคม ณ บริเวณสุสาน Pere Lachaise
ทำนัญญานันท์ภิกขุเป็นประธานพิธีฌาปนกิจศพรัฐบุรุษอาวุโสของไทยอย่างเรียบง่ายตามเจตนารมณ์ของผู้วายชนม์

“เราได้อยู่ด้วยความเข้าใจและเห็นใจซึ่งกันและกัน แม้ว่าเหตุการณ์บ้านเมืองทำให้เราต้องแยกกันอยู่
บางขณะ แต่ในที่สุดเราก็ได้มาอยู่ร่วมกันในบั้นปลายของชีวิต จนเธอได้จากไปตามกฎธรรมชาติ
เธอเป็นคู่ชีวิตและมิตรที่ซื่อสัตย์ไม่ว่าเราจะอยู่ใกล้หรือไกลกัน เธอเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้โดย
ไม่หยุดยั้ง เป็นตัวอย่างในความเป็นอยู่แบบสมถะ เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ บำเพ็ญชีวิตด้วยความซื่อ-
สัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อสังคมด้วยความเสียสละและมีความกตัญญูต่อผู้มีคุณ ถึงคราวมีเคราะห์กรรม
ก็ไม่หวั่นไหว ได้อาศัยหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งโดยยึดถือพุทธภาษิต
ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม”

ทำนัญญานันท์ภิกขุ พนมยงค์ จากหนังสือ กาลเวลาร่ำลึกแห่งความทรงจำ

อาทิตย์ที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๘
ขบวนเชิญอัฐิของนายปรีดี พนมยงค์ ได้ออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปลงเรือ ดำรงราชานุภาพ
ของตำรวจน้ำที่สมุทรปราการ เพื่อนำไปลอยในอ่าวไทยตามความปรารถนาสุดท้ายของท่าน

“ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมิได้หยุดชะงักภายในอายุขัยของคนใดคนหนึ่งหรือเหล่าชนใด คือประวัติศาสตร์จะต้องดำเนินต่อไปในอนาคตโดยไม่มีสิ้นสุด ดังนั้นผมขอฝากไว้แก่ท่านและชนรุ่นหลังที่ต้องการสัจจะ ช่วยตอบให้ด้วย”

ปาฐกถาสამัคคีสมาคม เมือง Doncaster อังกฤษ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

นกสวยงามกับเสรีไทย

Chloropsis aurifrons pridii เป็นชื่อนกชนิดย่อยหนึ่งของนกเขียวก้านตองหน้าปากสีทอง ที่สถาบันสมิธโซเนียนแห่งสหรัฐอเมริกา ตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติแก่ นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทย เป็นนกที่ค้นพบครั้งแรกโดยนายเอช. จี. ไดแนน (H. G. Deignan) ที่ดอยอินทนนท์ และพบกระจายพันธุ์อยู่บริเวณภาคเหนือเรื่อยลงไปทางด้านตะวันตกจนถึงจังหวัดตาก เป็นนกประจำถิ่นที่มีสีสันสวยงาม กินผลไม้และแมลงเป็นอาหาร นอกจากนี้นายไดแนนยังตั้งชื่อนกเขียวก้านตองปีกสีฟ้าอีกชนิดย่อยหนึ่ง ที่พบกระจายพันธุ์อยู่ทางภาคใต้ เพื่อเป็นเกียรติแก่ขบวนการเสรีไทยว่า *Chloropsis cochinchinensis seri-thai*

หม่อมราชวงศ์, เจ้าพระยา..., อัง...

สภาพชนบทไทยแถบลุ่มภาคกลางในสมัยนั้นได้ให้บทเรียนด้านเศรษฐกิจการเมืองแก่นาย ปรีดี อย่างลึกซึ้ง ตลอดเวลาสองปีเต็ม เด็กในวัยเรียนอย่างท่านได้ใช้ชีวิตหลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดินอย่างชาวนาแท้ ๆ คนหนึ่ง นับตั้งแต่ไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว และขนข้าวเปลือกไปสีที่โรงสี ท่านได้สะท้อนชีวิตลำเค็ญของชาวนาจากประสบการณ์ที่เห็น ในวัยเด็ก ว่า “เนื่องจากชาวนาต้องประสบภัยธรรมชาติ เช่น โรคพืช ฝนแล้ง น้ำท่วมมากเกินไป ป่วยไข้ ทำงานไม่ได้ ต้องถูกขโมยลักควาย แต่เจ้าของที่ดินก็ไม่ปรานี คือ เรียกเก็บค่าเช่าที่ดินตามที่ตกลงกันไว้ให้ได้ จึงทำให้ลูกนาอดคัดขัดสน เจ้าของนาก็ทำการยึดทรัพย์ตลอดจนข้าวกินข้าวปลูกที่ชาวนาพอมืออยู่บ้างนั้น” ดังนั้นในความรับรู้ของท่าน ปัญหาแท้จริงของชาวชนบทมิได้มีเหตุมาจากภัยธรรมชาติ หากเกิดจากการเอารัดเอาเปรียบที่มนุษย์กระทำต่อมนุษย์ด้วยกันเอง

กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี จิตสำนึกอภิวัตม์ในวัยเยาว์ ปรีดี พนมยงค์

สันติสุข โสภณสิริ

สืบสานสายสกุลพนมยงค์

ณ

บริเวณฝั่งเหนือของคลองเมือง
(ตำบลท่าสากร อำเภอรอบเก่า
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

ห่างจากมุกกำแพงพระราชวังโบราณด้านตะวันตก
ประมาณเกือบ ๑ กิโลเมตร มีวัดเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง
ตั้งอยู่ คนเฒ่าคนแก่ได้เล่าต่อ ๆ กันมาว่า พระนม
แห่งพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา
เป็นผู้สร้างวัดดังกล่าว พระนมท่านนั้นมีชื่อว่า
“ประยงค์”

พระนมประยงค์เป็นที่รู้จักของชาวกรุงศรี-
อยุธยา ว่า “พระนมยงค์” วัดนั้นจึงได้ชื่อตามนาม
ของผู้สร้าง ซึ่งเรียกขานตามสำเนียงของชาวบ้าน
ว่า “วัดพนมยงค์” พระนมประยงค์ตั้งบ้านเรือน
อยู่ ณ บริเวณฝั่งใต้ของคลองเมือง ตรงข้ามวัด
พนมยงค์ ผู้สืบสายจากท่านรุ่นต่อ ๆ มาหลาย
ชั่วคนก็ยังตั้งบ้านเรือนอยู่ตรงบริเวณนั้น และมีความ
ผูกพันนับถือว่าวัดพนมยงค์เป็นวัดของตน
ตระกูล

ณ วันศุกร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม พุทธศักราช
๒๔๔๓ ตรงกับคริสต์ศักราช ๑๙๐๐ มีทากรชาย
คนหนึ่งถือกำเนิดขึ้นในเรือนแพหน้าวัดพนมยงค์
ด้วยความบังเอิญที่ได้ลูกชายคนแรก นายเสียง
และนางลูกจันทร์ผู้เป็นบิดาและมารดา จึงตั้งชื่อให้
บุตรว่า “ปรีดี” เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความปรีดา
ปราโมทย์ของตน

ครั้นมีประกาศพระราชบัญญัติขนานนาม-
สกุล พ.ศ. ๒๔๕๖ นายเสียงได้ไปนมัสการพระภิกษุ
ที่เคารพนับถือคือพระสุวรรณวิมลศีล เจ้าคณะ

เมือง (จังหวัด) พระนครศรีอยุธยา เพื่อขอให้ท่าน
ตั้งนามสกุลที่เหมาะสมให้ ท่านเจ้าคณะเมืองรูปนั้นรู้
เรื่องราวของบรรพบุรุษนายเสียงเป็นอย่างดี จึง
บอกให้นายเสียงใช้นามสกุลว่า “พนมยงค์”

เลือดเนื้อเชื้อไขบรรพชนวีรชน

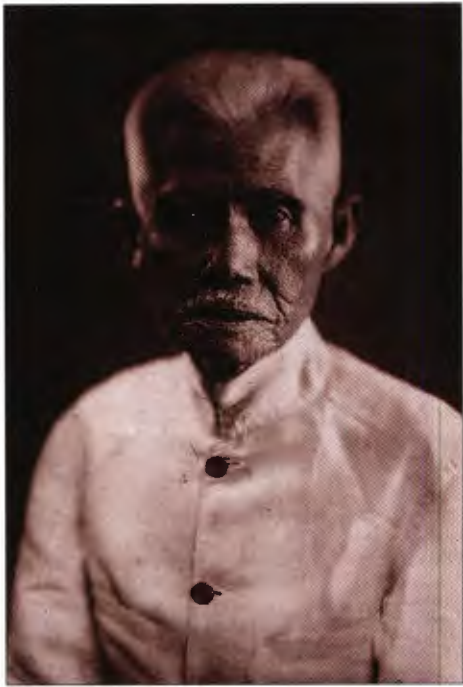
บรรพบุรุษข้างย่าของนายเสียงนั้นมีหลักฐาน
สืบไปถึงนายกองคนหนึ่งแห่งกองทัพสยามที่
ทำการต้านศึกพม่าจนตัวตายกลางสนามรบ ใน
คราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ เชื่อว่า
นายกองคนนี้เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของพระนม
ประยงค์ เพราะมีบ้านเรือนอยู่บนที่ดินซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากพระนมท่านนั้น

ส่วนบรรพบุรุษข้างปู่ของนายเสียงนั้นมี
เชื้อสายจีนซึ่งสัมพันธ์ญาติกับสมเด็จพระเจ้าตาก-
สิน ทั้งยังเป็นชาวจีนคนหนึ่งที่ได้อาสาสมัครเข้า
ร่วมกับราษฎรไทยในการรักษาป้องกันกำแพงกรุง
โดยสังกัดอยู่ในกองทหารที่พระยาตากเป็นผู้
บังคับบัญชา บรรพบุรุษชาวจีนผู้นั้นได้ทำการ
ต่อสู้รักษากรุงจนตัวตายในทิว

ยิ่งกว่านั้น บรรพบุรุษของสกุลพนมยงค์
ทั้งเชื้อสายไทยและจีนล้วนมีความเลื่อมใส
ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทายาท
ผู้เป็นกุลบุตรเกือบทุกคนได้อุปสมบทที่วัดพนมยงค์
บางท่านบวชเรียนอยู่หลายพรรษาจนเป็นสมภาร
เจ้าวัดก็มี นายเสียงบิดานายปรีดีก็อุปสมบท ณ
วัดพนมยงค์ถึงสามพรรษา

บรรพบุรุษสกุลพนมยงค์หลายท่านซาบซึ้ง
ในคำสอนของพระพุทธเจ้า บางท่านถึงขนาด

เกี่ยวกับผู้เขียน :
สันติสุข โสภณสิริ
กรรมการสถาบันปรีดี พนมยงค์
กรรมการมูลนิธิเสฐียรโกเศศ

นายเสียงและนางลูกจันทน์
พนมยงค์ บิดาและมารดา
ของนายปริดี

ปลดปล่อยทาสชายหลายคนให้เป็นไท โดยทำการ
อุปสมบททาสเหล่านั้นเป็นพระภิกษุ

ประวัติบรรพบุรุษซึ่งผูกพันกับความรักชาติ
และศรัทธาในพระพุทธศาสนา ย่อมเป็นส่วน
สำคัญที่ช่วยปลุกฝังจิตสำนึกรักชาติและยึดมั่นใน
หลักศาสนธรรมแก่ทายาทรุ่นต่อ ๆ มา รวมทั้ง
นายปริดี พนมยงค์ เชื่อว่าด้วยมรดกทางจิตสำนึก
ดังกล่าวนี้เองที่ผลักดันให้นายปริดีเข้าร่วมกับ
ประชาชนไทยก่อตั้งขบวนการกู้ชาติบ้านเมือง
และกอบกู้สันติภาพของโลกร่วมกับฝ่ายสัมพันธ-
มิตรในคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒

เลือดเนื้อเชื้อไขของชาวนา

อาชีพเดิมของบรรพบุรุษนายปริดีนั้น คือ
อาชีพค้าขายขนมหั้แบบไทยและแบบจีน รวม
ทั้งเต้าหู้ เต้าเจี้ยว ซึ่งมีคุณภาพดีเป็นที่นิยมชมชอบ
ของชาวกรุงศรีฯ กิจการค้าขายเจริญรุ่งเรืองสุดขีด
ในรุ่นปู่-ย่าของนายปริดี ซึ่งมีฐานะเป็นคหบดีใหญ่
มีทรัพย์สินล้ำค่าทาสบริวารมากมาย แต่เมื่อตกมาถึง
รุ่นบิดา ลุง ป้า และอาของนายปริดี ไม่มีผู้ใด
รักษากิจการค้าขายของบรรพบุรุษไว้ได้ มีแต่
ทรุดโทรมลงตามลำดับ เพราะมีผู้อื่นทำแข่งขัน
มากขึ้น และบริเวณใกล้วัดพนมยงค์ก็หมดสภาพ
เป็นย่านตลาด เพราะคลองเมืองต้นเขินยิ่งขึ้น

ต่อมารัฐบาลได้ตั้งศาลารัฐบาลมณฑลขึ้น
ที่วังจันทร์เกษม ทั้งยังมีตลาดใหม่ขึ้นที่หัวรอ

และโรงบ่อนเบี้ยได้ย้ายจากที่ตั้งเดิมข้างวัด
พนมยงค์ไปอยู่ที่ตลาดหัวรอ จึงทำให้บริเวณใกล้
วัดพนมยงค์หมดสภาพเป็นย่านตลาด การทำมา
หากินของผู้ที่อยู่ในย่านวัดพนมยงค์จึงฝืดเคือง
ยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

กล่าวสำหรับนายเสียงบิดานายปริดีนั้น
ภายหลังแต่งงานกับนางลูกจันทน์แล้ว มีผู้แนะนำ
ให้สมัครรับราชการเพราะมีพื้นความรู้ทางหนังสือ
ทั้งภาษาไทยกับภาษาบาลีพอสมควร สามารถ
แต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนได้ และมีฝีมือใน
ศิลปดนตรีไทย ซึ่งได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ
กล่าวได้ว่านายเสียงเป็นปัญญาชนนายทุนน้อย
คนหนึ่งในยุคหนึ่ง

แต่นายเสียงชอบชีวิตอิสระ รักการผจญภัย
ไม่นิยมทำอาชีพค้าขายเจริญรอยตามบรรพบุรุษ
และไม่สนใจสมัครรับราชการ แรกทีเดียวนั้น
นายเสียงได้ไปทำป่าไม้ในบริเวณพระพุทธรบาท
จังหวัดสระบุรี ซึ่งขณะนั้นมีไข้ป่าชุกชุม แต่เมื่อ
ผจญกับโรคภัยไม่ไหว นายเสียงจึงจำต้องเลิก
กิจการป่าไม้ด้วยการขาดทุนเป็นอันมาก

ต่อมานายเสียงกับนางลูกจันทน์ภรรยาได้ไป
ทำนาที่ตำบลท่าหลวง จังหวัดสระบุรี แต่เนื่องจาก
ฝนแล้งติด ๆ กันสองปี การทำนาไม่ได้ผล ต้อง
เป็นลูกหนี้ผู้อื่น จึงเลิกการทำนาในพื้นที่นั้น

แม้จะประสบความล้มเหลว นายเสียงก็ไม่
ย่อท้อ ไม่ล้มเลิกอาชีพชาวนา ได้ไปหักร้างถางพง

ที่ว่างเปล่าในท้องที่ซึ่งปัจจุบันคืออำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในสมัยนั้นท้องที่บริเวณดังกล่าวมีช้างป่าจำนวนมาก นายเสียงต้องผจญกับช้างที่มารบกวนกินต้นข้าว ประกอบกับการทำนาไม่ได้ผล เพราะฝนแล้งบ้าง หรือบางปีมีน้ำท่วมมากบ้าง อีกทั้งมีเพลี้ยชุกชุมทำลายต้นข้าวเสียหาย เมื่อผลผลิตไม่ดี นายเสียงก็ไม่มีรายได้จากการขายข้าว

มีหน้าซ้ำ ต่อมาบริษัทชุดคลองคูนาสยาม ซึ่งได้รับสัมปทานจากรัฐบาลทำการขุดคลอง ได้ขุดคลองมาถึงบริเวณที่ดินของนายเสียง และเรียกเก็บ “ค่ากรอกนา” หรือค่าขุดคลองจากนายเสียงในอัตราไร่ละ ๔ บาท นายเสียงไม่มีเงินพอจึงจำต้องกู้ยืมเงินผู้อื่นมาจ่ายให้บริษัท ทำให้นายเสียงซึ่งมีหนี้สินอยู่ก่อนแล้วกลับมีหนี้สินท่วมท้นมากขึ้น ฐานะของนายเสียงได้เปลี่ยนจากนายทุนน้อยในเมืองมาเป็นชาวนาผู้มีหนี้สินในชนบท มีความเป็นอยู่อย่างอัตคัดขัดสนเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งโครงการชลประทานป่าสักใต้ของรัฐบาลได้ขยายไปถึงบริเวณที่นาของนายเสียง จึงทำให้ผลผลิตข้าวดีขึ้น ช่วยพยุงให้นายเสียงกลับพื้นเป็นชาวนา “ผู้มีอันจะกิน” ในเวลาต่อมา

นายปรีดีเมื่อครั้งยังเป็นเด็ก พอเริ่มจำความได้ก็ได้รับรู้และได้รับผลกระทบจากความผันผวนในชีวิตของบิดามารดาซึ่งประสบชะตากรรมอย่างชานาทั่วๆไปในชนบทภาคกลางสมัยนั้น การถือกำเนิดในครอบครัวชานานี้เอง เป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมเบื้องต้นที่พุ่มพักให้นายปรีดีมีจิตสำนึกเห็นนอกเห็นใจคนยากจน

พุทธทัศน์ในปฐมวัย

นายปรีดีคงไม่แตกต่างจากคนไทยทั้งหลายในท้องถิ่นชนบทเมื่อศตวรรษก่อน ที่ได้รับอิทธิพลจากวัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางกิจกรรมและวัฒนธรรมของชุมชนเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม แต่ในกรณีของนายปรีดีนั้นยังมีความผูกพันกับวัดเป็นพิเศษ เพราะวัดที่เป็นศูนย์กลางชุมชนในละแวกบ้านเกิดของท่าน คือวัดพนมยงค์ ซึ่งเป็นวัดประจำตระกูล

ผู้ที่จูงมือนายปรีดีเข้าวัดในวัยเด็ก คือคุณยายผู้พาหลานรักไปทำบุญฟังเทศน์ที่วัดทุกวันพระ บรรยากาศของวัดบ้านนอกเป็นที่ประทับใจ

ของเด็กชายปรีดีวัยเจ็ดขวบ ถึงกับรบเร้าขอบวชเป็นสามเณรอยู่กับวัด แม้จะบวชอยู่วัดได้เพียงไม่กี่วัน เพราะทนเหลือบร้อนยุงอันชุกชุมในวัดไม่ไหว แต่ปรากฏว่าภายหลังจากนั้นนายปรีดียังสามารถท่องบทเจ็ดตำนานที่ใช้ในมนต์พิธีของสงฆ์จดจำเรื่องโลกพระศรีอริย์และชาติกรรมต่าง ๆ รวมทั้งคำสอนพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน อันได้แก่พุทธศาสนสุภาษิต กฎแห่งกรรม บุญ-บาป นรก-สวรรค์ เวยย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร และความเป็นอนิจจัง เป็นต้น

แม้ภายหลังนายปรีดีจะสำเร็จดอกเตอร์อังดรวัต (Docteur en Droit) จากฝรั่งเศส และสนใจแนวความคิดสารธรรมปะติการ (Dialectic Materialism) ที่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่อิทธิพลของคุณยายและพุทธศาสนาแบบชาวบ้านซึ่งทำให้นายปรีดีมีความเชื่อเรื่องบาปบุญฝังใจมาตั้งแต่เล็ก ทำให้ท่านไม่รับประทานเนื้อสัตว์ใหญ่ และเชื่อตลอดมาว่า “พุทธศาสนาสอนให้รู้ว่า ความดีความชั่ว ที่บุคคลได้มีได้เป็นขึ้น ก็เพราะอาศัยการกระทำของตนไม่ใช่เพราะปัจจัยภายนอก” (ปรีดี พนมยงค์ *พุทธศาสนาในต่างประเทศ* ๒๔๘๗) และ “ผู้ใดถือธรรมที่ดี กรรมที่ดีย่อมตามสนอง” ทั้งยังยึดมั่นในพุทธภาษิตที่ว่า “อโถสุจิณฺณสฺส ผลํ น นสฺสตี ผลของการที่ก่อสร้างไว้ดีแล้วย่อมไม่สูญหาย”

ยิ่งกว่านั้น นักเรียนกฎหมายสมัยใหม่อย่างนายปรีดียังเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมตามนัยพุทธศาสนาที่แสดงออกในลักษณะ “อินทภาษ” ซึ่งระบุไว้ในกฎหมายตราสามดวงของไทยแต่ครั้งโบราณ กล่าวคือ แม้ผู้กระทำชั่วจะสามารถรอดพ้นจากกระบวนการพิพากษาของทางโลก แต่ก็ต้องถูกฟ้าดินลงโทษอยู่ดี นายปรีดีปรารภถึงเรื่องนี้ว่า “ศักดิ์สิทธิ์นักเพราะปรากฏว่าผู้ทะเลเมิดลักษณะ อินทภาษ” ได้รับผลทันตาเห็นไปแล้วหลายราย อาทิ ผู้นั้นต้องตายด้วยความวิบาก” (*คำตัดสินใหม่กรณีสวรรคต ร. ๘ พ.ศ. ๒๕๒๒* น. ๑๖๒)

ยังพุทธคติที่ว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” นั้น นายปรีดีได้สะท้อนออกมาอย่างเด่นชัดในวรรณกรรมของท่านเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ตอนที่พระเจ้าจักราชกษัตริย์แห่งกรุงอโยธยาทรงประกาศไม่จองเวรและประทานอภัยให้เหล่า

นายปรีดี รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงมหาดไทยถ่ายรูปกับ
พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา
นายกรัฐมนตรี (คนกลาง)
เมื่อครั้งไปเยี่ยมชาวนา
ที่เนินบุรี ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๘

ทหารฝ่ายข้าศึกที่พ่ายแพ้

อย่างไรก็ตาม แม้นายปรีดีจะได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาแบบพื้นบ้านมาแต่เยาว์วัย และมีความเชื่อเหมือนพุทธศาสนิกชนไทยทั่วไป เช่น เรื่อง “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” แต่ก็มีคำสอนพุทธศาสนาอีกหลายข้อที่ดูเหมือนเป็นเรื่องพื้น ๆ สำหรับคนทั่วไป แต่นายปรีดีกลับให้ความสำคัญและตีความหมายแตกต่างไปจากคติพุทธแบบปัจเจกนิยม โดยพยายามลงลึกถึงแก่นพุทธธรรมขณะเดียวกันก็เชื่อมโยงคุณค่าของพุทธธรรมสู่บริบททางสังคมด้วย

สำหรับนายปรีดีแล้ว คำสอนอันเก่าแก่ของพุทธศาสนากลับเป็นสิ่งปลุกจิตสำนึกใหม่ที่มีชีวิตชีวา และยังมีพลังพอที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมได้เลยทีเดียว นายปรีดีเชื่ออย่างไม่มีข้อสงสัยว่า พุทธศาสนาเป็น “แหล่งกำเนิดแห่งจิตสำนึกรับใช้ราษฎร” ในสังคมไทย “โดยเฉพาะจิตสำนึกเห็นใจคนยากจนและคนถูกเบียดเบียนข่มเหง ซึ่งพุทธศาสนาได้เพาะให้เกิดแก่บรรพบุรุษไทยที่ถ่ายทอดมาตั้งแต่โบราณกาลนั้น ยังฝังลึกซึ่งอยู่ในราษฎรไทยส่วนข้างมาก สมัยก่อนรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐”

นายปรีดียังได้ยกตัวอย่างอิทธิพลในทางมนุษยธรรมที่พุทธศาสนามีต่อบรรพบุรุษและอนุชนในตระกูลพนมมยงค์ว่า

“แม้นายก๊ก นางปิ่นจะมีทาสไว้ใช้แรงงาน

ตามสภาพของผู้มีเงินเหลือกินเหลือใช้ในสมัยนั้นก็ดี แต่เนื่องจากเป็นผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนา จึงได้ปลดปล่อยทาสชายให้เป็นไทหลายคน โดยทำการอุปสมบททาสเหล่านั้นเป็นพระภิกษุ วิธีปลดปล่อยทาสเช่นนั้นได้สืบทอดมาจนถึงบุตรหลานของนายก๊ก นางปิ่น ในสมัยที่ระบบทาสยังคงมีอยู่”

กล่าวได้ว่า นายปรีดี พนมมยงค์ เป็นชนชั้นนำทางสติปัญญาและชนชั้นปกครองระดับสูงของไทยเพียงไม่กี่คนที่บุกเบิกแนวทาง “พุทธศาสตร์เพื่อการปลดปล่อยมวลราษฎร” (Buddhism for Liberation) เชื่อว่าความคิดพุทธศาสนาตามแนวดังกล่าวของนายปรีดี ได้มีการพัฒนามาตั้งแต่ปฐมวัยแล้ว

โลกพระศรีอาริย์ จินตนาการพุทธยูโทเปีย สู่การอภิวัฒน์สังคมนิยม ประชาธิปไตย

สังคมพุทธในสยามให้ความสำคัญกับโลกพระศรีอาริย์มาก แม้ว่าจะเป็นโลกอุดมคติแบบจินตนาการก็ตาม สมัยก่อนเวลาพระภิกษุจะแสดงพระธรรมเทศนาทุกครั้ง ท่านจะต้องบอกศักราชว่า อีกกี่ปีจึงจะเข้าสู่ยุคศาสนาพระศรีอาริย์ ชาวพุทธเมื่อทำบุญก็ตั้งความปรารถนาให้ได้พบโลกพระศรีอาริย์ แม้เวลาสาบานในโรงศาล แต่ก่อนก็ยังกล่าวว่าถ้าให้การตามความจริงแล้วก็จะพบ

ศาสนาพระศรีอารีย์ และในกฎหมายตราสามดวงของรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ยังบัญญัติให้ชาวสยามทุกคนบำเพ็ญศีล เพื่อจะได้เห็นพระศรีอารีย์

อย่างไรก็ตาม โลกพระศรีอารีย์ที่ชาวพุทธสยามทั่วไปเข้าใจนั้น คือโลกอุดมคติที่รออยู่ในชาติหน้าเมื่อพุทธศาสนายุคเก่าผ่านไปแล้ว ๕๐๐ ปี แต่สำหรับนายปรีดีนั้น โลกพระศรีอารีย์เป็นสังคมอุดมคติที่มนุษย์สามารถบรรลุถึงได้ในยุคปัจจุบันด้วยสติปัญญาและความเพียรพยายามของมนุษย์เอง

นายปรีดีกล่าวถึงโลกพระศรีอารีย์ในความทรงจำครั้งวัยเยาว์ว่า

“นับตั้งแต่ข้าพเจ้ายังเป็นเด็กมีความจำได้ ก็ได้ยินพระภิกษุสงฆ์และผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าให้ฟัง และอ้างถึงบ่อย ๆ ว่ามี ‘พุทธทำนาย’ ไว้ว่า ในปลายพุทธศาสนายุคเก่า มนุษยชาติจะเข้าสู่มิลลิวินาทีเพราะศีลธรรมเสื่อมทรามลง จึงมีแต่การรบราฆ่าฟันและเบียดเบียนกัน สิ่งมหัศจรรย์จะเกิดขึ้น... ไฟบรรลัยกัลป์จะล้างโลกที่โสภณ ครั้นแล้วยุคใหม่คือ ‘ยุคศรีอารยเมตไตรย’ ก็อุบัติขึ้นในยุคใหม่มนุษยชาติจะอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตาปราณีระหว่างกัน บุคคลจะเสมอเหมือนกัน... ความสะดวกสบายในการคมนาคมและความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตปัจจัยก็หลังไหลเหลือคณานับ ประจวบกับมีดินกัลปพฤกษ์ทุกมุมเมือง ซึ่งมนุษย์อาจถือเอาได้ตามความต้องการ” (ปรีดี พนมยงค์ *ความเป็นอนิจจังของสังคม*)

และจากนิทานโลกยูโทเปียปรัมปราของพุทธศาสนาเรื่องนี้ได้นำนายปรีดีเข้าสู่ความเข้าใจในความหมายของ “กฎอนิจจัง” ซึ่งแตกต่างไปจากความเข้าใจของชาวพุทธร่วมสมัยกับท่านโดยสิ้นเชิง นายปรีดีมิได้เห็นว่ามี ความขัดแย้งกันระหว่างกฎอนิจจังกับการกวดขันสังคมให้ก้าวหน้าขึ้น ตรงกันข้ามท่านกลับเห็นว่า “โดยสติปัญญาอันน้อยของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นว่าแก่นธรรมของพระอรหันตศาสดาจารย์ (ในพุทธทำนาย) ก็คือ กฎอนิจจังของพระพุทธศาสนา คือ สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีได้หยุดยั้ง ชีวิตย่อมมีด้านบวกกับด้านลบ มีส่วนใหญ่ที่กำลังเจริญงอกงามกับส่วนเก่าที่เสื่อมซึ่งกำลังดำเนินไปสู่ความสลายแตกดับ” (ปรีดี พนมยงค์ *ความเป็นอนิจจังของสังคม* อ้างแล้ว)

ท่านได้โยงพุทธปรัชญาดังกล่าวไปไกลกว่าเรื่องชีวิตสังขารของปัจเจกชน หากนำมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

“มนุษย์และสังคมก็ดำเนินไปตามกฎอนิจจัง คือมีสภาวะเก่าที่ดำเนินไปสู่ความเสื่อมสลาย และสภาวะใหม่ที่กำลังเจริญ ระบบสังคมใด ๆ ไม่นั่นคงอยู่กับที่ชั่วกัลปาวสาน คือ ระบบเก่าย่อมดำเนินเข้าสู่ความเสื่อมสลายเช่นเดียวกับสังขารทั้งหลาย... เจื่อนเวลาของพระอรหันตศาสดาจารย์เป็นการแสดงถึงว่าเมื่อระบบสังคมใดเก่าแก่ถึงปานนั้นแล้ว ก็จะต้องเปลี่ยนแปลงโดยมีระบบที่ใหม่ดียิ่งกว่า ซึ่งเป็นการหลีกเลี่ยงจากกฎแห่งอนิจจังไปไม่พ้น” (ปรีดี พนมยงค์ *ความเป็นอนิจจังของสังคม* อ้างแล้ว)

ถึงแม้ข้อความดังกล่าว นายปรีดีได้เขียนขึ้นเมื่อตอนกิ่งพุทธศตวรรษ พ.ศ. ๒๕๐๐ แต่ก็ได้สะท้อนถึงพุทธทัศน์อันก้าวหน้าของท่านในวัยเด็ก ก่อนที่จะมีการพัฒนาผสมผสานกับปรัชญาวิวัฒนาการแบบตะวันตก

ชาวพุทธทั่วไปมักเข้าใจเพียงด้านเดียวว่ากฎอนิจจังเป็นกฎแห่งความเสื่อม ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนตามพรหมลิขิต อันก่อให้เกิดความรู้สึกไปในทางสิ้นหวัง ยอมจำนนต่อชะตากรรมและสภาพที่เป็นอยู่โดยไม่คิดปรับปรุงแก้ไขอะไรให้ดีขึ้น แต่สำหรับนายปรีดีแล้ว กฎอนิจจังที่สะท้อนออกมาในรูปพุทธทำนายของพระอรหันตศาสดาจารย์ ก็คือ “กฎแห่งการเปลี่ยนแปลง” ที่น่าจะนำมาอธิบายในเชิงสร้างสรรค์และก่อให้เกิดความหวัง โดยเขาเชื่อมั่นว่าพระอรหันตศาสดาจารย์แต่โบราณก็คงมีมิติเช่นนั้น

คนรุ่นหลังอาจจะสงสัยว่า อดีตนักเรียนนอกอย่างนายปรีดี ไม่น่าจะเชื่อในตำนานชาดกปรัมปราอย่างนี้ หรือไม่ก็อาจคิดว่านายปรีดีมีเจตนาตีความนิทานโบราณมาปรับใช้ทัศนคติทางการเมืองของตัวเอง คนรุ่นหลังจะคาดเดาอย่างไรก็แล้วแต่ ที่แน่นอนคือนายปรีดีก็เป็นเช่นเดียวกับชาววัดรุ่นเดียวกับท่านโดยทั่วไป ที่ได้รับคุณค่าทางศาสนาและจริยธรรม กระทั่งความคิดอุดมการณ์จากนิทานชาดกที่ซาบซึ้งลึกลับตั้งแต่วัยเด็ก นายปรีดีได้แสดงความเห็นปกป้องนักปราชญ์รุ่นโบราณอย่างปราศจากความเสแสร้งว่า

“ถ้าหากคนในรุ่นนี้จะคัดค้านพระอรหันตศา-

จารย์ โดยถือเอาเปลือกนอกที่ท่านอุปมาไว้เป็น
ทำนองขาดมาเป็นหลักเพื่อปฏิเสธสาระที่เป็น
แก่นในของท่านแล้ว ข้าพเจ้าก็เห็นว่าไม่เป็นธรรม
ต่อพระอรรถกถาจารย์ เพราะเราจะต้องระลึกว่า
ภาวะของสัปบุรุษในสมัยหลายศตวรรษก่อนโน้น
เหมาะสมที่จะได้รับฟังคำอธิบายในรูปแบบของ
ขาดก เราไม่จำเป็นต้องดูถอยหลังไปไกล คือเอา
เพียงรุ่นข้าพเจ้าเมื่อยังเด็ก ๆ หรือเมื่อมีอายุมาก
แล้ว ก็เห็นว่าชาวชนบทส่วนมากที่ยังชอบฟังขาดก
ก็ยังมีอยู่อีก แต่พระธรรมกถึกท่านสรุปแก่นธรรม
ไว้โดยย่อทุกครั้งอันเป็นที่น่าจับใจ ในพุทธศาสนา
ยังมีขาดกอีกมากมายซึ่งยังไม่มีท่านผู้ใดคัดค้านว่า
ไม่ใช่ช้อออกจากโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า” (ปรีดี
พนมยงค์ *ความเป็นอนิจจังของสังคม* อ่างแล้ว)

ถึงแม้ไม่อาจกล่าวได้ว่านายปรีดีเป็นผู้
เชี่ยวชาญด้านพุทธธรรม แต่ทัศนะของท่านในเรื่อง
กฏอนิจจังนี้ ไกลเคียงอย่างมากกับทัศนะของ
นักปราชญ์ฝ่ายพุทธคนสำคัญท่านหนึ่ง (ปัจจุบันคือ
พระธรรมปิฎก ประยูรธ ปยุตโต) ที่ได้วิชันา
หลักธรรมข้อนี้ไว้โดยพิสดารว่า

“ในทางจริยธรรม นำหลักอนิจจตามาสอน
อนุโลมตามความเข้าใจในเรื่องความเสื่อมและ
ความเจริญได้ว่า สิ่งที่เจริญแล้วย่อมเสื่อมได้ สิ่ง
ที่เสื่อมแล้วย่อมเจริญได้ และสิ่งที่เจริญแล้วย่อม
เจริญยิ่งขึ้นไปได้ ทั้งนี้แล้วแต่เหตุปัจจัยต่าง ๆ
และในบรรดาเหตุปัจจัยทั้งหลายนั้น มนุษย์ย่อม
เป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญและสามารถบันดาลเหตุ
ปัจจัยอื่น ๆ ได้อย่างมาก โดยนัยนี้ ความเจริญ
และความเสื่อมจึงมิใช่เรื่องที่จะเป็นไปเองตามลม ๆ
แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง ทำและสร้าง
สรรค์ได้... ดังนั้นในทางจริยธรรม ความเป็น
อนิจจังหรือแม้จะเรียกว่า ความเปลี่ยนแปลง จึง
เป็นกฏธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์มีความหวัง เพราะ
กฏธรรมชาติย่อมเป็นกลาง ๆ จะให้เป็นอย่างไร
ก็แล้วแต่จะทำเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างนั้นขึ้น
การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ดีขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ ไม่ว่าจะ
จะเป็นการสร้างความสำเร็จทางวัตถุหรือทาง
นามธรรม...” (พระราชวรมุณี - ประยูรธ ปยุตโต
พุทธธรรม พ.ศ. ๒๕๑๔ น. ๒๓-๒๔)

ใครเลยจะคาดคิดว่าจินตนาการโลกพระ-
ศรีอารีย์ซึ่งเป็นยูโทเปียแบบพุทธ จะกลายเป็นแรง
บันดาลใจให้ลูกชวานากรุงเก่าผู้หนึ่งกล้าเอาชีวิต

เข้าแลกทำการกบฏฉกเปลี่ยนแปลงสังคมเก่าไปสู่
สังคมใหม่ที่ผู้คนมีความเท่าเทียมกันทั้งทางการเมือง
และเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเสมือนโลกพระศรีอารีย์ที่
สามารถเข้าถึงได้ในพุทธศตวรรษนี้ แรงบันดาลใจ
ในวัยเด็กดังกล่าว แสดงออกอย่างชัดเจนในตอน
ท้ายของ “คำประกาศคณะราษฎร” ฉบับที่ ๑ ซึ่ง
แถลงในวันเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน
๒๔๗๕ ว่า “สิ่งที่ราษฎรทุกคนพึงปรารถนา คือ
ความสุข ความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกกัน
เป็นศัพท์ว่า ศรีอาริยะ นั้นก็จะพึงบังเกิดขึ้นแก่
ราษฎรถ้วนหน้า”

อันที่จริงแล้ว โลกพระศรีอารีย์คือภาพ
สัญลักษณ์ของสังคมอุดมคติที่นายปรีดีใฝ่ฝันตั้งแต่
วัยเด็ก ซึ่งได้แปรมาเป็นรูปธรรมตามที่ท่านเสนอ
ไว้อย่างเป็นทางการใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ*
(หรือสมุดปกเหลือง) เมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๗๖

**นายปรีดีเมื่อสำเร็จการศึกษา
จากโรงเรียนกฎหมาย
กระทรวงยุติธรรม
และเป็นเนติบัณฑิต
เมื่ออายุ ๑๔ ปี
ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒**

ซึ่งเป็นร่างแผนการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรกของไทย ท่านได้กล่าวถึงอุดมการณ์เชิงสัญลักษณ์โลกพระศรีอารีย์อีกครั้งในตอนท้ายสมุดปกเหลือง เพื่อย้ำเตือนเพื่อน “ผู้ออกการ” มิให้หลงลืมสัญญาประชาคมที่จะนำราษฎรไปสู่ความสุขสมบูรณ์

“ไฉนเล่าพวกเราได้พร้อมใจกันไขประตู เปิดช่องทางให้แก่ราษฎรแล้วจะรี ๆ รอ ๆ ไม่นำราษฎรต่อไปให้ถึงต้นกัลปพฤกษ์ ซึ่งราษฎรจะได้เก็บผลเอาจากต้นไม้นั้น คือผลแห่งความสุข ความเจริญ ดังที่ได้มีพุทธทำนายกล่าวไว้ในเรื่องศาสนาพระศรีอารีย์” (หลวงประดิษฐมนูธรรม *เค้าโครงการเศรษฐกิจ ฉบับพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. ๒๕๔๒ น. ๔๓-๔๔*)

แม้แนวทางเศรษฐกิจสังคมที่นายปรีดีเสนอไว้ในสมุดปกเหลือง จะเป็นสังคมนิยมแนวตะวันตก แต่ก็อาศัยหลักธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธ เป็นพื้นฐาน อันได้แก่ หลักสาราณียธรรม ซึ่งประกอบด้วย ความเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน และหลักสาราณโมคิ คือการเฉลี่ยแบ่งปันเศรษฐกิจทรัพย์และโภคทรัพย์ให้ได้ใช้สอยภายในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน

จะเห็นได้ว่าในเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดีนั้น ไม่มีทฤษฎีเผด็จการชนชั้นกรรมาชีพ ตรงกันข้าม ท่านกลับเรียกร้องให้คนมั่งมี คนชั้นกลาง และคนยากจน เอื้ออาทรต่อกัน ดังในหมวดที่ ๒ ของสมุดปกเหลือง ว่าด้วย “ความไม่เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจในปัจจุบัน” ขึ้นต้นด้วยข้อความว่า

“ผู้ที่มีจิตต์เป็นมนุษย์ ประกอบด้วยความเมตตาการุณาแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันแล้ว เมื่อเห็นสภาพชานาในชนบทก็ดี เห็นคนยากจนอนาถาในพระนครก็ดี ก็ะปรากฏความสมเพชเวทนาขึ้นในทันใด” และ “ความไม่เที่ยงแท้แห่งการดำรงชีวิตนี้มิใช่จะมีแต่ในหมู่ราษฎรที่ยากจนเท่านั้น คนชั้นกลางก็ดี คนมั่งมีก็ดี ย่อมจะต้องประสบความไม่เที่ยงแท้ด้วยกันทุกรูปทุกนาม” (*เค้าโครงการเศรษฐกิจ* อ้างแล้ว น. ๕) ยิ่งกว่านั้นท่านยังถือตามหลักอหิทัปปยจตา (หลักการอหิสังขัตยซึ่งกันและกัน) ว่า

“มนุษย์ที่เกิดมาย่อมต้องเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ต่อกัน เช่น คนจนนั้นเพราะฝูงชนทำให้จนก็ได้ คนเคยทอผ้าด้วยฝีมือ ครั้นมีเครื่องจักร

แข่งขัน คนที่ทอด้วยมือต้องล้มเลิก หรือคนที่รวยเวลานี้ ไม่ใช่รวยเพราะแรงงานของตนเลย เช่น ผู้ที่มีที่ดินมากคนหนึ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งเดิมมีราคาซื้อขาย ภายหลังที่ดินมีราคาแพง สร้างตึกสูง ๆ ดังนี้ ราคาที่ดินแพงขึ้นเนื่องจากฝูงชน ไม่ใช่เพราะการกระทำของคนนั้น ฉะนั้นจึงถือว่ามนุษย์ต่างมีหนี้ตามธรรมชาติต่อกัน จึงต้องร่วมประกันภัยต่อกัน และรวมกันในการประกอบเศรษฐกิจ” (*เค้าโครงการเศรษฐกิจ* อ้างแล้ว น. ๑๐๗-๑๐๘)

ที่สำคัญคือ วัตถุประสงค์ที่ท่านเสนอแนวทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมนั้น มีนัยยะทางศาสนาอย่างเห็นได้ชัดจากเจตนาธรรมของท่านว่า

“ข้าพเจ้าได้ระวังมิให้มนุษย์มีสภาพเช่นสัตว์ ข้าพเจ้าประสงค์ให้มนุษย์เป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น ปราศจากการประทุษร้ายต่อกัน อันเนื่องจากเหตุเศรษฐกิจ” (*เค้าโครงการเศรษฐกิจ* อ้างแล้ว น. ๒๙)

ยิ่งกว่านั้นท่านยังยืนยันอย่างหนักแน่นว่า แนวทางสังคมนิยมนั้นสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนสยามนับแต่ครั้งโบราณ ท่านคัดค้านผู้ที่พยายามบิดเบือนอุดมการณ์สังคมนิยมของสยามว่า

“ตามที่อ้างว่าอุดมการณ์ของสังคมไทยเป็นสังคมนิยมนั้น ขัดต่อประวัติศาสตร์ไทย ผมเคยกล่าวไว้ในปาฐกถาต่อนักเรียนอังกฤษ เมื่อ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๖ ว่า พระองค์เจ้าองค์หนึ่งท่านเห็นว่าสังคมนิยมทำได้ในเมืองไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่เคยทำมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาขึ้น ซึ่งผมเห็นว่าท่านรับสั่งตรงตามที่ปรากฏในกฎหมายสมัยอยุธยา และยิ่งกว่านั้น ขัดต่อความจริงที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อทรงเป็นเสนาบดีมหาดไทย ที่เสด็จไปตรวจราชการภาคอีสาน ทรงพบสภาพความเป็นอยู่ของชนบทแห่งหนึ่ง ซึ่งพระองค์ทรงเขียนในรายงานว่าเปรียบเสมือน ‘โซเซียลลิสต์’ ทั้งนี้เป็นสภาพตามธรรมชาติของคนไทยเอง”

ดูเหมือนว่าบุคคลร่วมสมัยที่เข้าใจความคิดสังคมนิยมแนวพุทธของนายปรีดีดีที่สุดท่านหนึ่งคือ ท่านพุทธทาสภิกขุแห่งสวนโมกขพลาราม ซึ่งเป็นปราชญ์ฝ่ายพุทธของไทยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในศตวรรษนี้ ท่านพุทธทาสถึงกับสรุปความคิดสังคมนิยมของนายปรีดีว่าเป็นคุณูปการทางภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าสูงสุดที่ได้ฝากไว้แก่สังคมไทย

“ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ทำกิจกรรมเกินค่าของการที่จะเรียกว่ารัฐบุรุษอาวุโสด้วยซ้ำไป สิ่งสำคัญพิเศษสูงสุดอีกอย่างหนึ่งซึ่งควรระลึกถึง คือท่านรัฐบุรุษอาวุโสต้องรับเคราะห์ด้วยการถูกขับออกจากประเทศ เพราะเสนอลัทธิสังคมนิยม เพื่อเป็นหลักการปกครองประเทศชาติ... ลัทธินี้เรียกว่า ธรรมิกสังคมนิยม อาตมายังขอยืนยันอยู่ว่าเป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนา

อันนี้ขออนุโมทนาในการเสียดลอย่างสูงสุดของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ขออนุโมทนาไว้ในที่นี้ให้เป็นที่ปรากฏชัดเหนือสิ่งอื่นใด และขอให้ถือเสมือนหนึ่งว่าท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ร้องเตือนเราทั้งหลายว่า ขอให้ใช้ลัทธิวิญญานสังคมนิยม” (ปริทัศน์ธรรม พ.ศ. ๒๕๓๐ น. ๓-๔)

ลูกศรียุธยา

ผู้รักสันติภาพและความเป็นไทย

แม้กรุงศรีอยุธยาจะสิ้นสุดความเป็นราชอาณาจักรของไทยมากกว่า ๒๐๐ ปีแล้ว แต่ก็นับได้ว่าเป็นอดีตราชอาณาจักรที่มีอายุยืนยาวกว่าสี่ศตวรรษ ยาวนานกว่าทุกราชธานีทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดังนั้นกรุงศรีอยุธยาจึงเป็นศูนย์กลางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย และที่สำคัญคือเป็นศูนย์รวมจิตสำนึกของความเป็นชาติที่รักความเป็นไทยและรักสงบ นายปรีดีได้สะท้อนศักดิ์ศรีของความเป็นไทยและอุดมการณ์สันติภาพของกรุงศรีอยุธยาผ่านวรรณกรรมการเมืองเรื่องแรกและเรื่องเดียวของท่าน ชื่อ *The King of the White Elephant* (พระเจ้าช้างเผือก)

วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา เริ่มต้นด้วยการให้ความหมายของอาณาจักรไทยว่า “อาณาจักรของเสรีชน” (Kingdom of “Free People”) ไม่ว่าจะถูกหรือผิดในแง่รัฐศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ผู้ประพันธ์ได้แปลคำว่า “อโยธยา” หรือ “อยุธยา” ซึ่งเป็นชื่อราชธานีของอาณาจักรแห่งนี้ว่า “ปราศจากสงคราม” (absence of war) หรือ “สันติภาพ” (peace) ซึ่งเป็นการแสดงนัยยะว่า “อุดมการณ์สันติภาพ” เป็นหัวใจแห่งรัฐประศาสนศาสตร์ของรัฐไทยมาในอดีตอันยาวนาน

ความเข้าใจดังกล่าวของนายปรีดีมีได้มาจากคำวาทรัฐศาสตร์หรือนิติศาสตร์ของตะวันตก

เล่มโต หากได้รับการซึมซาบจากกลิ่นอายอารยธรรมของกรุงเก่ามาตั้งแต่วัยเด็ก และแกนกลางของอารยธรรมศรีอยุธยา ก็คือภูมิธรรมแห่งพระพุทธศาสนานั้นเอง

สันติทัศน์ที่สั่งสมมาตั้งแต่วัยเด็กของลูกชาวกรุงเก่าผู้นี้ได้สื่อแสดงออกมาในทุกบทของวรรณกรรม *พระเจ้าช้างเผือก* นับตั้งแต่การพยายามอธิบายรัฐศาสตร์แนวพุทธว่า อำนาจของชนชั้นปกครองไทยในอดีตนั้น แม้โดยรูปแบบจะเป็นเผด็จการ แต่ในทางประเพณีแล้ว จะถูกจำกัดควบคุมโดยหลักทศพิธราชธรรมของพระพุทธศาสนา ที่มีให้ชนชั้นปกครองใช้อำนาจตามอำเภอใจ พระมหากษัตริย์ในเรื่องเองก็ทรงได้รับการศึกษาอบรมในพระอาราม เช่นเดียวกับบูรพกษัตริย์ทั้งหลาย ทรงเป็นธรรมราชาที่ดำเนินตามรอยพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงเป็นต้นแบบของนักปกครองชาวพุทธ ผู้ยึดมั่นในอุดมคติสันติภาพ และเชื่อว่าชัยชนะแห่งธรรม

ถ่ายรูปกับนายเทอด บุนนาค (คนซ้าย) ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ เมื่อครั้งได้ทุนจากกระทรวงยุติธรรมไปเรียนกฎหมายต่อที่ประเทศฝรั่งเศส

(ธรรมวิชัย) ยิ่งใหญ่กว่าชัยชนะแห่งสงคราม (สังคามวิชัย) วรรณกรรมเรื่องนี้สรุปลงด้วย สันติทัศน์ของนายปรีดี ซึ่งประมวลไว้ในพุทธ-ภาคีสัน ๆ ว่า “นตฺถิ สนฺติ ปรี สุขํ - ไม่มีความสุข ใดเทียบเท่าความสุขอันเกิดจากสันติภาพ”

วรรณกรรม *พระเจ้าช้างเผือก* มิได้เกิดขึ้น ลอย ๆ หากเกิดขึ้นท่ามกลางคลื่นอายุสงครามโลก ครั้งที่ ๒ ซึ่งปะทุขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ นายปรีดี หยั่งรู้สถานการณ์โลกเป็นอย่างดี ท่านคาดว่าใน ไม่ข้ามหาสงครามจะลุกลามเข้าสู่อินโดจีนและ สยามด้วย ดังนั้นท่านจึงผลักดันให้ตรากฎหมาย ว่าด้วยความเป็นกลาง วันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ทั้งนี้เพราะนายปรีดีเชื่อตามหลักพระพุท- ศาสนาว่า การที่ประชาชนชาติเล็ก ๆ อย่างสยามจะ รักษาเอกราชอธิปไตยอย่างยั่งยืนได้นั้น สยามจะ ต้องรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด และอยู่ ร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านด้วยอุดมคติ สันติภาพ รวมทั้งอยู่ร่วมกับชนเชื้อชาติต่าง ๆ ในประเทศ อย่างเสมอภาคกัน นายปรีดีเชื่อว่า รัฐประศาสน- โบายดังกล่าวเป็นแนวทางที่ได้ดำเนินมาแต่ ครั้งโบราณกาล ดังท่านเคยให้ข้อสังเกตว่า

“ถ้าพิจารณาถึงชื่อกรุงศรีอยุธยา ที่แปลว่า กรุงแห่งไม่มีการรบอันประเสริฐ คือสันติภาพ อย่างยิ่งแล้ว ก็ควรเชื่อได้ว่าพระมหากษัตริย์แต่ ปางก่อนได้ใช้คำว่า สยาม โดยแผลงมาจากคำว่า สาม ทั้งในความหมายของเมืองนอก และใน ความหมายที่แผลงมาจาก สม (สมะ) ที่แปลว่า ความสงบเรียบร้อยและความเสมอภาค เพราะ พระมหากษัตริย์แต่ปางก่อนทรงทราบเป็นอย่างดี ว่า ราชอาณาจักรที่พระองค์ทรงเป็นประมุขนั้น แม้ประกอบด้วยชนเชื้อชาติไทยเป็นส่วนมากก็ตาม แต่ก็ยังมีคนเชื้อชาติอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย จึงทรงเห็น เป็นการเหมาะสมที่จะเรียกราชอาณาจักรนี้ว่า สยาม หมายความว่า ทุกชาติที่รวมอยู่ในประเทศ ของเรานี้มีความเสมอภาคกัน และมีอุดมคติ สันติภาพตั้งอยู่ในแวงแคว้นแห่งเมืองทองหรือ สุวรรณหงษ์” (ปรีดี พนมยงค์ *ปรีดี พนมยงค์ กับ สังคมไทย* เรื่อง “ความเป็นมาของชื่อ ‘ประเทศ สยาม’ กับ ‘ประเทศไทย’” พ.ศ. ๒๕๒๖ น. ๘๖)

ดังนั้นเมื่อกลุ่มของจอมพล ป. พิบูล- สงคราม ปลุกกระแสลัทธิชาตินิยมและเชื้อชาติ นิยมแบบนาซีฟาสซิสต์ พร้อมกับผลักดันให้

เปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ไทย” และ Thailand ใน พ.ศ. ๒๔๘๒ เพื่อสนับสนุนกระแส ลัทธิดังกล่าว นายปรีดีจึงแสดงความเห็นคัดค้าน โดยมุ่งไปที่ประเด็นความแตกต่างของ “ทัศนะทาง สังคม” มิใช่ประเด็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับที่มาแห่ง มูลศัพท์ (นิรุกติศาสตร์)

ปัญหานี้คนทั่วไปอาจเห็นเป็นเรื่องเล็ก แต่ผู้ที่ลึกซึ้งในภูมิปัญญาไทยอย่างนายปรีดีกลับ เห็นว่า

“เรื่องนี้ไม่ควรพิจารณาอย่างผิวเผินว่าเป็น ‘เรื่องเล็ก’ เพราะการเปลี่ยนชื่อประเทศสยาม เป็นประเทศไทย สืบเนื่องมาจากความขัดแย้ง ระหว่างคนเชื้อชาติไทยที่มีทัศนะทางสังคมต่างกัน คือ ฝ่ายหนึ่ง คือ ‘ทัศนะรักชาติ’ (Patriotism) กับฝ่ายหนึ่งคือ ‘ทัศนะเชื้อชาตินิยม’ (Racism) ประกอบด้วย ‘ทัศนะคลั่งชาติ’ (Chauvinism) ที่เกิน ขอบเขตยิ่งกว่าทัศนะคลั่งชาติของฮิตเลอร์และ แสตนยานาฟุญ์ปุ่น” (*ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* อ้างแล้ว น. ๘๐)

ยิ่งไปกว่านั้นท่านยังให้ความเห็นต่อไปว่า “การที่เอาคำว่า ‘LAND’ ต่อท้ายคำว่า ‘THAI’ เป็น ‘THAILAND’ ก็ดี ย่อมทำให้คล้าย กันกับประเทศเมืองขึ้นในแอฟริกาของอังกฤษ (สมัยนั้น) และเมืองขึ้นของฝรั่งเศส (สมัยนั้น) ที่ ลงท้ายด้วย ‘LAND’ หรือ ‘LANDE’ ” (*ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* อ้างแล้ว น. ๘๘)

อย่างไรก็ตาม นายปรีดีได้พ่ายแพ้ในการ คัดค้านการเปลี่ยนชื่อประเทศ เช่นเดียวกับประสบ ความล้มเหลวในความพยายามห้ามปรามนัก ศึกษาหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มิให้เดินขบวนเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจาก ฝรั่งเศส ตามกระแสชาตินิยม

เมื่อเห็นว่าความพยายามทางการเมือง เพื่อยับยั้งกระแสกระหายสงครามและลัทธิชาต นิยมไม่ได้ผล นายปรีดีจึงหันไปใช้วิธีการทาง ศิลปะเพื่อสื่อสารทัศนคติสู่กลุ่มปัญญาชนทั้งภายใน และนอกประเทศ วรรณกรรม *พระเจ้าช้างเผือก* จึงได้รับการประพันธ์ขึ้นเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อทำ เป็นบทบาทพยนตร์เสียงภาษาอังกฤษในฟิล์มเรื่อง แรกของวงการภาพยนตร์ไทย ซึ่งฉายรอบปฐม- ทัศน์เมื่อวันที่ ๔ เมษายน อันเป็นช่วงวันขึ้นปีใหม่ ของไทยในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ณ ศาลาเฉลิมกรุง

ซึ่งเป็นโรงภาพยนตร์ทันสมัยที่สุดในเวลานั้น

ความยิ่งใหญ่ของ พระเจ้าช้างเผือก อยู่ตรงความพยายามที่จะใช้ความงาม คือ ศิลปวัฒนธรรมและศิลปภาพยนตร์ สื่อความดี ความจริง ได้แก่ อุดมคติสันติภาพจากจุดยืนของ พุทธศาสนาและภูมิปัญญาสยาม ทั้งนี้เพื่อบอกให้ประชาคมโลกรับรู้ว่าราชภูมสยามไม่เห็นด้วยกับฝ่ายผู้ก่อสงคราม และพร้อมที่จะอยู่ร่วมกับฝ่ายผู้กอบกู้สันติภาพของโลก

นายปรีดีคาคการณ์ได้ถูกต้องเพราะในวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ กองทัพญี่ปุ่นได้ยাত্রาเข้าสู่สยามในขณะที่หัวหน้ารัฐบาลสยามเวลานั้นเห็นว่า ญี่ปุ่นเพียงแค่ขอเดินทางผ่านแดน แต่นายปรีดี กลับเห็นว่า การเข้ามาของกองทัพต่างชาติเป็นการละเมิดอธิปไตยของสยามอย่างร้ายแรง ในวันที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ามานั้นเอง ท่านได้ร่วมมือกับเพื่อนชาวสยามผู้รักชาติทั้งหลายก่อตั้งขบวนการต่อต้านผู้รุกรานตามอุดมการณ์สันติภาพและความเป็นไท ที่ท่านสื่อนัยยะไว้ในเรื่อง พระเจ้าช้างเผือก ซึ่งเป็นจินตนาการประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสยามที่ท่านซึมซับมาตั้งแต่เยาว์วัย

ปฐมทัศน์ทางการเมือง

จากบันทึกของนายปรีดี เรื่อง “การเริ่มมีจิตสำนึกอภิวัดณ์ของข้าพเจ้า” (ปรีดี พนมยงค์ ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้าและ ๒๑ ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราชกุมารจีน พ.ศ. ๒๕๒๙ น. ๑๔) ทำให้พอคะเนได้ว่า นายปรีดีเริ่มมีความคิดทางการเมืองตั้งแต่อายุเพียง ๑๑ ปี ตรงกับ ร.ศ. ๑๓๐ หรือ พ.ศ. ๒๔๕๔ ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นปีหลักหมายทางความคิดของลูกชาวกรุงศรีอยุธยาชื่อ นายปรีดี พนมยงค์ เพราะมีเหตุการณ์สำคัญทางสังคมการเมืองเกิดขึ้นในสยามไล่เลี่ยกันสองเหตุการณ์ ซึ่งได้ปลุกจิตสำนึกอภิวัดณ์แก่เด็กชายปรีดี พนมยงค์

บันทึกเหตุการณ์แรก

“ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ข้าพเจ้าอายุได้ ๑๑ ปี ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันและเด่นชัดในเรื่องวัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลและลูกหลานชาวจีนในเมืองไทย ซึ่งเป็นประชากรจำนวนประมาณร้อยละ ๒๕ ของประชากรทั้งประเทศ

สิ่งนั้นคือ การที่ชายจีนทุกคนตัดผมเปียทั้ง ทั้ง ๆ ที่ได้ไว้เปียมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ เขาต่างอธิบายถึงเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่นี้ต่อประชาชนในประเทศที่พวกเขาอาศัยอยู่ว่า ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยก่อน ซึ่งเป็นผู้กำหนดให้ไว้ผมเปียที่ไม่นำดูนี้ได้ถูกล้มล้างไปแล้ว โดยการอภิวัดณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสาธารณรัฐอันมี ดร. ชุนยัดเซนเป็นผู้นำ และเป็นผู้แนะนำให้ชาวจีนทุกคนเปลี่ยนทรงผมใหม่เป็นทรงสั้นตามแบบชาวยุโรป (ในยุคหนึ่ง) ทั้งนี้ชาวจีนจะได้ไม่ถูกชาวต่างชาติล้อเลียนว่า ‘มีหางที่หัว’ (ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้าฯ อ่างแล้ว น. ๑๕)

บันทึกเหตุการณ์ที่ ๒

“ต่อมาปลายปี ร.ศ. ๑๓๐ ก็มีข่าวแพร่ไปถึงบ้านปรีดีที่อยู่ชานบ้าน นายทหารจำนวนหนึ่งกับพลเรือนอีกบางคนได้เตรียมการเปลี่ยนแปลงการ

นายปรีดีถ่ายรูปคู่กับครูของท่าน
หลวงกระจำจิวโรจน์เพชร
วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

ปกครองระบบสมบูรณาญา เพื่อให้มีการปกครองแบบกษัตริย์ภายใต้กฎหมาย แต่ยังไม่ทันลงมือกระทำก็ถูกรัฐบาลจับกุมส่งศาลพิเศษพิจารณาคดีตัดสินโทษขนาดหนัก ปรีดีสนใจในขบวนการนี้มาก เพราะเห็นว่าเมืองไทยก็มีคณะ ร.ศ. ๑๓๐ รักษาดีกล้าหาญ เตรียมการเลิกระบบสมบูรณาญา หากแต่มีคนหนึ่งในคณะนั้นทรยศนำความไปแจ้งแก่รัฐบาล ปรีดีจึงพยายามสอบถามแก่ผู้รู้เรื่องเพื่อทราบเรื่องของคุณะ ร.ศ. ๑๓๐ ด้วยความเห็นใจมาก (“ประสพการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบาล ร.ศ. ๑๓๐” สัมภาษณ์โดย นิตยสาร นานาสภา ฉบับพิมพ์ปี ๒๕๕๒ น. ๓๙)

อีกสองทศวรรษต่อมา ความรู้สึก “เห็นใจ” ของเด็กน้อยคนนี้ได้มีโอกาสแสดงออกอีกครั้ง เมื่อรัฐบาลประชาธิปไตยของคุณะอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ ซึ่งมีนายปรีดีเป็น “มันสมอง” ได้คืนยศให้แก่กษัตริย์การเมือง ร.ศ. ๑๓๐ อันเป็นเครื่องยืนยันถึงความเห็นอกเห็นใจที่คุณะอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ มีต่อคุณะอภิวัฒน์ ร.ศ. ๑๓๐

การที่เด็กหัวเมืองอายุเพียง ๑๑ ปี แต่มีวุฒิภาวะทางการเมืองถึงขนาดรู้สึก “เห็นใจ” คุณะ ร.ศ. ๑๓๐ ที่ถูกจับกุมลงโทษ นับเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าเป็นไปได้อย่างไร อะไรเป็นเหตุปัจจัยสนับสนุน

ในทางพุทธศาสนา ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญญา ความคิดเห็นที่ถูกต้อง คือ ปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ (พระราชวรมณี-ประยุทธ์ ปยุตโต พุทธธรรม ๒๕๒๙ น. ๖๒๑) ปรโตโฆสะ คือการกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก การเรียนรู้จากผู้อื่น ซึ่งเป็นปัจจัยทางสังคม โยนิโสมนสิการ คือ ความรู้สึกคิด คิดเป็น หรือคิดอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นปัจจัยทางอัตวิสัยของแต่ละบุคคล

การที่บุคคลจะมีความคิดเห็นที่ถูกต้องได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยทั้งภายนอกและภายในประกอบกัน แน่นนอนนายปรีดีเมื่อครั้งเยาว์วัยเป็นเด็กช่างคิดช่างสังเกตวิเคราะห์ อันเป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวของท่าน แต่ปัญญาความคิดเห็นของท่านจะถูกต้องสมบูรณ์ไม่ได้เลย หากไม่ได้รับการแนะนำชักจูงจากภายนอก ซึ่งในที่นี้ได้แก่กัลยาณมิตรสองท่าน ที่มีอิทธิพลต่อความคิดทางการเมืองในวัยเด็กของนายปรีดี

ท่านแรกคือ นายเสียง พนมยงค์ ผู้เป็นบิดา แม้จะประกอบอาชีพทำนา แต่ก็ส่งเสริมให้บุตร

ได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ ในส่วนตัวของนายเสียงเองก็เป็นผู้มีความคิดอ่านก้าวหน้า ท่านเป็นคนไทยรุ่นแรก ๆ ที่เรียนการปลูกผีป้องกันไข้ทรพิษกับหมออาดัมสัน (เป็นแพทย์และหมอมิชชันนารีคนอเมริกันแบบทิสต์มิชชัน เป็นอาจารย์แพทย์ของโรงพยาบาลศิริราชในระยะเริ่มแรก ภายหลังได้รับบรรดาศักดิ์เป็นพระบำบัตสรพรโรค) จนสอบได้ประกาศนียบัตร แล้วทำการช่วยเหลือปลูกผีแก่ราษฎรและรณรงค์ต่อต้านไข้ทรพิษตามหมู่บ้านต่าง ๆ เล่ากันว่าตอนเด็ก ๆ นายปรีดีมีความประทับใจในบทบาทนักพัฒนาเอกชนของบิดาเป็นอันมาก ถึงกับสมมุติตัวเองเป็นหมอเล่นปลูกผีเลียนแบบบิดา

ความสนใจของนายเสียงมิใช่มีแต่เรื่องการทำนาและการบริการสาธารณสุขชุมชนเท่านั้น ท่านยังสนใจกิจการของบ้านเมืองและความคิดทางการเมืองที่ก้าวหน้า ทั้งยังจงใจถ่ายทอดความคิดเหล่านั้นแก่ลูกชายตั้งแต่อยู่ชั้นประถม นอกเหนือไปจากการปลูกฝังศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา ซึ่งท่านได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างเคร่งครัดอยู่แล้ว ดังที่นายปรีดีได้เล่าไว้ว่า

“แต่เมื่อท่านหลวงวิเสศสาส์นกลับกรุงเทพฯ แล้ว ท่านก็ได้ชี้แจงให้ลูกหลานและญาติมิตรทราบถึงวิธีปกครองแบบมีสภาผู้แทนราษฎร ตามที่ท่านเคยเห็นมาว่าเป็นประโยชน์แก่ราษฎร บิดาก็เป็นผู้หนึ่งที่รับคำชี้แจงจากท่าน จึงได้นำเรื่องที่ท่านผู้พี่นั้นมาอธิบายชี้แจงให้ผมขณะเป็นนักเรียนประถมทราบบ้างเป็นคำกลาง ๆ” (ประสพการณ์และความเห็นบางประการฯ อ่างแล้ว น. ๒๑)

หลวงวิเสศสาส์นที่กล่าวถึงผู้พี่คือ นายนาถ ณ ป้อมเพชร์ หนึ่งในข้าราชการหัวก้าวหน้าที่เข้าร่วมกับเจ้านายและเพื่อนข้าราชการอื่น ๆ รวมทั้งสิ้น ๑๑ ท่าน ทำหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เมื่อ ร.ศ. ๑๐๓ (พ.ศ. ๒๔๒๘) ขอให้ทรงเปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบบที่เรียกว่า “คอนสติติวชันแนลโมนาซี” (Constitutional Monarchy) หรือราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ

ภายหลังหลวงวิเสศสาส์นได้รับบรรดาศักดิ์และตำแหน่งราชการสูงขึ้นจนกระทั่งเป็นพระยาไชยวิชิตสิทธิศาสตรา ผู้รักษากรุงเทพฯ อันที่จริงนายเสียงก็เป็นญาติกับพระยาไชยวิชิต หรือเจ้า

นายปรีดี (แถวอินคนที่ ๒ จากขวา) กับเพื่อนนักเรียนชาวไทยในฝรั่งเศส

คุณครูฯ เนื่องจากมารดาของท่านเจ้าคุณครูฯ เป็นน้องสาวแท้ ๆ ของย่านายเสียง แม้นายเสียงจะเป็นชาวนาแต่ก็รู้จักคุ้นเคยกับท่านข้าหลวงผู้รักษากรุงเทพฯเป็นอย่างดี ท่านเจ้าคุณครูฯ ผู้นี้เองที่แนะนำให้บุตรชายของท่านเองกับนายเสียงออกไปบุกเบิกที่ดินทำนาที่อำเภออุทัย ซึ่งปัจจุบันคืออำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภายหลังสกุล ณ ป้อมเพชร และสกุลพนมยงค์มีความใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น เมื่อนางสาวพูนสุข ณ ป้อมเพชร หลานปู่แท้ ๆ ของพระยาไชยวิชิตฯ (นาค) ได้สมรสกับนายปรีดี พนมยงค์

ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า เหตุใดชาวบ้านนอกไกลปืนเที่ยงอย่างนายเสียงจึงสามารถรับรู้ความเป็นไปของโลกสากล ซ้ำยังทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงเผยแพร่นวัตกรรมคิดใหม่ในชนบทด้วย ตอนเด็ก ๆ นายปรีดีมักได้ยินบิดาสันทนาทกับชาวนาที่มาปรับทุกข์ถึงความเดือดร้อนในการทำมาหากิน บิดายังบอกแก่เพื่อนชาวนาถึงเรื่องที่ได้ยินเจ้าคุณครูฯ เล่าให้ฟังว่า ที่อังกฤษมีสภาผู้แทนราษฎร คือสภาที่ราษฎรเลือกผู้แทนไปประชุม ผู้ใดมีความทุกข์ร้อนอย่างใดก็แจ้งแก่ผู้แทนของตนไปเรียกร้องรัฐบาลได้

อาศัยบิดาอย่างนายเสียงเป็นกัลยาณมิตรได้ช่วยให้โลกทัศน์ทางการเมืองของเด็กชายปรีดีกว้างไกลกว่าที่สภาพในหัวเมืองจะอำนวยให้ ตอนที่เด็กชายปรีดีสนใจกับขบวนการเก๊กเหม็งซึ่งนำโดย ดร. ชุนยัตเซ็น ก็ได้บิดาเป็นผู้ป้อน

ข้อมูลให้ นายปรีดีได้เล่าให้ฟังในภายหลังว่า

“ในสมัยนั้น หนังสือพิมพ์ยังไม่แพร่หลายในสยาม โดยเฉพาะในจังหวัดบ้านเกิดของข้าพเจ้า บิดาข้าพเจ้าเห็นว่าข้าพเจ้ากระหายใคร่รู้ข่าวคราวต่าง ๆ มากนัก จึงได้นำหนังสือพิมพ์เก่า ๆ ของญาติของข้าพเจ้าคนหนึ่ง ซึ่งเป็นนายทหารแห่งกองทัพบกมาให้ข้าพเจ้าอ่าน ทำให้ข้าพเจ้าได้รับรู้ที่ละเอียดละน้อยว่า ระบอบการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น มีข้อเสียหรือข้อบกพร่องอย่างไร ชาวจีนจึงได้ต่อต้านการปกครองระบอบนี้ และเปลี่ยนมาเป็นการปกครองในระบอบสาธารณรัฐ” (ชีวิตผืนผวนของข้าพเจ้าฯ อย่างแล้ว น. ๑๖)

กัลยาณมิตรผู้มีอิทธิพลต่อปฐมทัศน์ทางการเมืองของนายปรีดีอีกท่านหนึ่ง คือ ครูวิชาประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมที่โรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเทพฯ ครูได้สอนให้นักเรียนรู้จักรูปแบบการปกครองฉบับย่อ ซึ่งนายปรีดียังจดจำได้ดีว่า

“ครูสอนว่าแบบการปกครองประเทศแยกออกเป็นสามชนิด คือ

๑. พระเจ้าแผ่นดินอยู่เหนือกฎหมายเรียกว่า ‘สมบูรณาญาสิทธิราชย์’
๒. พระเจ้าแผ่นดินอยู่ใต้กฎหมายการปกครองแผ่นดิน
๓. ราษฎรเลือกตั้งขึ้นเป็นประมุขเรียกว่า ‘รับปลิก’... มีคณะเสนาบดี การปกครองประเทศ

ตามความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร” (ประ-
สพการณ์และความเห็นบางประการฯ อ่างแล้ว
น. ๓๘)

ภายหลังนายปรีดีได้ตั้งข้อสังเกตว่า ครู
ชั้นมัธยมผู้นี้คงเป็นสายจัดตั้งของคณะ ร.ศ. ๑๓๐
เพราะนำความคิดประชาธิปไตยมาเผยแพร่แก่นักเรียน โดยเฉพาะช่วงเกิดสงครามในประเทศจีน
ระหว่างฝ่ายเก๊กเหม็งกับฝ่ายกษัตริย์ราชวงศ์แมนจู
นายปรีดียังจำได้ว่า

“ครูบางท่านที่ก้าวหน้าได้ติดตามข่าวแล้ว
เอามาวิจารณ์ให้นักเรียนฟังว่า วันไหนฝ่ายใดชนะ
ฝ่ายใดแพ้ ซึ่งทำให้ปรีดีและนักเรียนที่สนใจเกิด
สนุกกับข่าวนั้น ฝ่ายพวกจีนเก๊กเหม็งที่อยู่ธยา
ก็ได้ใช้วิธีโฆษณา โดยเช่าห้องไว้ที่ตลาดหัวรอไว้
เป็นห้องอ่านหนังสือ มีภาพการรบเพื่อแจกจ่าย
แก่ผู้สนใจ ส่วนจังหวัดศิลปินจินแสดงประจำที่วัดเชิง
(วัดพนัญเชิง) นั้นก็เปลี่ยนเรื่องเล่นใหม่ให้สมกับ
สมัย คือเล่นเรื่องกองทหารเก๊กเหม็งรบกับกอง
ทหารกษัตริย์ จึงทำให้คนดูเห็นเป็นการสนุกด้วย
ต่อมาในไม่ช้า ความปรากฏว่าฝ่ายกษัตริย์แห่ง
ราชวงศ์แมนจูต้องพ่ายแพ้ ครูที่ก้าวหน้าจึงพูด
เปรย ๆ กับปรีดีว่า ระบบสมบูรณาฯ ก็สิ้นไป
แล้วในจีน ยังเหลือแต่รัสเซียกับเมืองไทยเท่านั้น
ครูไม่รู้วาระบบสมบูรณาฯ ไດใน ๒ ประเทศนี้
ประเทศใดจะสิ้นสุดก่อนกัน” (ประสพการณ์และ
ความเห็นบางประการฯ อ่างแล้ว น. ๓๘-๓๙)

โรงเรียนการเมืองในท้องถิ่น

ความตื่นตัวทางความคิดดังกล่าวได้ส่งผล
ให้เวลาต่อมาถือเป็นเหตุปลูกเร้าให้นายปรีดีมี
ความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะแสวงหาประสพ-
การณ์ในเชิงปฏิบัติ เมื่อนายปรีดีสอบไล่ได้ชั้น
มัธยม ๖ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดสำหรับหัวเมืองแล้ว
ได้เข้าไปเรียนต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบใน
กรุงเทพฯ แต่เรียนอยู่เพียง ๖ เดือนก็ลาออกและ
กลับไปช่วยบิดาท่านาที่อำเภอวังน้อย ขณะนั้น
นายปรีดีมีอายุได้ ๑๕ ปีเศษ

สภาพชนบทไทยแถบลุ่มภาคกลางในสมัยนั้น
ได้ให้บทเรียนด้านเศรษฐกิจการเมืองแก่นายปรีดี
อย่างลึกซึ้ง ตลอดเวลาสองปีเต็ม เด็กในวัยเรียน
อย่างท่านได้ใช้ชีวิตหลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดินอย่างชาวนา
แท้ ๆ คนหนึ่ง นับตั้งแต่ไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว

และขนข้าวเปลือกไปสีที่โรงสี ท่านได้สะท้อน
ชีวิตลำเค็ญของชาวนาจากประสบการณ์ที่ท่านเห็น
ประจักษ์แก่ตาตัวเองในเวลานั้นว่า

“เนื่องจากชาวนาต้องประสพภัยธรรมชาติ
เช่น โรคพืช ฝนแล้ง น้ำท่วมมากเกินไป ป่วยไข้
ทำงานไม่ได้ ต้องถูกขโมยลักควาย แต่เจ้าของ
ที่ดินก็ไม่ปรานี คือ เรียกเก็บค่าเช่าที่ดินตามที่
ตกลงกันไว้ให้ได้ จึงทำให้ลูกนาอดคัดขัดสน
เจ้าของนาก็ทำการยึดทรัพย์ ตลอดจนข้าวกิน
ข้าวปลูกที่ชาวนาพอมืออยู่ข้างนั้น”

ในความรับรู้ของนายปรีดี ปัญหาแท้จริง
ที่เพื่อนชาวชนบทของท่านประสพอยู่นั้นมิใช่มี
เหตุมาจากภัยธรรมชาติหรือเทวดาฟ้าดินบันดาล
หากเกิดจากการเอาใจเอาเปรียบที่มนุษย์กระทำ
ต่อมนุษย์ด้วยกันเอง ท่านพบความจริงว่า นอกจาก
เจ้าของที่ดินแล้ว ผู้ค้าข้าวเปลือกและเจ้าของโรงสี
ก็เป็นกลุ่มขูดรีดชาวนาที่ร้ายแรงไม่ยิ่งหย่อนกว่า
กัน แต่นั่นก็ยังไม่สำคัญเท่ากับการที่ลูกชาวนา
กรุงเก่าผู้นี้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่ออำนาจ
รัฐในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกเมื่อท่านพบว่า

“ความอดคัดขัดสนของชาวนามีอีกมากมาย
หลายประการที่แสดงว่าชาวนาไม่ได้รับความช่วยเหลือ
จากทางราชการ แต่ชาวนาก็มีภาระที่ต้อง
เสียเงินรัชชูปการ ถ้าไม่มีเงินเสียก็ต้องถูกเกณฑ์
ไปทำงานประมาณปีละ ๑๕-๓๐ วัน และต้องเสีย
อาการค่าंना” (ประสพการณ์และความเห็นบาง
ประการฯ อ่างแล้ว น. ๔๑)

ประสพการณ์นอกห้องเรียนที่ได้สัมผัสชีวิต
ชาวนาโดยตรงช่วงวัยเยาว์นี้เอง ทำให้นายปรีดี
เริ่มมีความคิดอภิวัฒน์แลเห็นความจำเป็นในการ
เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปกครองไปสู่ระบอบ
ประชาธิปไตย ดังคำปรารภตอนหนึ่งว่า

“จากการที่ปรีดีได้ประสพพบเห็น จากการ
ได้คลุกคลีใกล้ชิดกับชาวนาดังกล่าวแล้ว ปรีดีจึง
ระลึกถึงคำสอนของครูและเหตุการณ์ต่าง ๆ...ว่า
ถ้าเมืองได้มี Parliament คือสภาที่ราษฎรเลือก
ผู้แทนไปประชุม เพื่อเรียกร้องรัฐบาลให้บำบัดทุกข์
บำรุงสุขของราษฎรได้แล้ว ก็จะไม่เกิดความเดือดร้อน
ของราษฎรได้” (ประสพการณ์และความเห็นบาง
ประการฯ อ่างแล้ว น. ๔๑)

และจากประสพการณ์ในโรงเรียนการเมือง
กลางท้องถิ่นนี้เอง ทำให้นายปรีดีมีจินตภาพใน

การอภิวัฒน์ก้าวไปไกลกว่าผู้ก่อการคนอื่น ๆ ตรงที่ ท่านไม่ต้องการให้การอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ เป็นเพียง การเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีผู้เผด็จการคนเดียว มาเป็นคณาธิปไตยที่มีผู้เผด็จการหลายคน หากมุ่งให้เกิดความเท่าเทียมในทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับประชาธิปไตย ในทางการเมืองด้วย ดังปณิธานที่ท่านกล่าวไว้ใน ตอนต้นเค้าโครงการเศรษฐกิจว่า

“ข้าพเจ้ามิได้ปรารถนาที่จะเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลายองค์ ซึ่งเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยแต่เปลือยนอกเท่านั้น ข้าพเจ้ามุ่งต่อสาระสำคัญคือ ‘บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร’”

แม้ภายหลังนายปรีดีจะกลายเป็นชนชั้นปกครอง แต่ท่านไม่เคยหลงลืมกำเนิดและอุดมการณ์ในวัยเด็ก จุดยืนเพื่อสามัญชนคนยากไร้ ไม่เคยเปลี่ยนแปลง เห็นได้จากคำกล่าวที่ท่านประกาศต่อที่ประชุมกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจว่า “ข้าพเจ้าไม่ใช่คนกรุงเทพฯ จึงรู้หัวอกคนบ้านนอกเป็นอย่างดี โดยได้รับความลำบากยากจน เพื่อนในหัวเมืองยังยากจนอีกมาก”

อย่างไรก็ตาม นายปรีดีมิได้มีความคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อระบอบราชาธิปไตยแต่อย่างใด ตรงกันข้ามท่านกลับเห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์สยามเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ซึ่งสามารถช่วยส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยให้เข้มแข็งได้ ท่านมิได้เชื่อเลยว่าระบอบสาธารณรัฐจะเป็นประชาธิปไตยมากกว่าระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ดังข้อวิจารณ์

พระฉายาลักษณ์สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ซึ่งต่อมาได้ทรงครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี ซึ่งต่อมาได้ทรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ท่ามกลางพระบรมวงศานุวงศ์และคนไทย ในกรุงปารีส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ นั่งแถวที่ ๑ จากซ้าย มาซ้าย ๑. พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ๒. ม.จ. หญิงรำไพพรรณี ๓. กรมพระกำแพงเพชรฯ ๔. สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกฯ ๕. พระองค์เจ้าหญิงประภาวดี ๖. พระองค์เจ้าหญิงมยุรฉัตร ๗. นาง (คุณหญิง) ภาษาปริวรรต ๘. พระองค์เจ้ากาญจนา ๙. นายสมปอง บุนนาค ยืนแถวที่ ๒ จากซ้ายมาขวา ๑. ม.ร.ว. บรรลือศักดิ์ ๒. ม.ร.ว. เจริญศักดิ์ ๓. ม.จ. ธัญฉัตร ๔. นายชม จารุรัตน์ ๕. นายชวลิต ๖. (จำไม่ได้) ๗. นายตันต์ ๘. นายวิเชียร ๙. นายดวง (ยืนระหว่างหลังนายวิเชียรกับ ม.จ. เจริญใจ) ๑๐. ม.จ. เจริญใจ ๑๑. ม.จ. นักรัตนมงคล ๑๒. นายปรีดี พนมยงค์ ๑๓. นายดวง อภัยวงศ์ ๑๔. ม.จ. กมลสถาน (ยืนหลังหลังนายดวง) นั่งและยืนแถวที่ ๓ จากซ้ายมาขวา ๑. ม.จ. ศุภสวัสดิ์ ๒. นายอำนาจ ๓. ม.ร.ว. บุญระบือ ๔. นายเดิม บุนนาค ๕. (จำไม่ได้) ๖. พระองค์เจ้าจุมภฏ ๗. นายเพียร ๘. นายชวี ๙. นายเอ็จ ๑๐. ป้อมเพชร ๑๑. ม.ล. เศษ สนิทวงศ์ ๑๒. ร.ท. สนิทแจ้งวิรัชศักดิ์ ๑๓. นายแถบ ๑๔. นายปฐม คุชเสนี ๑๕. นายลิมชูเส็ง ๑๖. นายเอี่ยม ศิลปกุล นั่งและยืนแถวที่ ๔ จากซ้ายมาขวา ๑. นายหมี ๒. ม.ร.ว. สมศรีสมาน ๓. ม.จ. คิลกฤทธิ ๔. ม.ล. อุดม สนิทวงศ์ ๕. ม.จ. สมัยเฉลิม ๖. นายขุน ศรียาภัย ๗. ม.จ. อมรทัต ๘. นายอำรุง ๙. ม.ร.ว. ชจิต ๑๐. ม.จ. วิชาชนก ๑๑. ม.จ. สมเษ ๑๒. หลวงพิรัชพิศดาร ๑๓. นายสุจินต์ ๑๔. นายด้วง ๑๕. นายพานุกรม ยืนแถวหลังสุด จากซ้ายมาขวา ๑. นายประจวบ บุนนาค ๒. หลวงสิริราชไมตรี ๓. นายเชิษฐ อภัยวงศ์

งานชุมนุมนักเรียนไทย
ในฝรั่งเศส (นายปรีดีถาวร
คนที่ ๓ จากขวา)

การปฏิวัติฝรั่งเศสซึ่งท่านเขียนในปี พ.ศ.
๒๔๗๗ ว่า

“การปฏิวัติโค่นกบในทางความคิด ใน
ทางแสวงสิทธิเท่านั้นแล้ว ความสนใจของ
ผู้ปฏิวัติครั้งกระนั้น (การปฏิวัติฝรั่งเศส-ผู้เขียน)
มุ่งหนักไปในทางที่จะเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนบุคคล
ผู้เป็นประมุขแห่งการปกครอง เช่นเปลี่ยนแปลง
ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญมาเป็นแบบ
ประชาธิปไตยโดยไม่มีพระมหากษัตริย์ เป็นต้น
อันการเปลี่ยนแปลงเพียงแบบเช่นนี้ ประโยชน์ที่จะ
ได้แก่ราษฎรในความสุขสมบูรณ์นั้นย่อมจะ
ไม่แตกต่างกันนัก เพราะระบอบราชาธิปไตย
ภายใต้รัฐธรรมนูญอาจประสิทธิประสาทสิทธิที่
เอกชนพึงได้รับ เหมือนดั่งกับระบอบประชาธิปไตย
โดยไม่มีพระมหากษัตริย์ได้ ปัญหาต่อไปไม่น่า
จะสนใจในเรื่องแบบแห่งการปกครอง ควรสนใจ
ในการที่จะบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรซึ่ง
ได้รับสิทธิแล้วตามรัฐธรรมนูญ” (ปรีดี พนมยงค์
คำนำใน ประวัติศาสตร์สมัยการปฏิวัติฝรั่งเศส
และสมัยนโปเลียน โบนาปาร์ต พระองค์เจ้า
อาทิตย์ทิพอาภา พ.ศ. ๒๔๗๗)

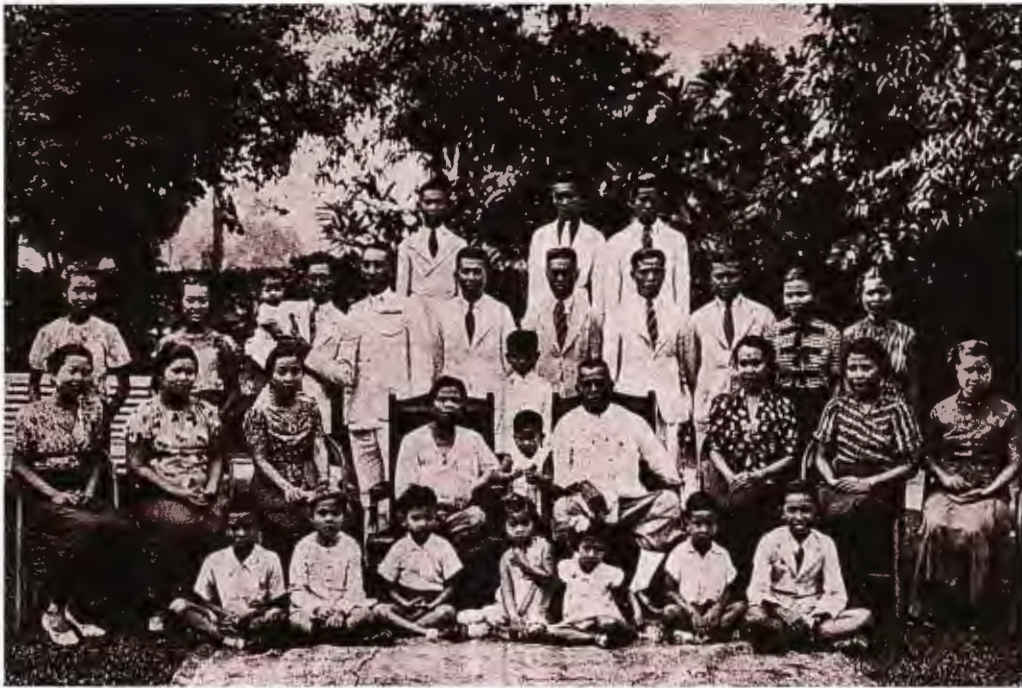
ในระหว่างใช้ชีวิตคลุกคลีกับชาวนา นาย
ปรีดีคงมีความสนใจมากขึ้นในการเลือกเรียนต่อ
ทางด้านกฎหมาย เพราะกฎหมายย่อมเป็น
เครื่องมือสำคัญในการปกครอง รัฐในระบอบ
ประชาธิปไตยก็ต้องมีกฎหมายชุดใหม่ในการส่ง

เสริมสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค ตลอดจน
ประกันความสุขสมบูรณ์แก่ราษฎร

ดังนั้น เมื่อถึงเกณฑ์อายุที่จะเข้าเรียนวิชา
กฎหมายได้ นายปรีดีจึงตัดสินใจละจากโรงเรียน
ชีวิตในท้องถิ่น ไปสมัครเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียน
กฎหมายกระทรวงยุติธรรมในกรุงเทพฯ พร้อม
กับศึกษาภาษาฝรั่งเศสที่เนติบัณฑิตยสภากับ
อาจารย์เลเดคเกอร์ (E. LADEKER) ที่ปรึกษาศาล
ต่างประเทศของสยามในเวลานั้น

ระหว่างศึกษาอยู่ในโรงเรียนกฎหมายนั้น
เอง นายปรีดีได้รับรู้ข้อมูลซึ่งปลุกเร้าจิตใจ
อภิวัฒน์ของท่านมากยิ่งขึ้น แม้เนื้อหาวิชาที่
สอนกันในโรงเรียนกฎหมายสมัยนั้นจะมีแต่กฎ-
หมายแพ่งและกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นประเภท
กฎหมายเอกชนเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่น่ามีอะไร
เกี่ยวเนื่องกับเรื่องของรัฐและลักษณะการปกครอง
แต่ในวิชาธรรมศาสตร์ยุติธรรมและวิชาพิจารณา
ความอาญาและความแพ่งนั้น อาจารย์ผู้สอนก็
ต้องกล่าวถึงบุคคลที่มีสิทธิพิเศษนอกอำนาจศาล
ยุติธรรมซึ่งเรียกว่า “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต”

ความรู้ดังกล่าวนี้เอง ทำให้นักเรียนกฎหมาย
ปรีดีได้เห็นถึงความสัมพันธ์อันไม่เท่าเทียมกัน
ระหว่างมหาอำนาจตะวันตกกับสยาม จุดนี้เองที่
ก่อความรู้สึกหงวนหนในศักดิ์ศรีของปิตุภูมิให้แก่
เด็กหนุ่มเลือดกรงศรีอยุธยาอย่างสุดที่จะทนได้
ท่านได้เชื่อมโยงการที่จักรวรรดินิยมละเมิด

นายปรีดี (แถวยืนตรงกลาง)
และท่านผู้หญิงพูนศุข
(แถวนั่งคนที่ ๒ จากขวา)
ถ่ายร่วมกับครอบครัว
ณ ป้อมเพชร พ.ศ. ๒๔๘๐

อธิปไตยของสยามเข้ากับควมไร้ประสิทธิภาพของการปกครองระบอบสมบูรณาญา อันล้าหลังถึงแม้เขาจะตระหนักด้วยความเห็นใจว่าชนชั้นปกครองในระบอบเก่าได้พยายามอย่างดีที่สุดแล้วในการเผชิญหน้ากับลัทธิล่าอาณานิคมในยุคนี้ นายปรีดีได้บันทึกความรู้สึกตอนเป็นหนุ่มนักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมว่า

“ระหว่างที่ข้าพเจ้าศึกษาวิชากฎหมายนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า มหาอำนาจต่างชาติถือสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเหนือประเทศสยาม ไม่ว่าจะป็นทั้งทางทฤษฎีหรือทางปฏิบัติ คนในสังกัดมหาอำนาจเหล่านี้ไม่ต้องขึ้นศาลไทย เพราะคดีที่มีคู่ความเป็นคนสังกัดต่างชาติเหล่านั้น จะต้องให้ศาลกงสุลหรือศาลคดีระหว่างประเทศตัดสิน ทั้งนี้เป็นไปตามสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคระหว่างชาติมหาอำนาจกับประเทศสยาม ในศาลคดีระหว่างประเทศ คำวินิจฉัยของผู้พิพากษชาติยุโรปจะมีน้ำหนักมากกว่าคำวินิจฉัยของผู้พิพากษาชาวสยาม ข้าพเจ้าไม่พอใจการใช้อำนาจอธิปไตยเช่นนี้เลย ข้าพเจ้าจึงได้ตัดสินใจที่จะทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชของชาติอันสมบูรณ์ โดยมีอำนาจอธิปไตยของตนอย่างเต็มเปี่ยม ขณะเดียวกันข้าพเจ้าได้สังเกตความเป็นไปของราชสำนัก รวมทั้งการบริหารงานภายใต้ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และตั้งความปรารถนาไว้ว่า จักต้องก่อตั้ง

ระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศของข้าพเจ้าให้ได้ แม้ในตอนนั้นข้าพเจ้ายังไม่ทราบว่าทำได้หรือไม่ (ชีวิตผืนผวนของข้าพเจ้าฯ อ่างแล้ว น. ๑๔)

ทนายความประวัติศาสตร์

ความเป็นนักกฎหมายผู้ปรีชาสามารถของนายปรีดีเริ่มฉายแววตั้งแต่วังไม่สำเร็จเป็นเนติบัณฑิต ตามปรกติการเรียนวิชากฎหมายกระทรวงยุติธรรมต้องใช้เวลาสองสามปี แต่นายปรีดีใช้เวลาเพียงปีครึ่งก็สอบไล่วิชากฎหมายชั้นเนติบัณฑิตได้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ อย่างไรก็ดี ตามข้อบังคับสมัยนั้นท่านยังเป็นเนติบัณฑิตไม่ได้เพราะมีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ต้องรอจนอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ จึงมีศักดิ์และสิทธิ์ที่จะเป็นสมาชิกสามัญแห่งเนติบัณฑิตยสภาได้

ในระหว่างที่นายปรีดีรออนุมัติจากเนติบัณฑิตยสภาอยู่นั้น ได้เกิดมีคดีหนึ่งซึ่งโด่งดังมากในสมัยนั้น กล่าวคือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ อัยการสมุทรปราการเป็นโจทก์ฟ้องเจ้าของเรือโป๊ะซึ่งจอดอยู่ในเขตจังหวัดสมุทรปราการ เรือได้โดนพลับพลาสถานที่ของราชการซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำเกิดความเสียหายโดยความประมาทของจำเลย

คดีดังกล่าวทนายความแก้ต่างให้จำเลยได้ยาก เพราะหลวงเป็นโจทก์ ยิ่งเรือไปชนพลับพลา

ที่ประทับของพระเจ้าอยู่หัวด้วยแล้ว ย่อมไม่มีทางพ้นผิดได้เลย

แต่แล้ว นักเรียนกฎหมายหนุ่มอายุเพียง ๑๙ ปี ชื่อนายปรีดี พนมยงค์ กลับหาญอาสาเป็นทนายแก้ต่างให้จำเลย อันที่จริงผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะและยังไม่สำเร็จเป็นเนติบัณฑิต ย่อมไม่สามารถเป็นทนายว่าความได้ แต่โดยที่นายปรีดีสอบไล่ชั้นเนติบัณฑิตได้แล้ว จึงได้รับการอนุญาตเป็นพิเศษจากผู้พิพากษาเจ้าของคดี

พัจกทนายความอาวุโสทั้งหลายในสมัยนั้น ได้พากันวิพากษ์วิจารณ์ทนายหน้าใหม่ว่า คงไม่มีทางต่อสู้ชนะคดียาก ๆ แบบนี้ได้ เพราะไม่เคยมีประสบการณ์ว่าความมาก่อนเลย

ผลของการว่าความของนายปรีดี ปรากฏว่าในชั้นศาลชั้นต้น อัยการโจทก์เป็นฝ่ายชนะคดี แต่ภายหลังนายปรีดีได้ยกข้อกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ อ้างคดีตัวอย่างในสมัยพระเอกาทศรถ อุทธรณ์คำพิพากษาศาลชั้นต้น ทั้งศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาพิพากษาให้ยกฟ้อง และให้โจทก์เสียค่าฤชาธรรมเนียมแทนจำเลย และค่าทนายแทนจำเลยรวม ๓ ศาล เป็นเงิน ๑๐๐ บาทอีกด้วย

คดีนี้นับเป็นคดีประวัติศาสตร์คดีหนึ่งที่สร้างชื่อเสียงให้แก่นายปรีดีในฐานะทนายความ อย่างไรก็ตาม คดีนี้เป็นคดีแรกและคดีสุดท้ายที่ท่านเป็นทนายว่าความด้วยตนเอง

นายปรีดีได้พูดถึงคดีนี้ในเวลาต่อมาว่า

“ผมในฐานะทนายต่อสู้ว่าเป็นภัยนอกอำนาจเวลานั้นยังไม่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ใช้ศัพท์ใหม่ว่า ‘เหตุสุจริต’ ผมจึงต้องอ้างศัพท์เก่าที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ อ้างคดีตัวอย่างสมัยพระเอกาทศรถในคดีเงินงูยงเงินก่งเส็ง ที่ผู้เช่าสำเภาไปค้าขายและถูกพายุอัปปางกลางทะเล เจ้าของเรือได้ฟ้องเรียกค่าเสียหาย คดีว่ากันถึงฎีกาต่อพระเอกาทศรถ ซึ่งทรงวินิจฉัยว่าเป็นภัยนอกอำนาจ ผู้เช่าเรือไม่ต้องใช้ค่าเสียหาย”

กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จที่นายปรีดีได้อ้างถึงนั้น เป็นกฎหมายโบราณที่เรียกว่า กฎหมายพระธรรมศาสตร์ ซึ่งต้นฉบับเดิมเขียนเป็นภาษาบาลี จึงนับว่าไม่ธรรมดาเลยสำหรับนักเรียนกฎหมายอายุยังไม่ถึง ๒๐ ปี แต่มีความสนใจไม่รู้เรื่องกฎหมายโบราณถึงขนาดนำเอามาใช้ในการ

สู้คดีในชั้นศาลฎีกาจนชนะคดีได้

ปรีดี พนมยงค์ นักอภิวัฒน์ ผู้สร้างสรรค์สติปัญญาสยาม

แม้ภายหลังนายปรีดีได้สำเร็จปริญญาคุษฎีบัณฑิตกฎหมายและได้รับประกาศนียบัตรชั้นสูงทางด้านเศรษฐกิจการเมืองจากโลกตะวันตก แต่ภูมิปัญญาทางด้านนิติศาสตร์โบราณของสยามที่ท่านสั่งสมมาแต่วัยเยาว์มิได้สูญหายไปไหน เห็นได้จากการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเพื่อป่มเพาะแนวคิดประชาธิปไตยแก่ราษฎรรุ่นใหม่ ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เพียงสองปีนั้น นายปรีดีได้กลับไปหารากฐานความคิดด้านความยุติธรรมจากหลักนิติศาสตร์โบราณอันเป็นที่มาของชื่อมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งเป็นสถาบันทางกฎหมายและการเมืองสมัยใหม่

ที่ริเริ่มให้มีการชำระและตีพิมพ์กฎหมายตราสามดวงในสมัยรัชกาลที่ ๑ ขึ้นใหม่

แม้จะปฏิเสธไม่ได้ว่า นายปรีดีได้นำเอาความรู้และความคิดประชาธิปไตย รวมทั้งเศรษฐศาสตร์จากตะวันตกมาเป็นเครื่องมือในการอภิวัฒน์สังคม แต่จากภูมิหลังทางสติปัญญาดังกล่าว ย่อมเป็นไปได้ที่ท่านจะคัดลอกแบบจากสังคมฝรั่งมาทั้งดุ้น ท่านเองก็ได้ตักเตือนตนเองและผู้อื่นอยู่เสมอว่า “จงตัดเกือกให้เหมาะแก่ดิน ไม่ใช่ตัดดินให้เหมาะแก่เกือก” สุภาษิตของไทยก็มีว่า ‘เห็นช้างขี้ขี้ตามช้าง’ สุภาษิตทั้งสองบทเป็นสุภาษิตที่ก้าวหน้า โดยเฉพาะสุภาษิตไทยบทนั้นที่แท้มีมาแล้วตั้งแต่โบราณกาล แต่ยิ่งก้าวหน้าเสมอ ผู้ใดไม่ทำตามคือม้าลอกคัดแบบจากสังคมอื่นมาทั้งดุ้น จึงเป็นผู้ล่าหลัง”

จึงกล่าวได้ว่า นายปรีดี พนมยงค์ มีความเข้าใจสภาพปัญหาทางโครงสร้างของสังคมสยาม และได้หยั่งถึงรากฐานทางสติปัญญาภายในวัฒนธรรมของตนเองแล้วตั้งแต่ก่อนอายุย่างเข้าสู่วัย ๒๐ แต่ที่แน่นอนคือ จิตสำนึกที่จะทำการอภิวัฒน์ของเขาได้เกิดขึ้นก่อนที่จะไปศึกษาความคิดทางเศรษฐศาสตร์-การเมืองจากตะวันตก ดังที่ท่านได้ยืนยันความข้อนี้นด้วยตนเองว่า

“ผมได้กล่าวแล้วถึงสภาพสังคมไทยที่ผมประสบพบเห็นแก่ตาตนเองว่า ราษฎรได้มีความอดัดขัดสนในทางเศรษฐกิจ และไม่มีสิทธิเสรีภาพกับความเสมอภาคในทางการเมือง อีกทั้งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและอำนาจของหลายประเทศทุนนิยม ผมมีความคิดก่อนที่ได้มาศึกษาในฝรั่งเศสแล้วว่า จะต้องค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติมว่า มีวิธีใดที่จะทำให้ความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น”

นายปรีดี (ยืน) กับสมุหเทศาภิบาลที่เกาะยอ จังหวัดสงขลา พ.ศ. ๒๔๗๔

การได้มาซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่อำนาจอธิปไตย
เป็นของปวงชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน เป็นการได้มา
ด้วยความเสียสละและด้วยความปรีชาสามารถของคณะผู้ก่อการ
อภิวัฒน์ในการวางแผนยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่ง
เริ่มต้นจากคนเจ็ดคน โดยการริเริ่มของนาย ปรีดี พนมยงค์
ในระหว่างที่ศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐
ร่วมด้วย ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะ
ร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี นายตัว ลพานุกรม หลวงสิริราชไมตรี
(จรรยา สิงหเสนี) และนายแนบ พหลโยธิน โดยเมื่อเดินทางกลับ
ประเทศไทยแล้วก็ได้ดำเนินการวางแผนขยายกำลังการจัดตั้ง
ออกเป็นสายพลเรือน สายทหารบก และ สายทหารเรือ จากนั้น
ได้รวมกลุ่มเรียกชื่อว่า "คณะราษฎร" โดยมีพันเอก พระยาพหล-
พลพยุหเสนา เป็นหัวหน้าคณะ ทำการยึดอำนาจการปกครองจาก
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ อย่างฉับพลันเมื่อ
เช้าตรู่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ด้วยการอ่าน
แถลงการณ์ของคณะราษฎรต่อหน้าทหารและประชาชน
พลเรือนที่มารวมกัน ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า

การอภิวัตน์

๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ถึงรัฐประหาร

๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐

สัมผัส พึ่งประดิษฐ์

๒๔

มิถุนายน ๒๔๗๕
เป็นวันที่ประเทศไทยได้เปลี่ยน

การปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีพระราชอำนาจเด็ดขาดในการปกครองแผ่นดิน มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้กฎหมาย ด้วยการยึดอำนาจการปกครองโดยคณะราษฎร โดยการนำของพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หัวหน้าคณะราษฎร และหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หัวหน้าฝ่ายพลเรือน อันก่อปรดด้วยทหารบก ทหารเรือ พลเรือน เป็นการสิ้นสุดซึ่งอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเริ่มต้นการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งนับเป็นเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญยิ่งต่อประเทศชาติและประชาชนไทย ที่ทำให้อำนาจอธิปไตยตกเป็นของประชาชนภายใต้รัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ และได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา และวัฒนธรรมอย่างใหญ่หลวง รวมทั้งได้ก่อให้เกิดสถาบันรัฐสภา สถาบันนิติบัญญัติ บริหารบัญญัติ ตุลาการ เศรษฐกิจการเงิน การปกครอง ตลอดจนการมีส่วนร่วมและสิทธิเสรีภาพของประชาชนขึ้นตามระบอบประชาธิปไตย ที่ได้พัฒนามาตราจนกระทั่งปัจจุบัน

การได้มาซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน เป็นการได้มาด้วย

ความเสียสละและด้วยความปรีชาสามารถของคณะผู้ก่อการอภิวัตน์ในการวางแผนยึดอำนาจ เปลี่ยนแปลงการปกครอง ตั้งแต่ก่อนการยึดอำนาจ การยึดอำนาจโดยปราศจากการนองเลือด และแผนการดำเนินการภายหลังการยึดอำนาจไว้ได้แล้ว ซึ่งเริ่มต้นจากคนเจ็ดคน โดยการริเริ่มของนายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ในระหว่างที่ศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ร่วมด้วย ร้อยโท ประยูร ภมรมนตรี ร้อยโท แปลก ชิตตะสังคะ ร้อยตรี ทศนัย มิตรภักดี นายตั้ว ลพานุกรม หลวงสิริราชไมตรี (จรูญ สิงหเสนี) และนายแนบ พหลโยธิน โดยเมื่อเดินทางกลับประเทศไทยแล้วก็ได้ดำเนินการวางแผนขยายกำลังการจัดตั้งออกเป็นสายพลเรือนจำนวน ๔๖ คน โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า สายทหารบกจำนวน ๓๒ คน โดยมีพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหัวหน้า และสายทหารเรือจำนวน ๒๑ คน โดยมีนาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ กมลนาวัน) เป็นหัวหน้า จากนั้นได้รวมกลุ่มเรียกชื่อว่า "คณะราษฎร" โดยมีพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหัวหน้าคณะ ทำการยึดอำนาจการปกครองจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ อย่างฉับพลันเมื่อเช้าตรู่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ด้วยการอ่านประกาศหรือแถลงการณ์ของคณะราษฎรต่อหน้าทหารและประชาชนพลเรือนที่มารวมกัน ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า ประกาศยึดอำนาจการปกครองโดยปราศจากการนองเลือด (ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จแปรพระราชฐานไป

เกี่ยวกับผู้เขียน :
สัมผัส พึ่งประดิษฐ์
คมธก. รุ่น ๗
ธรรมศาสตร์บัณฑิต

กระแสดำเนินตัว
ของประชาชนเกี่ยวกับ
รัฐธรรมนูญภายหลัง
การอภิวัฒน์ ๒๔๗๕

ประทับ ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน)

พร้อมกับการประกาศยึดอำนาจการปกครองตามประกาศของคณะราษฎร ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ร่าง คณะราษฎรก็ได้ประกาศแนวทางหรือนโยบายในการบริหารหรือปกครองประเทศต่อไปด้วยหลัก ๖ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศให้มั่นคง

๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

๓. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน

๕. จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพซึ่งไม่ขัดต่อ

หลัก ๔ ประการ ดังกล่าวแล้ว

๖. ให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

หลัก ๔ ประการของคณะราษฎรที่ได้ประกาศในวันเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เป็นหลักนโยบายในการบริหารประเทศ สืบทอดและพัฒนาต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ภายหลังการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อบรรลุซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยและหลัก ๖ ประการ คณะราษฎรพร้อมด้วยคณะผู้แทนราษฎรจำนวนเจ็ดคนได้นำรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ร่าง ขึ้นทูลเกล้าฯ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ พร้อมทั้งขอพระราชทานพระราชกำหนดนิรโทษกรรมแก่คณะราษฎร พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพิจารณาและลงพระปรมาภิไธยในธรรมนูญการปกครองประเทศ โดยทรงเพิ่มเติมคำว่า “ชั่วคราว” ต่อท้ายธรรมนูญการปกครองฯ ให้ใช้ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ธรรมนูญการปกครองดังกล่าวมี ๓๙ มาตรา โดยแบ่งเป็นหมวดข้อความทั่วไป หมวดพระมหากษัตริย์ หมวดสภาผู้แทนราษฎร หมวดศาล ซึ่งในหมวดที่ ๑ มาตรา ๑ บัญญัติว่า อำนาจอิสระของประเทศเป็นของราษฎร การใช้อำนาจอิสระ อันได้แก่ พระมหากษัตริย์ สภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการราษฎร และศาล ให้เป็นไปตามธรรมนูญการปกครองประเทศ การกระทำใด ๆ ของพระมหากษัตริย์ต้องมีกรรมการราษฎร (รัฐมนตรี) ผู้หนึ่งลงนามด้วย ถือได้ว่าสยามประเทศได้เปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ชั่วคราวฉบับวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ปกครองประเทศเป็นฉบับแรก อันนำมาซึ่งความปิติยินดีของราษฎร ดังปรากฏตามเนื้อเพลง “๒๔ มิถุนายน” ของกรมศิลปากร ตอนหนึ่งดังนี้

“๒๔ มิถุนา ยนมหาศรีสวัสดิ์ ปฐมฤกษ์ของรัฐธรรมนูญของไทย เริ่มระบอบแบบอารยะประชาธิปไตย เพื่อราษฎรไทยได้สิทธิเสรี สำราญสำเร็จบันเทิงเต็มที่ เพราะชาติเรามีเอกราชสมบูรณ์ ไทยจะเป็นไทย ด้วยร่วมใจเทอดไทยไชโย”

สภาผู้แทนราษฎรสมัยแรกตามรัฐธรรมนูญ

การปกครองแผ่นดินสยาม ชั่วคราว ฉบับวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งพระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้รักษาการพระนคร แต่งตั้งเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ มีจำนวน ๗๐ คน โดยแต่งตั้งจากสมาชิกคณะราษฎร ๓๑ คน และจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในระบบเดิม ๓๙ คน ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรคนแรกของสภาผู้แทนราษฎร ในการประชุมนัดแรก สภาผู้แทนราษฎรได้กล่าวคำปฏิญาณว่าจะซื่อสัตย์ต่อคณะราษฎรและรักษาไว้ซึ่งหลัก ๖ ประการให้มั่นคงด้วย

เพื่อให้มีรัฐธรรมนูญปกครองประเทศฉบับถาวร สภาผู้แทนราษฎรได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรจำนวนเก้าคน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับฝ่ายคณะราษฎรซึ่งเป็นส่วนข้างน้อย โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นอนุกรรมการด้วยผู้หนึ่ง การร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรจึงเป็นไปในลักษณะประนีประนอมกันระหว่างฝ่ายอนุรักษนิยมกับฝ่ายคณะราษฎร การร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรของคณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ผ่านการเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรและได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ อันเป็นการได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ วันที่ ๑๐ ธันวาคม จึงเป็นวัน “รัฐธรรมนูญ” ถือเป็นวันสำคัญของชาติมาจนถึงปัจจุบัน

การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ยังผลให้คณะกรรมการราษฎรซึ่งทำหน้าที่บริหารประเทศ สภาผู้แทนราษฎร ตามธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม ชั่วคราว ฉบับวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นอันสิ้นสุดลง โดยมีคณะรัฐมนตรีบริหารราชการแผ่นดินซึ่งพระยามโนปกรณนิติธาดาได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม มีสภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งเป็นสมาชิกประเภทหนึ่ง และสมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎรที่มาจาก การแต่งตั้ง เป็นสมาชิกประเภทสอง เหตุผลที่ต้องมีสมาชิกประเภทสองก็เพราะเราเพิ่งมีรัฐธรรมนูญ ความคุ้นเคยในการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญยังไม่แพร่หลายทั่วถึง ฉะนั้นจึงให้มีสมาชิกประเภทที่เห็นว่าเป็นผู้คุ้นเคยงานแล้วช่วยพยุงกิจการทำร่วมมือกันไปกับสมาชิกประเภทหนึ่งที่ราษฎรเลือกตั้งมา ตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕

นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นคณะรัฐมนตรีลอยในรัฐบาลชุดแรก และได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ร่างพระราชบัญญัติเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฉบับแรก พ.ศ. ๒๔๗๕ และต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๑ และฉบับที่ ๒

ในระหว่างนี้ได้มีเหตุการณ์สำคัญอันก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงและการเปลี่ยนแปลงในคณะรัฐบาลชุดนี้ ได้แก่การที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติเสนอต่อรัฐบาล ซึ่งเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติที่นายปรีดี พนมยงค์ ร่างเสนอต่อรัฐบาลมีเนื้อหาให้รัฐบาลจัดการประกอบเศรษฐกิจเองด้วยการจัดเศรษฐกิจแบบสหกรณ์ ให้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร พระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ (ดังปรากฏตามหนังสือเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม) ปรากฏว่าคณะอนุกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจที่นายปรีดี พนมยงค์ เสนอ ส่วนข้างมากเห็นด้วยแต่เสียงข้างน้อยไม่เห็นด้วย คณะอนุกรรมการฯ จึงได้นำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรีปรากฏว่ารัฐมนตรีส่วนข้างมากไม่เห็นด้วย โดยกล่าวหาว่าเป็นเค้าโครงการที่เป็นแบบคอมมิวนิสต์ เป็นเหตุให้นายปรีดี พนมยงค์ ลาออกจากการเป็นรัฐมนตรี (ลอย) เพื่อเสนอเค้าโครงการดังกล่าวต่อราษฎรในการสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่อไป

ทว่ารัฐบาลมิได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ แต่กลับนำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ให้ทรงลงพระปรมาภิไธย ออกพระราชกฤษฎีกาปิดสภา

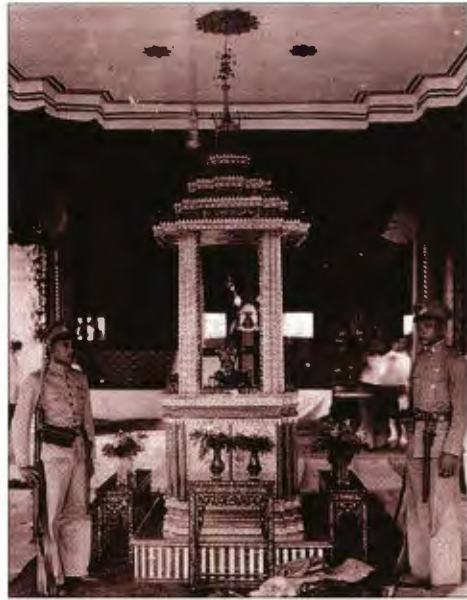

ผู้แทนราษฎร และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา พร้อมกันได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๗๖ เมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ และออกแถลงการณ์กล่าวหาว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นคอมมิวนิสต์ บีบบังคับให้นายปรีดี พนมยงค์ ออกนอกประเทศ นายปรีดี พนมยงค์ และภริยา จึงออกเดินทางไปประเทศฝรั่งเศสในวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖

การกระทำของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาในครั้งนั้นนับเป็นการกระทำที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญและความเป็นประชาธิปไตย พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาจึงได้นำกำลังทหารบกทหารเรือ และพลเรือน ทำการยึดอำนาจการปกครองจากพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ และได้ทำการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรที่ถูกสั่งปิด ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้มีมติเลือก พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ฉบับ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ต่อไป

ในวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๖ นายปรีดี พนมยงค์ ได้เดินทางกลับประเทศตามคำเชิญของพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี เพื่อเข้าร่วมรัฐบาล โดยก่อนที่จะเข้าร่วมรัฐบาล สภาผู้แทนราษฎรได้แต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนนายปรีดี พนมยงค์ กรณีที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ คณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วย ๑. หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ๒. พระยานลราชสุวัจน์ ๓. พระยาศรีสังกร พร้อมด้วยผู้เชี่ยวชาญเรื่องคอมมิวนิสต์อีกสองคน คือ เซอร์โรเบิร์ตฮอลแลนด์ และเมอซีเออร์กียอง ผลการสอบสวน คณะกรรมการลงมติเป็นเอกฉันท์ว่า นายปรีดี พนมยงค์ มิได้มีมลทินเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ตามที่ถูกกล่าวหาแต่อย่างใด

ต่อมาในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖ รัฐบาลพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนาก็ได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ และตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งนับเป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นครั้งแรก

บุชมภภายในโรงพิธี
ที่ประดิษฐานรัฐธรรมนูญ
ฉบับจำลองของจังหวัดจันทบุรี
ซึ่งขุนการกิจสิทธิ์ นายอำเภอของ
อัญเชิญมาดลงสมโภช
ที่อำเภอของ เมื่อวันที่ ๑๗
มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลที่พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี โดยได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ (นับตามปฏิทินเก่า) ซึ่งเป็นกระทรวงแรกที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง สมัยนั้น กระทรวงมหาดไทยเป็นกระทรวงที่ใหญ่ที่สุด มีขอบเขตอำนาจหน้าที่ในการปกครอง สาธารณสุข การบำบัดทุกข์บำรุงสุขราษฎร และการบริหารราชการแผ่นดินทั่วประเทศ นายปรีดี พนมยงค์ จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการปรับปรุงและวางโครงสร้างการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินให้สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และให้เป็นไปตามหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรที่ได้ประกาศไว้เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ในประการต่าง ๆ ที่พอจะสรุปได้ดังนี้

๑. ดำเนินการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่นทั่วประเทศ เพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการปกครองทั่วประเทศ ด้วยการออกพระราชบัญญัติจัดตั้งเทศบาลทั่วราชอาณาจักร โดยให้เทศบาลมีสถานภาพเป็นทบวงการเมืองและมีฐานะเป็นนิติบุคคล มีคณะเทศมนตรีเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารภายใต้การควบคุมของสมาชิกสภาเทศบาลที่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎร ดังเช่นที่ในต่างประเทศได้ยกสถานภาพของตำบลให้เป็นเทศบาล อันเป็นการวางรากฐานการ

ปกครองระบอบประชาธิปไตยไปสู่ประชาชนทั่วประเทศ ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ทุกตำบลเป็นเทศบาล

๒. ออกพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ จัดรูปการบริหารราชการเป็นส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ยกเลิกการปกครองในรูปแบบมณฑล เทศาภิบาล เพื่อให้กระทรวงสามารถสั่งการไปยังจังหวัดได้โดยตรงเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการบริหารราชการ

๓. ออกพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พ.ศ. ๒๔๗๖ พร้อมด้วยพระราชบัญญัติระเบียบราชการแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยให้มีกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงธรรมการ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงเศรษฐการ กระทรวงวัง และทบวงการเมือง อันได้แก่ สำนักนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการกฤษฎีกา คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน และสำนักงานโฆษณากรรมโยธาเทศบาลเพื่อการปกครองเทศบาลและการก่อสร้างในจังหวัดต่าง ๆ เป็นต้น

๔. ด้านการศึกษาซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในการยกระดับความรู้ของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ที่ควรจะได้มีการศึกษาทั้งในระดับมหาวิทยาลัยและในระดับพื้นฐานก็ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๖ (๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ นับตามปฏิทินเก่า) โดยได้ทำพิธีเปิดมหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ดังคำรายงานของนายปรีดี พนมยงค์ ในการกล่าวเปิดมหาวิทยาลัยว่า “ในสมัยที่ประเทศเราดำเนินการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยแล้ว ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ในวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก่พลเมืองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และเปิดโอกาสให้พลเมืองใช้เสรีภาพทางการศึกษาให้กว้างขวางที่สุด” มหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงเป็นแหล่งสำคัญในการให้ความรู้แก่ราษฎรอย่างกว้างขวางในลักษณะตลาดวิชา มีหลักสูตรการเรียนการสอนทั้งวิชานิติศาสตร์

รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมืองและการทูต เพื่อผลิตบัณฑิตออกไปทำหน้าที่การงานราชการ และรับใช้ราษฎรทั่วประเทศ

สำหรับการศึกษาขั้นต้นระดับประถมศึกษา ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๗๘ โอนโรงเรียนประถมศึกษาในเขตเทศบาลให้ขึ้นต่อเทศบาลซึ่งสังกัดกระทรวงมหาดไทย สนับสนุนให้กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาให้ครบทุกตำบลทั่วประเทศใน พ.ศ. ๒๔๗๘ และในพระนคร-ธนบุรีให้ครบทุกตำบล ซึ่งสามารถทำการจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลได้ครบทุกตำบลทั่วประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ อันเป็นปีที่ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๗๙

นอกจากการศึกษาในระดับประถมศึกษาแล้ว ยังได้วางรากฐานการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาในด้านอาชีพอีกด้วย โดยได้จัดตั้งเป็นกองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการเพื่อรณรงค์ให้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้หนังสือ และในด้านการศึกษาสายอาชีพศึกษา ได้เปิดอบรมวิชาครูแก่ครูประชาบาลที่มีวุฒิสามัญศึกษา ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ จำนวนเจ็ดสาขาอาชีพ อันได้แก่ ช่างไม้ ช่างปูน ช่างจักสาน ช่างทอผ้า ช่างโลหะ ช่างตัดเสื้อ และการช่างสตรี เพื่อออกไปทำงานตามท้องถิ่น

นายปรีดี พนมยงค์ ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจนถึงวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ และได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในคณะรัฐมนตรีที่พ้นเอก พระยาพลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อมาถึงสามครั้ง (ถึงวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑) และได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในสมัยที่พ้นเอก หลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี

กระทั่งถึงเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นได้ยึดราชทัณฑ์ประเทศไทยเพื่อขยายสงครามมหาเอเชียบูรพามาถึงภูมิภาคแถบนี้ รัฐบาลไทยสมัยนั้นซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้ประกาศเป็นพันธมิตรทางการทหารกับญี่ปุ่น และได้ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ นายปรีดี พนมยงค์ ไม่เห็นด้วยกับนโยบายและการกระทำของรัฐบาล

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังกล่าว จึงได้ออกจากการร่วมรัฐบาล และได้รับแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ อันเป็นผลให้ท่านต้องพ้นจากตำแหน่งทางการเมือง (ในเวลานั้นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีด้วยกันสามท่าน คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา พระยาพิชัยเนตร์-โยธิน ซึ่งชราภาพมากแล้ว และนายปรีดี พนมยงค์ ต่อมาเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาได้ถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗)

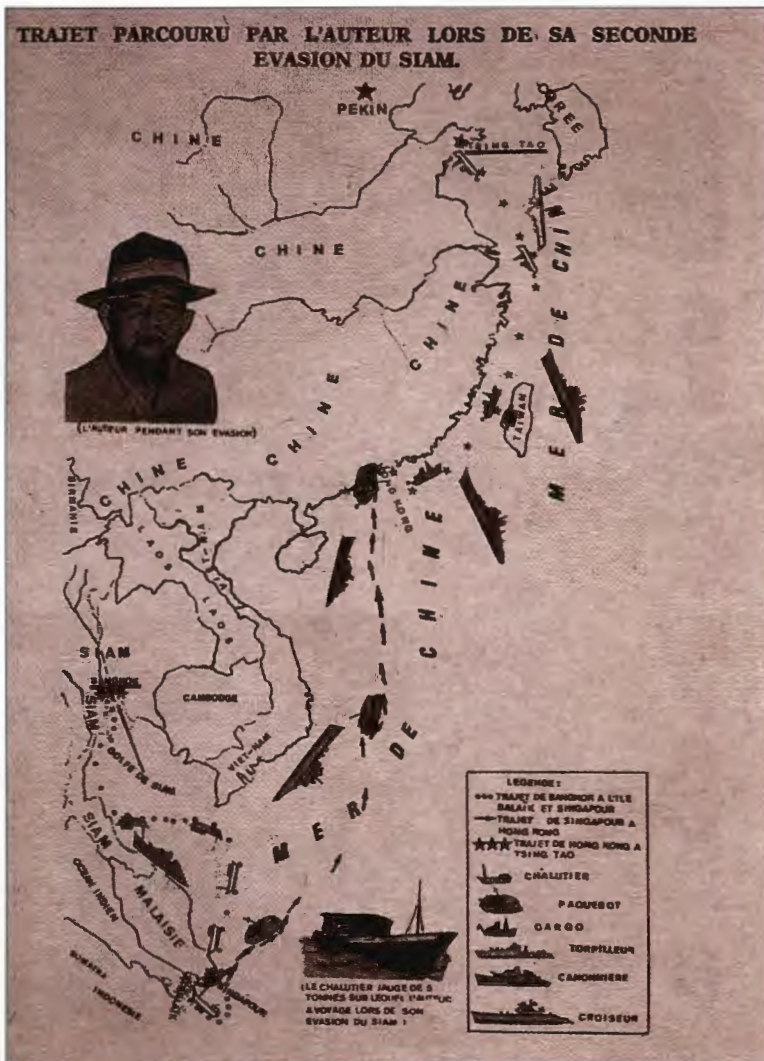
ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นภายในประเทศ โดยร่วมมือกับประชาชนคนไทย และขบวนการเสรีไทยที่ก่อตั้งขึ้นในสหรัฐอเมริกา และอังกฤษ เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นผู้รุกราน ผลจากการนี้ทำให้ไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม แม้ว่าสงครามโลกครั้งที่ ๒ จะยุติลงโดยฝ่ายญี่ปุ่นยอมจำนนแก่ฝ่ายสัมพันธมิตร ในการนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ประกาศสันติภาพในพระปรมาภิไธย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ โดยให้ถือว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่ เป็นโมฆะ ไม่มีผลผูกพันประชาชนไทย

เมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลง นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้กราบบังคมทูลอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จนิวัตสู่กรุงเทพมหานคร เพื่อทรงปฏิบัติพระราชภารกิจในฐานะประมุขของชาติต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จนิวัตประเทศไทยเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ และต่อมาในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่อง นายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส จากการทำปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความปรีชาสามารถ การบำเพ็ญคุณ-

ประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ และให้มีหน้าที่รับพิจาราราชการแผ่นดินเพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป

ภาวะแห่งสงครามได้ยุติลง สถานการณ์ภายในประเทศที่ไขว่ถอยการศึก ภายใต้การปกครองด้วยอำนาจทหาร ได้กลับเข้าสู่ภาวะสันติและประชาธิปไตยอีกครั้ง ทว่าการบูรณะฟื้นฟูประเทศที่บอบช้ำจากสงคราม ทั้งยังคงอยู่ในภาวะเศรษฐกิจทรุดโทรม ภาวะเงินเฟ้อ เครื่องอุปโภคบริโภคขาดแคลน สินค้าราคาแพง โจรผู้ร้ายชุกชุม ปัญหาคอรัปชัน ฯลฯ เป็นเรื่องที่ยากลำบากยิ่ง อีกทั้งยังมีภารกิจที่จะต้องเจรจาดูเรื่องกับฝ่ายสัมพันธมิตรเกี่ยวกับผลประโยชน์และอนาคตของประเทศในเรื่องสำคัญหลายประการ ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ขอให้ นายปรีดี พนมยงค์ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสักระยะหนึ่ง นายปรีดี พนมยงค์ เห็นถึงความจำเป็นของสถานการณ์ดังกล่าวจึงยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

ต่อมาในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๘๘ อันเป็นรัฐธรรมนูญที่ให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น เปิดโอกาสให้มีพรรคการเมืองส่งสมาชิกสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เปิดให้มีการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๘๘ มีพรรคการเมืองอันได้แก่ พรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ พรรคอิสระ พรรคประชาธิปไตย รวมทั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ส่งสมาชิกพรรคเข้าสมัครรับเลือกตั้ง (ขณะนั้นได้ยกเลิกพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๖ ที่ประกาศใช้ในสมัยที่พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว เพื่อให้ประเทศมหาอำนาจรับรองประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ) ผลการเลือกตั้งซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกภายหลังที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลงปรากฏว่านายปรีดี พนมยงค์ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ และพรรคอิสระ ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ล้วนเป็นอดีตเสรีไทยที่

(บนสุด) แผนที่ที่นายปรีดี ทำขึ้นเองเพื่อแสดงเส้นทาง ที่ท่านไร้หนทางหนีออก นอกประเทศภายหลังจาก ที่ขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๒ ประสบความล้มเหลว ในการโค่นล้มรัฐบาลเผด็จการ (บน) เรือที่ลี้ภัยของนาย ปรีดีลี้ภัยออกนอกประเทศ

สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ได้รับเลือกด้วยเสียงข้างมาก จึงสนับสนุนให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙

แต่เนื่องจากได้เกิดเหตุการณ์กรณีสวรรคตพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ในวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้ขอลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรีตามมรรยาททางการเมือง หลังจากนั้นสภาผู้แทนราษฎรได้เห็นชอบที่จะให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ อีกวาระหนึ่ง

ในช่วงระยะเวลานั้น สถานการณ์ภายในประเทศและสถานการณ์ของโลกแปรเปลี่ยนเป็นอย่างมากนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลง มีการขยายตัวของประเทศที่มีแนวทางสังคมนิยม

และลัทธิคอมมิวนิสต์มากขึ้น ประเทศจีนประสบชัยชนะในการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน เวียดนาม ลาว กัมพูชา ประสบชัยชนะในการต่อสู้เพื่อเอกราชจากการเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ในแต่ละประเทศ สหรัฐอเมริกาซึ่งกลับกลายเป็นมหาอำนาจของโลกได้พยายามที่จะเข้ามามีอำนาจในภูมิภาคเอเชียแทนอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งกำลังสูญเสียความเป็นมหาอำนาจทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร และพยายามที่จะต่อต้านการขยายตัวของคอมมิวนิสต์มิให้ขยายตัวออกไปในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะในประเทศไทยที่สหรัฐอเมริกาต้องการที่จะเข้ามามีอิทธิพลและดึงให้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกสนธิสัญญาป้องกันเอเชียอาคเนย์ (ซี.อา.โต) เพื่อร่วมต่อต้านคอมมิวนิสต์ ประเทศไทยจึงตกเป็นเป้าหมายของสหรัฐอเมริกาที่จะเข้ามามีอิทธิพลทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และทางทหาร

สำหรับสถานการณ์ภายในประเทศก็ได้มีการรณรงค์ต่อสู้ทางการเมืองระหว่างผู้ที่เรียกร้องต้องการประชาธิปไตย เรียกร้องสันติภาพ กับอำนาจเผด็จการและฝ่ายอนุรักษ์นิยมคัดค้านการแทรกแซงของประเทศมหาอำนาจ ทั้งยังมีการขยายตัวของความคิดสังคมนิยมและพรรคคอมมิวนิสต์ที่เป็นไปอย่างคึกคัก

นายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำการอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และผู้นำขบวนการเสรีไทย มีแนวคิดในการอยู่อย่างสันติเป็นมิตรกับทุกประเทศ สนับสนุนบรรดาประเทศที่เป็นเมืองขึ้นให้ได้เป็นเอกราชและเสรีภาพ หลุดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้น สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มของบรรดาประเทศในภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้าน ให้ดำเนินนโยบายที่เป็นอิสระ เอกราช ประชาธิปไตย บนพื้นฐานผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง ทว่าความคิดหรือการดำเนินนโยบายดังกล่าวย่อมไม่เป็นที่พึงปรารถนาและขัดกับนโยบายของประเทศมหาอำนาจและฝ่ายตรงข้าม ด้วยเหตุนี้หลังเกิดกรณีสวรรคตพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ นายปรีดี พนมยงค์ จึงประสบกับการวิพากษ์วิจารณ์โจมตี และการให้ร้ายป้ายสีจากฝ่ายตรงข้ามอย่างหนัก

หน่วงเพื่อทำลายเกียรติภูมิความเชื่อถือในตัวนาย
ปรีดี พนมยงค์ และพรรคพวก ในที่สุดนายปรีดี
พนมยงค์ ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ด้วยเหตุผล
ด้านสุขภาพว่า ได้ตรากตรำทำงานสนองคุณ
ประเทศชาติมาเป็นเวลาพอสมควร รู้สึกว่าอนามัย
เสื่อมโทรม ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของรัฐบาล
ได้เต็มที่ จากนั้นสภาผู้แทนราษฎรจึงได้แต่งตั้ง
ให้พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายก-
รัฐมนตรีสืบแทนต่อไป

จนถึงเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐
ก็ได้เกิดรัฐประหาร โดยคณะทหารบกซึ่งมี พลโท
ผืน ชูณหะวัณ เป็นหัวหน้า ได้ทำการยึดอำนาจ
ล้มล้างรัฐบาลและยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราช-
อาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๙ โดยได้สถา-
ปนารัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่คณะรัฐประหาร
ร่างขึ้น เรียกกันว่า "รัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม" มาใช้
ในวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ และให้นาย
ควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ เป็น
นายกรัฐมนตรี แต่ต่อมากลรัฐประหารก็ได้
บังคับให้นายควง อภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่ง
โดยให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามาเป็น
นายกรัฐมนตรีแทน

นายปรีดี พนมยงค์ ต้องหลบหนีออกจาก
ทำเนียบท่าช้างอันเป็นที่พำนักเพื่อความปลอดภัย
ของชีวิต เนื่องจากถูกกำลังทหารนำรถถังบุกเข้า
ทำเนียบและยิงปืนใส่อาคารที่พัก

หลังจากทำการรัฐประหารยึดอำนาจแล้ว
คณะรัฐประหารก็ได้พุ่งเป้าหมายไปสู่การทำลาย
นักการเมืองที่เป็นแกนนำทางการเมืองและ
สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ดังเช่นการจับกุม
สังหารสื่อตีตรัฐมนตรี คือ นายทองอินทร์ ภูมิ-
พัฒน์ นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง และ
ดร. ทองเปลว ชลภูมิ ต่อมาก็มีผู้ถูกสังหารอีกสอง
คน คือ นายพร มลิทอง และ ดร. ทวี ตะเวทิกุล
เป้าหมายต่อไปของคณะรัฐประหารก็ได้แก่ มหา-
วิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองที่นายปรีดี
พนมยงค์ เป็นผู้ประศาสน์การ รวมถึงนักศึกษา
ซึ่งคณะรัฐประหารถือว่าเป็นฐานพลังทางการเมือง
ของนายปรีดี พนมยงค์ คณะรัฐประหารได้ทำการ
ลิดรอนสิทธิของนักศึกษาด้วยวิธีต่าง ๆ นับตั้งแต่
การจำกัดสิทธิผู้ที่ได้ปริญญาตรีธรรมศาสตร์

บัณฑิตในการเข้าเป็นสมาชิกสามัญแห่งเนติ-
บัณฑิตยสภา สิทธิในการเข้ารับราชการกระทรวง
มหาดไทย และสิทธิในการเข้ารับราชการตำรวจ
รวมทั้งการส่งกองทหารเข้าควบคุม และถึงที่สุดคือ
การยุบเลิกมหาวิทยาลัยด้วยการอนุมัติให้ชื่อ
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองด้วย
จำนวนเงิน ๕ ล้านบาทเพื่อใช้ประโยชน์ทาง
ราชการทหาร เป็นเหตุให้นักศึกษารวมพลังด้วย
การสนับสนุนของประชาชนและนักการเมืองที่รัก
ความเป็นธรรม ชุมนุมเรียกร้องมหาวิทยาลัยคืน
จากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจนเป็นผล
สำเร็จเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๔

อย่างไรก็ตาม สภาพการณ์ทางการเมือง
นับจากยุคนั้นเป็นต้นมาก็ได้เข้าสู่ยุคของอำนาจ
เผด็จการ มีการจับกุมปราบปรามนักการเมือง
นักหนังสือพิมพ์ นักเขียนนักประพันธ์ นักศึกษา
กรรมกร ชาวนาชาวไร่ ที่คัดค้านเผด็จการเรียกร้อง
ประชาธิปไตยและสันติภาพ คัดค้านการเข้าร่วม
สงคราม เรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินนโยบายที่
เป็นอิสระเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติและ
ประชาชน ในข้อหากบฏเป็นจำนวนนับร้อยคน
ในคดีที่เรียกกันว่า กบฏสันติภาพ เมื่อวันที่ ๑๐
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕ และหลังจากการจับกุม
ในวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕ รัฐบาล
ก็ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำ
อันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๙๕ ขึ้นมาใช้แทน
พระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๗๖
ที่ได้ถูกยกเลิกไปเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติ
มาใช้ปราบปรามประชาชนด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์
อันเป็นการนำประเทศไปสู่การปกครองด้วยอำนาจ
เผด็จการยิ่งขึ้น การปราบปรามประชาชนที่คัดค้าน
อำนาจเผด็จการ คัดค้านรัฐบาล คัดค้านการดำเนิน
นโยบายที่เข้าร่วมทางเศรษฐกิจและทางทหารกับ
ประเทศมหาอำนาจ ได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นใน
สมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์--นายก-
รัฐมนตรีที่ใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศ
อย่างสุดขีด

นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ต้องลี้ภัย
ด้วยอำนาจเผด็จการรัฐประหารไปพำนักในต่าง
ประเทศจนถึงแก่อสัญกรรมที่กรุงปารีส ประเทศ
ฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖

Handwritten text in the bottom left corner of the second photograph, possibly a signature or a date.

นาย ปรีดี พนมยงค์ ในสมัยที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี
มหาดไทยเมื่อปี ๒๔๗๖-๒๔๗๗ ได้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการ
จัดตั้ง มหาวิทยาลัย “ตลาดวิชา” แห่งแรกของสยาม คือ
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดยเล็งเห็นความ
สำคัญของการศึกษาว่าจะเป็นกุญแจดอกสำคัญดอกหนึ่งซึ่งจะ
นำประเทศสยามไปสู่ประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากคำ
กราบบังคมทูลเปิดมหาวิทยาลัยวิชา ธ ร ร ม ศ า ส ต ร์ และ
การเมืองต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการฯ เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน
๒๔๗๗ ว่า “...ยิ่งสมัยที่ประเทศของเราดำเนินการปกครองตาม
ระบอบรัฐธรรมนูญเช่นนี้แล้ว เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี
มหาวิทยาลัยสำหรับประศาสน์ความรู้ในวิชาธรรมศาสตร์ แ ล ะ
ก า ร เ มื อ ง แก่พลเมืองให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ เปิด
โอกาสให้แก่พลเมืองที่จะใช้เสรีภาพในการศึกษากว้างขวาง
ยิ่งขึ้นเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติสืบไป”

ปรีดี พนมยงค์ กับมหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

เกริ่นนำ

ปรีดี พนมยงค์ หรือหลวงประดิษฐมนูธรรม ชาติเมื่อ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓ และอสัญกรรมเมื่อ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ศึกษาจบมัธยม ๖ จากโรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า แล้วเข้าศึกษาโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ในปี ๒๔๖๐ สอบไล่วิชากฎหมายชั้นเนติบัณฑิต เมื่อปี ๒๔๖๒ อายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ระหว่างปี ๒๔๖๓-๒๔๖๔ ได้รับทุนไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศส จนได้ปริญญาบัตรเป็น “ดุษฎีบัณฑิตกฎหมาย” (Docteur en Droit) ฝ่ายนิติศาสตร์ (Sciences Juridiques) และได้ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงทางเศรษฐกิก (Diplome d' Etudes Superieures d' Economie Politique)

เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ท่านปรีดีได้ร่วมกับข้าราชการทหารและพลเรือนจำนวน ๑๐๐ กว่านายในนามของ “คณะราษฎร” ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบพระมหากษัตริย์โดยรัฐธรรมนูญ หลังจากนั้นได้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ เช่น เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (คนแรก) เป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ เป็นผู้เสนอ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” เป็นรัฐมนตรีมหาดไทย การต่างประเทศ การคลัง และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นหัวหน้าขบวนการใต้ดิน “เสรีไทย” เพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตย

ของประเทศ ได้รับแต่งตั้งเป็น “รัฐบุรุษอาวุโส” และเป็นนายกรัฐมนตรี ภายหลังวิกฤตการเมือง ปี ๒๔๙๐-๒๔๙๒ ท่านปรีดีได้ลี้ภัยการเมืองไปพำนักอยู่ประเทศจีน และในปี ๒๕๑๓ ได้ย้ายไปพำนักอยู่ ณ ประเทศฝรั่งเศส จนกระทั่งถึงอสัญกรรมเมื่อปี ๒๕๒๖

ในสมัยที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีมหาดไทย เมื่อปี ๒๔๗๖-๒๔๗๗ นั้น ท่านได้ดำเนินการก่อตั้งมหาวิทยาลัย “ตลาดวิชา” แห่งแรกของสยาม คือมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งมีลักษณะ “พิเศษ” เกี่ยวพันกับการเมืองและความ เป็นไปของชาติ ตลอดจนเรื่องของรัฐธรรมนุญ และประชาธิปไตย ดังนั้นในบทความนี้ประสงค์ที่จะชี้ให้เห็นจุดกำเนิดและวิวัฒนาการเริ่มแรกของ มธก. อันเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่จะวางแนวทางของมหาวิทยาลัยสืบต่อมา

เมื่อต้นปี ๒๕๒๖ อาจารย์และนักวิจัย ธรรมศาสตร์กลุ่มหนึ่งได้ดำริที่จะทำงานวิชาการ เรื่อง “ประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์” ผมซึ่งสมัยนั้นดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการสถาบันไทยคดีศึกษา (ซึ่งมี ศ. เสน่ห์ จามริก เป็นผู้อำนวยการ) และดำรงตำแหน่งรองอธิการบดี (ฝ่ายวัฒนธรรมเฉลิมฉลองธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี ซึ่งมี ศ. นงเยาว์ ชัยเสรี เป็นอธิการบดี) ในฐานะหัวหน้าทีมวิจัย ได้ติดต่อกับท่านผู้ประศาสน์การปรีดี พนมยงค์ ณ กรุงปารีส เพื่อขอเข้าสัมภาษณ์จากท่านโดยตรง ท่านได้มีจดหมายนัดแนะอย่างเป็นทางการว่าให้ไปพบได้ในวันที่ ๗ และ ๘ พฤษภาคม พร้อมทั้งให้การบ้านแก่ผม ให้เตรียมตัวศึกษาไว้ก่อนล่วงหน้า

เกี่ยวกับผู้เขียน :

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

รัฐศาสตร์บัณฑิต ธรรมศาสตร์
ปริญญาเอกทางประวัติศาสตร์
จากมหาวิทยาลัยคอร์เนล
สหรัฐอเมริกา อดีตอธิการบดี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คือ ท่านบอกว่าควรดู

๑. สุนทรพจน์ของท่านเกี่ยวกับเรื่องของ
ธรรมชาติ ซึ่งท่านเคยให้ไว้ในสมัย ดร. ป๋วย
อึ้งภากรณ์ เป็นอธิการบดี (๓๐ มกราคม ๒๕๑๘
ถึง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙)
๒. นอกจากนั้นก็ให้หาประวัติเกี่ยวกับการ
ซื้ออินทินันท์ทำพระจันทร์
๓. ให้ดูหลักสูตรของ มธก. หลักสูตร
ปริญญาตรี โท และเอก และ
๔. ให้ดูหลักสูตร ตมธก.

แต่ก็อย่างที่เราทราบกันดีว่าในวันที่ ๒
พฤษภาคม ๒๕๒๖ นั้น ท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ถึง
อสัญกรรมก่อนหน้าวันนัดหมายที่ผมจะไปพบท่าน
เพียงไม่ถึงหนึ่งสัปดาห์ แทนที่จะได้ไปสัมภาษณ์
เพื่อเขียนงานประวัติศาสตร์ ผมก็กลับกลายเป็น
ไปงานฉาบปกิศจของท่านที่ทำกันอย่างเรียบ
ง่ายและสมเกียรติที่กรุงปารีส ท่านกลายเป็น
หนึ่งใน “แต่คนดี เมืองไทยไม่ต้องการ” ที่ต้อง
สละกิจการเมืองและอำนาจมีดของรัฐและจบชีวิต
ในต่างแดน เหมือน ๆ อย่างที่ ดร. ป๋วย อึ้งภา
กรณ์ ก็ต้องประสบในอีก ๑๖ ปีต่อมา ผมต้องขอ
ขอบคุณสหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์ไว้ ณ ที่นี้ด้วย ที่ให้กู้เงินเป็นค่าเครื่องบิน
เดินทางและค่าใช้จ่ายในการไปร่วมงานศพครั้งนี้
ผมได้กลายเป็นตัวแทนของมหาวิทยาลัยไปโดย

มิได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการแต่ประการใด
จากการบ้านข้างต้นที่ท่านผู้ประศาสน์การ
ปรีดีได้ให้ไว้แก่ผม ก็อาจถือเป็นแนวทางในการ
สืบเสาะประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยวิชา
ธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น
“มหาวิทยาลัยของสามัญชนที่ไม่สามัญ” ผมจะ
ขอจำกัดเรื่องราวเพียงช่วงระยะจากปี ๒๔๗๗
ซึ่งเป็นปีของการสถาปนา มธก. ไปจนกระทั่งถึง
ช่วงประมาณปี ๒๔๙๐-๒๔๙๒ ซึ่งเป็นช่วงของ
รัฐประหาร ๒๔๙๐ และสิ่งที่เรียกกันว่า “กบฏ
วังหลวง ๒๔๙๒” หรือที่ท่านปรีดีเองเรียกว่า
“ขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒”
ซึ่งเป็นความพยายามจะยึดอำนาจคืนจากคณะรัฐ
ประหาร ๒๔๙๐ นำประเทศกลับไปสู่ประชาธิปไตย
อีกครั้งหนึ่ง เป็นเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่มีระยะ
เวลาเพียง ๑๕ ปี ช่วงนี้เป็นช่วงที่ท่านปรีดี
เกี่ยวข้องและผูกพันกับมหาวิทยาลัยโดยตรง

หลังจากนั้นแล้วเมื่อบ้านเมืองขาด
ประชาธิปไตย ระบอบอำนาจนิยมเข้าครอง มหา
วิทยาลัยก็เปลี่ยนแปลงไป แม้แต่ชื่อเดิมก็ถูกตัด
คำว่า “วิชา” และ “การเมือง” ออก ฝ่ายอำนาจ
นิยมผลัดเวียนกันเข้ามา “รักษาการ” อย่างเช่น
หลวงวิจิตรวาทการ (๒๔๙๓-๒๔๙๔) พลโท สวัสดิ
ส. สวัสดิเกียรติ (๒๔๙๔-๒๔๙๕) ในฐานะตัวแทน
คณะรัฐประหาร และท้ายที่สุดตำแหน่งผู้ประศาสน์
การก็ถูกยุบ กลายเป็นตำแหน่งอธิการบดีที่จอมพล

โรงเรียนกฎหมาย
บริเวณเชิงสะพานผ่านพิภพลีลา
เป็นที่ตั้งเก่าของมหาวิทยาลัย
วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
เป็นเวลาสองปี ก่อนที่จะย้าย
ไปที่วังหน้า ท่าพระจันทร์

ป. พิบูลสงคราม เข้ามาดำรงอยู่เมื่อปี ๒๔๙๕-๒๕๐๐ หรือจอมพล ถนอม กิตติขจร ก็ยังเข้ามาดำรงตำแหน่งนี้ระหว่างปี ๒๕๐๓-๒๕๐๖ ดังนั้นท่านปรีดี พนมยงค์ ก็เป็นผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัยแต่เพียงผู้เดียว และไม่เคยดำรงตำแหน่งอธิการบดีเหมือนอย่างบุคคลอื่น ๆ

ในช่วงระยะเวลา ๑๕ ปีแรกของ มธก. นั้น ประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับท่านปรีดีอาจแบ่งได้เป็นสามหัวข้อ และขอบรรยายตามลำดับ ดังนี้

- (๑) ปรัชญาในการสถาปนามหาวิทยาลัย
- (๒) การบริหาร การเรียน และการสอน (ธ.บ. และ ตมธก.)
- (๓) ชีวิตและวิญญานของธรรมศาสตร์

ปรัชญาของการสถาปนามหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

หากจะทำความเข้าใจย้อนกลับไปในอดีตให้ไกล หรือพยายามหาความต่อเนื่องตามประเพณีของศาสตร์ว่าด้วยประวัติ และสิ่งที่นักประวัติศาสตร์มักจะชอบทำกัน (ประเภทจากภูเขาอัลไตถึงอาณาจักรน่านเจ้า เรื่อยมาถึงสุโขทัย ออยุธยา แล้วก็รัตนโกสินทร์) ละก็ เรามักจะได้ยินกันว่า ธรรมศาสตร์เป็นสถาบันที่สืบเนื่องมาจากโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม โรงเรียนกฎหมายมีกำเนิดควบคู่กับโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ซึ่งก็เกิดในยุคสมัยเดียวกันกับโรงเรียนนายร้อย ทหารบก (จปร.) และโรงเรียนนายเรือ โรงเรียนกฎหมายนั้นตั้งในปี ๒๔๔๐ ส่วนโรงเรียนข้าราชการพลเรือนตั้งในปี ๒๔๔๒ ทั้งสองสถาบันเป็นหลักในการปฏิรูปการศึกษา “ด้านพลเรือน” โรงเรียนข้าราชการพลเรือนได้รับการยกสถานะขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๕ ส่วนโรงเรียนกฎหมายก็ยังดำรงสถานะเดิมอยู่เรื่อยมา กว่าที่จะได้รับการยกฐานะก็อีกเกือบสองทศวรรษให้หลัง (แต่ก็ต้องถูกยุบไปรวมกับจุฬาฯ ในระยะเวลาสั้น ๆ อยู่หนึ่งปี เมื่อปี ๒๔๗๖)

นั่นเป็นสิ่งที่เราอาจเรียกได้ว่าเป็นความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ จากโรงเรียนกฎหมาย กลายเป็น มธก. แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว มธก. ก็ถือได้ว่าเป็นทั้ง “ความแปลก” และ “ความใหม่” ของการศึกษาสยาม/ไทย

ทั้งนี้หากจะพูดให้ตรงแล้ว มธก. ถือได้ว่าเป็นผลพวงหรือ “คู่แฝด” ของการปฏิวัติสยาม ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ อย่างไม่ต้องสงสัย หากไม่มี ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ก็อาจจะไม่มี (วันสถาปนามธก.) ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ ถ้าหากเราจะดูจาก “คำประกาศของคณะราษฎร” ในวันยึดอำนาจซึ่งกล่าวว่า การที่ “ราษฎร” ยังถูกดูหมิ่นว่ายังไม่อยู่ (ไม่พร้อมทั้งระบอบประชาธิปไตย) นั้น “เป็นเพราะขาดการศึกษาที่เจ้าปกปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่” ดังนั้นในนโยบายหรือสิ่งที่เรียกว่า “หลัก ๖ ประการ” ของคณะราษฎร ก็มีข้อหนึ่งที่ว่า “จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร” มีผลทำให้ต้องตั้ง มธก. ขึ้นมานั่นเอง

เมื่อมองในแง่นี้ การสถาปนามธก. ในปี ๒๔๗๗ ก็มากับหลักประการที่ ๖ ของคณะราษฎร กำเนิดมาควบคู่กับการปกครองในลักษณะใหม่ เมื่อประเทศมีรัฐธรรมนูญ มีประชาธิปไตย ก็ต้องมีสถาบันการศึกษาแบบใหม่ อันนี้จึงเป็นหลักปรัชญาพื้นฐานในการก่อตั้ง เป็นหลักของการเปิดกว้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เกิดกฎเกณฑ์ที่แน่นอน การเปิดและกฎเกณฑ์ที่แน่นอนนี้เป็นลักษณะที่สำคัญที่สุดลักษณะหนึ่งของสังคมประชาธิปไตย ในทางตรงกันข้าม การปิดเป็นความเลวร้ายของอำนาจนิยมและเผด็จการ

ในแง่ของการเปิดและการมีเสรีภาพนั้น อยากนำความรู้สึกของ “ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรก” ที่ให้สัมภาษณ์ไว้ (๒๕๒๖) คือคุณหญิงบรรเลง ชัยนาม เมื่อถามท่านว่าประทับใจอย่างไรบ้างเมื่อเข้ามาเรียนธรรมศาสตร์ตอนนั้น และจบเป็น ธ.บ. หญิงคนแรก เมื่อปี ๒๔๗๘ ท่านตอบว่า

“เอ ตอบยาก อาจจะไม่ประทับใจความมีเสรีภาพในการเล่าเรียน เป็นตลาดวิชา แล้วก็ให้เสรีภาพเสมอภาคกัน ให้เรียนวิชาต่าง ๆ ที่อยากรู้ ไม่มีการแข่งขันวรรณะอะไรอย่างนี้ เข้าไปแล้วรู้สึกสบายใจ อย่างบางโรงเรียนก็อาจมีเข้าไปแล้วแบ่งพรรคแบ่งพวก แต่ธรรมศาสตร์ให้ความเสมอภาคกันหมด สบายใจ วิชาที่เรียนเป็นวิชาที่รักและสนใจ”

ถ้าเราจะดูจากคำกล่าวของท่านผู้ประศาสน์การปรีดี พนมยงค์ ที่กล่าวในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ อันเป็นวันสถาปนามธก. ณ ที่ตั้งเก่าของ

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เสด็จเปิด มธก. เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยมีหลวงประดิษฐมนูธรรม กวายนการต้อนรับ

โรงเรียนกฎหมาย (ถนนราชดำเนิน เชียงสะพานผ่านพิภพลีลา ซึ่ง มธก. ตั้งอยู่ ณ ที่นั้นสองปี คือปี ๒๔๗๗-๒๔๗๘ ก่อนจะย้ายมาซื้อที่ดินได้ที่วังหน้า ทำพระจันทร์ ตึกเก่าจึงกลายเป็นกรมโฆษณาการและกรมประชาสัมพันธ์ไปในที่สุด และถูกประชาชนเผาเสียราบเมื่อเหตุการณ์พฤษภา มหาโหด ๒๕๓๕) นั้น ท่านได้กล่าวไว้ว่า

“การตั้งสถานศึกษาตามลักษณะของมหาวิทยาลัยย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ และเป็นปัจจัยในการแสดงความก้าวหน้าของประเทศ ประชาชนชาวสยามจะเจริญในอารยธรรมได้ก็โดยอาศัยการศึกษาอันดีตั้งแต่ชั้นต่ำตลอดจนการศึกษาชั้นสูง เพราะฉะนั้นการที่จะอำนวยความสะดวกและประโยชน์ของราษฎรในสมัยนี้ จึงจำเป็นต้องมีสถานการศึกษาให้ครบบริบูรณ์ทุกชั้น”

ท่านพูดต่อไปอีกว่า

“มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจบ่อน้ำ บำบัดความกระหายของราษฎร ผู้สมัครแสวงหาความรู้อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมีควรได้ตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรเห็นความจำเป็นในข้อนี้ จึงได้ตราพระราชบัญญัติ จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น”

นอกจากนี้ อาจกล่าวได้ว่ากำเนิดของ มธก. มีผลมาจากแรงผลักดันของอดีตนักเรียนโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม กล่าวคือในปี ๒๔๗๖ สมัยรัฐบาลอนุรักษนิยมช่วงเปลี่ยนผ่านของนายกรัฐมนตรีพระยามโนปกรณนิติธาดา

(ก้อน หุตะสิงห์) โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมได้ถูกโอนไปขึ้นกับคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอยู่หนึ่งปี ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้แก่นักเรียนโรงเรียนกฎหมาย ที่โรงเรียนอันเก่าแก่และมีชื่อเสียงของตนเสมือนถูกยุบให้ละลายหายไป แทนที่จะได้เลื่อนสถานะเป็นมหาวิทยาลัย จึงมีผลผลักดันให้นักเรียนกฎหมายดังกล่าวเคลื่อนไหวให้มีการก่อตั้ง มธก. ขึ้น

ในเรื่องนี้มีบันทึกชิ้นหนึ่งที่สะท้อนกระแสและพลังของนักเรียนกฎหมายในตอนนั้นเป็นอย่างดี คือ บันทึกของคุณสงัด ศรีวณิช (ธรรมศาสตร์บัณฑิต ปี ๒๔๘๑) คุณสงัด ศรีวณิช บันทึกไว้ในหัวข้อ “โดมรัลลิก” ว่า

“ครั้นภายหลังเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อมิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว พวกเราประมาณ ๔-๕ คน ซึ่งเป็นนักเรียนกฎหมายอยู่ในเวลานั้น ได้ไปเยี่ยมท่านอาจารย์หลวงประดิษฐไพเราะจากการป่วยไข้หวัด เราได้สนทนาและปรารภกันถึงฐานะของโรงเรียนกฎหมายซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาชั้นสูง ควรจะได้รับการสถาปนาให้เป็นมหาวิทยาลัยบ้างหรือไม่ เพราะในขณะนั้นสถาบันชั้นอุดมศึกษาเป็นมหาวิทยาลัยก็มีเพียงแต่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่เพียงแห่งเดียว”

กล่าวโดยย่อ มธก. ก็เป็นผลพวงของการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ที่บรรจบพอดีกับกระแสของนักเรียนโรงเรียนกฎหมายที่ต้องการผลักดันยก

ฐานะโรงเรียนของตนให้เป็นมหาวิทยาลัยที่มีลักษณะเปิดกว้าง เป็น "ตลาดวิชา" ที่น่าสนใจก็คือทันทีที่เปิดมหาวิทยาลัยในปี ๒๔๗๗ นั้น มีคนสมัครเข้าเรียนเป็นจำนวนมากมายมหาศาลและสิ้นหลามถึง ๗,๐๙๔ คน (แน่นอน ส่วนหนึ่งคือผู้ที่โอนมาจากคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ จุฬาย หรือนักเรียนโรงเรียนกฎหมายเก่านั้นเอง) แต่ส่วนใหญ่ก็คือผู้ที่จบมัธยมบริบูรณ์ (มัธยม ๘ ในสมัยนั้น) ซึ่งสามารถสมัครเข้าได้ทันที อันนี้ไม่ประหลาดอะไรเพราะ มธก. เป็นตลาดวิชา แต่ถ้าเราดูไปแล้ว คนที่สามารถสมัครเข้าได้นั้น จะรวมถึงข้าราชการตั้งแต่เสมียนขึ้นไป (ถ้าผู้บังคับบัญชารับรอง) ซึ่งก็เกิดการกระจายของการศึกษาในระดับอุดมศึกษาอย่างไม่เคยมีมาก่อน เปิดกว้างมาก นอกจากนี้ผู้ที่สมัครเข้าได้ทันที อีกพวกหนึ่ง ก็คือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (รุ่นแรกจากการเลือกตั้งปี ๒๔๗๖) ผู้แทนตำบล เป็นต้น

จำนวนผู้สมัคร ๗,๐๙๔ นั้น ซึ่งให้เราเห็นถึงความต้องการการศึกษาในระดับสูงมาก กล่าวได้ว่าในทศวรรษ ๒๔๗๐ นั้นมีคนจำนวนหนึ่งรอจะเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาค่อนข้างหนาแน่น แต่หลังจากนั้นจนถึงประมาณปี ๒๔๘๐ นักศึกษาที่สมัครเข้า มธก. จะมีจำนวนคงที่และปานกลางคือเพียงประมาณ ๕๐๐ คนต่อปี อนึ่งถ้าเราดูจากคนที่สมัครเข้ามาใน มธก. เราอาจพูดได้ว่าส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลาง หรือกระฎุมพีในเมือง หรือใช้ศัพท์ของท่านปรีดี พนมยงค์ ก็บอกได้ว่าเป็น "ชาวบุรี" สะท้อนให้เห็นคลื่นหรือแรงผลักดันในการที่มีความต้องการการศึกษาของคนชั้นกลางในเมือง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าชะงักงันหรือรอมาเป็นเวลานาน แล้วก็สบโอกาสในการเลื่อนสถานภาพของตนที่มาพร้อมกับหลักประการที่ ๖ ของคณะราษฎร

ขอแทรกตรงนี้น้อยยว่า ช่วงปี ๒๔๗๕-๒๔๗๗ นั้น ประเทศสยาม (ยังไม่ได้เปลี่ยนชื่อทางการเป็นประเทศไทยจนกระทั่งปี ๒๔๘๒) มีประชากร ๑๒ ล้านคน มีนักเรียนระดับประถมและมัธยม ๗๙๔,๖๐๒ คน (ไม่ถึง ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมด) ในจำนวนนี้มีนักเรียนเตรียมอุดมศึกษา (มัธยมปลาย ม. ๗-๘ เดิม) เพียง ๒,๒๐๖ คน ซึ่งเป็นอัตราส่วนที่ต่ำมาก สมัยนั้นกรุงเทพมหานครมีประชากรเพียง ๕ แสน

คน ในปี ๒๔๗๕ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพียงแห่งเดียวมีผู้จบการศึกษาเพียง ๖๘ คน ฉะนั้นทันทีที่เปิด มธก. และมีนักศึกษามาสัมผัสถึง ๗,๐๙๔ คน จึงนับเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญมากของการศึกษาไทย

นอกเหนือจากปรัชญาในการก่อตั้งในแง่ของประชาธิปไตยแล้ว ยังเห็นว่ามิปรัชญาที่เน้นในเรื่องของกฎหมายหรือ "หลักนิติธรรม" rule of law อีกด้วย ทั้งนี้เพราะการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ต้องการสถาปนากฎหมายหรือรัฐธรรมนูญเป็นหลักอยู่เหนือบุคคลแน่นอน มธก. มาจากโรงเรียนกฎหมาย การศึกษาเน้นหนักด้านกฎหมายจึงไม่ประหลาดอะไรนัก แต่เดิมมีหลักสูตรสองปีระดับประกาศนียบัตร เมื่อเกิด มธก. เปลี่ยนเป็นระดับปริญญา มีหลักสูตรสามปี มีภาคการศึกษา ลักษณะของธรรมศาสตร์ในตอนนี้อยู่เน้นด้านกฎหมายอย่างมาก เพราะเป็นมรดกตกทอดมาจากโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม

การตั้งสถาบันการศึกษาของไทยในระยะเริ่มแรก เป็นเรื่องของหน่วยราชการที่จะสร้างคนของตนขึ้นมาใหม่เพื่อป้อนหน่วยงานของตนเอง มีลักษณะเป็นสายวิชาชีพนั้น ๆ โดยเฉพาะ อย่างด้านการปกครองก็เป็นโรงเรียนมหาดเล็กหลวงหรือโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ด้านการเกษตรก็เป็นโรงเรียนด้านการเกษตร (ที่จะกลายมาเป็นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) ด้านศิลปะก็เป็นโรงเรียนประเภทช่างศิลป์ (ที่กลายมาเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร) ด้านแพทย์ก็เป็นโรงเรียนแพทย์ (ที่กลายมาเป็นมหาวิทยาลัยมหิดล) ฯลฯ รวมไปถึงบรรดาโรงเรียนทหารบก-เรือ-อากาศ-ตำรวจทั้งหลาย มธก. ก็มีลักษณะกลายพันธุ์มาดังนี้ แต่ก็จะมีลักษณะกลายพันธุ์ที่แปลกและใหม่เช่นกัน

เมื่อดูจากวิชาที่เรียนกันใน มธก. มีการเรียนวิชาธรรมศาสตร์ในความหมายของกฎหมายทั่วไป เน้นในการเรียนกฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา ซึ่งเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่และสำคัญในเมืองไทยยุคของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเก่าก่อนสมัยใหม่ (pre-modern) สู่สมัยใหม่ เข้าใจว่าท่านที่ศึกษาและคุ้นเคยกับเรื่องความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ คือในสมัยรัชกาลที่ ๔, ๕, ๖ คงจะเห็นได้ว่า สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาอย่างมากของสังคมไทยในการปรับตัวเข้าสู่

ภาพหน้าขวา :
พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
เสด็จเป็นองค์ประธาน
ในการเปิดตึกโตม เมื่อวันที่ ๕
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

ความเป็นสังคมสมัยใหม่ คือกฎหมายที่วิพากษ์วิจารณ์
ความยังเป็นแบบสังคมศักดินาอยู่ คือ พิสูจน์ด้วยการ
การดำเนิน ลุยไฟ ตลอดจนวิธีการจองจำ หรือ
การไต่สวนอย่างทรมานทรมาน ดังนั้นหากจะ
ได้รับการยอมรับว่าเป็น “อารยะ” เท่าเทียมกับ
นานาประเทศจะต้องมีการร่างพระราชบัญญัติ
หรือกฎหมายต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ ใช้แทนกฎหมาย
เก่าที่เรามีอยู่ทั้งหมด

ดังนั้น ลักษณะของการเรียนที่ธรรมศาสตร์
ก็เห็นเรื่องกฎหมายอย่างที่กล่าวมาแล้ว มีการ
เรียนกฎหมายทั่วไป กฎหมายแพ่ง กฎหมาย
อาญา แต่ที่ใหม่เข้ามาตอนนั้นก็คือ กฎหมาย
รัฐธรรมนูญ แน่นนอนเมื่อธรรมศาสตร์เกิดมาหลัง
๒๔๗๕ กฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งแต่เดิมต้อง
แอบแฝงอยู่ในกฎหมายปกครองในสมัยราชาธิปไตย
ก็สามารถปรากฏตัวออกเป็นวิชาอิสระของ
ตัวเองได้ ไม่ต้องแอบอิงอยู่กับกฎหมายปกครอง
อีกต่อไป นอกจากนี้ก็ยังมีการศึกษาวิชาต่าง ๆ
นอกเหนือจากกฎหมายอีก วิชาเหล่านี้เป็นวิชา
ต้องห้ามไม่มีการสอนในสมัยราชาธิปไตย เช่น วิชา
ลัทธิเศรษฐกิจ วิชาเศรษฐศาสตร์ สรุปแล้วการศึกษา
เน้นที่กฎหมายก็จริง แต่การศึกษาจะกว้างขวาง
กว่าเดิม มีวิชาอื่น ๆ ที่ต้องห้ามประกอบด้วย

หลักสูตรปริญญาตรีของธรรมศาสตร์นั้นมี
ปริญญาเดียว คือ ธรรมศาสตร์บัณฑิต เมื่อวันเปิด
มหาวิทยาลัย คือวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ นั้น
มีสุจิตร์แจก เป็นสุจิตร์พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศรีกรุง
ชื่อว่า “แนวการศึกษาชั้นปริญญาตรี โท และเอก
แห่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง”
(ดูเอกสารดังกล่าวที่ตีพิมพ์โดยโรงพิมพ์ศรีกรุง
และนำมาพิมพ์ซ้ำใน *ธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี*)

หมายความว่าเมื่อเปิดมหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์นั้นมีโครงการถึงปริญญาเอก แล้วก็ดำเนินการ
ไปเลย ในปริญญาตรีอย่างที่เรารวบกันมี
ปริญญาเดียว คือธรรมศาสตร์บัณฑิต (ธ.บ.)
ปริญญาโทแตกออกไปเป็น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์
เศรษฐศาสตร์ (ส่วนทางด้านการบัญชีนั้นต่อมา
จะมีประกาศนียบัตรชั้นสูงทางการบัญชี เทียบเท่า
ปริญญาโท) ในระดับปริญญาเอกก็มีสี่แขนง
เช่นเดียวกัน คือ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐ
ศาสตร์ และการทูต ในระดับปริญญาตรีและโท
นั้นมีการเรียนการสอน ส่วนในระดับปริญญาเอก

ไม่มีการเรียนการสอน (แบบยุโรป) ถ้าจะลองดู
จากหลักสูตรปริญญาเอก จะมีดังนี้

๑. ให้ทำการค้นคว้าจากภาษาอังกฤษและ
ฝรั่งเศส ค้นคว้าจนเป็นที่น่าพอใจ

๒. ให้แต่งตำราเป็นภาษาไทย ถ้าจะแปลความ
ในสมัยปัจจุบันก็คือเขียนวิทยานิพนธ์ แล้วก็สอบ
ปากเปล่า เมื่อกรรมการพอใจ ก็ได้รับปริญญาเอกไป

อันนี้เป็นสิ่งที่คิดว่ามหัศจรรย์มาก ธรรม
ศาสตร์เกิดขึ้นมา พ.ศ. ๒๔๗๗ มีถึงปริญญาเอก
ทันที น่าเสียดายที่ต่อมาปริญญาเอกหายไป ได้
สัมภาษณ์บุคคลบางคนที่ได้ปริญญาเอก เช่น ดร.
บรรจบ อิศกุล ซึ่งเคยสอนอยู่ที่คณะรัฐศาสตร์
ถามท่านว่ามันหายไปไหน ท่านก็บอกไม่ทราบ
เหมือนกัน อยู่ดี ๆ มันก็หายไปดี ๆ เหลือแต่
ปริญญาโท ถ้าจะมีปริญญาเอกคงต้องมาตั้งต้น
กันใหม่ (ดังที่กำลังดำเนินการกันอยู่ในขณะนี้)

ที่นี่ กลับไปในเรื่องเกี่ยวกับการที่ธรรม
ศาสตร์เน้นเรื่องกฎหมาย ทำไมธรรมศาสตร์
เน้นเรื่องกฎหมาย เข้าใจว่าท่านผู้ประศาสน์การ
คงมีปรัชญาในการก่อตั้ง เพื่อที่จะวางรากฐาน
ลัทธิรัฐธรรมนูญ แปลความว่าเพื่อขจัดสิ่งที่เรา
เรียกว่าเป็นอัตตาธิปไตยหรือคณาธิปไตย โดยให้
มีกฎเกณฑ์เป็นหลัก หรือจะใช้คำเก่า จะใช้คำ
อะไร คงบอกว่าให้มี “ธรรมะ” ที่เป็นกฎเกณฑ์ใน
การปกครองสังคม ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ดังนั้น
จุดเริ่มต้นของธรรมศาสตร์จึงมาจากเรื่องกฎหมาย
ลองสังเกตดูจะเห็นว่า คำว่า “ธรรมะ” นอกจาก
เป็นส่วนหนึ่งของชื่อมหาวิทยาลัยแล้ว ยังมี
ควบคู่ไปกับธรรมศาสตร์อยู่ตลอดเวลา ทั้งในเรื่อง
ปรัชญาพื้นฐานและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในเรื่องของ
เพลงมหาวิทยาลัย และอะไรก็ตามที่เกี่ยวกับ
ธรรมศาสตร์ ลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้จะค่อนข้าง
เป็นนามธรรมที่จะสร้างกฎเกณฑ์ให้แก่สังคมไทย
สมัยใหม่

ในหัวข้อของปรัชญานี้ เมื่อดูจากการเลือก
ใช้ชื่อ ธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นชื่อมหา
วิทยาลัย เข้าใจว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่บอกถึง
ปรัชญาของการก่อตั้ง ดังที่กล่าวแล้วแต่ตอนต้น
ผมพยายามที่จะไปสัมภาษณ์ท่านผู้ประศาสน์การ
ทำไมท่านให้ชื่อมหาวิทยาลัยอย่างนี้ ทำไมเลือก
สีเหลืองและแดง ฯลฯ แต่ผมก็บุญน้อยมิได้
สัมภาษณ์อย่างที่ว่าแล้ว ดังนั้นผมจึงต้องลองดู

นายปรีดีกำลังให้โอวาทแก่
 ธรรมศาสตร์บัณฑิตรุ่นหนึ่ง

จากเอกสารรอบตัว ในแง่หนึ่ง ความคิดการก่อตั้ง การใช้ชื่อนี้มีภูมิหลังอย่างไร คำว่า ธรรมศาสตร์ หมายถึง กฎหมายที่เป็นแม่บทวางระเบียบสังคม สมัยเก่า ท่านปรีดีคงดึงเอามาใช้ในสมัยใหม่ เราเห็นได้ชัดเลย มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมืองเป็นสถาบันแรกที่นำกฎหมายตราสามดวงที่รวบรวมขึ้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ มารวมพิมพ์เป็นเล่มอย่างสมบูรณ์เป็นครั้งแรก พร้อมทั้งมีคำนำในการจัดพิมพ์ครั้งนั้นโดยท่านผู้ประศาสน์การ กฎหมายตราสามดวงนี้เราก็คือ ทราบดีว่ามีพระธรรมศาสตร์เป็นหัวใจของกระบวน กฎหมายทั้งหมด นี่เป็นการดึงเอาสัญลักษณ์ของ กฎเกณฑ์ของสังคมเก่ามาใช้ (คำว่าธรรมศาสตร์นี้ ในสมัยใหม่เริ่มเปลี่ยนความหมายไปบ้าง กลายเป็นแปลว่า กฎหมายทั่ว ๆ ไปก็ได้)

ที่นี้เราลองดูอีก ใน “พระราชบัญญัติราช- บัณฑิตยสถาน” พ.ศ. ๒๔๗๖ มีการแบ่งงานของ ราชบัณฑิตยสถานเอาไว้เป็นสามสำนัก

- สำนักที่ ๑ ธรรมศาสตร์และการเมือง
- สำนักที่ ๒ วิทยาศาสตร์
- สำนักที่ ๓ ศิลปกรรม

เห็นได้ชัดว่าคำว่าธรรมศาสตร์และการเมือง นี้ได้ใช้มาก่อนหน้าการตั้งมหาวิทยาลัย อยาก จะโยงกลับไปว่า วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ในความหมายของโลกสมัยใหม่ อาจจะมีส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นอิทธิพลของฝรั่งเศส เข้าใจว่าท่านปรีดีอาจ จะใช้ความคิดเดิมเรื่องพระธรรมศาสตร์กับความคิด ใหม่ ทั้งนี้เพราะมีสถาบันหนึ่งในฝรั่งเศส ที่เรียกว่า Institut de France ซึ่งอาจแปลเป็นไทยได้ว่า “สถาบันฝรั่งเศส” สถาบันนี้คงจะใกล้เคียงกับ สิ่งที่เราเพิ่งตั้งขึ้นมา คือ ราชบัณฑิตยสถาน สถาบันฝรั่งเศสแบ่งสำนักของเขออกเป็น academie มีทั้งหมด ๕ (ของเราแบ่งเป็น ๓) ดังนี้

- ๑. Academie Française
- ๒. Academie des Sciences หรือ สถาบันวิทยาศาสตร์
- ๓. Academie des Sciences Morales et Politiques ถ้าจะแปลก็คือ สถาบันวิชาธรรม- ศาสตร์และการเมือง
- ๔. Academie des Beaux-Arts หรือ สถาบันวิจิตรศิลป์
- ๕. Academie des Inscriptions et Belles- Lettres หรือสถาบันจารึกและอักษรศาสตร์

สำหรับสถาบันที่ ๓ น่าสนใจ สามารถ โยงมาเรื่องธรรมศาสตร์ของเราได้ เพราะชื่อภาษา อังกฤษของธรรมศาสตร์ในตอนแรกมิใช่ Thammasat University แต่เป็น University of Moral and Political Sciences (UMPS) ซึ่งก็คือ Sciences Morales et Politiques นั้นเอง

สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลทางความคิดสมัยใหม่ ทางด้านวิชาการจากฝรั่งเศสใน มธก. และใน ราชบัณฑิตยสถานไม่น้อย

การบริหาร การเรียน และการสอน (ธ.บ. และ ตมธก.)

ในด้านการบริหารและจัดการนั้น เข้าใจว่า มธก. อาจจะเป็นมหาวิทยาลัยเดียวที่กำเนิดเป็น อิสระแต่ต้น (แต่จะถูกทำให้กลายเป็นระบบ ราชการในภายหลัง) ไม่ขึ้นเป็นองค์กร ส่วนของ ราชการตามปกติ มหาวิทยาลัยเลี้ยงตัวเองมา แต่เริ่มแรก ขอให้เรามาดูจากรายรับ รายจ่าย ของมหาวิทยาลัย

๒๔๗๗

รายรับ ๖ แสนบาท รายจ่าย ๑ แสนบาท (เพราะมีนักศึกษาสมัครเข้ามามากดังกล่าวข้างต้น)

๒๔๘๕

รายรับ ๔ แสนบาท (น้อยลงไปเพราะ ตอนนี้นักศึกษาคงตัวแล้ว)

รายจ่าย ๒ แสนบาท

๒๔๘๘ (ก่อนสิ้นสุดสมัยท่านผู้ประศาสน์- การ)

รายรับ ๑ ล้าน ๓ แสนบาท

รายจ่าย ๗ แสนบาท

กล่าวโดยย่อ มหาวิทยาลัยมีรายรับมากกว่า รายจ่ายทุกปี ในสมัยท่านผู้ประศาสน์การ มหาวิทยาลัยเลี้ยงตัวเองมาตลอด ส่วนหนึ่งมาจาก ค่าบำรุงของนักศึกษา ค่าเล่าเรียนในสมัยนั้นปีละ ๒๐ บาท ถูกกว่าค่าเล่าเรียนมัธยมปลายครึ่งต่อ ครึ่ง ค่าเล่าเรียนมัธยมปลายสมัยนั้น ๔๐ บาท (และถูกกว่าทางจุฬาย ซึ่งต้องสอบเข้าอีกต่างหาก) ธรรมศาสตร์เก็บ ๒๐ บาทก็ยังมีกำไร เลี้ยงตัวเอง ได้ เพราะฉะนั้นท่านผู้ประศาสน์การพูดเอาไว้ใน สมัยที่ท่านอาจารย์ป่วย อังภากรณ์ เป็นอธิการบดี ว่า ส่วนหนึ่งมหาวิทยาลัยนี้มีทรัพย์สิน ที่ดิน มีตึก ของตัวเองนั้น ก็ได้ด้วยเงินที่เก็บมาจากนักศึกษา ทั้งสิ้น นักศึกษารุ่นแรก ๗,๐๘๔ คน ที่มาเสีย ค่าบำรุงในปีแรกนั้นนั่นแหละ ที่เงินของเขาและ

เธอซื้อที่ดินและสร้างตึกโดม ทำให้ มธก. มีความ เป็นอิสระจากระบบราชการ ธรรมศาสตร์ “ถูก บิดเบี้ยว” และยึด ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของ ราชการ และเป็นมหาวิทยาลัย “ปิด” อย่างที่เห็น กันในปัจจุบันก็เมื่อหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ ในยุคที่ บ้านเมืองเข้าสู่สมัยของการพัฒนาและลัทธิการ ทหารของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั่นเอง แต่ ระหว่างปี ๒๔๗๗-๒๕๐๐ ธรรมศาสตร์เป็นอิสระ และล้ำหน้าเกินยุคสมัยในเรื่องของการจัดการ และการบริหาร

ที่นี่ ในแง่ของอาจารย์ผู้บรรยายเล่าเอามา จากไหน อาจารย์ประจำนั้นมีน้อยมาก อาจารย์ ที่ได้รับสมัครเข้ามาช่วงแรกที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เราได้ยินชื่อของท่านแรก คือ เสริม วินิจฉัยกุล, ทวี ตะเวทีกุล, วิจิตร ลุลิตานนท์ และขุนประเสริฐ- ศุภมาตรา ที่รับอาจารย์สี่ท่านแรกเข้ามานี่เพื่อที่ จะช่วยทำตำราคำสอนของมหาวิทยาลัย สองท่าน แรก คือ เสริม วินิจฉัยกุล และ ทวี ตะเวทีกุล นั้น ในที่สุดได้ทุนไปเรียนต่อฝรั่งเศส เมื่อมีอาจารย์ ประจำน้อย ส่วนใหญ่จึงเป็นอาจารย์พิเศษ เช่น ดิเรก ชัยนาม, ไพโรจน์ ชัยนาม, ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ส่วนใหญ่จะได้คนมีความรู้สูง มีใจรัก ที่มาสอน ได้คนที่อุทิศตัวเองให้แก่การศึกษา หรือไม่ได้อาจารย์ฝรั่งเศสเด่น ๆ มาก หลายคนคง เคยได้ยินชื่ออย่าง ร. แลงการ์ด ซึ่งก็เป็นอาจารย์ พิเศษสอนระดับปริญญาโท และเป็นผู้เชี่ยวชาญ ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย

มหาวิทยาลัยยังมีวารสารทางวิชาการของ ตนเองที่มีชื่อว่า *นิตินาสัน* มีอาจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม เป็นบรรณาธิการ มหาวิทยาลัยมีแผนก คำสอนของตัวเอง แผนกนี้ขายคำสอน (ตำรา) ให้นักศึกษา ซึ่งไม่จำเป็นต้องมาเรียน จุดกำเนิด ของโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นมาจาก ตอนนี่ ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ยกสำนักพิมพ์ นิตินาสันของท่านให้มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ (และแทนพิมพ์โบราณซึ่งเชื่อกันว่า พิมพ์ “คำประกาศคณะราษฎร” ก็ตกเป็นสมบัติ ของ มธก. และสมควรอย่างยิ่งที่จะเก็บเข้า พิพิธภัณฑ)

นี่เป็นภาพทั่ว ๆ ไปของมหาวิทยาลัย ที่ ลักษณะขององค์กรต่าง ๆ มีอยู่อย่างนี้ ถ้าจะถาม ว่าบรรยากาศของมหาวิทยาลัยสมัยนั้น ช่วง

ประมาณปี ๒๔๗๗, ๒๔๗๘, ๒๔๗๙ เป็นอย่างไร คำตอบก็คือว่า คงไม่ใช่ภาพอย่างเราเห็นในปัจจุบันที่เต็มไปด้วยกิจกรรม มีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา มหาวิทยาลัยช่วงแรกค่อนข้างเงียบมีคนมาเรียนประมาณวันละ ๑๐๐ คน ตกบ่ายเงียบหมด จากคำสัมภาษณ์ความรู้สึกของคนรุ่นนั้น ตอนบ่าย ๆ คนหายไป กลับบ้านไป นักศึกษาถึงจะมีจำนวนเป็นพัน ๆ ส่วนใหญ่ก็อ่านคำสอนอยู่ที่บ้าน หรืออยู่ในต่างจังหวัด เพราะฉะนั้นไม่น่าแปลกใจอะไรเลย ถ้าเราจะดูอย่างคุณสมบัติศรีสังคม ธรรมศาสตร์บัณฑิตคนหนึ่ง ซึ่งบอกว่าไม่เคยมาเรียนที่ธรรมศาสตร์ วันหนึ่งไปฟังเขาหาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประทับใจมากที่เห็นผู้สมัครใส่เสื้อครุยมาหาเสียง เลยสมัครเรียนธรรมศาสตร์ แล้วก็รับคำสอนที่ส่งไปอีสาน ท่านอ่านแล้วก็ชอบ อยู่บ้านนอก ไกลมาก ต้องขี่ม้าเข้ามาในเมือง ในที่สุดก็จบ ธ.บ. เข้าทำงานกรมพระธรรมธัญ กระทรวงกลาโหม แล้วสอบชิงทุนไปเรียนถึงประเทศอังกฤษ นี่เป็นเส้นทางเดินของท่านและของอีกหลายคนที่มา

กับธรรมศาสตร์

บรรยากาศทั่วไปสงบ ต้นโพคงไม่ค่อยโตนัก ดูรูปในระยะนั้นต้นไม้โตแต่ใบหนา มีต้นจำปีอยู่ริมหน้า มีต้นสนเรียงราย ริมแม่น้ำเปิดโล่ง แลเห็นตึกโดมโดดเด่นเป็นสง่า ตึกโดมเปิดใช้เป็นทางการเมื่อ ๙ กรกฎาคม ๒๔๗๙ หลายคนคงทราบดีว่าผู้ออกแบบตึกโดม คือ คุณหมิว อภัยวงศ์ ท่านผู้นี้ไปเรียนหนังสือมาจากปารีส มีความคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ท่านอาจารย์ปรีดีเชิญมาช่วยออกแบบว่าจะทำอะไรตึกกับตึกเก่า ๆ ให้เป็นตึกใหม่ของธรรมศาสตร์ ท่านปรีดีได้ที่ตั้งของมหาวิทยาลัยใหม่ที่บริเวณท่าพระจันทร์ เป็นที่ของทหารที่จะย้ายออกไปอยู่แล้ว ท่านก็เลยเจรจาขอซื้อ ท่านก็เอาเงินค่าเล่าเรียนของนักศึกษานั้นแหละซื้อ ในปัจจุบันทั้งหมดมี ๒๕ ไร่ ๓ งาน (แล้วท่านก็เป็นผู้บริหารการศึกษาที่เฉลียวฉลาดคือบอกว่าค่อย ๆ ผ่อนใช้ เวลาผ่อน ท่านก็ไปขอยืมเงินกระทรวงการคลังมาผ่อนใช้ ทำให้เงินที่มรท. มีไม่หมดไปทันที) เมื่อซื้อที่ดินตรงนี้ได้ก็เชิญนายหมิว อภัยวงศ์ มาดูตึกเก่าของทหารซึ่งเป็น

นักศึกษา มรท. ๑๔ คน
ในพิธีประสาทปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรก
เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๔๗๘ (นักศึกษารุ่นนี้
โอนมาจากโรงเรียนกฎหมาย
กระทรวงยุติธรรม)

ตึกแบบฝรั่งเหมือนกันสี่ตึก เรียงกันอยู่เป็นแถว ให้ออกแบบปรับปรุงใหม่เป็นตึกมหาวิทยาลัย ไม่ต้องทุบทิ้ง (แล้วตั้งงบประมาณสร้างกันใหม่ อย่างที่ชอบทำกันเป็นประจำในปัจจุบัน) ท่านให้แนวทางและหลักเกณฑ์ว่า ให้ใช้การได้ทันสมัย สวยงาม คุณหมิว อภัยวงศ์ ไปยืนที่ริมหน้า เจ้าพระยา ท่าพระจันทร์ ดูไปดูมาแล้วท่านก็เชื่อม ตึกสี่ตึกให้ต่อกันตลอดแล้วใช้หลังคาวิ่งยาว แล้วก็เอาโดมใส่ขึ้นไปตรงกลาง กลายเป็นตึกโดม ธรรมศาสตร์ เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แปลก เต็ม และงามสง่า ซึ่งจะค่อย ๆ มีชีวิตและวิญญาณ ขึ้นมา จนมีการตีความว่าโดมหมายถึงดินสอ หมายถึงปัญญาและความเฉียบแหลม และที่สำคัญคือเป็น “แม่” (!?)

ตรงนี้ขอแทรกในเรื่องที่เกี่ยวกับที่ดินของ มธก. ที่ท่าพระจันทร์ (จากบทความของ ปรีชา สุวรรณทัต ใน *ธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี*) โดยเกิดปัญหาว่าเมื่อ มธก. ซื้อที่ดินบริเวณโรงทหาร กองพันทหารราบที่ ๔ ตำบลท่าพระจันทร์ จากกระทรวงกลาโหม ด้วยเงิน ๓ แสนบาทนั้น ได้มีการนำเรื่องเข้าสภาผู้แทนราษฎร เพื่อออก พ.ร.บ. โอนกรรมสิทธิ์ ก็มีปัญหาคาตามกระทรวงของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สส. อุบลราชธานี ว่า “สาธารณสมบัติของแผ่นดินซึ่งจะโอนแก่กันได้หรือไม่นั้น ข้าพเจ้าสงสัย เพราะในทางปฏิบัติที่ข้าพเจ้า เคยทราบนั้น อย่างเราไปโอนที่ดินกรมทหารให้แก่ กระทรวงธรรมการ อย่างนี้ก็ทำได้ทำเป็นพระราชบัญญัติไม่”

พระยามานวราชเสวี รมต. คลัง ตอบว่า “จริงอยู่ที่รายนี้เป็นของรัฐบาล แต่ว่ามหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมืองนั้นเป็นนิติบุคคล ตั้งขึ้นต่างหากนอกจากวงการของรัฐบาล รัฐบาลที่บำรุงหรืออะไรนั้นเป็นการช่วยเหลือเป็นซับไซดี เท่านั้น ไม่ใช่ว่าเป็นล่ำเป็นสันเป็นงานของรัฐบาล โดยตรง เห็นว่ามหาวิทยาลัยนี้ทำงานเลี้ยงตัวเองได้ ก็ส่งเสริมตามกำลังและความสามารถ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าในการที่ออกพระราชบัญญัติโดยมีหลักการเช่นนั้นเป็นการชอบแล้ว เพราะเหตุว่าที่จะเอาของหลวงซึ่งใช้ในราชการ นั้น จะไปให้แก่บุคคลซึ่งนับว่าเป็นเอกชนคนหนึ่ง เหมือนกัน หากแต่ว่าเป็นนิติบุคคลเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นในการที่ออกพระราชบัญญัตินี้

ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการสมควรอย่างยิ่ง เพื่อจะได้ แสดงให้เห็นความเจตนาดีของรัฐบาล ที่จะบำรุง การศึกษาในวิชานี้ด้วย”

สรุปแล้ว มธก. ก็ได้กรรมสิทธิ์ที่ดินนี้มา ออกเป็น พ.ร.บ. เมื่อ ๙ เมษายน ๒๔๗๘ และก็ ยิ่งชี้ให้เห็นชัดเจนว่า มธก. มีสถานะเป็น “นิติ บุคคลตั้งขึ้นต่างหากแยกจากวงการของรัฐบาล” ดังที่กล่าวมาแล้วในประเด็นของกำเนิดอิสระ

นั่นคือเรื่องการบริหาร เรื่องลักษณะอิสระ ของมหาวิทยาลัย การเรียนการสอนที่แต่เดิม มาเข้าชั้นเรียนกันน้อย แต่อยู่ ๆ ไปก็จะมีคนมา เรียนมากขึ้น ๆ มีการผลิตบัณฑิตมากขึ้น ในปี ๒๔๗๗ พอเปิดปีแรกก็มีนักศึกษที่โอนมาและ ได้เป็นบัณฑิตธรรมศาสตร์ ๑๙ คน ปีเดียวกันนั้น ทางจุฬาย มีบัณฑิต ๘๒ คน ปีถัดไป ๒๔๗๘ ที่ คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต หญิงคนแรกนั้น มีบัณฑิต ๑๓๗ คน ส่วนจุฬาย มี ๑๑๖ คน ในปี ๒๔๘๕ ธรรมศาสตร์มีบัณฑิต ๒๕๐ คน จุฬาย มี ๒๕๕ คน ที่เอาเรื่องการผลิตบัณฑิต มานี้ จะโยงกับเรื่องปรัชญาการศึกษาด้วย คือใน แง่นี้ถ้าเราดูลักษณะของการผลิตคนที่มีความรู้ใน ระดับสูงในระบอบราชาธิปไตย ซึ่งเริ่มมีการเปิด ขยายการศึกษา มีการตั้งโรงเรียนขึ้น ทั้งนี้เพื่อ ตอบสนองความต้องการของกระทรวงทบวงกรม ที่ขยายตัวและมีความต้องการข้าราชการ ถ้าจะดู จากตัวเลขของคนที่จะจบการศึกษาระดับสูง คนจบ จะมีจำนวนพอ ๆ กับความต้องการของหน่วย ราชการ จะไม่ผลิตให้เกิดความต้องการ แต่ใน หลักการของธรรมศาสตร์หลัง ๒๔๗๕ เป็นเรื่อง ของเสรีภาพทางการศึกษา การให้การศึกษแก่ ราษฎรอย่างเต็มที่ จะไม่มองว่าถ้ากระทรวงนี้ ต้องการ ๑๒ คน ก็ผลิตให้ ๑๒ คน แต่ว่าจะให้ จบออกไปแล้วหางานทำเอง หรือแม้กระทั่งสร้าง งานของตนเองขึ้นมา อันนี้เป็นความแตกต่างของ ธรรมศาสตร์ คือจุดหมายเพื่อให้คนมีการศึกษา มากขึ้น ในสังคมประชาธิปไตยราษฎรควรมี ความรู้ระดับสูงให้เหมาะสมกับการปกครองสมัย ใหม่ เป็นหลักของท่านผู้ประศาสน์การที่ว่าให้ ให้ตามความสามารถที่เขาจะเรียนกันได้

เราจะเห็นจากบทบาทของท่านอีกต่อไปว่า เมื่อมีการตั้งโรงเรียนเตรียม มธก. ซึ่งเป็นใน สมัยที่กระทรวงศึกษาธิการยกเลิกการจัดการศึกษา

ระดับมัธยมปลายนั้น ธรรมชาติก็จะรับนักเรียนประเภทนี้จำนวนหนึ่ง ปรากฏว่ามีนักเรียนจำนวนไม่น้อยสอบเข้าไม่ได้ และไม่มีที่เรียน ท่านก็ให้มี "ภาคสมทบ" ขึ้นโดยบอกให้เขาเรียนกันเถอะ ถึงแม้จะเรียนภายใต้หลังคาจากก็ให้เรียนกันเรียนอยู่กับพื้นติดดินด้วยซ้ำไป นี่เป็นความคิดของท่าน ไม่อย่างนั้นแล้วจะเอาคนไปไหน ให้การศึกษาจะดีกว่า (ผมคิดว่าหลักอันนี้ใกล้เคียงกับสิ่งที่ท่านอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ทำต่อมาในสมัยที่คณะเศรษฐศาสตร์มีภาคค่ำ ในยุคทศวรรษ ๒๕๑๐ และเราพยายามรื้อฟื้น ธ.บ. พิเศษขึ้นมาอีก ในปี ๒๕๓๗-๒๕๓๘ แต่ไม่สำเร็จ)

ชีวิตและวิถุญาณของธรรมชาติ ผมอยากจะขอขนานนามยุคเริ่มแรกของ มธก. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๙๐/๒๔๙๒ ว่า "เมื่อจำปีแบ่งบาน (ใช้คำว่า "แบ่งบาน") ต้นโพธิ์โตใหญ่ ริมเจ้าพระยา ทำพระจันทร์" มหาวิทยาลัยจะค่อย ๆ มีชีวิตขึ้น ถ้าเราลองสัมผัสกับธรรมชาติที่บัดนี้คิดดูแรก เราจะมองไม่ค่อยเห็นว่าเขามีความสัมพันธ์อย่างไรกับมหาวิทยาลัย แต่พอไปไม่กี่ปี สิ่งที่เราเรียกว่าชีวิตและวิถุญาณจะเกิดขึ้นในธรรมชาติ ปีแรก ๒๔๗๗ เริ่มมีฟุตบอลประเพณีจุฬาฯ-ธรรมศาสตร์ ขึ้นเป็นครั้งแรกที่สนามหลวง ปีแรกนั้นยังไม่มีเพลงประจำมหาวิทยาลัย ปีที่ ๒ มีแข่งฟุตบอล

อีกที่สนามโรงเรียนสวนกุหลาบฯ ตอนนี้มี "เพลงประจำมหาวิทยาลัย" แล้ว คือเอาทำนองเพลงไทยเดิมของมอญดูดาว นำมาให้ขุนวิจิตรมาตรา ใส่เนื้อและความหมายใหม่ หลายอย่างเกิดขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ ชีวิตของมหาวิทยาลัยเริ่มขึ้น ในการสร้างสัญลักษณ์เหล่านี้ เข้าใจว่าท่านผู้ประศาสน์การคงคิดอยู่ตลอดเวลาว่า ในแง่ของสถาบันการศึกษาจะต้องมีอะไรบ้าง (ไม่ใช่ทำไปเรื่อย ๆ วันต่อวัน) เช่นเปิดเรียนนั้นเปิดวันที่เท่าไร ภาคแรกของธรรมชาติเปิด ๒๗ มิถุนายน มีความหมายมาก คือเป็นวันรัฐธรรมนูญฉบับแรกของสยาม ภาคสองเปิด ๑๐ ธันวาคม ตรงกับวันรัฐธรรมนูญ (ฉบับที่ ๒) เป็นต้น

ท่านปรีดี พนมยงค์ จะเลือกคนระดับมีความสามารถสูงมาช่วยทำงาน ถ้าจะหาสถาปนิกก็ต้องเอาอย่างนายหมี อภัยวงศ์ ซึ่งโด่งดังมากในสมัยนั้น ถ้าจะหาคนแต่งเนื้อเพลงก็ต้องเป็นขุนวิจิตรมาตรา นักเขียน นักประพันธ์ นักการภาพยนตร์ใหญ่ ท่านเป็นผู้แต่งเนื้อร้อง "เพลงประจำมหาวิทยาลัย" ที่มีทำนอง "มอญดูดาว" ดังกล่าวข้างต้น ลองอ่านทีละประโยคจะมีความหมายในลักษณะนามธรรม (เช่น สำนักไหนหมายชูประเทศชาติ สำนักนั้นธรรมชาติและการเมือง) หลักการของธรรมชาติกับสังคม (ธรรมชาติ

ติกโตมได้รับการออกแบบ โดย นายหมี อภัยวงศ์ สถาปนิกที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น ซึ่งมีแนวคิดว่าตรงกลางของอาคารน่าจะมีสัญลักษณ์ที่โดดเด่น แสดงถึงภูมิปัญญาของการศึกษา และเมื่อนายหมีเหลือบไปเห็นปลายดินสอ เลยคิดจะใช้สิ่งนี้เป็นสัญลักษณ์นำไปครอบไว้ตรงกลาง และมุ่งหาคำด้วยไม้สัก ให้คงตาม จนทำให้ *มธ* เป็นสัญลักษณ์อย่างไม่เป็นทางการของ มธก.

ธรรมศาสตร์การเมือง ไทยจะเฟื่อง ไทยจะรุ่งเรือง ก็เพราะการเมืองดี) สีเหลืองสีแดงหมายถึงอะไร (เหลืองของเรา คือธรรมประจำจิตต์ แดงของเรา คือโลหิตอุทิศให้) คิดว่าหลายอย่างมีความหมาย อย่างน่าภาคภูมิใจ โดมกลายเป็นสัญลักษณ์ กลายเป็นแม่ (ซึ่งแปลกดี มธก. อาจเป็นมหาวิทยาลัยเดียวที่เอาตึกมาเป็นสัญลักษณ์ของแม่ เป็นเพศหญิงตามประเพณีเดิม เช่น แม่น้ำ แม่ทัพ ฯลฯ) ลองสังเกตดูชีวิตและวิถุญาณที่เกิดขึ้นใน ธรรมศาสตร์ ถามดูว่าต้นไม้อะไรในบริเวณนั้นที่มี ชีวิตและวิถุญาณ คำตอบก็คือ ต้นโพ ต้นจำปี (ตอนหลังอาจมีต้นหางนกยูง)

ขอตั้งข้อสังเกตไว้อย่างหนึ่งว่า การสร้าง สัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยนี้ มีลักษณะที่เป็น ทางการกับที่เป็นไปตามธรรมชาติ ทางการมี ธรรมจักรเป็นตราประจำของมหาวิทยาลัย แต่โดย ธรรมชาตินักศึกษากำหนดขึ้นมาเองว่าโดมคือ สัญลักษณ์ โดยทางการมีต้นหางนกยูงเป็นไม้ ประจำมหาวิทยาลัย (ที่เกิดขึ้นมาอย่างเป็นทางการ ในระยะหลัง) แต่โดยไม่เป็นทางการ เราก็มิตต้นจำปี มีต้นโพ โดยทางการเรามีเพลงมหาวิทยาลัยคือ เพลงพระราชนิพนธ์ “ยุงทอง” แต่โดยความรู้สึก ทั่วไป เพลง “มอญูดาว” หรือชื่อทางการว่า “เพลงประจำมหาวิทยาลัย” จะเป็นเพลงที่สำคัญ และมีพลังที่สุด

จุดหนึ่งที่คิดว่าสำคัญมากในการสร้างความ มีชีวิตและวิถุญาณของธรรมศาสตร์ คือการตั้ง มหาวิทยาลัยนิคม พุดง่าย ๆ ก็คือหอพักนั่นเอง ตอนแรกที่ตั้งขึ้นมา มีนักศึกษาจำนวนน้อย ปีแรก ๒๔๗๘ มีคนเข้ามาพักอยู่เป็นประจำประมาณ ๓๐ คน ตอนหลังอาจมีถึงร้อยคน มหาวิทยาลัยนิคม ที่เป็นหอพักนี้อยู่ในธรรมศาสตร์ (ตรงตึกคณะ รัฐศาสตร์) และจะมีอยู่ในช่วงประมาณ ๒๔๗๘- ๒๔๘๑ ก็ยกเลิกไป แต่ว่ามีส่วนสร้างชีวิตของ นักศึกษาขึ้นมาเป็นชีวิตนักศึกษาที่อยู่กับมหา- วิทยาลัย อยู่กับอาจารย์ผู้ดูแล

อีกจุดหนึ่งที่ทำให้มหาวิทยาลัยมีชีวิตชีวา คึกคักเลย ก็คือการเปิดเตรียมธรรมศาสตร์ อันนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการศึกษาระดับชาตินั้นได้ ยกเลิกการจัดการเรียนการสอนมัธยม ๗ และ ๘ ไปจากโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการดังที่กล่าว มาแล้ว ดังนั้นชั้นเตรียมก็กลายมาเป็นเตรียม

จุฬาฯ และเตรียมธรรมศาสตร์ เตรียมของธรรม- ศาสตร์นั้นมียู่แปดรุ่น ๒๔๘๑-๒๔๙๐ (แล้วก็เลิก ไปในขณะที่จุฬาฯ ยังมีอยู่ถึงปัจจุบัน) รับนักเรียน เข้าเรียน เริ่มคึกคักมีผู้คนมากมาย มีความสัมพันธ์ กันเหนียวแน่น ลองสังเกตดูในบรรดาชมรมศิษย์เก่า ทั้งหลาย จะเห็นได้ว่าพวก ตมธก. ยิ่งเกาะกลุ่ม กัน พวกนี้เป็นผู้ช่วยสร้างชีวิตให้แก่ธรรมศาสตร์ ปัจจุบันยังมีรุ่นนี้รุ่นนี้แม้จะแก่ชราก็ยังพบปะกัน อยู่เรื่อย ๆ ดังที่เราเห็นในหน้าหนังสือพิมพ์

ลองดูหลักสูตรที่เขาเรียนกัน ในสมัย ตมธก. นำอัครจริยใจ เขาเรียนภาษาไทย ภาษา บาลี ศีลธรรม ไบรอนคตี่ ดุริยางคศาสตร์ อังกฤษ ฝรั่งเศส ชวเลข พิมพ์ดีด นี่เป็นการยกตัวอย่าง บางวิชาเท่านั้น ยังมีรายการวิชาอื่น ๆ อีกอีกยาว น่าสนใจที่ว่าหลักสูตรนี้สร้างขึ้นมากว้างมาก และก็น่าจะใช้การได้ในสังคมสมัยใหม่ น่าสนใจ ที่ให้เรียนชวเลขและพิมพ์ดีด (คล้าย ๆ กับที่จำเป็น จะต้องเรียนคอมพิวเตอร์ในปัจจุบัน) การที่มี นักเรียนเข้ามาพิมกับนักศึกษา ทำให้ธรรมศาสตร์ มีชีวิตและวิถุญาณมากขึ้นกว่าเดิม

ที่สำคัญอีกจุดหนึ่งคือการจบเป็นบัณฑิต สมัยนั้น มธก. ศาสตร์มีการอบรมบัณฑิตที่เรียกว่า “การอบรมนักศึกษาก่อนรับปริญญาธรรมศาสตร์ บัณฑิต” มีมาตั้งแต่ประมาณ ๒๔๘๑ จนกระทั่งถึง หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปัจจุบันนี้พอเรียนจบ ก็ไปถ่ายรูป เตรียมรับปริญญา วันรับปริญญาก็มา ที่นี้ ได้รับพระราชทานโอวาท แล้วก็ป็นอันจบพิธี แต่ในสมัยนั้น คิดว่าสร้างชีวิตและวิถุญาณของคน จบธรรมศาสตร์ขึ้นมาอย่างมาก คือมีการอบรม ๑๕ วัน เข้ามากินมานอนอยู่ในนี้ ในระหว่างกิน นอนอยู่ ๑๕ วันนั้น ก็ต้องฝึกเกี่ยวกับมารยาท ศีลธรรม วินัย การสมาคม มีการพาไปดูสถานที่ ต่าง ๆ ขอยกตัวอย่างจากหนังสือที่ใช้อบรม ปี ๒๔๘๔ ว่าแต่ละวันทำอะไรบ้าง

- ๕.๓๐ น. ตื่นนอน,
- ๖.๐๐ น. พละศึกษา,
- ๘.๐๐ น. อาหารเช้า,
- ๙.๐๐ น. เข้าห้องอบรมหรือไปชมสถานที่,
- ๑๒.๐๐ น. อาหารเที่ยง,
- ๑๔.๐๐ น. เข้าห้องอบรมหรือไปชมสถานที่,
- ๑๖.๓๐ น. พละศึกษา,

๑๙.๐๐ น. อาหารค่ำ,
๒๒.๐๐ น. เข้านอน

ดังนั้นก็หมายความว่า ดีนดีห้าครึ่ง นอน
สี่ทุ่ม เป็นเวลา ๑๕ วัน อบรมศีลธรรม มารยาท
วินัย และการเข้าสมาคม การอบรมนี้ นับว่า
น่าสนใจมาก ตัวอย่างเช่นการอบรมของปี ๒๔๘๔
วันที่ ๘ มีนาคม ผู้ประศาสน์การเปิดการอบรม
นายกิตติศักดิ์แห่งมหาวิทยาลัยให้อวาท (นายกฯ
นี้ก็เหมือนกันกับนายกสภามหาวิทยาลัยในปัจจุบัน
เพียงแค่เป็นตำแหน่งเกียรติยศเสียมากกว่า ไม่เข้า
มาทำงานประจำทางบริหารวันต่อวัน) แต่ก่อน
เรียกว่า “นายกคณะกรรมการมหาวิทยาลัย”
และน่าสนใจมากคือ นายกคณะกรรมการฯ นี้ที่
ธรรมศาสตร์มีนายกรัฐมนตรีเป็นนายกฯ ทาง
จุฬาฯ มีรัฐมนตรีกระทรวงธรรมการเป็นนายกฯ

โปรดดูต่อไป คือวันที่ ๑๐ ไปชมสภาผู้แทน
ราษฎร ในตอนบ่ายวันนั้น หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์
(หนึ่งในคณะราษฎรซึ่งต่อมาได้เป็นนายกรัฐมนตรี)
กล่าวอบรม วันที่ ๑๑ ไปชมโรงกลั่นสุรา แล้ว
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร (ต่อมา
คือกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ อธิการบดี
ธรรมศาสตร์) กล่าวอบรม ตอนบ่ายไปชมการ
ประปากรุงเทพฯ บ่ายไปอีก พระยามานวราชเสวี
กล่าวอบรม วันต่อมาไปชมโรงกษาปณ์ เสร็จแล้ว
พระยานิติศาสตร์ไพศาลกล่าวอบรม วันต่อมา
ไปชมโรงฝิ่นรัฐบาลแล้ว ม.จ. สกลวรรณการ
กล่าวอบรม วันต่อไปไปชมเรือนจำมหันตโทษ
แล้วเจ้าพระยามหิธรกล่าวอบรม วันต่อมาไป
นิคมสร้างตนเอง จังหวัดสระบุรี ชมโรงงาน
กระดาษ โรงไฟฟ้าสามเสน เสร็จแล้วเจ้าพระยา
ศรีธรรมมาธิเบศกล่าวอบรม วันต่อไปอีก ไปชม
โรงพยาบาลโรคจิต แล้วพระสารสาสน์ประพันธ์
กล่าวอบรม วันต่อมาไปชมไปรษณีย์ โทรศัพท
พระยาหลวงกรธรรมพิจยกล่าวอบรม วันต่อมา
ไปชมโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง พระยาลัดพลี
ธรรมประคัลภ์กล่าวอบรม ฯลฯ คือรวมแล้วเป็น
การดูงานชนิดหนึ่ง แล้วถูกอบรมแต่เช้าจนเย็น
อันนี้เป็นสิ่งซึ่งทำให้เกิดชีวิตของคนที่เป็นธรรม-
ศาสตร์บัณฑิต

ในแง่ของท่านผู้ประศาสน์การกับนักศึกษา
ธรรมศาสตร์เล่าเป็นอย่างไร ผมคิดว่า ด้านหนึ่ง

ของท่านปรกติกับธรรมศาสตร์ มีความสัมพันธ์ใน
ฐานะที่ท่านเป็นผู้ประศาสน์การ คำว่า “ประ-
ศาสน์” แปลว่า “ให้” ก็หมายความว่า ท่านเป็น
ผู้ให้การสถาปนา มธก. นี่เป็นความสัมพันธ์ใน
แง่ของการเป็นผู้ก่อตั้ง ความสัมพันธ์ของท่าน
กับธรรมศาสตร์จะเป็นความสัมพันธ์ที่น่าสนใจ
อย่าลืมว่าเมื่อ ๒๔๗๗ ที่ตั้งธรรมศาสตร์ขึ้นมา
ท่านปรกติ พนมยงค์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
มหาดไทยแล้ว ท่านเป็นมาตั้งแต่ปี ๒๔๗๖
ตลอดระยะเวลาที่เราพูดนั้น ท่านเป็นรัฐมนตรี
อยู่เกือบตลอด จากมหาดไทยไปเป็นรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เสร็จแล้วเป็น
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จากนั้นเป็น
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แล้วก็ เป็นนายก-
รัฐมนตรี บทบาทของท่านเกี่ยวข้องกับเมือง
การบริหารระดับสูงมาก ดังนั้นท่านผู้ประศาสน์-
การก็ได้สอนหนังสือประจำอย่างท่านเคยสอนที่
โรงเรียนกฎหมายมาก่อน

ดังนั้นความสัมพันธ์ของท่านกับนักศึกษา
นั้นเป็นความรู้สึกเชื่อและนับถือ ในแง่ที่ว่าท่าน
เป็นผู้ให้ ท่านไม่ได้มาสอน ไม่ได้มาพบนักศึกษา
เป็นประจำอย่างอธิการบดี รองอธิการบดี หรือ
คณบดีในปัจจุบัน แต่ว่าท่านก็มีความสัมพันธ์กับ
ธรรมศาสตร์และกับนักศึกษาไม่น้อย ท่านรู้จักกับ
นักศึกษาแม้ว่าจะไม่ได้สอน ถ้าเราอ่านจากบันทึก
และการสัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่ามีนักศึกษากลุ่มหนึ่ง
อาจเป็นพวกหัวกะทิที่สนใจมาก ๆ จะเข้าไปพบ
ท่าน พูดคุยหรือปรึกษาหารือ นี่เป็นกลุ่มเล็ก ๆ
ที่สร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับท่าน ดังนั้นว่าไป
แล้วท่านก็ไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงอย่างที่เร
เห็นจากคนที่ใช้เวลาเต็มในการทำงาน ตำแหน่ง
ผู้ประศาสน์การดูจะไม่ใช่ตำแหน่งบริหารแบบ
ประจำทุกวัน ในสมัยนั้นการบริหารโดยตรงจะอยู่
กับเลขาธิการ คือ ดร. เตือน บุณนาค และต่อมา
จะเป็นศาสตราจารย์วิจิตร ลุลิตานนท์ ตำแหน่งนี้
ไม่มีในปัจจุบัน กลายเป็นตำแหน่งรองอธิการบดี
ฝ่ายต่าง ๆ ไป

ในเรื่องความสัมพันธ์ที่ว่ามีความนับถือ
กันนั้น ความนับถือคงมาจากความชื่นชมในตัว
ท่าน ท่านเป็นนักเรียนนอก จบปริญญาเอกตั้งแต่
ยังเป็นหนุ่ม เป็นรัฐมนตรีเมื่ออายุเพียง ๓๒ ปี
ในปี ๒๔๗๖ เป็นรัฐมนตรีมหาดไทยอายุ ๓๓ ปี

เพราะฉะนั้นก็เป็นความชื่นชมที่ได้พบเห็น แต่อีกด้านหนึ่ง ลึกลงไปกว่านั้น คือความนิยมนับถือในวิชาความรู้ คือไม่ได้ดูเฉพาะว่าท่านมีตำแหน่งหรือดูจากสิ่งภายนอก แต่นับถือวิชาความรู้ของท่าน ภายในความสัมพันธ์นี้จึงมีใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว เอาเข้าจริงแล้วท่านจะพบนักศึกษา ก็คือวันที่มาอบรมบัณฑิต ท่านมากล่าวเปิดและปิด การอบรมดังที่กล่าวมาแล้ว ความนิยมชมชื่นนี้จะเห็นได้จากรูปภาพและคำบอกเล่า เช่นว่าเมื่อท่านปรีดีเข้าปุระธรรมศาสตร์มา นักศึกษาจะเข้าไปแล้วแบกท่านขึ้นปามาที่ตึกโดม ที่ทำงานของท่านก็คือที่ตึกโดม ปัจจุบันเป็นห้องรับรองของมหาวิทยาลัย ที่ข้างหน้ามีพระรูปรัชกาลที่ ๕ ตรงนั้นคือห้องทำงานของท่าน ซึ่งปรกติท่านไม่ได้มาประจำ

อีกด้านหนึ่งความสัมพันธ์กับนักศึกษาของท่านปรีดีนั้น ผมคิดว่าอาจจะมาจากบทบาทที่ผมบอกว่าเป็นรัฐมนตรีจนกระทั่งมีตำแหน่งสูงมากเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และท่านก็มีตำแหน่งผู้ประศาสน์การมาตลอดด้วย บทบาทที่ผมคิดว่าคงทำให้นักศึกษามีความรู้สึกผูกพันอย่างมากมาย คือบทบาทของผู้รักสันติภาพในยามสงครามโลกครั้งที่ ๒ อันนี้เป็นจุดสุดยอดอีกอันหนึ่งของชีวิตการทำงานของท่าน ที่กลายเป็นผู้นำขบวนการใต้ดินเสรีไทย ซึ่งไม่ได้มีความสำคัญและคุณูปการแต่เฉพาะต่อสังคมไทย แต่สำหรับธรรมศาสตร์ด้วย

เรื่องมีอยู่ว่าในการปฏิบัติงานของขบวนการเสรีไทยนั้น สถานที่ที่สำคัญของการดำเนินงานมีอยู่สามแห่ง คือ ๑. ทำเนียบท่าช้าง (เป็นตึกเก่าใกล้สะพานพระปิ่นเกล้า และเป็นที่พำนักของท่านปรีดีในสมัยนั้น) ๒. ตึกโดม ๓. ตึกที่พักของท่านที่พระราชวังบางปะอิน (เมื่อท่านไปถวายการดูแลสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า) ดังนั้นธรรมศาสตร์ก็มีบทบาทสำคัญมากในช่วงของเสรีไทย ตึกโดมคือสถานที่สำคัญของขบวนการสันติภาพอันนั้นมีนักศึกษาจำนวนหนึ่ง (ร่วมกับจุฬาย ด้วย) ด้รับการคัดเลือกจากท่านปรีดี และอาจารย์วิจิตร ลุลิตานนท์ เพื่อส่งไปฝึกช่วยงานของเสรีไทย

ดังนั้นในตอนนั้นความสัมพันธ์สุดยอดที่ ท่านปรีดีจะมีกับนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ นอกจากการเป็นผู้ให้ ความสามารถส่วนตัวในทางการงาน

สติปัญญา ความใกล้ชิดนักศึกษาในระดับหนึ่ง บทบาทหลังก็คือบทบาทนักสันติภาพของท่าน เราจะเห็นได้ตั้งแต่แรก เมื่อมีการเรียกร้องดินแดนในอินโดจีนช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น มีกระแสของลัทธิชาตินิยมชาวจัด ท่านปรีดีเดือน อยู่เสมอว่า การเรียกร้องดินแดนนั้นต้องใช้สันติวิธี ไม่ใช่กำลังอาวุธ ถ้าเราเข้าไปในอินโดจีนเมื่อไร ญี่ปุ่นก็จะเข้ามาในประเทศไทย ทำให้ไทยไม่สามารถรักษาความเป็นกลางไว้ได้

จุดที่เราจะเห็นได้ชัดอีกก็คือ พระเจ้าช้างเผือก อันเป็นภาพยนตร์ที่ท่านสร้างขึ้นมาอย่างยิ่งใหญ่ ช่วงก่อนสงครามมหาเอเซียบูรพา สะท้อนความคิดของท่านในเรื่องของสงครามและสันติภาพ นางเอก พระเจ้าช้างเผือก นั้นก็เป็นดาวธรรมศาสตร์ (ไพลิน นิลรังสี) หลายท่านคงได้ดูหนังเรื่องนี้ ได้เคยอ่านเรื่องราวมาแล้ว การสร้างหนัง พระเจ้าช้างเผือก มีส่วนให้นักศึกษากับท่านใกล้ชิดกันมาก การเลือกพระเอกนางเอกก็ดูตัวที่ตึกโดมนี้เอง แล้วหนังเรื่อง พระเจ้าช้างเผือก ก็มีบทบาทในการกอบกู้ประเทศไทยภายหลังสงครามโลกอีกด้วย นี่เป็นสารแสดงความคิดของท่านเกี่ยวกับสงครามและสันติภาพ ท่านยืนอยู่กับสันติภาพกับทางฝ่ายสัมพันธมิตรมากกว่าฝ่ายอักษะ ทำให้สัมพันธมิตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา เห็นเจตจำนงของคนไทยอีกกลุ่มหนึ่งเป็นอย่างดี

บทบาทและความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของท่านปรีดีที่หลากหลาย ดำเนินมาจนถึงจุดสุดท้ายเมื่อเกิดรัฐประหาร ๒๔๙๐ (ด้วยข้ออ้างและการใส่ร้ายป้ายสีท่านจากกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ ๘) ดังที่ทราบกัน ท่านปรีดีต้องจากประเทศไทยและจากธรรมศาสตร์ไป แต่ว่าท่านปรีดียังอยู่ในความรู้สึกในฐานะผู้ให้ และผู้สร้างชีวิตและวิญญาณของธรรมศาสตร์ ยังผูกพันอยู่กับคนธรรมศาสตร์จำนวนมาก ไม่เพียงเท่านั้น ในยุคสมัยที่สัจจะเริ่มปรากฏเมื่อไม่นานนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยุคหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ท่านปรีดีก็กลับมาเป็นที่ยอมรับในสังคมไทย ในฐานะของมหาบุรุษแห่งสามัญชน แต่ก็ต้องใช้เวลายาวนานกว่าเกือบครึ่งศตวรรษ (ที่ท่านและครอบครัวต้องตกกระกำลำบากแสนสาหัส) ที่จะทำให้สัจจะประจักษ์ขึ้นมาได้

นายปรีดี ผู้ประศาสน์การ มธก. และรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการคลัง ขณะควบคุม การถ่ายทำภาพยนตร์ เสียงในฟิล์มภาษาอังกฤษ เรื่อง พระเจ้าช้างเผือก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓

ผมอยากจบลงด้วยการนำหนังสือ *ธรรมจักร* พิมพ์เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๘๓ (๑๑ พฤษภาคม คือวันเกิดของท่านปรีดี) มีผู้เขียนท่านหนึ่งที่ใช้นามปากกาว่า “๑๔๕๕๔” กล่าวปิดยุคสมัยนั้นว่า

“ครั้นเกิดรัฐประหารขึ้นเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ประมุขของมหาวิทยาลัยต้อง ลี้ภัยการเมืองไปยังต่างประเทศ อาจารย์ถูกจับกุมคุมขัง การสอบไล่ของนักศึกษาในบางลักษณะวิชา ต้องทำการสอบกันใหม่เนื่องจากกระดาษคำตอบของนักศึกษาถูกใช้เป็นเป้าสำหรับประลองความคมของดาบปลายปืน ขณะนั้นเป็นเวลาปิดสมัยการศึกษาประจำปี ซึ่งโดยปรกติมหาวิทยาลัยก็เงียบ

เหงาอยู่แล้ว แต่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนั้น บรรยากาศเต็มไปด้วยความเศร้าและทึบทึบ แม้ดวงอาทิตย์จะแจ่มกระจ่างปานใดก็ตาม แต่นักศึกษาที่เข้าเข้าไปในมหาวิทยาลัยในขณะนั้นก็รู้สึกประหนึ่งว่าดวงอาทิตย์นั้นไร้แสง เพราะยอดโดมที่เคยตระหง่านทำท่ายเมฆดูดคล้ายประหนึ่งว่าจะพลอยเศร้าไปกับนักศึกษาด้วย เพราะเขาเหล่านั้นรู้สึกโดยสัญชาตญาณว่าตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป วาระที่เขาจะต้องกัดฟันเผชิญกับมรสุมและพายุร้ายได้มาถึงแล้ว”

ความสำเร็จในการรักษาเอกราช อธิปไตย ตลอดจนเกียรติศักดิ์ และเกียรติภูมิของชาติไทยในกรณีสงครามโลกครั้งที่ ๒ มิใช่ เกิดจากอภินิหารของสิ่งลึกลับใด ๆ และก็มีมิใช่เกิดจากการ ใช้เล่ห์เหลี่ยมทางกฎหมายหรือนโยบายการเมืองการทูต ประเทศไทยคงเอกราชและอธิปไตยไว้ได้ด้วยการต่อสู้ที่กระทำ โดยกลุ่มบุคคลที่เรียกตนเองว่าขบวนการ เสรีไทย ซึ่งได้ ก่อกำเนิดขึ้นในวันที่ญี่ปุ่นบุกประเทศไทย คือวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ภายใต้การนำของ รัฐบุรุษไทย ซึ่งมีนามว่า นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์ในรัชกาลที่ ๘ ความเป็นผู้นำขบวนการเสรีไทยของ นายปรีดี พนมยงค์ ไม่เพียงแต่จะเป็นที่ยอมรับในบรรดาคนไทย เท่านั้น หากในประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร นายปรีดีก็ได้รับการ ยอมรับเป็นเอกฉันท์ การยอมรับรัฐบุรุษไทยผู้นี้ เป็นส่วน สำคัญที่ทำให้มี “วันสันติภาพ” และ “ประกาศสันติภาพ” เมื่อ วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ ที่ปลดพันธนาการประเทศไทย จากฐานะของประเทศผู้แพ้สงครามโดยสิ้นเชิง

รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ กับขบวนการเสรีไทย

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์

จกเรื่องราวอันเกี่ยวกับปฏิบัติการเสรีไทยทุกแง่มุม ได้ปรากฏเป็นสังขารมซึ่งไม่อาจจะได้แย้งได้

เลยว่า “เสรีไทย” คือปรากฏการณ์ องค์การและบุคคล ที่ได้ทำให้ประเทศไทยก้าวออกมาจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ด้วยเกียรติศักดิ์และเกียรติภูมิของชาติเอกราชที่คงไว้ซึ่งอธิปไตย ทั้งที่ประเทศไทยได้อนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไประุกรานและยึดครองดินแดนในจักรภพอังกฤษทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยได้ทำสัญญาเป็นพันธมิตรร่วมรบร่วมรุกรานกับญี่ปุ่นโดยเปิดเผย ทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยได้ประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา โดยอังกฤษและประเทศในเครือจักรภพก็ได้ประกาศสงครามตอบ และที่สำคัญที่สุดก็คือ ทั้ง ๆ ที่ฝ่ายตรงข้ามกับประเทศไทยเป็นผู้ชนะสงคราม และญี่ปุ่นมหาสมุทรของไทยยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข

สงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ยุติลง โดยที่ประเทศไทยไม่ต้องตกเป็นฝ่ายแพ้สงคราม รัฐบาลไทยไม่ต้องยอมจำนนต่อผู้ใด กองทัพไทยไม่ต้องวางอาวุธ และประเทศไทยไม่ต้องถูกยึดครองโดยฝ่ายที่ชนะสงคราม

ยิ่งไปกว่านั้น ฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งโดยนิตินัยเป็นคู่กรณีกับไทย ได้เป็นผู้แนะนำให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของไทยประกาศสันติภาพซึ่งลบล้างปฏิบัติการต่าง ๆ ของไทยนับตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ซึ่งเป็นวันที่ญี่ปุ่นเปิดฉากสงครามเป็นต้นมาเสียทั้งหมด โดยให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลับคืนสู่สถานภาพเมื่อก่อนวันดังกล่าว

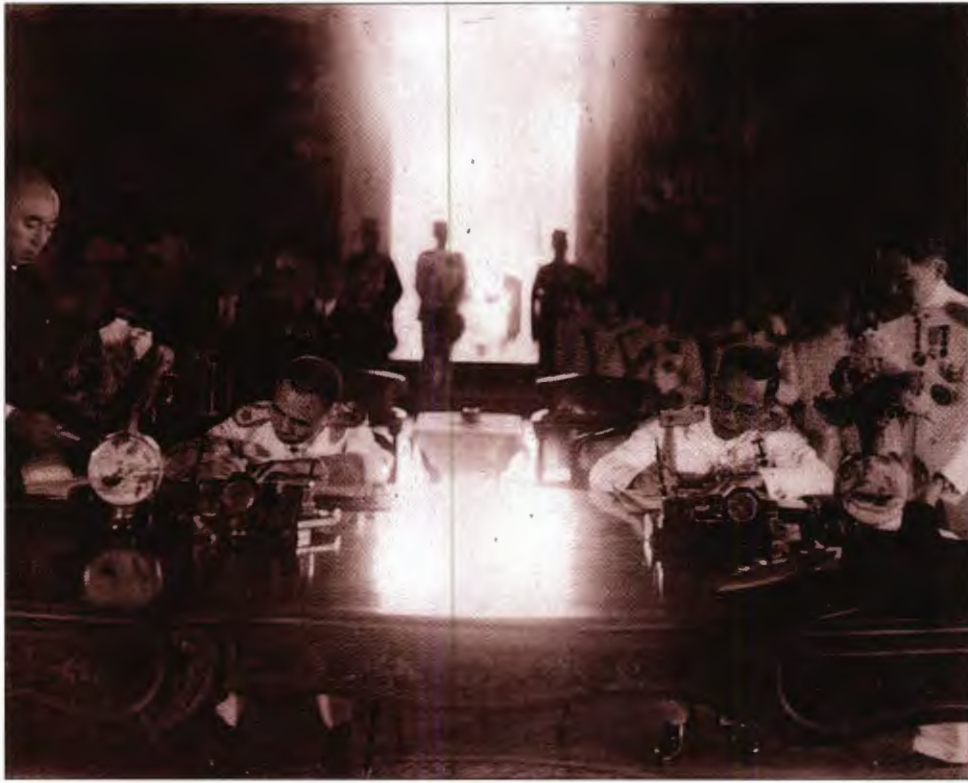
รวมทั้งการประกาศสงครามที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของประชาชนชาวไทย

เหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นสังขารมทางประวัติศาสตร์ซึ่งมีพยานหลักฐานอันไม่อาจปฏิเสธได้ ความสำเร็จในการรักษาเอกราชอธิปไตย ตลอดจนเกียรติศักดิ์และเกียรติภูมิของชาติไทยในกรณีสงครามโลกครั้งที่ ๒ มิใช่เกิดจากอภินิหารของสิ่งลึกลับใด ๆ และมิใช่เกิดจากการใช้เล่ห์เหลี่ยมทางกฎหมายหรือนโยบายการเมืองการทูต ประเทศไทยคงเอกราชและอธิปไตยไว้ได้ด้วย การต่อสู้ และการต่อสู้ที่กระทำโดยฝ่ายปฏิบัติการ องค์การ และบุคคล ที่เรียกตนเองว่า “เสรีไทย” ถ้าหากปราศจาก “เสรีไทย” เสียแล้ว เหตุการณ์เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จะต้องบันทึกไว้ในอีกลักษณะหนึ่ง อันจะเป็นความขมขื่นของประชาชนชาติไทยไปตลอดกาล

ในขณะที่ “เสรีไทย” เป็นความร่วมมือและร่วมใจรับใช้ชาติของบรรดาคนไทยผู้รักชาติทั้งภายในและภายนอกประเทศ ด้วยความสนับสุนนอย่างเป็นเอกฉันท์ของประชาชนชาวไทยทั้งชาติ การก่อตั้ง ดำเนินการ และอำนวยความสะดวก รับผิดชอบของบุคคลกลุ่มหนึ่งจำนวนน้อยนิดที่ได้เอาชีวิตเป็นเดิมพัน บุคคลกลุ่มดังกล่าวได้ปฏิบัติงานอันยิ่งใหญ่เพื่อชาติบ้านเมืองอันเป็นที่รักและหวงแหนภายใต้การนำของรัฐบาลไทยซึ่งมีนามว่า “นายปรีดี พนมยงค์” หรือ “หลวงประดิษฐมนูธรรม” ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ความเป็นผู้นำขบวนการ

เกี่ยวกับผู้เขียน :

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์
ปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์
จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด
อดีตประธานสาขาเศรษฐศาสตร์
สภาวิจัยแห่งชาติ และประธาน
กรรมการสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย
ปัจจุบันเป็นภาคีสมาชิก
ราชบัณฑิตยสถาน

หลังจากรัฐบาลไทยยอมให้
ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทย
ได้เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.
๒๔๘๔ ได้มีพิธีลงนามกติกาสัญญาไมตรีระหว่างไทย
กับญี่ปุ่น ณ พระอุโบสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
เมื่อ ๒๑ ธันวาคม ปีเดียวกัน
โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรี
เป็นผู้แทนฝ่ายไทย

เสรีไทยของนายปรีดี พนมยงค์ ไม่เพียงแต่จะเป็นที่ยอมรับในบรรดาคนไทยเท่านั้น หากในประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร นายปรีดีก็ได้รับการยอมรับเป็นเอกฉันท์ ไม่เฉพาะในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทยเท่านั้น แต่ในฐานะตัวแทนของประเทศไทย ประชาชนชาวไทย และรัฐบาลอันถูกต้องตามกฎหมายของไทยอันต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อนสงครามด้วย การยอมรับรัฐบุรุษไทยผู้หนึ่งในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มี “วันสันติภาพ” และ “ประกาศสันติภาพ” เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ ที่ปลดพันธนาการประเทศไทยจากฐานะของประเทศผู้แพ้สงครามโดยสิ้นเชิง และทำให้เอกราชและอธิปไตยของไทยสามารถคงความบริสุทธิ์ผุดผ่องมาตราប់ถึงทุกวันนี้

ขบวนการเสรีไทยได้ก่อกำเนิดขึ้นในวันที่ ญี่ปุ่นบุกประเทศไทย คือวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าขบวนการดังกล่าวตั้งแต่แรกเริ่ม

คณะผู้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยได้กำหนดภารกิจที่จะต้องปฏิบัติไว้ในขั้นแรกสองประการ คือ (๑) ต่อสู้ญี่ปุ่นผู้รุกราน โดยพลังคนไทยผู้รักชาติ และร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร (คือ อังกฤษ สหรัฐฯ ฯลฯ) และ (๒) ปฏิบัติการเพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองว่าเจตนารมณ์แท้จริงของราษฎรไทย

ไม่เป็นศัตรูต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ต่อมาเมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐฯ ภารกิจขององค์การเสรีไทยก็ได้เพิ่มขึ้นมาอีกประการหนึ่ง คือ (๓) ปฏิบัติการเพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองว่าประเทศไทยจะไม่ตกเป็นผู้แพ้สงคราม และพยายามผ่อนหนักเป็นเบา นายปรีดี พนมยงค์ มีความวิตกในภารกิจประการสุดท้ายนี้เป็นอย่างมากและโดยตลอด กล่าวคือได้พยายามที่จะทำให้ประเทศไทยไม่เป็นประเทศผู้แพ้สงคราม ทั้งนี้เพราะนายปรีดีและผู้ร่วมในขบวนการเสรีไทยมีความมั่นใจว่าฝ่ายสัมพันธมิตรจะต้องชนะสงครามแน่นอนตั้งแต่เมื่อญี่ปุ่นเปิดฉากสงคราม ทั้ง ๆ ที่ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายรุก และได้เปรียบในช่วงแรก นายปรีดีมีความเห็นว่าขบวนการเสรีไทยจะต้องทำงานทั้งในด้านการทหาร คือการจับอาวุธขึ้นต่อสู้กับญี่ปุ่น และในด้านการเมืองการทูต คือการทำความเข้าใจกับฝ่ายสัมพันธมิตรให้ได้ว่าการร่วมมือกับญี่ปุ่นเป็นการกระทำของผู้บริหารประเทศเพียงไม่กี่คน ขณะที่คนอื่น ๆ และราษฎรไทยเป็นส่วนรวมต่อต้านญี่ปุ่นและเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร การปฏิบัติงานในด้านใดด้านหนึ่งแต่เพียงด้านเดียวไม่เป็นการพอเพียง ดังจะเห็นว่าในขณะที่นายปรีดีได้จัดตั้งพลพรรคเสรีไทยที่ติดอาวุธขึ้นทั่วประเทศ ก็ได้

พยายามติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรโดยการส่งผู้แทนออกไปทำความเข้าใจ และแม้กระทั่งได้ดำริที่จะเสด็จออกไปจัดตั้งรัฐบาลไทยพลัดถิ่นขึ้นในอินเดีย อย่างไรก็ตามในท้ายที่สุดก็ปรากฏชัดเจนว่าปฏิบัติการทางทหารของขบวนการเสรีไทย ไม่ว่าจะเป็นพลพรรคภายในประเทศ หรือปฏิบัติการต่าง ๆ ของเสรีไทยทั้งสายอังกฤษและสายอเมริกันเอง ที่ได้ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีจนถึงระดับความประทับใจในความห้าวหาญ ไม่เสียดายชีวิต ตลอดจนความเด็ดเดี่ยว มั่นคง ในอุดมการณ์ของบรรดาเสรีไทยเหล่านั้น เป็นตัวแทนเจตนารมณ์อันแท้จริงของราษฎรไทยซึ่งทำให้ประเทศไทยไม่ต้องตกเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม รัฐบาลไทยไม่ต้องยอมจำนน กองทัพไทยไม่ต้องวางอาวุธ และไทยไม่ต้องถูกยึดครอง ภายหลังจากสงครามได้สิ้นสุดลง การเจรจาแม้จะช่วยให้บ้าง หากก็เกิดประโยชน์น้อยมาก กล่าวคือ ในกรณีของสหรัฐฯ ซึ่งเข้าใจใจอยู่แล้ว การเจรจาก็มิได้ช่วยให้เข้าใจดีขึ้น สำหรับในด้านอังกฤษซึ่งมีความขงใจมาแต่แรกเริ่ม ก็ได้เปลี่ยนแปลงทัศนคติอันเป็นผลจากการเจรจา การที่รัฐบาลอังกฤษให้ความเห็นชอบต่อการแนะนำให้นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประกาศสันติภาพเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ ก็เพราะแม่ทัพอังกฤษมีความประทับใจและเข้าใจคนไทยซึ่งมีเสรีไทยเป็นตัวแทนและมีนายปรีดีเป็นผู้นำ

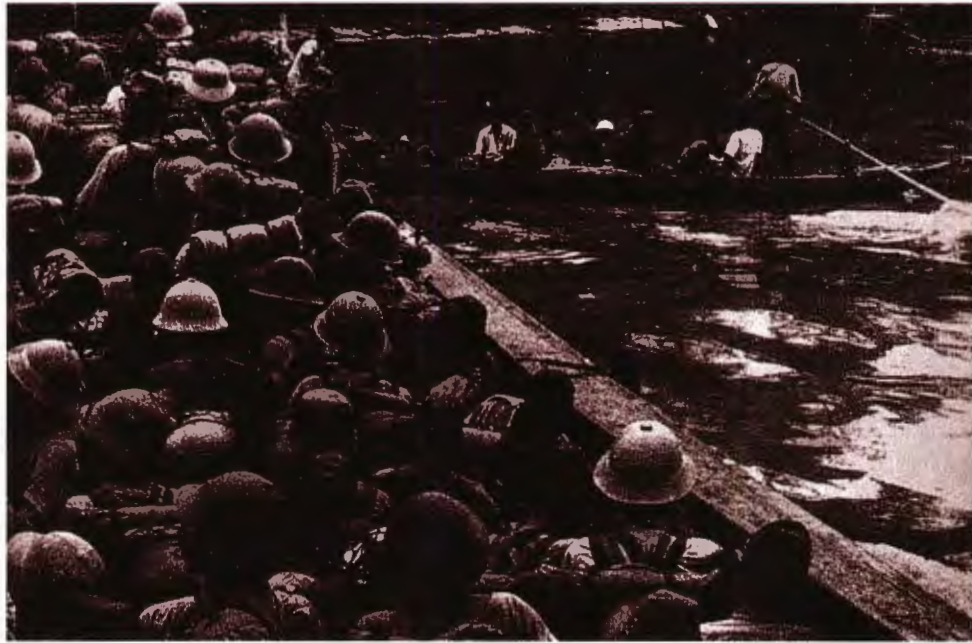
นายปรีดี พนมยงค์ ได้เตือนบรรดาผู้เข้าร่วมในองค์การต่อต้านญี่ปุ่นหรือขบวนการเสรีไทย ตั้งแต่แรกเริ่มการก่อตั้งว่า ทุกคนจะต้องรักษาความลับและมีวินัยอย่างเคร่งครัดที่สุด โดยจะต้องระลึกเสมอว่าญี่ปุ่นกำลังยึดครองประเทศไทย และมีอำนาจและอิทธิพลเหนือรัฐบาลไทย อีกทั้งมีหน่วยสืบราชการลับที่เรียกว่า "เคมเบไต" ที่มีอำนาจมาก นอกจากนั้นในระยะแรก ตำรวจและทหารไทยก็ยังมิได้เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย และฝ่ายปกครองก็ยังมิได้เข้าร่วม ดังนั้นสมาชิกเสรีไทยก็มีสิทธิ์จะได้รับความเดือดร้อนจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยด้วยเช่นกัน

ทางญี่ปุ่นก็คงจะพอทราบทัศนคติและจุดยืนของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งทำให้มีการขัดแย้งต่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่นอยู่ตลอดเวลา และก็เข้าใจว่าเป็นเช่นนั้นเพราะนายปรีดีมีจิตใจเอนเอียงเข้าข้าง

อังกฤษ-อเมริกา นอกจากนายปรีดีแล้วก็มีนายวิลาค โอสสถานท์ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีอีกนายหนึ่งที่ญี่ปุ่นแสดงความรังเกียจ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะนายวิลาคขณะนั้นเป็นบุตรเขยของสกุลที่เกี่ยวข้องกับจีนคณะชาติที่เป็นศัตรูของญี่ปุ่นก็ได้ ญี่ปุ่นได้สื่อความคิดเห็นในเรื่องของนายปรีดีและนายวิลาค ผ่านไปถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งในกรณีของนายปรีดีนั้น ญี่ปุ่นต้องการให้พ้นไปจากคณะรัฐมนตรี โดยเสนอว่าควรแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะญี่ปุ่นทราบว่า นายปรีดีมีอิทธิพลและมีผู้นับถือศรัทธาอยู่มาก จึงไม่ประสงค์ที่จะทำลายใจอันกระทบบกระเทือนสัมพันธ์ไมตรีกับประชาชนคนไทย พล.ต.ต. อดุล อดุลเดชจรัส หรือ หลวงอดุลเดชจรัส รองนายกรัฐมนตรี ได้เป็นผู้ประสานกับนายปรีดีในเรื่องนี้ และเมื่อไม่มีข้อขัดข้องแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ก็ได้เสนอขอความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรในการแต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในตำแหน่งที่ว่างอยู่ และสภาผู้แทนฯ ก็ให้ความเห็นชอบเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๘ ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในวันเดียวกัน อย่างไรก็ตาม แม้จะพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ในทางการเมืองไปอยู่ในฐานะเหนือการเมือง นายปรีดีก็ยังสามารถใช้การเปลี่ยนแปลงในฐานะให้เป็นประโยชน์ต่องานเสรีไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในเบื้องต้น นายปรีดีได้ชักชวนความเข้าใจกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และหลวงอดุลเดชจรัส รองนายกรัฐมนตรี จะยังคงดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองต่อไป เพราะตำแหน่งดังกล่าวมิใช่ตำแหน่งการเมือง อีกทั้งก็ได้รับตำแหน่งนี้ด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรตามกฎหมายของมหาวิทยาลัยดังกล่าว เมื่อได้ชักชวนความเข้าใจเป็นที่เรียบร้อยแล้ว นายปรีดีก็ได้ไข้มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ฯ เป็นที่ตั้งกองบัญชาการต่อต้านญี่ปุ่น ที่ในภายหลังเมื่อได้ร่วมเป็นขบวนการเดียวกับเสรีไทยนอกประเทศแล้ว ก็เรียกว่าขบวนการเสรีไทย

ภายหลังที่รัฐบาลไทยกับญี่ปุ่นได้ตกลงทำ

กองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก
ที่สงขลา ภายหลังจากการรบ
ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น
เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๘๔ ยุติลง

กติกาสัญญาเป็นพันธมิตรร่วมมือกันทางทหาร และในด้านอื่น ๆ แล้ว รัฐบาลไทยก็เตรียมการที่จะควบคุมตัวคนสัญชาติอังกฤษ อเมริกัน และคนของชาติฝ่ายสัมพันธมิตรอื่น ๆ ไว้ในค่ายกักกัน เหมือนเป็นชนชาติศัตรู ทั้งนี้เพราะหากไม่กระทำเช่นนั้น ทางญี่ปุ่นก็จะดำเนินการเอง พล.ต. อุดล อุดลเดชจรัส รองนายภย และอธิบดีกรมตำรวจ ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้ หลวงอดุลย ได้มาพบนายปรีดีเพื่อขอแบ่งส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ฯ ทำเป็นค่ายกักกันชาวต่างประเทศเหล่านั้น โดยขอให้ทางมหาวิทยาลัยช่วยจัดเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย เป็นผู้ดูแลค่ายกักกันนี้ด้วย ส่วนทางทหารนั้น ได้ตั้งให้ พ.อ. เพิ่ม มหานนท์ เป็นผู้บังคับการค่าย และ พ.ต. ม.ร.ว. พงค์พรหม จักรพันธ์ นายทหารกองหนุน อดีตนักเรียนนายร้อยแซนด์เฮิสต์ ซึ่งรับราชการเป็นนายตรวจศุลกากร เป็นรองผู้บังคับการค่าย

นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้ประสานการ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ฯ ได้ตกลงรับข้อเสนอของรองนายภย เพราะเห็นว่าคนสัญชาติอังกฤษและอเมริกันในประเทศไทยจะรอดพ้นจากการจับกุมและการควบคุมตัวของญี่ปุ่น และที่สำคัญก็คือ การช่วยเหลือคนสัญชาติสัมพันธมิตร จะทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรมีความรู้สึกที่ดีต่อไทย และจะผ่อนหนักผ่อนเบาให้แก่ประเทศไทยถ้าหากสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะสงคราม นายปรีดีได้

มอบหมายให้นายวิจิตร ลุลิตานนท์ เลขธิการมหาวิทยาลัย ซึ่งทำหน้าที่เป็นเลขธิการของกองบัญชาการเสรีไทย เป็นหัวหน้าเจ้าหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของผู้ถูกกักกันให้ได้รับความสะดวกสบายและปลอดภัยจากญี่ปุ่น ซึ่งนายวิจิตรก็ได้ปฏิบัติการตามที่ได้รับมอบหมายอย่างดียิ่ง

การณ์ได้เป็นความจริงอย่างที่นายปรีดีได้คาดไว้ การช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนสัญชาติสัมพันธมิตรในประเทศไทยให้มีความปลอดภัยและมีความเป็นอยู่ที่ดีในค่ายกักกัน ได้เป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งที่น่าไปสู่การตัดสินใจของฝ่ายสัมพันธมิตรในการแนะนำให้นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประกาศสันติภาพเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ ซึ่งปลดปล่อยพันธนาการแห่งการเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม การต้องยอมจำนน การต้องวางอาวุธ และการที่จะต้องถูกยึดครองภายหลังสงคราม

จอมพลเรือ ลอร์ด หลุยส์ เมานท์แบตเทน ได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ เดอะไทมส์ ภายหลังสงครามเมื่อปลายปี ๒๔๘๘ ขณะที่นายปรีดี พนมยงค์ กำลังเยือนกรุงลอนดอนว่า “ข้าพเจ้าทราบดีว่ามีบุคคลจำนวนมากที่เคยตกเป็นเชลยศึกในสยามซึ่งมีเหตุผลที่ดีในอันที่จะรู้สึกกตัญญูรู้คุณต่อความปรารถนาดีที่คุณหลวงประดิษฐ์ (นายปรีดี) มีต่อพวกเรา ดังนั้นจึงขอให้พวกเราให้การสดุดีแก่บุคคลผู้นี้ในฐานะที่เขาได้บำเพ็ญประโยชน์อย่างสูงต่ออุดมการณ์ของฝ่ายสัมพันธมิตรและ

ต่อประเทศชาติของเขาเอง...”

นอกจากนั้นในหนังสือของสโมสรวงกำลังพิเศษของอังกฤษ ซึ่งสมาชิกเป็นอดีตนายทหารอังกฤษที่เคยปฏิบัติงานในกองกำลังพิเศษระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ นายกสโมสรวงได้มีหนังสือลงวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๑๓ เขียนนายปรีดี พนมยงค์ เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ มีข้อความตอนหนึ่งว่า “...การเชื่อเขียนของเราเป็นเครื่องแสดงการยอมรับนับถือและความประทับใจอย่างสูงของพวกเราในบทบาทที่สูงส่งของ ขณพ ในการส่งเสริมและสนับสนุนขบวนการต่อต้านซึ่งในยามที่ตกอยู่ในอันตรายและเสี่ยงภัยนั้น เป็นกรณีกึ่งที่ได้บำเพ็ญต่อประเทศของเราทั้งสอง” เหล่านี้พอจะเป็นประจักษ์พยานว่าบทบาทของนายปรีดี พนมยงค์ เอง ทั้งในด้านการให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือบรรดาเชลยศึกสัมพันธมิตร และในด้านความอุตสาหวิริยะในการดำเนินงานเสรีไทยโดยร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งเป็นงานที่มีอันตรายอย่างยิ่ง ได้ประทับใจบุคลากรหลายฝ่ายในด้านสัมพันธมิตร ซึ่งส่งผลต่ออย่างยิ่งต่อสถานภาพของประเทศไทยภายหลังสงคราม

การประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ ซึ่งได้ปฏิบัติไปโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ก่อให้เกิดความวิตกกังวลเป็นอย่างยิ่งแก่นายปรีดี พนมยงค์ ผู้ซึ่งมีความมั่นใจมาตั้งแต่เริ่มสงครามว่า ญี่ปุ่นจะต้องเป็นฝ่ายแพ้และอังกฤษ-อเมริกาจะเป็นฝ่ายชนะสงคราม การอนุญาตให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไทยไปโจมตีดินแดนของอังกฤษ แม้จะมีเหตุผลที่จะอธิบายได้ ก็เป็นการเสื่อมเกียรติภูมิของชาติอยู่มากแล้ว ต่อมารัฐบาลไทยได้ลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น ก็ทำให้มีการผูกมัดไทยกับญี่ปุ่นมากขึ้น ในที่สุดไทยก็ได้ประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐ ซึ่งทำให้บรรดาสมาชิกองค์กรต่อต้านหรือขบวนการเสรีไทยเพิ่มความวิตกกังวลในฐานะของประเทศไทยภายหลังสงครามยิ่งขึ้นว่าโอกาสที่ประเทศไทยจะรอดพ้นจากการเป็นผู้แพ้สงครามมีน้อยลง

นายปรีดี พนมยงค์ ได้ตัดสินใจว่าองค์กรต่อต้านในประเทศจะต้องแสวงหาทางติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อทำความเข้าใจกันให้จงได้ใน

ประเด็นที่ว่าการกระทำต่าง ๆ ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มิได้ผูกพันประชาชนชาวไทย ซึ่งมีได้เข้ากับญี่ปุ่นโดยสมัครใจ และเพื่อที่จะให้เป็นที่ยอมรับว่าไทยอยู่กับฝ่ายสัมพันธมิตร นายปรีดีมีความประสงค์ที่จะเล็ดลอดออกไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นในอินเดีย ในเรื่องนี้ ในเบื้องต้น นายปรีดีได้ขอให้เจ้าวงศ์ แสนศิริพันธ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดแพร่ จัดส่งคนที่ไว้ใจได้ออกไปเมืองจีนแต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะขณะนั้นญี่ปุ่นได้ควบคุมตรวจตราการเข้าออกประเทศไทยไว้ทุกจุด ดังนั้นตลอดปี ๒๔๘๕ นายปรีดีจึงไม่สามารถที่จะดำเนินการใด ๆ ได้เลย แม้กระทั่งสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว สมัยที่นายดิเรก ชัยนาม ประจำอยู่ ก็ไม่สามารถจะติดต่อกับโลกภายนอกได้ จนกระทั่งเข้าปีใหม่ ๒๔๘๖ นายปรีดีจึงส่งผู้แทนของขบวนการใต้ดินออกไปติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้

ในการส่งผู้แทนของเสรีไทยภายในประเทศออกไปติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น นายปรีดี พนมยงค์ ได้เตรียมการเป็นสามเรื่องด้วยกัน คือ เรื่องแรกเป็นเรื่องของภารกิจซึ่งตั้งที่กล่าวข้างต้นก็ประกอบด้วยภารกิจซึ่งให้ฝ่ายสัมพันธมิตรเข้าใจอย่างถูกต้องว่า ประเทศไทยและประชาชนชาวไทยยังคงรักษามิตรภาพกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแจ้งว่าได้มีขบวนการเสรีไทยเกิดขึ้นภายในประเทศซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการเป็นหัวหน้า โดยประสงค์จะเล็ดลอดออกไปจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นเป็นรัฐบาลเสรีไทยขึ้นในอินเดีย และขอให้อังกฤษและสหรัฐ ปลดปล่อยเงินของรัฐบาลไทยที่ฝากไว้ในประเทศทั้งสอง เพื่อรัฐบาลเสรีไทยพลัดถิ่นจะได้ใช้จ่ายในการทำสงครามกู้ชาติร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร สำหรับเรื่องที่ ๒ ก็คือเส้นทางการเดินทางของผู้แทนที่จะส่งออกไปนอกประเทศ ซึ่งกำหนดให้ออกจากไทยทางอีสานผ่านลาวไปญวน และจากนั้นก็เข้าประเทศจีนทางด้านเมืองมณฑลยูนนาน-ตงไฮ่ ซึ่งเป็นเส้นทางที่นักธุรกิจใช้กันอยู่ เมื่อเข้าไปในจีนแล้วก็ให้ผู้แทนส่งโทรเลขถึงจอมพล เจียงไคเช็ค ดร. ที.วี. ชุง รัฐมนตรีต่างประเทศของจีน และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน แจ้งว่าได้เล็ดลอดออกมาจากประเทศไทยในภารกิจ

ที่มีความสำคัญยิ่ง และขอให้ส่งไปจุงกิงเพื่อพบปะ และรายงานตัวกับผู้นำของจีน และทูตอังกฤษ และสหรัฐ ในจุงกิง หลังจากนั้นก็ให้ผู้แทนที่จะส่งออกไปทำการนัดหมายประชุมร่วมกันในกรุงลอนดอนระหว่างผู้แทนขบวนการใต้ดินจากเมืองไทยกับ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช และบรรดาข้าราชการอังกฤษและสหรัฐ ที่เคยประจำอยู่ในกรุงเทพฯ ได้แก่ นายวิลิส เพ็ก อดีตอัครราชทูตสหรัฐ นายเฟรเดอริก-อาร์ ดอลแบร์ ชาวอเมริกันที่เคยเป็นที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศของไทย เซอร์ โจไซอา ครอสบี้ อดีตอัครราชทูตอังกฤษ และนายดับลิว. เอ. เอ็ม ดอลล์ อดีตที่ปรึกษากระทรวงการคลังซึ่งเป็นคนอังกฤษ กล่าวคือทั้งหมดนี้เป็นผู้ที่รู้จักและคุ้นเคยกับนายปรีดี พนมยงค์ การประชุมดังกล่าวก็มุ่งที่จะให้ภารกิจทั้งสองประการข้างต้นประสบความสำเร็จ

สำหรับเรื่องที่ ๓ ซึ่งเป็นเรื่องการคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนของขบวนการใต้ดินออกไปปฏิบัติภารกิจที่ยากลำบากและมีความสำคัญต่อประเทศชาติ ดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความรอบคอบเป็นพิเศษ ประการแรกจะต้องเป็นบุคคลที่สมัครใจไปปฏิบัติภารกิจซึ่งเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ซึ่งแน่นอนจะต้องเป็นผู้มีอุดมการณ์ มีความรักชาติ และมีความพร้อมที่

จะเสียสละแม้กระทั่งชีวิต ประการที่ ๒ จะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติภารกิจระดับชาติหรือระดับนานาชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้าย จะต้องเป็นบุคคลที่จะได้รับความเชื่อถือ ศรัทธา และยอมรับจากบรรดาบุคคลที่จะต้องไปติดต่อด้วย เป็นที่เข้าใจว่านายปรีดี พนมยงค์ คงจะใช้เวลาานพอสมควรในการเลือกบุคคลซึ่งจะมอบหมายภารกิจของชาติให้ไปปฏิบัติ และสุดท้ายก็ได้เลือกนายจำกัฒพลางกูร คนหนุ่มวัย ๒๗ ปี บัณฑิตเกียรตินิยมจากบัลลิโอลคอลเลจ มหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ดหนึ่งในจำนวนสมาชิกผู้ก่อตั้งองค์การต่อต้านภายในประเทศและเป็นผู้ที่รู้จัก ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นส่วนตัว และมีน้องชายร่วมสายโลหิตกำลังศึกษาอยู่ทั้งในอังกฤษ (ดร. กำแหง) และในสหรัฐ (ดร. บรรเจิด) ถึงแม้ว่านายจำกัฒจะมีอายุน้อย และมีได้มีตำแหน่งหน้าที่การงานให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั้งปวง แต่ก็หาผู้ใดที่จะเหมาะสมโดยคุณสมบัติยิ่งไปกว่าเขาได้ยาก นายปรีดี พนมยงค์ ส่งนายจำกัฒออกไปเมืองจีน เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

นายจำกัฒ พलगกูร ได้บากบั่นปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายจนกระทั่งเป็นผลสำเร็จ กล่าวคือ แม้จะไม่สามารถทำให้เกิดรัฐบาลเสรีไทยพลัดถิ่น

การฝึกของเสรีไทย
สายอังกฤษ
ในค่ายทหารออร์ตัน
ใกล้เมืองแบรดฟอร์ด

ในอินเดียได้ แต่เขาก็ได้ทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และจีน ได้รับทราบว่ามีขบวนการเสรีไทยเกิดขึ้นในประเทศไทย โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นหัวหน้า ที่พร้อมจะร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรในการทำสงครามกับญี่ปุ่น ข้อมูลที่นายจำกั๊ดได้นำออกมาจากประเทศไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อมูลในทางการเมืองมากกว่าทางการทหาร เป็นที่สนใจของบรรดาหน่วยปฏิบัติการลับของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรและหน่วยงานที่รับผิดชอบในด้านการเมืองและความสัมพันธ์ต่างประเทศ สถานทูตอังกฤษและสถานทูตสหรัฐฯ ในจุงกิงได้รายงานเรื่องนายจำกั๊ดและองค์การต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทยไปยังรัฐบาลที่กรุงลอนดอนและกรุงวอชิงตัน อย่างไรก็ตามทางด้านอังกฤษให้ความสนใจในประโยชน์ขององค์การใต้ดินภายในประเทศไทยในแง่การทหารเป็นเบื้องต้น ทั้งนี้เพราะอังกฤษกำลังทำสงครามกับญี่ปุ่นซึ่งใช้ประเทศไทยเป็นฐานปฏิบัติการ ความสนใจของอังกฤษมุ่งไปที่ว่า ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่จัดตั้งขึ้นในไทยจะอำนวยประโยชน์ในทางทหารให้แก่อังกฤษได้อย่างไร และมากน้อยเพียงใด ในการนี้อังกฤษได้ส่ง พ.ต. ม.จ. ศุภสวัสดิวงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ สมาชิกอาวุโสของเสรีไทยสายอังกฤษ ซึ่งประจำอยู่ในกองทัพบกอังกฤษ เดินทางจากอินเดียไปยังจุงกิงเพื่อพบกับนายจำกั๊ด พลาญกูร ม.จ. ศุภสวัสดิช พร้อมด้วย พ.ต. ครุต อดีตผู้จัดการบริษัทไฟฟ้าวัดเลียบ ได้พบนายจำกั๊ดในจุงกิงในเดือนสิงหาคม ๒๔๘๖ ที่สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ

ม.จ. ศุภสวัสดิช ทรงได้รับข้อมูลที่มีประโยชน์หลายประการจากนายจำกั๊ดโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงเชื่อว่านายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทยและผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นบุคคลที่มีอุดมการณ์ เป็นผู้รักชาติ เป็นนักต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมและความยุติธรรม และเป็นผู้เลื่อมใสในประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เมื่อได้เชื่อว่าในประเทศไทยมีองค์การต่อต้านญี่ปุ่นซึ่งประสงค์ที่จะร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร และเป็นองค์การที่มีบุคคลระดับสูงสุดที่เชื่อถือได้เป็นผู้นำ พ.ต. "อรุณ" หรือ ม.จ. ศุภสวัสดิช ก็ได้ดำเนินการประสานการปฏิบัติการของกองกำลัง

๑๓๖ ของอังกฤษกับเสรีไทยภายในประเทศไทย โดยได้จัดหาคนเดินสารจากเมืองจีนไปพบนายปรีดี ในกรุงเทพฯ เพื่อถือหนังสือนัดหมายให้องค์การต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยจัดการรับนายทหารเสรีไทยซึ่งจะเดินทางโดยเรือดำน้ำมาขึ้นบกที่พังงาในเดือนธันวาคมของปีนั้น อย่างไรก็ตาม กว่าที่ผู้เดินสารจะนำหนังสือมามอบให้นายปรีดี พนมยงค์ ในกรุงเทพฯ ได้ ก็เข้าไปกลางปี ๒๔๘๗ คือภายหลังวันนัดหมายหลายเดือน ซึ่งทำให้ปฏิบัติการ "พริชาร์ด" ของกองกำลัง ๑๓๖ ที่จะส่งนายทหารเสรีไทยเข้าประเทศไทยโดยทางเรือดำน้ำ ประสบความล้มเหลว ด้วยความมั่นใจในองค์การฯ ในประเทศไทย กองกำลัง ๑๓๖ ของอังกฤษก็ได้พยายามส่งเสรีไทยสายอังกฤษเข้าประเทศไทยอีก โดยการกระโดดร่มจากเครื่องบินภายใต้ปฏิบัติการแอฟฟริซิเอชั่นถึงสองชุด

ร.ต. ป่วย อึ้งภากรณ์ เป็นนายทหารเสรีไทยสายอังกฤษที่ได้รับมอบหมายจากกองกำลัง ๑๓๖ ให้เป็นหัวหน้าชุดปฏิบัติการแอฟฟริซิเอชั่น ภายหลังจากที่ปฏิบัติการพริชาร์ด ซึ่งก็มี ร.ต. ป่วยเป็นหัวหน้าชุดเช่นกัน ได้ถูกยกเลิกไป เพราะไม่มีผู้มาคอยรับที่ชายฝั่ง เหตุผลที่ ร.ต. ป่วยได้ถูกเลือกให้เป็นหัวหน้าชุด ก็มีใช่เพียงว่าเป็นผู้อาวุโสและมีบุคลิกเป็นผู้นำเท่านั้น แต่เนื่องจาก ร.ต. ป่วยเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ประกาศนียบัตรมหาวิทยาลัย และเป็นนักเรียนทุนกระทรวงการคลัง ซึ่งมีนายปรีดีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงดังกล่าว ที่สำคัญคือ นายปรีดีเคยรู้จัก ร.ต. ป่วยมาบ้าง ซึ่งอย่างน้อยที่สุด ก็ทราบดีว่า ร.ต. ป่วยเป็นใคร ทางกองกำลัง ๑๓๖ ที่กัลกัตตามีความหวังอย่างยิ่งว่าชุดเสรีไทยภายใต้การนำของ ร.ต. ป่วยจะสามารถประสานงานกับขบวนการเสรีไทยภายในประเทศได้เป็นอย่างดี และด้วยเครื่องรับ-ส่งวิทยุที่มีติดตัวเข้าไปด้วย คณะแอฟฟริซิเอชั่นจะสามารถส่งข่าวออกมาจากประเทศไทยได้

ปฏิบัติการแอฟฟริซิเอชั่น ๑ ซึ่งกระโดดร่มลงที่บ้านน้ำขาว อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๘๗ และปฏิบัติการแอฟฟริซิเอชั่น ๒ ที่กระโดดร่มลงที่นครสวรรค์ ในวันที่ ๓ เมษายน มิได้ส่งข่าวใด ๆ ออกไปให้ทางกัลกัตตาได้ทราบ ทั้งนี้จนกระทั่งกลางเดือน

สิงหาคมของปีเดียวกัน จึงมีสายลับนำสารของ ร.ต. ป่วยที่เขียนไว้ตั้งแต่เดือนมิถุนายนหรือ กรกฎาคมและเป็นรหัสที่ต้องถอดออก ซึ่งเป็นข่าวจากกรุงเทพฯ ซึ่งแรกที่แผนกประเทศสยามของ กองกำลัง ๑๓๖ ที่กัลกัตตาได้รับ ในสารนั้น ร.ต. ป่วยได้รายงานว่าทุกคนปลอดภัยและกำลังอยู่ใน ความอารักขาของตำรวจสันติบาล ตลอดจนให้ กัลกัตตาคอยรับฟังสัญญาณทางวิทยุที่จะส่งออกมา ในที่สุดการติดต่อทางวิทยุระหว่างกัลกัตตา กับ กรุงเทพฯ โดยสถานีวิทยุเจบีเจ ของ ร.ต. ป่วย หรือในนามตามรหัสว่า “เข้ม” ก็เป็นผลสำเร็จในวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๘๗ ซึ่งเป็นเวลาภายหลัง ที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลไทยจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็น พ.ต. ควง อกภัยวงศ์ แล้ว กว่าสองสัปดาห์

เมื่อนายปรีดีได้รับรายงานว่านายป่วย อึ้งภากรณ์ เป็นหนึ่งในจำนวนพลร่มที่เครื่องบิน สัมพันธมิตรมาปล่อยลงในประเทศไทย และได้ถูก ตำรวจนำไปอารักขาไว้ที่สันติบาล ก็ได้ให้นาย วิจิตร ลูลิตานนท์ ติดต่อกับ ร.ต.อ. โปยม จันทรคคะ นายตำรวจผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจาก อธิบดีกรมตำรวจให้เป็นผู้รับผิดชอบดูแลบรรดา เสรีไทยที่ลี้ภัยเข้ามาในประเทศไทย ให้ช่วยเหลือ นำตัว ร.ต. ป่วยมาพบที่บ้านของนายวิจิตรที่ บางเขน ร.ต.อ. โปยม และ ร.ต. ป่วยเป็น อัสสัมชนิกด้วยกัน ดังนั้นในเวลาไม่ช้า ร.ต. ป่วย ก็ได้พบกับหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ทั้งนี้โดย อธิบดีกรมตำรวจไม่ทราบ

นายป่วย อึ้งภากรณ์ มีสาส์นจากลอร์ด เมานท์แบตเทน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์มามอบให้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ (สาส์นดังกล่าวนี้อาจทำเป็นไมโครฟิล์ม เช่นเดียวกับในกรณีที่ พ.ต. ม.จ. ศุภสวัสดิวงศ์-สนิท สวัสดิวัตน์ ได้ให้ผู้เดินสารจากจุงกิงนำไป มอบให้แก่ นายปรีดีเพื่อนัดหมายการรับเสรีไทย สายอังกฤษที่จะมาขึ้นบกที่พังงาเมื่อปลายปี ๒๔๘๖) ในลักษณะเป็นการให้กำลังใจและเสนอ ความช่วยเหลือและความร่วมมือทางทหารโดย ให้มีการติดต่อกัน อย่างไรก็ตาม ในช่วงเดือน เมษายน-กรกฎาคม ๒๔๘๗ ซึ่งเป็นระยะเวลา ประมาณสี่เดือนเต็ม ๆ นั้น คณะนายทหารเสรีไทย สายอังกฤษทั้งหมดนาย และต่อมาเพิ่มขึ้นอีกสองนาย

ที่เข้าประเทศไทยทางเรือดำน้ำที่อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ตั้งแต่ปลายปี ๒๔๘๖ อยู่ในความ อารักขาของ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส อธิบดี กรมตำรวจ และรองนายกรัฐมนตรี โดยมีได้ ปฏิบัติงานใด ๆ และเครื่องรับส่งวิทยุที่เอาเข้ามา ด้วย ทางตำรวจก็เก็บเอาไปและไม่อนุญาตให้ใช้ ประโยชน์ ระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงสุดท้าย ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เมื่อรัฐบาลชุดใหม่ภายใต้ พ.ต. ควง อกภัย-วงศ์ เข้ามาบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗ โดยเป็นรัฐบาลที่มีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการฯ และหัวหน้าขบวนการ เสรีไทยอยู่เบื้องหลัง คณะนายทหารเสรีไทยสาย อังกฤษซึ่งมี ร.ต. ป่วย อึ้งภากรณ์ เป็นหัวหน้าชุด ก็ได้รับอนุญาตให้ส่งวิทยุติดต่อกับฐานทัพที่อินเดียได้ อย่างไรก็ตาม ในช่วงแรกที่ พล.ต.อ. อุดล อุดล-เดชจรัส ยังมิได้เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย การรับส่งวิทยุต้องกระทำโดยปกปิดมิให้ พล.ต.อ. อุดลทราบ ทั้งนี้โดยความช่วยเหลือของ พ.ต.ต. โปยม จันทรคคะ สารวัตรตำรวจสันติบาลที่ได้รับมอบหมายจากอธิบดีกรมตำรวจให้ดูแลเสรีไทย จากนอกประเทศ ในที่สุดสถานีวิทยุเจบีเจของ ร.ต. ป่วยก็สามารถติดต่อกับกัลกัตตาและแคนดีได้ ในเดือนสิงหาคม ๒๔๘๗ ซึ่งหมายถึงการเชื่อม กิจการเสรีไทยภายในประเทศกับปฏิบัติการของ กองกำลัง ๑๓๖ แผนกประเทศสยามได้เป็นครั้งแรก กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ประมาณปลายเดือน สิงหาคม ๒๔๘๗ นายปรีดี พนมยงค์ ก็สามารถ ติดต่อกับกองบัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตร ได้ ซึ่งต่อมาในวันที่ ๗ กันยายน ๒๔๘๗ ร.ต. กฤษณ์ โศษยานนท์ และ ร.ต. ประเสริฐ ปทุมานนท์ พร้อมด้วยสาส์นของลอร์ด เมานท์แบตเทน และ สัมภาระ ก็ได้กระโดดร่มลงที่บริเวณหัวหิน-ปราณบุรี โดยนายปรีดี พนมยงค์ ได้มอบให้นาย ชาญ บุนนาค และหลวงบรรณกรโกวิทไปจัดการ รับเข้ากรุงเทพฯ ทั้งนี้โดยทาง พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส ไม่ทราบเช่นกัน

ข่าวการเดินทางมาประเทศจีนของนาย จำกัต์ พलगูร ในฐานะตัวแทนขององค์การใต้ดิน ในประเทศไทย ได้รับทราบในกรุงเทพฯ ชิงตันตั้งแต่ เดือนมีนาคม ๒๔๘๖ ภายหลังที่กลุ่มนายทหาร เสรีไทยสายอเมริการุ่นที่ ๑ ได้ออกเดินทางจาก

บัลติมอร์สู่อินเดียไม่กี่วัน และก่อนที่ พ.ท. ม.ล. ขาบ กุญชร จะบินจากสหรัฐฯ ไปเตรียมรอรับที่ จุงกิง ความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่าง ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช และ ม.ล. ขาบ กุญชร ความลึกลับในการยอมรับความเป็นจริงที่เกี่ยวกับ นายจำกัต์ในส่วนของอัครราชทูตไทย ณ กรุง วอชิงตัน การกีดกันของฝ่ายหน่วยสืบราชการลับ ของจีนที่ไม่ต้องการให้ทางอเมริกันติดต่อโดยตรงกับผู้แทนจากองค์การไต้หวันจากเมืองไทย และ แม้กระทั่งความเฉยเมยในส่วนของ โอ.เอส.เอส. ต่อ การเดินทางมาจุงกิงของนายจำกัต์ เหล่านี้ ทั้งใน แต่ละประเด็นและทั้งที่เกี่ยวข้องกัน ได้ทำให้นาย จำกัต์ไม่สามารถจะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทางด้าน อเมริกันเลย แม้กระทั่ง ม.ล. ขาบจะใช้ความ พยายามใด ๆ ในจุงกิงอยู่เป็นเวลานาน ก็ไม่อาจ จะทราบหานายจำกัต์อยู่ที่ใดในเมืองเดียวกัน

ในวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๔๘๖ ภายหลัง ที่รอฟังข่าวจากนายจำกัต์ พलगูร์ ที่ทราบว่า ได้เดินทางไปถึงเมืองจีนแล้วตั้งแต่เดือนมีนาคม ศกเดียวกัน แต่ก็ยังไม่ได้รับข่าวความคืบหน้า นายปรีดี พนมยงค์ ได้ตัดสินใจส่งผู้แทนของ องค์การไต้หวันออกไปประเทศจีนอีกคณะหนึ่ง ประกอบด้วย นายสงวน ตุลารักษ์ ผู้ก่อการ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และผู้อำนวยการโรงงานยาสูบ กระทรวงการคลังและครอบครัว นายแดง คุณะ-ติลลิก นักเรียนกฎหมายอังกฤษ ข้าราชการ กระทรวงการต่างประเทศ นายกระจำง ตุลารักษ์ น้องชายนายสงวน และนายวิบูลย์วงศ์ วัฒนประภา อดีตนักเรียนฝรั่งเศส โดยนายสงวนและนายแดง เป็นผู้แทน ส่วนผู้อื่นเป็นผู้ติดตาม นายสงวน ตุลารักษ์ และคณะเดินทางถึงจุงกิงในเดือน กันยายน ซึ่งขณะนั้นคณะนายทหารเสรีไทยสาย อเมริการุ่นที่ ๑ ได้เดินทางมาถึงจุงกิงแล้ว นาย สงวนและ ม.ล. ขาบได้พบกับนายจำกัต์ พलगูร์ ซึ่งขณะนั้นกำลังป่วยหนัก และได้ถึงแก่กรรมเมื่อ วันที่ ๗ ตุลาคม ศกเดียวกัน การเดินทางมาถึง จุงกิงของนายสงวน ตุลารักษ์ กับคณะ เป็นการ ยืนยันความจริงที่ว่าไต้หวันติดต่อต้านญี่ปุ่น หรือเสรีไทยในประเทศไทย โดยมีนายปรีดี พนม-ยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นหัวหน้า และขบวนการนี้ประสงค์จะติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร อีกทั้งร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรทำ

สงครามขับไล่ทหารญี่ปุ่นให้พ้นประเทศไทย คณะเสรีไทยที่จุงกิงได้ทดสอบดูแล้วเห็นว่านาย สงวนกับคณะมีความจริงใจ ดังนั้นจึงได้ร่วมกัน แสดงเจตนาที่จะสละเงินเดือนมอบให้ทาง โอ.เอส.เอส. เป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางโดยทาง เครื่องบินของนายสงวน ตุลารักษ์ และนายแดง คุณะติลลิก จากจุงกิงไปวอชิงตัน นายสงวนและ นายแดงเดินทางถึงกรุงวอชิงตันในปลายเดือน พฤศจิกายน ๒๔๘๖ และพำนักอยู่ในกรุงวอชิงตัน ประมาณสามเดือนจึงเดินทางข้ามไปอังกฤษ และสุดท้ายทาง โอ.เอส.เอส. ได้ส่งไปช่วยปฏิบัติ งานที่ศูนย์ปฏิบัติการ ๔๐๔ ที่เมืองแคนดี ลังกา สำหรับนายแดง คุณะติลลิก นั้น เมื่อทางอังกฤษ สามารถติดต่อกับนายปรีดี พนมยงค์ ได้ทางวิทยุ เมื่อกลางเดือนสิงหาคม ๒๔๘๗ แผนกประเทศ สยามของกองกำลัง ๑๓๖ ก็ได้ทำเรื่องขอตัว นายแดงมาช่วยปฏิบัติงานทางอังกฤษ โดยกำหนด จะให้กระโดดร่มลงในไทย

การเดินทางไปกรุงวอชิงตันของนายสงวน ตุลารักษ์ และนายแดง คุณะติลลิก นั้นเป็นประโยชน์ ต่อแผนปฏิบัติการเสรีไทยของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นอย่างยิ่ง โดยภูมิหลัง นายสงวน ตุลารักษ์ มีความใกล้ชิดและสนิทสนมกับนายปรีดีมาตั้งแต่ ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ โดยนาย สงวนซึ่งสำเร็จจากโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และสอบเป็นเนติบัณฑิตได้ มาร่วมงานกับนายปรีดี ด้านการจัดพิมพ์เผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมาย ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการแก่นักเรียนกฎหมายที่สนใจ นายสงวน ตุลารักษ์ เป็นผู้ที่มีความคิดก้าวหน้าและมีอุดมการณ์ อีกทั้ง เป็นผู้ที่ซื่อสัตย์มั่นคงและรักษาความลับได้ ตลอด จนมีความกล้าหาญไม่พรั่นพรึงต่อภัยอันตราย และความยากลำบาก ด้วยคุณลักษณะดังกล่าวนี้ นายปรีดีจึงได้ชักชวนให้นายสงวน ตุลารักษ์ เข้าร่วม ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยในสายของ นายปรีดี ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง นายสงวน ตุลารักษ์ รับราชการในกรมราชทัณฑ์ และต่อมาได้เป็นผู้อำนวยการโรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง ในตำแหน่งสุดท้ายนี้ นายสงวน ได้ใช้อำนาจในการเดินทางออกนอกประเทศเพื่อ แสวงหาวัตถุประสงค์ป้อนโรงงานดังกล่าว การที่นาย สงวน ตุลารักษ์ มีความใกล้ชิดกับนายปรีดีจึงได้

รับความไว้วางใจและมีความเข้าใจในความคิดอ่านของนายปรีดีในระดับหนึ่ง

ในกรูวอชิงตัน ประโยชน์เบื้องต้นของนายสงวน ตุลารักษ์ ก็คือการแจ้งให้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ทราบถึงขบวนการเสรีไทยภายในประเทศ และความมุ่งหมายต่าง ๆ ของนายปรีดีพนมยงค์ ในปฏิบัติการเสรีไทย ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการประสานความคิดระหว่างอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน กับนายปรีดี พนมยงค์ โดยมีนายสงวน ตุลารักษ์ ผู้ซึ่ง ม.ร.ว. เสนีย์มีความเกรงใจ ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานประโยชน์ต่อไปก็คือการได้เข้าชี้แจงเรื่องของขบวนการในประเทศไทย และความประสงค์ของนายปรีดีในอันที่จะร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร รวมถึงการให้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับประเทศไทยในช่วงนั้นซึ่งทางสหรัฐฯ มีความต้องการเป็นอย่างยิ่ง ข้อมูลจากนายสงวนได้ทำให้สหรัฐฯ มีนโยบายที่จะรีบส่งคนเข้าไปติดต่อกับนายปรีดี พนมยงค์ เพื่อประสานปฏิบัติการระหว่างสหรัฐฯ กับเสรีไทยภายในประเทศ ซึ่งความมุ่งหมายมีความกว้างขวางและลึกซึ้งเกินไปกว่าด้านความร่วมมือทางทหาร หากขยายไปครอบคลุมในด้านการเมืองและเศรษฐกิจในภายหลังสงคราม นอกจากนั้นสหรัฐฯ ก็ยังได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดจจรัส อธิบดีกรมตำรวจ และรองนายกรัฐมนตรีผู้ซึ่งมีขอบข่ายอิทธิพลที่กว้างขวาง ทั้งโดยทางส่วนตัวและในฐานะผู้บังคับบัญชาของกองทัพบกตำรวจทั่วประเทศ และเป็นบุคคลสำคัญของไทยผู้หนึ่งที่มีจิตใจฝักใฝ่ทางฝ่ายสัมพันธมิตร และซึ่งยังผู้ปุ่นในฐานะผู้รุกราน ข้อมูลที่สำคัญนี้ได้นำไปสู่นโยบายที่จะติดต่อให้หลวงอดุลย กับนายปรีดีร่วมมือกันในปฏิบัติการเสรีไทยภายใต้ความสนับสนุนอย่างแข็งขันในทุกด้านของสหรัฐอเมริกา โดยที่ในช่วงเวลานั้นนายสงวนอยู่ในวอชิงตัน เสรีไทยสายอเมริกาสามนาย คือ ร.ท. บุญมาก เทชะบุตร ร.ต. วิมล วิริยะวิทย์ และ ร.ต. อานนท์ ศรีวรรณะ ซึ่งได้รับการฝึกหลักสูตรชาวกรองพิเศษ และมอบหมายให้เดินทางเข้าประเทศไทยเพื่อติดต่อกับบุคคลชั้นหัวหน้าขององค์การใต้ดิน อันเป็นการเตรียมการสำหรับเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของสหรัฐฯ ที่จะเข้าไปปฏิบัติการในประเทศไทย กำลังจะเสร็จสิ้นการฝึกและเตรียมตัวที่จะออก

เดินทางไปอินเดีย นายทหารเสรีไทยกลุ่มดังกล่าวจึงได้พบปะและรับทราบข้อมูลที่มีประโยชน์หลายด้านสำหรับการปฏิบัติการที่ได้รับความหมาย โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับหลวงอดุลเดจจรัส

ในขณะเดียวกัน นายสงวน ตุลารักษ์ และนายแดง คุณะดิลก ในฐานะตัวแทนของนายปรีดีพนมยงค์ และขบวนการใต้ดินในประเทศไทย ก็ยังได้ช่วยสร้างความมั่นใจให้แก่บรรดาเสรีไทยสายอเมริกา ทั้งที่เป็นทหารและที่เป็นพลเรือนในการรับใช้ชาติบ้านเมือง เสรีไทยสายอเมริกาจำนวนมากในขณะนั้นกำลังมีความรู้สึกขาดความมั่นใจในวัตถุประสงค์ของการทำงานเสรีไทย อีกทั้งมีความไม่แน่ใจว่าผลจากความเสียสละอย่างสูงของตนจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยหรือไม่ เสรีไทยสายอเมริกาที่เป็นทหารได้ประกาศจุดยืนที่ชัดเจนว่าจะไม่รบเพื่ออเมริกาหรือเพื่อสถานทูตไทย แต่จะอุทิศชีวิตเพื่อชาติไทยสิ่งที่บรรดาเสรีไทยสายอเมริกาต้องการก็คือประมุขของพวกเขา-หัวหน้าขบวนการเสรีไทยทั้งหมด ซึ่งแน่นอนจะต้องมิใช่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หรือ ม.ล. ขาบ กุญชร บุคคลดังกล่าวจะต้องอยู่ในประเทศไทย และเป็นบุคคลที่มีทั้งอุดมการณ์และขีดความสามารถในการปฏิบัติงานในระดับสูงเพื่อชาติ บุคคลสำคัญในประเทศไทยในขณะนั้นซึ่งได้เคยพิสูจน์ผลงานในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ บางคนได้อยู่ในข่ายของการพิจารณา และผู้หนึ่งในจำนวนนั้นซึ่งมีคุณสมบัติเหนือบุคคลอื่น ๆ ทั้งหมด ก็คือ นายปรีดี พนมยงค์ นายสงวน ตุลารักษ์ และคณะได้ช่วยทำให้การตัดสินใจเลือกหัวหน้าขบวนการเสรีไทยง่ายขึ้นมาก

การเดินทางจากฐานปฏิบัติการชื่อเหมาลงมาทางทิศใต้และเข้าสู่ประเทศไทยทางภาคเหนือของนายทหารเสรีไทยสายอเมริกาได้เริ่มขึ้นในเดือนมีนาคม ๒๔๘๗ พ.ท. ม.ล. ขาบ กุญชร ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของเสรีไทยกลุ่มดังกล่าวนี้ ได้คัดเลือกครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมด ๒๑ นายให้เดินทางเข้าประเทศไทย โดยอีกครั้งหนึ่งให้ประจำอยู่ที่ฐานฯ เพื่อคอยรับสัญญาณวิทยุที่อีกกลุ่มหนึ่งจะรายงานเข้ามา ขณะนั้นทั้งเจ้าหน้าที่ของ โอ.เอส.เอส. และนายทหารเสรีไทยสายอเมริกาเกือบจะมั่นใจได้แล้วว่าบุคคลผู้เป็น

หัวหน้าขบวนการเสรีไทยภายในประเทศ คือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ปรีดี พนมยงค์ ผู้ซึ่งเสรีไทยสายอเมริกามีแนวโน้มอย่างสูงที่จะยอมรับเป็นประมุขของเสรีไทยทั้งหมดและพร้อมที่จะรับคำสั่งจากบุคคลผู้นั้น อย่างไรก็ตาม การเดินทางโดยทางเท้าจากตอนใต้ของเมืองจีนเข้าสู่ประเทศไทยเต็มไปด้วยความยากลำบากแสนสาหัสและมีอันตรายรอบด้าน จนกระทั่ง ร.ท. สมพงษ์ ศัลยพงษ์ และ ร.อ. การะเวก ศรีวิจารณ์ ต้องสละชีพเพื่อชาติไปเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ศกนั้น นายทหารเสรีไทยสายอเมริกาจากชื่อเหมา เริ่มทยอยเข้าประเทศไทยในเดือนกรกฎาคมและสิงหาคม ๒๔๘๗ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลที่เปิดโอกาสให้ขบวนการเสรีไทยภายในประเทศไทยสามารถปฏิบัติการได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม บรรดานายทหารเสรีไทยสายอเมริกาที่เดินทางเข้าประเทศไทยทั้งหมดแปรตนาก็ตกอยู่ในความอารักขาของอธิบดีกรมตำรวจเช่นเดียวกับเสรีไทยสายอังกฤษแปรตนายซึ่งล่วงหน้าเข้ามาก่อน ทั้งนี้จนกระทั่ง พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส ได้ตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการเสรีไทยในปลายเดือนกันยายน ๒๔๘๗ ในช่วงก่อนหน้านั้น นายทหารเสรีไทยจากชื่อเหมาเพียงผู้เดียวที่หลงรอดลย ได้พาไปพบนายปรีดี พนมยงค์ คือ ร.อ. อานนท์ ณ ป้อมเพชร ในฐานะที่เป็นน้องชายของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ นอกนั้นนายปรีดีได้พบหรือได้ร่วมปฏิบัติงานด้วยภายหลังจากที่ พล.ต.อ. อุดล ได้เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยแล้วทั้งสิ้น และเช่นเดียวกัน การส่งวิทยุติดต่อกับฐานปฏิบัติการที่ชื่อเหมาก็ได้กระทำภายหลังการตัดสินใจของหลวงอดุลเดชจรัส และประสบผลสำเร็จครั้งแรกในวันที่ ๕ ตุลาคม ศกดังกล่าว โดยสรุปแล้วเสรีไทยสายอเมริกาก็เช่นเดียวกับเสรีไทยสายอังกฤษ ใช้เวลาเดินทางหรือรอคอยประมาณครึ่งปีก่อนที่จะได้ทำงานร่วมกับนายปรีดี พนมยงค์ บุคคลที่ทั้งอังกฤษและสหรัฐฯ ได้ยอมรับอย่างเป็นทางการว่าเป็นหัวหน้าของประเทศไทยซึ่งเป็นมิตรกับนานาอารยประเทศต่อเนื่องมาจากวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ เช่นเดียวกับ พ.ท. ปีเตอร์ พอยน์ตัน หัวหน้าแผนกประเทศสยามของกองกำลัง ๑๓๖ ที่กำลังตกตา ที่เผาคอยฟังข่าวจากเสรีไทยสายอังกฤษที่ได้ส่งเข้าประเทศไทยโดย

การกระโดดร่มจากเครื่องบินระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน ๒๔๘๗ ด้วยความกระวนกระวายใจที่ยังไม่มีการติดต่อใด ๆ ออกมา ในเดือนกรกฎาคมของปีเดียวกัน พ.อ. ริชาร์ด เฮฟฟ์เนอร์ หัวหน้าศูนย์ปฏิบัติการ ๔๐๔ ของ โอ.เอส.เอส. ที่แคนดี ซึ่งคอยรับสัญญาณจากเสรีไทยสายอเมริกาที่เริ่มทยอยเดินทางเข้าไทยตั้งแต่เดือนมีนาคม โดยผิดหวังที่ไม่มีข่าวใด ๆ ออกมา นอกจากข่าวการเสียชีวิตของ ร.อ. การะเวก และ ร.ท. สมพงษ์ ที่เชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ก็ได้ขออนุมัติหน่วยเหนือดำเนินการตามแผนปฏิบัติการดูเรียน ส่ง ร.ท. บุญมากกับ ร.ต. วิมล เข้าประเทศไทยโดยทางเรือดำน้ำให้ไปขึ้นบกที่ตะกั่วป่า แล้วให้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อติดต่อกับนายปรีดี พนมยงค์ และ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส ปฏิบัติการดูเรียนดังกล่าวนี้ล้มเหลว เนื่องจากเรือดำน้ำอังกฤษที่นายทหารเสรีไทยสายอเมริกาทั้งสองนายเดินทางไป ได้เปลี่ยนแผนโดยกะทันหัน ไม่ส่งเสรีไทยขึ้นฝั่ง ซึ่งการนี้จะด้วยเหตุผลที่แท้จริงประการใดก็ตาม ได้ทำให้การปฏิบัติงานในประเทศไทยของสหรัฐอเมริกาต้องเปลี่ยนแปลงไป

อย่างไรก็ตาม ในวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๘๗ พ.ท. พอยน์ตัน ได้รับการติดต่อทางวิทยุออกมาจากกรุงเทพฯ โดย ร.ต. ป่วย อึ้งภากรณ์ กับคณะแอฟริซิเอชั่น สามารถส่งวิทยุออกมาได้ และรายงานว่าได้ติดต่อกับนายปรีดี พนมยงค์ แล้ว ซึ่งทำให้งานของแผนกประเทศสยามของกองกำลัง ๑๓๖ ก้าวล้ำหน้าศูนย์ปฏิบัติการ ๔๐๔ ของ โอ.เอส.เอส. เมื่อได้ทราบเรื่องนี้ พ.อ. เฮฟฟ์เนอร์ จึงได้ตัดสินใจเตรียมแผนปฏิบัติการส่งเสรีไทยสายอเมริกาเข้าประเทศไทยโดยวิธีกระโดดร่มลงจากเครื่องบินในพื้นที่ซึ่งคิดว่าปลอดภัยและเหมาะสม ทั้งนี้โดยไม่มีการเตรียมรับทางพื้นดินแต่ประการใด ประสบการณ์ของกองกำลัง ๑๓๖ ได้ยืนยันถึงสองคร่าวว่าการทิ้งร่มโดยปราศจากการเตรียมรับทางพื้นดินมีโอกาสประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายน้อยมาก กระนั้น เฮฟฟ์เนอร์ก็ได้ยับยั้ง โดยอาจจะคิดว่าสิ่งใดที่ทางอังกฤษทำไม่ได้ อเมริกาก็ไม่จำเป็นจะต้องทำไม่ได้ด้วย ในการนี้ทางศูนย์ปฏิบัติการ ๔๐๔ ได้เรียกตัวนายทหารเสรีไทยรุ่นที่ ๒ ซึ่งเคยผ่าน

การฝึกกระโดดร่มหลายนายมารับการฝึกเพิ่มเติมที่ทรินโกมาลี บนเกาะลังกา เพื่อเตรียมส่งเข้าประเทศไทย อย่างไรก็ตามสำหรับปฏิบัติการ “ซอทพูท” ที่จะส่งเสรีไทยเข้าไปติดต่อกับผู้นำขบวนการเสรีไทยภายในประเทศเพื่อปูทางสำหรับ โอ.เอส.เอส. ที่จะเข้าไปตั้งฐานปฏิบัติการในประเทศไทยนั้น พ.อ. เฮฟเนอร์ได้เปิดโอกาสให้นายทหารเสรีไทยที่เดินทางกลับจากปฏิบัติการดูเรียนที่ล้มเหลวตัดสินใจก่อนว่ายินดีจะไปกระโดดร่มลงที่แพร่หรือไม่ ทั้งที่ก็ตระหนักว่านายทหารเสรีไทยดังกล่าวไม่เคยฝึกการกระโดดร่มมาก่อนเลย

ร.ท. บุญมาก เทศะบุตร กับ ร.ต. วิมล วิริยะวิทย์ มีเวลาเตรียมตัวเพียงไม่กี่วันภายหลังที่ได้ทราบอยู่ในเรือดำน้ำมาเป็นแรมเดือน ก่อนที่จะขึ้นเครื่องบิน บี.๒๔ ที่สั่งตรงมาจากคุณหมิงไปกระโดดร่มลงที่บริเวณป่าสูงในอำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ เมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๔๘๗ เพียงสองวันภายหลังปฏิบัติการบริลลิกของกองกำลัง ๑๓๖ ที่ปล่อยพลร่มเสรีไทยสายอังกฤษ คือ ร.ต. กฤษณ์ โทะยานนท์ และ ร.ต. ประเสริฐ ปทุมานนท์ ลงที่หัวหิน-ปราณบุรี โดยมีเสรีไทยภายในประเทศคอยรับที่พื้นดิน เนื่องจาก “ซอทพูท” เป็นปฏิบัติการบุกเบิกของ โอ.เอส.เอส. ดังนั้นจึงไม่มีการคาดหมายว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะสะดวกสบาย

และเรียบร้อย พลร่มเสรีไทยทั้งสองนายลงสู่พื้นดินในพื้นที่ซึ่งเป็นป่าสูงและหากันไม่พบ ขณะที่ ร.ท. บุญมากเข้าไปในจังหวัดแพร่เพื่อติดต่อกับนายทอง กันทาธรรม และเจ้าวงศ์ แสนศิริพันธ์ ซึ่งนายสงวน ตูลารักษ์ ได้แนะนำไว้ ร.ต. วิมลหาทางออกจากป่าและเข้าหมู่บ้าน และให้ชาวบ้านพาตัวไปอำเภอและจังหวัด จนในที่สุดก็ขอให้ตำรวจโทรเลขถึง พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส โดยแจ้งชื่อจริงให้อธิบดีกรมตำรวจทราบ ซึ่งหลวงอุดลฯ ก็ได้สั่งให้ตำรวจที่แพร่นำตัวลงมาพบในกรุงเทพฯ ร.ต. วิมล วิริยะวิทย์ ได้พบ พล.ต.อ. อุดลในคืนวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๘๗ และได้แจ้งให้หลวงอุดลฯ ทราบถึงความมุ่งหมายของสหรัฐฯ ที่ประสงค์จะให้ความช่วยเหลือสนับสนุนขบวนการเสรีไทยทุกรูปแบบ รวมทั้งความสนับสนุนเอกราชของไทยภายหลังสงคราม เพียงขอให้อธิบดีกรมตำรวจร่วมมือกับขบวนการเสรีไทยและนายปรีดี พนมยงค์ ในคืนวันเดียวกัน พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส ก็ได้นำ ร.ต. วิมล วิริยะวิทย์ เข้ารายงานตัวต่อนายปรีดี พนมยงค์ และจากนั้นหลวงอุดลเดชจรัสและตำรวจไทยก็ได้เข้าร่วมปฏิบัติการเสรีไทยอย่างเข้มแข็งและจริงจัง กล่าวโดยสรุปก็คือ ภายในเดือนกันยายน ๒๔๘๗ การประสานงานอย่างเป็นทางการระหว่างขบวนการเสรีไทยภายในประเทศภายใต้ นายปรีดี พนมยงค์ และ

(บน) เสรีไทยคนสำคัญ นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ เสรีไทยสายอังกฤษ นายจำกด พลงกูร เสียชีวิตในหน้าที่ ขณะไปส่งข่าวที่ประเทศจีน (บนซ้าย) กองกำลัง ๑๓๖ สังกัดกองทัพอังกฤษ-เสรีไทย ขึ้นเรือจากเมืองลิเวอร์พูล เดินทางมาอินเดีย

พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส และกองบัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตร ทั้งในด้านอังกฤษและด้านสหรัฐฯ ก็ได้เริ่มขึ้น ซึ่งการนั้นได้เปลี่ยนโฉมหน้าของปฏิบัติการเสรีไทยจากปฏิบัติการที่ต่างฝ่ายต่างดำเนินการกันไปตามลำพังในความมืดไปสู่ความเป็นเอกภาพที่เชื่อมเครือข่ายของปฏิบัติการทั้งหมดเข้าด้วยกัน ในวันที่ ๕ ตุลาคมศกนั้น เสรีไทยสายอเมริกาในกรุงเทพฯ ก็สามารถติดต่อกับฐานปฏิบัติการชื่อเหมา และผ่านต่อไปยังแคนดีได้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งทำให้นายปรีดีสามารถติดต่อทางวิทยุกับศูนย์ปฏิบัติการ ๔๐๔ ของ ไอ.เอส.เอส. และแผนกประเทศสยามของกองกำลัง ๑๓๖ ได้เป็นการประจำวัน การติดต่อกับทางสหรัฐฯ ได้โดยตรง ทำให้นายปรีดีมีโอกาสมากขึ้นที่จะดำเนินงานด้านการเมืองที่มีเป้าหมายให้ไทยคงความเป็นเอกราชและมีอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ภายหลังที่สงครามได้สงบลงแล้ว

นับตั้งแต่ที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้ส่งนายจำกั๊ด พलगูร์ เล็ดลอดออกไปประเทศจีนตั้งแต่ต้นเดือนมีนาคม ๒๔๘๖ นายปรีดีได้เริ่มวางแผนการที่จะเล็ดลอดออกไปจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นที่อินเดีย ซึ่งอยู่ในภารกิจที่ได้มอบหมายให้นายจำกั๊ดไปเจรจากับทางฝ่ายสัมพันธมิตร ตามแผนการของนายปรีดีนั้น รัฐบาลเสรีไทยที่จะจัดตั้งขึ้นที่อินเดียนั้นจะเป็นรัฐบาลที่ถูกตั้งตามกฎหมาย กล่าวคือจะประกอบด้วย ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ ประธานสภาผู้แทนราษฎร รัฐมนตรีและผู้แทนราษฎรจำนวนหนึ่ง นายปรีดีได้กล่าวชักชวนนายทวี บุณยเกตุ ผู้ก่อการ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งเพิ่งลาออกจากรัฐมนตรี ให้เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย โดยนายปรีดีจะขอให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกนายทวีเป็นประธานสภา และจะได้ออกไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นกับนายปรีดี นายทวีตอบตกลง หากจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีขณะนั้นไม่ยอมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายทวี บุณยเกตุ ดังนั้นแผนการจึงได้ชะงักลง และประจวบกับการไม่ได้รับข่าวใด ๆ จากนายจำกั๊ด จึงทำให้นายปรีดีต้องเปลี่ยนแผนไปตามสถานการณ์ ต่อมาในเดือนกรกฎาคม ๒๔๘๖ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ส่งนายสงวน ตุลารักษ์ และคณะไปประเทศจีน

เพื่อติดตามเรื่องนายจำกั๊ด และได้มอบให้นายสงวนติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรให้เข้าใจสถานการณ์ของประเทศไทยตลอดจนขอความสนับสนุนแก่ขบวนการเสรีไทยภายในประเทศ แต่จากนั้นจนกระทั่งเสรีไทยทั้งสายอังกฤษและสายอเมริกาเดินทางเข้ามาในประเทศไทยในกลางปี ๒๔๘๗ นายปรีดีก็ยังมิได้รับการติดต่อจากโลกภายนอก ซึ่งมีผลทำให้กิจกรรมของขบวนการเสรีไทยภายในประเทศมิได้มีความก้าวหน้าเท่าใดนัก

เมื่อล่วงเข้ามาในปี ๒๔๘๗ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการยกพลขึ้นบกของกองทัพสัมพันธมิตรที่นอร์ม็องดีเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน นายปรีดี พนมยงค์ ก็มองเห็นว่าสงครามในยุโรปคงจะสงบลงในไม่ช้าด้วยการพ่ายแพ้ของเยอรมนี ซึ่งจากนั้นก็เริ่มต้นนับถอยหลังไปสู่วันที่ญี่ปุ่นจะยอมจำนน นอกจากนั้นสาส์นที่กองบัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรที่แคนดีให้เสรีไทยสายอังกฤษชุดแอฟฟริคาเอชขึ้นนามมอบให้ ก็เป็นการเปิดทางให้ขบวนการเสรีไทยภายในประเทศสามารถทำงานรับใช้ชาติได้กว้างขวาง ซึ่งเป็นโอกาสที่จำเป็นจะต้องฉวยเอาไว้ อย่างไรก็ตามอุปสรรคสำคัญของปฏิบัติการเสรีไทยที่จะต้องรีบเร่งเพราะเวลามีเหลืออยู่ไม่มากนักสำหรับการรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติภายหลังสงคราม ก็คือรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นรัฐบาลที่นำประเทศไทยเข้าเป็นพันธมิตรทางทหารและทางอื่น ๆ กับญี่ปุ่น และได้ประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐฯ ซึ่งอังกฤษและหลายประเทศในเครือจักรภพอังกฤษก็ได้ประกาศสงครามตอบ ถึงแม้โดยส่วนตัว นายปรีดีจะมีความเข้าใจจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดีว่าได้พยายามรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติอีกทั้งความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน หากนายปรีดีก็เห็นว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กระทำการที่ผิดพลาด โดยไปฟังและเชื่อความเห็นที่ไม่ถูกต้องจากผู้ใกล้ชิดบางคน และไม่ยอมรับฟังการทักท้วงที่มีเหตุผล จนกระทั่งทำให้ประเทศชาติต้องตกอยู่ในฐานะที่ล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกราช อธิปไตย ตลอดจนเกียรติภูมิ เมื่อจะต้องตกเป็นประเทศผู้แพ้สงครามไปกับญี่ปุ่นมหาสมุทร นอกจากนั้นจากการรับฟังวิทยุคลื่นสั้นของฝ่ายสงครามจิตวิทยา

ของสัมพันธมิตร ก็เห็นได้ชัดเจนว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเป้าหมายโจมตีอย่างรุนแรงของฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งหากสงครามสงบลงโดยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังเป็นรัฐบาลอยู่แล้ว ประเทศไทยจะต้องถูกลงโทษอย่างหนักจากฝ่ายที่ชนะสงคราม สำหรับการติดต่อกับทางกองทัพจีนที่พรมแดนไทยใหญ่-ยูนนาน ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม กำลังดำเนินการในช่วงแรกของปี ๒๔๘๗ นั้น แม้นหากว่านายปรีดี พนมยงค์ จะพอทราบระยะกระดากบ้าง ก็เห็นว่าเป็นการติดต่อกับที่หวังผลอะไรไม่ได้เลย อีกทั้งการเชื่อเชิดกองทัพจีนเข้าสู่ประเทศไทยเพื่อขับไล่ญี่ปุ่น ก็คือการชักศึกเข้าบ้านโดยตรงนั่นเอง ซึ่งยิ่งจะเป็นภัยอันใหญ่หลวง ยิ่งกว่านั้นในขณะนั้นประชาชนและวงการทั่วไปก็เริ่มมีความรู้สึกไม่พอใจจอมพล ป. พิบูลสงคราม และคณะรัฐบาลในเรื่องภายในประเทศหลายต่อหลายเรื่อง โดยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนี้ นายปรีดี พนมยงค์ จึงมีความเห็นว่า เพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง มีความจำเป็นโดยรีบด่วนที่จะต้องจัดการให้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ และเพิกถอนอำนาจทั้งทางทหารและพลเรือนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เสียโดยสิ้นเชิง

นายปรีดี พนมยงค์ ได้ปรึกษาหารือกับบรรดาสมาชิกขบวนการเสรีไทยซึ่งเมื่อเข้ามาในปี ๒๔๘๗ ได้ขยายไปรวมถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนมากจากทุกภาคของประเทศและข้าราชการในหลายหน่วยงานและหลายกระทรวงทบวงกรม ตลอดจนบางส่วนของกองทัพไทยซึ่งมีความเห็นตรงกันว่ามีความจำเป็นจะต้องเปลี่ยนแปลง เพื่อเปิดโอกาสให้ปฏิบัติการเสรีไทยดำเนินไปอย่างกว้างขวางและสนองเจตนารมณ์ในการรับใช้ชาติ และเพื่อการผ่อนหนักเป็นเบาเมื่อสงครามสงบลงโดยญี่ปุ่นเป็นฝ่ายปราชัยซึ่งเกือบจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างแน่นอนในอนาคตอันใกล้ การล้มรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ได้กระทำโดยสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่อนุโมทนาพระราชกำหนดที่รัฐบาลได้ประกาศใช้ไปก่อนหน้านั้นสองฉบับ คือ พ.ร.ก. ระเบียบบริหารราชการเพชฌุรณณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม และ พ.ร.ก. จัดสร้างพุทธบุริมณฑล เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ต่อมา

ในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ลาออกจากตำแหน่ง อย่างไรก็ตาม พล.ท. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ไม่ทรงอาจจะรับใบลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และแต่งตั้งบุคคลอื่นเป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อไปได้ด้วยเหตุผลส่วนพระองค์ จึงทรงลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันรุ่งขึ้น คือวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗ สภาผู้แทนราษฎรก็ได้ลงมติตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว และในวันเดียวกันนั้นเอง นายปรีดีก็ได้แต่งตั้ง พ.ต. ดวง อภัยวงศ์ รองประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยประธานสภาฯ เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ พ.ต. ดวง หรือ หลวงโกวิทอภัยวงศ์ เป็นนักเรียนฝรั่งเศสรุ่นเดียวกับนายปรีดีและจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเป็นผู้หนึ่งที่เข้าร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ พ.ต. ดวงอยู่ในวงการเมืองภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองมาโดยตลอด และเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีมาตั้งแต่รัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา และต่อมาในคณะรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงธรรมการ และสุดท้ายเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ตามลำดับ จนกระทั่งได้ขอลาออกจากตำแหน่งพร้อมกับนายทวี บุณยเกตุ เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ นายปรีดี พนมยงค์ ได้เลือกนายดวง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี เพราะเห็นกันว่ารัฐบาลชุดใหม่ก็ต้องร่วมมือกับญี่ปุ่นโดยใกล้ชิดตามสัญญาพันธกรณีที่มีต่อกันไว้ด้วยดี แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นรัฐบาลที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่ปฏิบัติการเสรีไทย ซึ่งเห็นว่า พ.ต. ดวงมีความสามารถในอันที่จะ “ตีหน้า” กับญี่ปุ่นได้ สำหรับการทำงานของรัฐบาลนั้น นายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการจะทำหน้าที่สั่งราชการสำนักนายกรัฐมนตรี นายทวี บุณยเกตุ เป็นคนซื่อตรงและสามารถ อีกทั้งมีอาวุโสในคณะราษฎร เพราะเข้าร่วมในคณะราษฎรตั้งแต่วัยศึกษาอยู่ในปารีสเมื่อปี ๒๔๗๐ ก่อน พ.ต. ดวง

ซึ่งเข้าร่วมในคณะราษฎรในปี ๒๔๗๕ ผู้แทนราษฎรหลายนายสนับสนุนให้นายทวีเป็นนายกรัฐมนตรี แต่นายทวีเป็นผู้พูดตรงไปตรงมาจึงไม่อาจจะคบหากับผู้ปู้ในขณะที่ยังปฏิบัติงานเสรีไทยอย่างเต็มตัวในขณะเดียวกันได้

สำหรับรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาลนั้น นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้เลือกสมาชิกขบวนการเสรีไทยแทรกอยู่หลายนาย เช่น นายทวี บุญยเกษตร น.อ. บุง ศุภชลาศัย นายสพรั่ง เทพหัสดิน ณ อยุธยา และ พล.ท. ชิต มั่นศิลป์ สินาดโยธารักษ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ผู้ปู้วางใจรัฐบาลของ พ.ต. คง อภัยวงศ์ ในแง่ความเป็นมิตรกับผู้ปู้ ก็ได้แต่งตั้ง พล.ร.ท. สินธุ์ กมลนาวิน ผู้ซึ่งผู้ปู้มีความคุ้นเคย เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการ ต่อมาในวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๔๘๗ ได้มีประกาศยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการและรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแต่งตั้งแม่ทัพใหญ่และรองแม่ทัพใหญ่แทน ทั้งนี้โดยให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ต่อมาอีกในวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๔๘๘ ภายหลังจากวันสันติภาพ ได้มีประกาศพระบรมราชโองการยกเลิกตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน เพื่อให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม พันความเกี่ยวข้องกับราชการโดยสิ้นเชิงระหว่างการรอดูท่าทีของฝ่ายสัมพันธมิตรในการปฏิบัติต่อประเทศไทย

การเปลี่ยนรัฐบาลในเดือนสิงหาคม ๒๔๘๗ ได้ทำให้ปฏิบัติการเสรีไทยในทุกแง่มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เพราะรัฐบาลใหม่ แม้จะมีได้เป็นรัฐบาลเสรีไทย แต่ก็ยังเป็นรัฐบาลที่เกื้อหนุนคุ้มครอง และอยู่ในความควบคุมของหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ในเดือนสิงหาคมนั้นเอง นายปรีดี พนมยงค์ ก็สามารถติดต่อกับกองบัญชาการทหารสัมพันธมิตรที่ลังกา และแผนกประเทศสยามของกองกำลัง ๑๓๖ ที่กัลกัตตาได้ และต่อมาในเดือนตุลาคมก็สามารถติดต่อกับศูนย์ปฏิบัติการ ๔๐๔ ของ ไอ.เอส.เอส. ที่แคนดีได้เช่นกัน ในช่วงปลายปี ๒๔๘๗ นั้น ทั้งด้านอังกฤษและด้านสหรัฐ ก็ได้ทยอยส่งเสรีไทยในสังกัดเข้าสู่ประเทศไทย คือในด้านสหรัฐ ก็เริ่มด้วยปฏิบัติการอริสทอค ซึ่งพลร่มเสรีไทยสามนาย ได้ถูกปล่อยลงที่บริเวณดอยอินทนนท์ โดยทาง

พื้นดินยังไม่พร้อมที่จะรับ เมื่อคืนวันที่ ๒ พฤศจิกายน ขณะที่ยังปฏิบัติการอยู่ ๒ ก็ได้ส่งเสรีไทยสายอเมริกาสองนายขึ้นจากเรือดำน้ำที่เกาะกระดาน จังหวัดตรัง ในวันที่ ๔ เดือนเดียวกัน นายทหารเสรีไทยสายอเมริกาทั้งห้านายจากปฏิบัติการทั้งสองนี้ต้องถูกเก็บตัวไว้ในค่ายเชลยศึกเนื่องจากผู้ปู้ทราบเรื่อง อย่างไรก็ตาม เสรีไทยจากอริสทอคก็สามารถส่งวิทยุติดต่อโดยตรงกับแคนดีได้ก่อนที่จะเข้าค่ายเชลยศึก สำหรับทางสายอังกฤษ ภายหลังจากปฏิบัติการบริลลิคที่ส่งพลร่มเสรีไทยสองนายมาลงที่หัวหิน-ปราณบุรี เมื่อคืนวันที่ ๗ กันยายนแล้ว ต่อมาในวันที่ ๕ ธันวาคม เสรีไทยสายอังกฤษอีกสามนายแห่งปฏิบัติการคัมปลิงก็ได้ถูกปล่อยลงที่บริเวณอำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี โดยมีการเตรียมรับที่ภาคพื้นดิน นอกจากนั้นในวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๘๗ นั้นเอง ทางกองกำลัง ๑๓๖ ก็ได้ส่งเครื่องบินทะเลคาทาลินามารับตัวรางวัลสันติบาลเจ็ดนายที่หลังเกาะตะรุเตาเพื่อเอาไปฝึกในอินเดีย ในระยะนั้นเอง ทางกองบัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรก็ได้แจ้งมายังนายปรีดี ขอให้ส่งคณะผู้แทนไทยไปร่วมปรึกษาหารือด้านปฏิบัติการทางทหารที่แคนดี

ถึงแม้ว่าครั้งหลังของปี ๒๔๘๗ จะเป็นช่วงเวลาแห่งการติดต่อประสานงานระหว่างกองบัญชาการเสรีไทยในกรุงเทพฯ กับกองบัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรที่ลังกา ซึ่งได้ประสบความสำเร็จภายหลังจากที่ได้มีความพยายามของทุกฝ่ายมาเป็นเวลาประมาณหนึ่งปี ครั้งแรกของปี ๒๔๘๘ ก็เป็นช่วงเวลาแห่งปฏิบัติการเสรีไทยที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เพื่อทดแทนเวลาที่ได้เสียไปเกือบสามปีนับตั้งแต่ผู้ปู้บุกประเทศไทยพร้อมกับการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติ ในระหว่าง ๑๒ เดือนสุดท้ายของสงคราม คือ กันยายน ๒๔๘๗-สิงหาคม ๒๔๘๘ นายปรีดี พนมยงค์ มีภารกิจที่หนักหน่วงที่สุดในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทยและในฐานะตัวแทนของประเทศไทย ซึ่งการตัดสินใจทุกเรื่องอันเกี่ยวกับความเป็นความตายของชาติอยู่ในความรับผิดชอบของเขาแต่เพียงผู้เดียว

ในด้านปฏิบัติการทางทหาร นายปรีดี พนมยงค์ รับผิดชอบต่อกองบัญชาการทหารสูงสุด

สัมพันธมิตรในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ ซึ่งกำหนดนโยบายและแผนยุทธการตลอดจนเป้าประสงค์ในแต่ละเรื่อง แล้วแจ้งมาให้กองบัญชาการเสรีไทยรับผิดชอบในการปฏิบัติ ซึ่งมีมาทั้งในด้านอเมริกันโดยศูนย์ปฏิบัติการ ๔๐๔ ของ โอ.เอส.เอส. ที่แคนดี และในด้านอังกฤษ โดยแผนกประเทศสยามของกองกำลัง ๑๓๖ ที่กัลกัตตา ทางด้านสัมพันธมิตร แผนปฏิบัติการทางทหารจะเน้นไปในด้านข่าวกรอง และการฝึกพลพรรคเสรีไทยทั้งในและนอกประเทศ เพื่อสนองแผนการรุกเพื่อเผด็จศึกของกองทัพสัมพันธมิตรภายใต้แม่ทัพอังกฤษ ซึ่งกำหนดไว้เบื้องต้นก่อนสิ้นปี ๒๔๘๘ อย่างไรก็ตาม แผนปฏิบัติการต่าง ๆ ในประเทศไทยของฝ่ายสัมพันธมิตรจะต้องได้รับความเห็นชอบจากนายปรีดี พนมยงค์ ก่อนเสมอไป และนายปรีดีก็ได้ทำการประท้วงปฏิบัติการใด ๆ ของสัมพันธมิตรที่เห็นว่าเป็นการไม่สมควร เช่น เรื่องการทิ้งระเบิดที่อาจเป็นอันตรายต่อพระบรมวงศานุวงศ์ เป็นต้น

เพื่อจะได้ปรึกษาหารือโดยตรงกับนายปรีดี พนมยงค์ และเพื่อจะได้ศึกษาสภาพต่าง ๆ ในประเทศไทยด้วย ทั้งทางอังกฤษและทางสหรัฐฯ ได้ตกลงใจที่จะส่งนายทหารของตนเข้าสู่ประเทศไทย ซึ่งในประเด็นนี้ อเมริกามีความรวดเร็วในการตัดสินใจและการดำเนินการเหนือกว่าอังกฤษมาก ผู้แทนของ โอ.เอส.เอส. ภายใต้ปฏิบัติการฮอทพูท ได้พบนายปรีดี พนมยงค์

และ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส เมื่อปลายเดือนกันยายน ๒๔๘๗ และการติดต่อทางวิทยุระหว่างกรุงเทพฯ กับแคนดีเป็นผลสำเร็จเมื่อต้นเดือนตุลาคม ศกเดียวกัน ต่อมาในปลายเดือนมกราคม ๒๔๘๘ นายทหารอเมริกันชุดแรกก็ได้เดินทางเข้ามาพบนายปรีดี พนมยงค์ ในกรุงเทพฯ ซึ่งได้มีการวางแผนปฏิบัติการร่วมกัน และนับตั้งแต่นั้น โอ.เอส.เอส. ก็ได้ตั้งศูนย์ปฏิบัติการไซเรนขึ้นในกรุงเทพฯ เพื่อประสานปฏิบัติการทั้งหมดของสหรัฐฯ ในประเทศไทย อีกทั้งเป็นศูนย์กลางการติดต่อระหว่างนายปรีดีกับ โอ.เอส.เอส. ที่แคนดีด้วย สำหรับทางอังกฤษนั้นมีความล่าช้าในการตัดสินใจและการคัดเลือกตัวบุคคลที่เหมาะสม จนกระทั่งปลายเดือนเมษายน ๒๔๘๘ เป็นเวลาสามเดือนภายหลังอเมริกา จึงได้ส่งคณะนายทหารอังกฤษเข้ามาพบนายปรีดี พนมยงค์ และต่อมานายทหารอังกฤษก็ได้ตั้งฐานปฏิบัติการในกรุงเทพฯ เช่นเดียวกับ โอ.เอส.เอส.

นายปรีดี พนมยงค์ ต้องรับผิดชอบความปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกให้แก่นายทหารสัมพันธมิตรเหล่านั้น รวมทั้งความเป็นอยู่ด้วย สำหรับการปฏิบัติงานในส่วนภูมิภาค ได้มีการแบ่งเขตปฏิบัติการระหว่างอังกฤษและอเมริกา อังกฤษจะปฏิบัติการอยู่ในเขตจังหวัดพระจวบคีรีขันธ์ สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต พังงา นครพนม สกลนคร เลย ตาก ระนอง อุดรดิตถ์ กำแพงเพชร ขณะที่อเมริกาจะอยู่ที่แพร่ เชียงราย สุโขทัย อุดร-

(บน) นายปรีดี ขณะไปพบสัมพันธมิตรที่แอบซ่อนตัวอยู่ในกรุงเทพฯ (บนซ้าย) การประชุมเสรีไทยที่ทำเนียบทำช้าง ถนนพระอาทิตย์ บ้านรับรองของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเป็นกองบัญชาการของเสรีไทยในสมัยนั้น

ธานี สกลนคร อุบลราชธานี ชัยภูมิ กาญจนบุรี อ่างทอง อยุธยา ระยอง ชลบุรี ชุมพร นครศรีธรรมราช นครราชสีมา และเพชรบุรี ในเขตจังหวัดเหล่านี้ในตอนปลายสงครามจะมีทั้งเสรีไทยและนายทหารสัมพันธมิตรร่วมปฏิบัติงานกันอยู่ทุกพื้นที่ โดยงานส่วนใหญ่คือการฝึกอาวุธพลพรรค และการส่งข่าวกรอง ในบางพื้นที่ เครื่องบินสัมพันธมิตรจะมาทิ้งร่มอาวุธยุทโธปกรณ์ด้วย เช่นที่ ชลบุรี ระยอง และเพชรบุรี เป็นต้น นายปรีดี พนมยงค์ ได้มอบหมายให้สมาชิกระดับอาวุโสของขบวนการเสรีไทยแบ่งภาระและความรับผิดชอบดำเนินการในแต่ละพื้นที่ โดยประสานกับทางสัมพันธมิตร และร่วมมือกับนายทหารเสรีไทยผู้รับผิดชอบในปฏิบัติการนั้น สมาชิกอาวุโสของขบวนการเสรีไทยซึ่งรับผิดชอบปฏิบัติการในส่วนภูมิภาคก็มีอาทิ นายเตียง ศิริขันธ์ นายพื้ง ศรีจันทร์ นายทอง กันทาธรรม และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นต้น ซึ่งก็เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดที่รับผิดชอบ นอกจากนี้ นายปรีดีก็ยังได้มอบหมายความรับผิดชอบให้แก่ข้าราชการฝ่ายปกครองที่ไว้วางใจได้อีกจำนวนหนึ่ง อาทิ นายอุดม บุญประกอบ นายปรัง พหูชนม์ นายสุวรรณ รื่นยศ ฯลฯ ให้ควบคุมดูแลปฏิบัติการเสรีไทยในส่วนภูมิภาค อันได้แก่ การฝึกพลพรรค การเก็บรักษาและแจกจ่ายอาวุธยุทโธปกรณ์ การสร้างสนามบินลับ ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นปฏิบัติการทางทหารทั้งสิ้น

ความมุ่งหมายในด้านปฏิบัติการทางทหารของนายปรีดี พนมยงค์ ก็คือการสร้างขีดความสามารถของพลพรรคเสรีไทย ตลอดจนความร่วมมือในอันที่จะลงมือสู้รบกับทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยอย่างเปิดเผย ในประเด็นว่าด้วยการสู้รบนี้ เป็นที่แน่นอนว่านายปรีดีมิได้มุ่งหวังในชัยชนะถึงขั้นที่จะขับไล่อาวุธญี่ปุ่นให้พ้นไปจากประเทศไทยด้วยตระหนักดีว่าญี่ปุ่นมีกำลังมหาศาล ซึ่งแม้ว่าจะอ่อนเปลี้ยลงไปมาก แต่ก็ไม่อยู่ในวิสัยที่พลพรรคเสรีไทย หรือแม้กระทั่งกองทัพไทยเป็นส่วนรวมจะเอาชนะได้ สิ่งที่จะทำได้ก็คือการให้ความสนับสนุนแก่กองทัพสัมพันธมิตรที่จะเผชิญศึกด้วยกำลังทั้งทหารและอาวุธที่เหนือกว่าญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามกองบัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรที่แคนดีก็วางแผนปฏิบัติการดังกล่าว

อย่างรอบคอบ ด้วยความมุ่งหมายที่จะให้การสูญเสียมีน้อยที่สุดในการสู้รบ ทั้งนี้โดยสัมพันธมิตรได้มีประสบการณ์ที่ได้รับชัยชนะโดยแลกกับความสูญเสียมหาศาล จากการกวาดล้างญี่ปุ่นตามเกาะต่าง ๆ ในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ การเอาชนะญี่ปุ่นย่อมหมายถึงการปลดปล่อยพม่า ประเทศไทย และประเทศต่าง ๆ ในอินโดจีน รวมทั้งแหลมมลายูและดินแดนที่เคยเป็นอาณานิคมของเนเธอร์แลนด์ซึ่งรวมกันเป็นพื้นที่กว้างขวาง โดยญี่ปุ่นได้วางกองกำลังไว้ทุกจุดในช่วงระยะหนึ่งเมื่อต้นปี ๒๔๘๘ ลอร์ดเมานท์แบตเทนได้อนุมัติให้ฝ่ายเสนาธิการจัดทำรายละเอียดของปฏิบัติการโรเจอร์ ซึ่งเป็นปฏิบัติการทางทหารครั้งใหญ่ทางภาคใต้ของประเทศไทย โดยจะมีการยกพลขึ้นบกที่ภูเก็ต และจะใช้ภูเก็ตเป็นฐานปฏิบัติการทางอากาศเพื่อทำลายเส้นทางคมนาคมทั้งทางบก ทางเรือ และทางอากาศของญี่ปุ่นให้หมดสิ้น ดังนั้นเมื่อถึงเวลาที่สัมพันธมิตรจะเปิดฉากการรุกใหญ่ ณ จุดใดก็ตาม ญี่ปุ่นจะไม่สามารถเคลื่อนกำลังจากจุดหนึ่งไปป้องกันจุดอื่นได้เลย ปฏิบัติการโรเจอร์ซึ่งต้องการความสนับสนุนในด้านข่าวกรองจากฐานปฏิบัติการเสรีไทยในภาคใต้และซึ่งกำหนดในเบื้องต้นว่าจะลงมือประมาณเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๘ ได้ถูกยกเลิกไปในที่สุด นายปรีดีได้รอโอกาสที่ขบวนการเสรีไทยจะลุกขึ้นต่อต้านญี่ปุ่นมาตั้งแต่ต้นปี ๒๔๘๘ หากทางสัมพันธมิตรก็ยังไม่พร้อมที่จะลงมือปฏิบัติการเพราะไม่ปรารถนาจะเห็นความสูญเสียมากเกินไป

ความจริง ความมุ่งหมายของนายปรีดี พนมยงค์ มิได้อยู่ที่ชัยชนะหรือความได้เปรียบของกองกำลังเสรีไทยในการต่อสู้กับญี่ปุ่น ทั้งนี้เนื่องจากกำลังของเสรีไทยหรือแม่ของกองทัพไทยมีไม่พอเพียงสำหรับการนั้นดังกล่าวข้างต้น นายปรีดีมีความมุ่งหมายในด้านการเมือง กล่าวคือมีความประสงค์ที่จะใช้ปฏิบัติการทางทหารของขบวนการเสรีไทยเพื่อสร้างความประทับใจให้แก่สัมพันธมิตรว่าประเทศไทยและคนไทยมีความรักและหวงแหนเอกราชและอธิปไตย และยอมเสียสละเพื่อสิ่งดังกล่าวด้วยความเต็มใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นายปรีดีประสงค์ที่จะลบล้างความเข้าใจของสัมพันธมิตรที่ว่าไทยมิได้ต่อสู้เมื่อถูกรุกราน

พิธีศพเสรีไทยภายในตึกโดม
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง
หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒
ยุคทอง

โดยญี่ปุ่น และการนั้นได้นำความเสียหายไปสู่
อังกฤษอย่างมาก จนกระทั่งทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับ
สถานภาพของประเทศไทยภายหลังสงคราม ซึ่ง
ในปี ๒๔๘๗-๒๔๘๘ เป็นที่แน่นอนว่าสัมพันธมิตร
จะต้องเป็นฝ่ายชนะ โดยญี่ปุ่นและพันธมิตรของ
ญี่ปุ่นจะเป็นฝ่ายแพ้ นายปรีดีต้องการจะพิสูจน์
แก่ชาวโลกว่า ไทยต่อสู้ภายใต้อุดมการณ์เดียวกับ
สหประชาชาติ ซึ่งถึงแม้เมื่อญี่ปุ่นบุกจะไม่มี
โอกาสเท่าที่ควร เพราะรัฐบาลครั้งนั้นได้สั่งระงับ
การต่อสู้เสียก่อน หากไทยก็ได้สูญเสียไปไม่น้อย
จากการต่อสู้ต่อนั้น บัดนี้ไทยต้องการจะพิสูจน์
อีกครั้งโดยมีให้มีข้อสงสัยใด ๆ อีกต่อไป นายปรีดี
พนมยงค์ เชื่อว่าการพิสูจน์ของไทยจะฟื้นฟู
ภาพพจน์ของประเทศชาติและจะเป็นหลักประกัน
ที่มั่นคงที่สุดสำหรับเอกราชและอธิปไตยของไทย
ภายหลังสงคราม ด้วยความมุ่งหมายที่จะบรรลุผล
ทางการเมืองดังกล่าวนี้ นายปรีดีจึงได้ทุ่มเทความ
สนับสนุนของขบวนการเสรีไทยต่อปฏิบัติการ
ทางทหารของฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งสายอังกฤษ
และสายอเมริกา และขณะเดียวกันก็เตรียมให้
พร้อมในอันที่จะลงมือปฏิบัติการทางทหารโดย
ขบวนการเสรีไทยเอง นายปรีดี พนมยงค์
วิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาได้ถูกต้องและ
แม่นยำทุกประการ สัจธรรมได้ปรากฏอย่าง
ชัดเจนที่สุดว่าปฏิบัติการทางทหารของเสรีไทย
ในทุกแง่และทุกระดับ ได้ช่วยรักษาเอกราชและ
อธิปไตยของชาติเอาไว้ได้สำเร็จ ด้วยความ

ประทับใจในปฏิบัติการทางทหารของเสรีไทย
สัมพันธมิตรได้รับรองเอกราชและอธิปไตยของไทย
ภายหลังสงคราม โดยประเทศไทยไม่ต้องตกเป็น
ประเทศผู้แพ้สงคราม รัฐบาลไทยไม่ต้องยอมจำนน
กองทัพไทยไม่ต้องวางอาวุธ และไทยไม่ต้องถูก
ยึดครอง

ในช่วงปลายสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ภายหลังที่นาซีเยอรมันได้ตกเป็นฝ่ายถอยจน
กระทั่งใกล้จะยอมจำนน ความวิตกกังวลของ
นายปรีดี พนมยงค์ ต่อสถานภาพของประเทศไทย
ภายหลังสงครามได้ทวีขึ้น ทางด้านสหรัฐอเมริกา
แม้จะได้มีการแสดงท่าทีในหลายโอกาสที่ยืนยัน
ความเป็นเอกราชและอธิปไตยของไทย แต่ก็ยัง
ไม่มีหลักฐานใด ๆ ที่จะยึดถือได้อย่างเป็นทาง
การว่าสหรัฐ จะไม่ถือว่าไทยเป็นประเทศผู้แพ้
สงคราม ยิ่งไปกว่านั้น ทางอังกฤษก็ยังปฏิเสธ
เด็ดขาดไม่ยอมเจรจาในเรื่องการเมืองกับนายปรีดี
พนมยงค์ นายปรีดีได้ตัดสินใจส่งบุคคลต่าง ๆ
ไปกรุงวอชิงตัน เพื่อช่วยเหลือ ม.ร.ว. เสณีย์
ปราโมช ดำเนินการในหลายด้านที่จะเป็น
ประโยชน์ต่อประเทศชาติและความมุ่งหมายของ
ขบวนการเสรีไทย บุคคลแรกที่นายปรีดีส่งไป
กรุงวอชิงตันคือ นายกนต์ธีร์ ศุภมงคล หัวหน้า
กองการเมือง กรมการเมืองตะวันตก กระทรวง
การต่างประเทศ ผู้ซึ่งเคยไปประจำสถานเอก
อัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว ในคณะของนาย
ดิเรก ชัยนาม ในเบื้องต้น นายปรีดีต้องการให้

เครื่องบิน
ของฝ่ายสัมพันธมิตร
ทิ้งระเบิดสะพานพระรามหก
เมื่อวันที่ ๒ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๘๘

นายทวี ตะเวทีกุล ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของนาย
กนต์ธีร์เดินทางไป หากนายทวีมีสุขภาพไม่สมบูรณ์
พอ จึงได้ให้นายกนต์ธีร์ทำหน้าที่ดังกล่าว ภารกิจ
ที่นายปรีดีมอบหมายให้นายกนต์ธีร์รับไปปฏิบัติ
ก็คือ ไปสมทบกับ ม.ร.ว. เสนีย์ยกเรื่องเจรจา
เป็นทางการกับรัฐบาลสหรัฐ ในเรื่องสถานการณ์
ของประเทศไทยภายหลังสงคราม แต่ความมุ่ง
หมายจริง ๆ อยู่ที่การหาทางให้อังกฤษเปิดเผย
ท่าทีเกี่ยวกับอนาคตของประเทศไทยให้แน่ชัด
ก่อนที่ญี่ปุ่นจะยอมจำนน โดยอย่างน้อยที่สุดก็ให้
เคารพในเอกราชและอธิปไตยของไทย ทั้งนี้โดย
ไทยพร้อมที่จะคืนดินแดนในมลายูและพม่าให้
ตลอดจนชดใช้ค่าเสียหายต่าง ๆ นายกนต์ธีร์
ออกเดินทางไปโดยเครื่องบินทะเลลำที่นำคณะ
นายทหารอเมริกันชุดแรกเข้าประเทศไทยในคืน
วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๔๘๘ นายสงวน ตุลารักษ์
ได้สมทบไปกับนายกนต์ธีร์จากแคนดี และทั้งสอง
ก็ได้ร่วมกับสถานอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน
เปิดการเจรจากับกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐ
ตั้งแต่วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘ โดยเริ่มต้น
ด้วยการรื้อฟื้นเรื่องการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นมา
เป็นประเด็น แต่ทั้งทางสหรัฐ และทางอังกฤษก็
ไม่เห็นด้วยกับความคิดดังกล่าว โดยเห็นว่าขณะนี้
ทางอังกฤษและสหรัฐ ก็ติดต่อกับนายปรีดี
พนมยงค์ ได้โดยตรงอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นจะต้องมี
รัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นมาให้เกิดความสับสน ถ้าหาก
จะมีการจัดตั้งรัฐบาลขึ้นแล้ว ก็ควรจะเป็นการจัดตั้ง
รัฐบาลชั่วคราวในดินแดนไทยที่กองทัพสัมพันธมิตร
ได้ทำการปลดปล่อยแล้ว จะเหมาะสมกว่า

ในเดือนเมษายน ๒๔๘๘ ก่อนที่นายกนต์ธีร์
ศุภมงคล จะเดินทางกลับกรุงเทพฯ ได้มีการประชุม
เพื่อจัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น ณ นคร-
ซานฟรานซิสโก ซึ่งประเทศที่จะเข้าร่วมประชุม
จะต้องเป็นประเทศที่ประกาศสงครามกับกลุ่ม
ประเทศอักษะ นายปรีดี พนมยงค์ ได้สั่งให้สถาน
อัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน แจ้งต่อสหรัฐ
ว่าขบวนการเสรีไทยพร้อมที่จะลุกขึ้นประกาศ
สงครามและต่อสู้กับญี่ปุ่นโดยทันที ทั้งนี้เพื่อจะได้
มีสิทธิเข้าร่วมประชุมจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ
ความคิดในเรื่องนี้ก็ไม่ประสบความสำเร็จอีก
เพราะทางสหรัฐ และสัมพันธมิตรเกรงว่าการ
กระทำดังกล่าวจะทำให้ญี่ปุ่นเข้ายึดประเทศไทย

อย่างสมบูรณ์ เช่นเดียวกับกรณีอินโดจีนเมื่อต้นเดือนมีนาคมที่เพิ่งผ่านมา อย่างไรก็ตาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ก็ได้ส่งโทรเลขไปให้กำลังใจแก่นายปรีดี มีข้อความว่า “ความพยายามของท่านและของผู้ร่วมงานกับท่านที่จะปลดปล่อยประเทศไทยจากผู้กดขี่เป็นที่ทราบตระหนกอย่างดี และจะไม่ล้มเหลวขออวยพรให้ท่านประสบความสำเร็จ และขอแสดงความนับถืออย่างอบอุ่นที่สุดมา ณ ที่นี้”

ในด้านจุดยืนของอังกฤษต่อประเทศไทย ภายหลังจากสงครามนั้น อังกฤษได้ยินยอมให้กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ แจ้งต่อไทยด้วยวาจา ซึ่งนายกนต์ธีร์ ศุภมงคล ได้จดข้อความนำกลับมารายงานนายปรีดี พนมยงค์ ว่า (๑) อังกฤษถือว่าเป้าหมายสุดท้ายของอังกฤษและสหรัฐฯ เป็นอย่างเดียวกัน (ซึ่งคงหมายถึงเอกราชและอธิปไตยของไทย) (๒) อังกฤษไม่มีข้อเคลือบแคลงสงสัยในความแน่วแน่แท้จริงใจของนายปรีดี ผู้สำเร็จราชการฯ ที่ปรารถนาจะร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร และ (๓) อังกฤษรู้สึกว่าจะพึงจะดำเนินการติดต่อกับนายปรีดีโดยตรงต่อไป จนกว่าจะถึงเวลาจัดตั้งรัฐบาลไทยชั่วคราวในพื้นที่ประเทศไทยที่ได้รับการปลดปล่อยแล้ว

กล่าวโดยสรุปก็คือ นายปรีดี พนมยงค์ ยังไม่ได้รับการยืนยันใด ๆ จากฝ่ายสัมพันธมิตร อันเกี่ยวกับฐานะของประเทศไทยภายหลังจากสงคราม หากจากการเจรจาที่กรุงวอชิงตัน ได้ทำให้รู้สึกสบายใจขึ้นบ้าง อย่างน้อยที่สุดก็ได้ทราบว่ายฝ่ายสัมพันธมิตรได้เห็นความจริงจังและจริงจังของนายปรีดีและขบวนการเสรีไทย ในขณะที่เดียวกัน ปฏิบัติการทางทหารอย่างลับ ๆ ก็ดำเนินต่อไป อันได้แก่ การรับอาวุธยุทโธปกรณ์จากสัมพันธมิตรทางเครื่องบิน การเดินทางเข้ามาประเทศไทยของนายทหารอังกฤษและอเมริกันตลอดจนนายทหารเสรีไทยทั้งสายอังกฤษและสายอเมริกา การฝึกและติดอาวุธพลพรรคเสรีไทยที่เพิ่มและขยายจำนวนอย่างรวดเร็วทั่วประเทศ การส่งเสรีไทยภายในประเทศออกไปรับการฝึกที่อินเดียและลังกา โดยบางนายได้กลับเข้ามาปฏิบัติงานในประเทศไทย และการรายงานข่าวกรองที่เป็นประโยชน์แก่การทำสงครามของสัมพันธมิตรทั้งให้ปลอดภัยจากญี่ปุ่นและได้รับการส่งออกไป ยิ่งสงครามใกล้จะ

สิ้นสุดลง การติดต่อกันระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับฝ่ายสัมพันธมิตรที่แคนดีก็ทวีความใกล้ชิดมากขึ้นจนกระทั่งเป็นเรื่องประจำวัน ทางด้านอังกฤษ เดิมใช้ชื่อรหัส “บีบี ๘๕๔” สำหรับนายปรีดี ขณะที่ทางอเมริกาใช้คำว่า “รูธ” เป็นชื่อรหัสสำหรับนายปรีดี พนมยงค์

แม้ว่าการติดต่อจะเป็นไปโดยใกล้ชิดกับกองบัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับลอร์ด เมานท์แบตเทน และทางขบวนการเสรีไทยก็ได้พยายามตอบสนองความต้องการของฝ่ายสัมพันธมิตรในทุกวิถีทาง รวมทั้งการส่งนายทหารเสนาธิการ ทั้งด้านทหารบกและทหารอากาศ ไปประจำกองบัญชาการทหารสัมพันธมิตร ได้แก่ พ.อ. เนตร เขมะโยธิน ประจำอยู่กับฝ่ายอังกฤษ พ.ท. เอกศักดิ์ ประพันธ์โยธิน และ น.ท. ทวี จุลละทรัพย์ ประจำอยู่กับศูนย์ปฏิบัติการ ๔๐๔ ของ ไอ.เอส.เอส. นอกจากนี้ก็ยังส่งนักบินจากกองทัพอากาศไทยหลายนายไปช่วยเหลือนักบินสัมพันธมิตรที่บินเข้ามาปฏิบัติการเหนือประเทศไทยเพื่อให้การโจมตีไม่พลาดจุดยุทธศาสตร์ และหลีกเลี่ยงการทำอันตรายประชาชน แต่กระนั้นนายปรีดี พนมยงค์ ก็ยังไม่คลายความกังวลใจ การเดินทางไปกรุงวอชิงตันของนายกนต์ธีร์ ศุภมงคล ก็ได้เกิดผลอะไรมาบ้าง ในเดือนกุมภาพันธ์ นายปรีดีได้ส่งคณะผู้แทนขบวนการเสรีไทยไปแคนดีตามคำเชิญของผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรซึ่งระบุไว้ล่วงหน้าว่าจะเจรจากันเฉพาะในด้านการทหารโดยไม่เกี่ยวกับการเมือง ผู้แทนคณะดังกล่าวประกอบด้วย นายดิเรก ชัยนาม อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นหัวหน้าคณะ และ พล.ท. หลวงชาตินักรบ เสนาธิการทหารบก และนายถนัด คอมันตร์ แห่งกระทรวงการต่างประเทศร่วมคณะ แต่ปรากฏว่าคณะผู้แทนไทยมิได้พบกับลอร์ด เมานท์แบตเทน เพียงปรึกษาหารือกับ พล.ต. คอลิน เอช. แมคเคนซี ผู้บังคับการกองกำลัง ๑๓๖ และนายเอ็ม.อี. เดนิง ที่ปรึกษาฝ่ายการเมืองของผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งเป็นการหารือกันในเรื่องความร่วมมือทางทหาร อย่างไรก็ตามนายดิเรกก็ได้พยายามนำประเด็นด้านการเมืองขึ้นหารือกับนายเดนิง แต่ก็มิได้รับการตอบสนองที่น่าพอใจ เพราะเป็นนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่

งานเลี้ยงรับรอง
ที่ทำเนียบท่าช้าง

จะไม่เจรจาเรื่องการเมืองกับไทยในขณะนั้น

ในต้นเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๘ เยอรมนีได้ยอมจำนนต่อสัมพันธมิตร ซึ่งยอมหมายถึงว่าวันที่ญี่ปุ่นจะแพ้สงครามได้ใกล้เข้ามาแล้ว ในขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นก็ได้เพิ่มความระแวงสงสัยประเทศไทยในความเป็นพันธมิตรมากขึ้น และดูเหมือนจะแน่ใจว่าได้มีขบวนการเสรีไทยอย่างเป็นทางการขึ้น โดยมีการติดต่อรับอาวุธจากสัมพันธมิตร นายปรีดี พนมยงค์ มีความไม่แน่ใจว่าเมื่อใดญี่ปุ่นจะตัดสินใจเข้ายึดประเทศไทยเช่นในกรณีอินโดจีน ดังนั้นนายปรีดีจึงได้ส่งสาส์นถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ มีสาระสำคัญว่า ขบวนการเสรีไทยได้กระทำตามข้อแนะนำของฝ่ายอเมริกาตลอดมาว่าจะไม่ปฏิบัติการต่อสู้ญี่ปุ่นอย่างเปิดเผยก่อนถึงเวลาอันควร หากบัดนี้ญี่ปุ่นมีความสงสัยมากขึ้น และรัฐบาลไทยขณะนั้นจะลาออก ถ้าญี่ปุ่นยืนยันจะขอกู้เงินจากไทยเพิ่มขึ้น รัฐบาลไทยที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่จะประกาศยกเลิกข้อตกลงต่าง ๆ ที่ได้เคยทำกับญี่ปุ่นไว้ รวมทั้งการประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐฯ ด้วย โดยไทยจะลุกขึ้นต่อสู้กับญี่ปุ่น ดังนั้นจึงขอแจ้งให้สหรัฐฯ ทราบเสียก่อน โดยเชื่อว่า “ในวันที่เราลงมือปฏิบัติการนั้น สหรัฐฯ จะประกาศเคารพความเป็นเอกราชของประเทศไทย และถือว่าประเทศไทยเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติด้วย และไม่ถือว่าประเทศไทยเป็นศัตรู ทั้งนี้จะเป็นการส่งเสริมกำลังใจอย่าง

ใหญ่หลวงต่อมวลราษฎรไทยซึ่งเตรียมพร้อมแล้วในการเสียสละใด ๆ” และได้แจ้งเรื่องทั้งหมดนี้ไปยังลอร์ด เมานท์แบตเทน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรฯ ให้ทราบด้วย ความพยายามอีกครั้งหนึ่งของนายปรีดีที่จะประกันความเป็นเอกราชของไทยภายหลังสงครามด้วยการต่อสู้กับญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย ทำให้ทางสัมพันธมิตรกังวลใจมาก เพราะการนั้นจะกระทบกระเทือนถึงแผนยุทธการของฝ่ายสัมพันธมิตรที่กำลังจัดทำขึ้นอย่างรอบคอบที่สุด สาส์นของนายปรีดีดังกล่าวกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ได้รับในวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๔๘๘ และปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ทำการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้ส่งโทรเลขตอบนายปรีดี เมื่อวันที่ ๒๔ เดือนเดียวกัน ความว่า “ขอขอบคุณอย่างสุดซึ้งในสารที่ท่านส่งให้รัฐมนตรี เราเข้าใจความปรารถนาของท่านที่จะให้ประเทศไทยต่อต้านศัตรูอย่างแข็งขันที่สุดเท่าที่จะทำได้ อย่างไรก็ตาม เป็นอีกครั้งหนึ่งที่ทางการสหรัฐฯ ได้ย้ำว่าสหรัฐฯ ไม่เคยถือว่าประเทศไทยเป็นศัตรู และเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมก็จะได้ประกาศรับรองความเป็นเอกราชของไทย”

พร้อมกับที่ส่งสาส์นไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ข้างต้น นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ส่งพระพิศาลสุภุมวิท (ประสพสุภุม) และหลวงสุภุมนัยประดิษฐ (ประดิษฐ สุภุม) ไปกรุงวอชิงตัน โดยมอบหมายให้ไปดำเนินการ

แก้ไขผ่อนปรนสถานการณ์ระหว่างประเทศไทย กับสหรัฐฯ ให้หนักเป็นเบา โดยหาทางนำข่าว และข้อเท็จจริงไปชี้แจงให้ประชาชนอเมริกันได้ ทราบ และขณะเดียวกันก็ขอให้ติดต่อช่องทางที่ จะจัดหาสิ่งของที่จำเป็นมาบรรเทาทุกข์ราษฎรไทย และช่วยฟื้นฟูบูรณะประเทศภายหลังสงคราม พระพิศาลฯ และหลวงสุขุมฯ ได้เดินทางถึงกรุง วอชิงตันในวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๘๘ และได้ ดำเนินการต่าง ๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจาก นายปรีดี พนมยงค์ ก่อนหน้านั้น นายปรีดีได้ส่ง น.อ. หลวงยุทธกิจพิลาส (มี ปัทมनावิน) ร.ท. ชลิต ชัยสิทธิเวช และนายกุมุท จันทรเรือง ไปช่วย งานสถานทูตที่วอชิงตัน และมีอีกสองนายที่ เดินทางไปพร้อมกับคณะของพระพิศาลฯ คือ นายลักชี วาสิกศิริ และนายแผน วรธรมเมธี

โดยความเป็นจริงแล้ว รัฐบาลสหรัฐฯ โดย กระทรวงการต่างประเทศ ได้มีความพยายามอย่าง ต่อเนื่องที่จะกระตุ้นให้อังกฤษมีจุดยืนเดียวกับ สหรัฐฯ ในเรื่องของประเทศไทย หากเรื่องนี้เป็น ความลับที่ไม่ได้มีการแพร่กระจายให้ผู้ใดทราบ รวมทั้งนายปรีดี พนมยงค์ ด้วย จุดยืนดังกล่าวนี้ ก็คือการรับรองเอกราชและอธิปไตยของไทย ภายหลังสงคราม ซึ่งรัฐบาลสหรัฐฯ ยึดถือมาตั้งแต่ เริ่มต้นสงคราม และหลักฐานที่เป็นเอกสารต่าง ๆ เพิ่งจะได้รับการเปิดเผยภายหลังที่สงครามได้ ผ่านไปแล้วหลายสิบปี รัฐบาลอังกฤษก็เห็นชอบ ด้วยหลักการ แต่เนื่องจากอังกฤษถือว่าประเทศไทย เป็นศัตรู โดยได้มีการประกาศสงครามต่อกัน อีกทั้งอังกฤษได้รับความเสียหายในหลายด้านจากการ ที่ไทยร่วมมือกับญี่ปุ่นและประกาศสงครามต่อ อังกฤษ ดังนั้นถึงแม้ว่าอังกฤษจะไม่เรียกร้องให้ รัฐบาลไทยต้องทำการยอมจำนนอย่างไม่มีเงื่อนไข ในฐานะผู้แพ้สงคราม หากอังกฤษก็ประสงค์จะ ให้ไทยยอมรับเงื่อนไขบางประการที่ทั้งสองฝ่าย จะลงนามในข้อตกลงเลิกสถานะสงครามอย่าง เป็นทางการระหว่างกันและกลับเป็นมิตรที่ดีต่อกัน เช่นเมื่อก่อนสงคราม

ในช่วงสองเดือนสุดท้ายของสงคราม การ ประสานงานระหว่างขบวนการเสรีไทยกับกอง บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรก็มีความ แน่นแฟ้นเพิ่มขึ้นอีก ขณะที่ทั้งอังกฤษและสหรัฐฯ มีศูนย์ประสานปฏิบัติการต่าง ๆ ของตนใน

กรุงเทพฯ โดยพลจัตวา วิกเตอร์ เจคส์ และ พ.ต. ม.จ. ศุภสวัสดิช ทำหน้าที่ผู้ประสานงานด้าน อังกฤษ และ พ.ต. วิชารัตน์ กรีนลี และ พ.ต. โยเวิร์ด ปาล์มเมอร์ ทำหน้าที่หัวหน้าศูนย์ไซเรนของ ไอ.เอส.เอส. นายปรีดี พนมยงค์ ก็สามารถขยาย ขอบเขตของปฏิบัติการเสรีไทย ตลอดจนบุคลากร ที่เข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการฯ เพิ่มขึ้นอย่าง กว้างขวางทั่วประเทศ ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ บรรดานายทหารชั้นผู้ใหญ่ของทั้งสามเหล่าทัพ ได้เข้ามาร่วมงานเสรีไทยทั้งโดยทางตรงและทาง อ้อมภายใต้การประสานงานของ พล.ท. ชิต มั่น- คิลป์ สีนาคโยธารักษ์ รองแม่ทัพใหญ่ ซึ่งตั้งกอง บัญชาการอยู่ในบริเวณสวนจิตรลดา นอกจากนี้ นั้นตำรวจภายใต้บังคับบัญชาของ พล.ต.อ. อุดุล อุดุลเตชจรัส รองหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ทั้งหมดก็มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านข่าวกรอง และในด้านกำลังของเสรีไทย ในขณะเดียวกัน พล.ร.ต. สังวร สุวรรณชีพ สรวัตรใหญ่ทหารผู้ซึ่ง ได้เข้าร่วมรับใช้ชาติในงานเสรีไทยตั้งแต่เดือน สิงหาคม ๒๔๘๗ ก่อน พล.ต.อ. อุดุลประมาณ สองเดือน ก็ได้จัดตั้งโรงเรียนนายทหารสรวัตร และโรงเรียนนายสิบสรวัตรทหาร โดยรับสมัคร นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นยุวชนนาย ทหารอยู่แล้ว และนักเรียนเตรียมอุดมศึกษาและ นักเรียนเตรียมปริญญาซึ่งเป็นยุวชนนายสิบ เข้า เป็นนักเรียนของทั้งสองโรงเรียนข้างต้นตามลำดับ จำนวนรวมกันทั้งสิ้นเกือบ ๗๐๐ นาย บุคลากร ของกรมสรวัตรทหารเหล่านี้และที่จะรับสมัคร เพิ่มขึ้นต่อไป ได้รับการฝึกอาวุธทันสมัยของ สหรัฐฯ โดยครูฝึกที่เป็นทั้งทหารอเมริกันและ นายทหารเสรีไทยสายอเมริกา ถ้าแม้ถึงเวลา ที่ไทยจะต้องเปิดฉากสู้รบกับญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย ในเขตกรุงเทพมหานคร บรรดานักเรียนนายทหาร สรวัตรและนักเรียนนายสิบสรวัตรทหาร ดังกล่าวนี ซึ่งแต่เดิมมีวัตถุประสงค์จะส่งไปทำ หน้าที่ผู้บังคับบัญชาพลพรรคเสรีไทยทั่วประเทศ ก็จะต้องปฏิบัติหน้าที่รับใช้ชาติเป็นหน่วยแรก

ในเดือนสิงหาคม ๒๔๘๘ ซึ่งเป็นเดือน สุดท้ายของสงครามนั้น มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารจาก ศูนย์ปฏิบัติการ ๔๐๔ ไอ.เอส.เอส. และกองกำลัง ๑๓๖ ของอังกฤษเข้ามาปฏิบัติการในประเทศไทย ประมาณ ๕๐ นาย และสัมพันธมิตรได้ส่งอาวุธ

ให้สัมภาษณ์นักข่าว
ณ ทำเนียบทำช้าง เมื่อวันที่
๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘
ภายหลังเข้าดำรงตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรี

ยุทธโศกภัยโดยการทิ้งระเบิดมาให้แก่พลพรรคเสรีไทยเป็นน้ำหนักประมาณ ๒๐๐ ตัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาวุธประจำตัวพลรบ เช่น ปืนยิงเร็ว ปืนกลมือ ปืนพก และลูกระเบิดมือ สงครามได้สงบลง ในระหว่างที่ความช่วยเหลือจากสัมพันธมิตรกำลังทยอยเข้ามาไม่ขาดระยะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการขนส่งกระทำได้สะดวกโดยเครื่องบินลำเลียงขนาดใหญ่ของสัมพันธมิตรสามารถขึ้นลงสนามบินลับของเสรีไทยที่ได้สร้างขึ้นในหลายพื้นที่ และที่ได้ใช้ประโยชน์มากที่สุดในตอนปลายสงครามก็คือ สนามบินภูเขียว ที่ชัยภูมิ ซึ่งเครื่องบินลำเลียง ซี. ๔๗ สามารถขึ้นลงได้ตลอดเวลา พ.ต. นิคอล สมิต จาก โอ.เอส.เอส. ซึ่งเคยรับผิดชอบดูแลนายทหารเสรีไทยสายอเมริกาที่ฐานปฏิบัติการชื่อเหมาในจีน ได้เดินทางเข้ามาประเทศไทยโดยทางสนามบินภูเขื่อนี้เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๔๘๘ และได้กลับออกไปเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม นอกจากจะเข้ามาเพื่อประเมินขีดความสามารถและความพร้อมของกำลังเสรีไทยในประเทศแล้ว นิคอล สมิต ยังได้รับมอบหมายจากกองบัญชาการทหารสัมพันธมิตรฯ ให้พยายามยับยั้งนายปรีดี พนมยงค์ มิให้ลงมือปฏิบัติการสู้รบกับญี่ปุ่นจนกว่าจะได้รับความเห็นชอบจากจอมพลเรือเมานท์แบตเทน พ.ต. สมิตได้กล่าวถึงความประทับใจในบุคลิกภาพและบทบาทของนายปรีดี ตลอดจนในตัวบุคคลต่าง ๆ และปฏิบัติการเสรีไทยภายในประเทศไว้ในหนังสือ

สู่สยาม ประเทศใต้ดิน ของเขา

ในวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ เครื่องบินสหรัฐ ได้ทิ้งระเบิดปรมาณูลูกแรกลงที่นครอิโรชิมา ทำลาย ๒๒๐,๐๐๐ ชีวิต และต่อมาในวันที่ ๙ สิงหาคม ก็ได้ทิ้งระเบิดปรมาณูลูกที่ ๒ ลงที่นครนางาซากิ มีราษฎรญี่ปุ่นเสียชีวิตอีก ๔ หมื่นคน ผู้นำประเทศสัมพันธมิตรจากที่ประชุมสุดยอดที่ปอตสدامในเยอรมนีได้แจ้งไปยังนายกรัฐมนตรี กันตาโร ชูซูกิ ของญี่ปุ่น ให้ยอมจำนนประมาณสองสัปดาห์ก่อนหน้านั้นว่า ถ้าหากญี่ปุ่นยังไม่ยอมจำนนก็จะถูกทำลายย่อยยับ แต่ญี่ปุ่นปฏิเสธ ภายหลังจากวันที่ ๙ สิงหาคม ญี่ปุ่นได้ขอเจรจาสงบศึกผ่านรัฐบาลสเปน ซึ่งฝ่ายสัมพันธมิตรได้แจ้งผ่านสเปนไปว่าญี่ปุ่นจะต้องยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข รัฐบาลญี่ปุ่นขอต่อรองว่าขอให้สถาบันพระจักรพรรดิคงดำรงอยู่ภายหลังการยอมจำนน ซึ่งสุดท้ายก็ตกลงกันว่าสมเด็จพระจักรพรรดิจะทรงฟังคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุดของสัมพันธมิตรที่จะไปยึดครองญี่ปุ่น โดยญี่ปุ่นยอมจำนนตั้งแต่วันที่ ๑๕ สิงหาคม

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๘๘ เวลา ๑๕.๐๐ น. ที่กรุงวอชิงตัน ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๖ สิงหาคม เวลา ๓ นาฬิกา เวลาในกรุงเทพฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เจมส์ เบิร์นส์ ของสหรัฐ ได้ส่งโทรเลขถึงเอกอัครราชทูตสหรัฐ ประจำกรุงลอนดอน มีข้อความดังนี้คือ

“สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุงวอ-

ซิงตัน แจ้งเราว่า

(ก) กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้ออญญาตเมานท์แบตเทนแนะนำเป็นส่วนตัวมายัง 'รูธ' (นายปรีดี พนมยงค์) ให้ประกาศโดยเร็วที่สุดที่จะเป็นได้ภายหลังผู้ปุ่นยอมจำนนในที่สุดแล้วนั้น บอกปฏิเสธรการประกาศสงครามของไทยต่ออังกฤษ และสหรัฐ อีกทั้งมาตรการทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากการนั้นที่ดำเนินไปเป็นที่เสียหายแก่สัมพันธมิตร ยกเลิกการเป็นพันธมิตรและข้อตกลงอย่างอื่นทั้งสิ้นกับญี่ปุ่น ให้ประเทศไทยและกองกำลังทหารไทยอำนวยความสะดวกช่วยเหลือสัมพันธมิตร และแถลงว่าพร้อมที่จะส่งผู้แทนไปยังแคนดีทันทีเพื่อติดต่อกับสัมพันธมิตร อังกฤษได้เสนอว่าประกาศนั้นอาจกล่าวด้วยก็ได้ว่า 'รูธ' ได้แจ้งแก่รัฐบาลอังกฤษและสหรัฐ ตั้งแต่ระยะเนิ่น ๆ แล้วว่าขบวนการเสรีไทยประสงค์ที่จะริเริ่มปฏิบัติการต่อสู้ศัตรูอย่างเปิดเผย และที่ยับยั้งไว้ก็เพราะคำร้องขออย่างจริงจังของสัมพันธมิตร ด้วยเหตุผลในเชิงปฏิบัติการทางทหาร

(ข) กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้แจ้งเมานท์แบตเทนด้วยว่า ถ้าหาก 'รูธ' ริเริ่มดำเนินการที่จำเป็นตามที่ได้รับคำแนะนำดังกล่าว อังกฤษก็พร้อมแล้ว เนื่องจากความสนับสนุนของเสรีไทยที่ให้แก่สัมพันธมิตร และการที่สัมพันธมิตรได้ขอร้องมิให้เสรีไทยลงมือปฏิบัติการสู้รบเมื่อเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมา ในอันที่จะไม่บังคับไทยให้ปฏิบัติการยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข ซึ่งในกรณีเช่นนี้ ย่อมถือว่าการนั้นเป็นกระบวนกรโดยปรกตวิสัย และอังกฤษจะปรับนโยบายของตนไปตามความพร้อมของไทยที่จะชดใช้ความเสียหายในอดีต และความร่วมมือซึ่งกันและกันต่อไปในอนาคต

(ค) ถ้าหาก 'รูธ' ปฏิบัติตามคำแนะนำข้างต้นและจัดส่งผู้แทนไปแคนดี ทางอังกฤษเสนอว่าจะได้ติดต่อกับกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐ ก่อนที่จะเริ่มต้นเจรจากับฝ่ายไทยในเรื่องเกี่ยวกับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ไทยจะพร้อมปฏิบัติเพื่อยุติสถานะสงคราม

(ลงนาม) เบิร์นส์

ก่อนหน้านั้น ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษก็ได้ส่งโทรเลขแจ้งจอมพลเรือลอร์ด เมานท์แบตเทน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรใน

ภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ ตามข้อความในหลักฐานข้างต้น และลอร์ดหลุยส์ ก็ได้รับส่งโทรเลขแจ้งนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งนายปรีดีได้รับในวันที่ ๑๕ สิงหาคม คำแนะนำของเมานท์แบตเทนด้วยความเห็นชอบของรัฐบาลอังกฤษ ซึ่งได้ประสานกับรัฐบาลสหรัฐ แล้ว มีความหมายดังนี้คือ (๑) อังกฤษมีความประทับใจอย่างยิ่งในปฏิบัติการต่าง ๆ ของขบวนการเสรีไทยและในความสุจริตจิตใจของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ที่ให้ความสนับสนุนที่มีประโยชน์ยิ่งแก่การทำสงครามต่อญี่ปุ่นของฝ่ายสัมพันธมิตร รวมทั้งการแสดงความจำนงอย่างจริงจังของนายปรีดีที่จะลงมือปฏิบัติการสู้รบกับญี่ปุ่นโดยเปิดเผยเมื่อปลายเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๘ หากทางสัมพันธมิตรได้ยับยั้งเอาไว้ (๒) ด้วยความประทับใจดังกล่าว ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตร และรัฐบาลอังกฤษพร้อมที่จะไม่ถือว่าประเทศไทยแพ้สงคราม และจะต้องทำการยอมจำนนอย่างไม่มีเงื่อนไข เฉกเช่นประเทศผู้แพ้สงครามทั้งหลาย เพื่อแสดงเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการนี้ อังกฤษจึงแนะนำให้นายปรีดี พนมยงค์ ประกาศสันติภาพทันทีที่ญี่ปุ่นยอมแพ้ โดยบอกปฏิเสธรการประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐ ที่กระทำเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ และยกเลิกข้อตกลงที่ไทยทำไว้กับญี่ปุ่นทั้งหมด (๓) อย่่างไรก็ตาม เนื่องจากสถานะสงครามระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษและเครือจักรภพบางประเทศยังคงอยู่ เพราะมีการประกาศสงครามตอบ ดังนั้นให้ไทยส่งผู้แทนไปทำความตกลงเลิกสถานะสงครามโดยทันทีที่แคนดี ลังกา และในการนั้น ไทยจะต้องยอมชดใช้ความเสียหายให้แก่อังกฤษบ้าง โดยหลังจากนั้นแล้วก็จะได้ร่วมมือกันต่อไปในอนาคต โทรเลขให้คำแนะนำจากเมานท์แบตเทนดังกล่าวนี้คือผลสำเร็จโดยสมบูรณ์ของขบวนการเสรีไทยภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ นั่นคือไทยไม่เสียเอกราชและอธิปไตย ไม่ต้องยอมจำนน ไม่ต้องวางอาวุธ และไม่ต้องถูกยึดครอง สำหรับการที่ต้องชดใช้ค่าเสียหายรวมทั้งการต้องคืนดินแดนที่ญี่ปุ่นมอบให้ทั้งทางด้านมลายูและทางด้านสหรัฐใหญ่ ก็ต้องถือเป็นเรื่องที่สมควร เพราะความเสียหายของสัมพันธมิตรก็ดี และดินแดนที่ไทยได้มา

นายปรีดีเข้าเยี่ยมคำนับ
จอมพลเรือ ลอร์ด เมานท์แบตเทน
อดีตผู้บัญชาการทหารสูงสุด
สัมพันธ์มิตรในภาคพื้น
เอเชียอาคเนย์
หน้าปราสาทบรอดแลนด์
ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓

ระหว่างสงครามก็ตี เป็นผลจากการที่ไทยเข้าร่วมมือเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามต่อสัมพันธมิตร ดังนั้นเมื่อจะบอกปฏิเสธการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสัมพันธมิตร ก็จำเป็นจะต้องยอมรับภาระเหล่านี้ เพราะจะคิดเอาแต่ได้ด้านเดียวคงจะไม่ถูกต้อง

ทันใดที่ได้รับสำเนาของ ลอร์ด เมานท์แบตเทน นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้เชิญ พ.ต. คง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี และนายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรีสั่งราชการสำนักนายกรัฐมนตรี มาปรึกษาเพื่อที่จะประกาศสันติภาพ และเห็นควรว่าจะเป็นประกาศพระบรมราชโองการ โดยนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการฯ ในพระปรมาภิไธย และนายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ เมื่อตกลงกันแล้วก็ได้ติดต่อประธานสภาผู้แทนราษฎรนัดประชุมสภา เป็นการด่วนในวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ และประธานสภาผู้แทนราษฎรก็ได้อ่านประกาศ

สันติภาพ มีสาระสำคัญตอนหนึ่งว่า “การประกาศสงครามต่อสหรัฐ และอังกฤษเป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับสหประชาชาติ ประเทศไทยได้ตัดสินใจที่จะให้กลับคืนมาซึ่งสัมพันธมิตรอันดีอันเคยมีมากับสหประชาชาติเมื่อก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ และพร้อมที่จะร่วมมือเต็มที่ทุกทางกับสหประชาชาติในการสถาปนาเสถียรภาพในโลกนี้...” ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเห็นชอบกับประกาศสันติภาพนั้นเป็นเอกฉันท์

ในวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๘๘ พลพรรคเสรีไทยจำนวนประมาณ ๘,๐๐๐ นายจากทั่วประเทศได้เดินสวนสนามผ่านอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถนนราชดำเนิน โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และหัวหน้าขบวนการเสรีไทยเป็นประธาน การสวนสนามของเสรีไทยมีวัตถุประสงค์นอกเหนือไปจากการฉลองความสำเร็จของภารกิจเพื่อชาติก่อนที่จะสลายตัวแล้ว ก็ยังเพื่อแสดงให้เห็นว่าบรรดา

อาวุธยุทธภัณฑ์ที่ได้รับจากสัมพันธมิตรยังอยู่ครบ ไม่สูญหาย อีกทั้งเพื่อแสดงความพร้อมในการสู้รบ เมื่อถึงเวลา อาวุธของเสรีไทยเหล่านี้ได้นำไปเก็บไว้ที่กรมสรรพาวุธทหารบกเป็นสมบัติของแผ่นดิน แต่มีจำนวนหนึ่งที่ได้ถูกส่งไปช่วยงานกู้ชาติญวน ซึ่งกำลังต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราช นายปรีดี พนมยงค์ มีความเชื่อว่าการเป็นเอกราช และมีอิสรภาพของลาว เขมร และญวน มีความหมายและความสำคัญต่อประเทศไทย จึงได้ให้ความสนับสนุนด้วยความเห็นอกเห็นใจแก่งานกู้ชาติของชาวอินโดจีนผู้รักชาติทั้งหมด

ในวันเดียวกัน ภายหลังจากการสวนสนาม ณ สโมสรมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองท่าพระจันทร์ นายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวคำปราศรัยแก่บรรดาผู้แทนพลพรรคเสรีไทย มีสาระสำคัญว่า “ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าปราศรัยที่จะแสดงเปิดเผยในนามของสหชาติทั้งหลายถึงเจตนาอันบริสุทธิ์ซึ่งเราทั้งหลายได้ถือเป็นหลักในการรับใช้ชาติครั้งนี้ว่า เรามุ่งจะทำหน้าที่ในฐานะที่เราเกิดมาเป็นคนไทย ซึ่งจะต้องสนองคุณชาติ เราทั้งหลายไม่ได้มุ่งหวังทวงเอาตำแหน่งในราชการมาเป็นรางวัลตอบแทน การกระทำทั้งหลายไม่ใช่ทำเพื่อประโยชน์ของบุคคลหรือหมู่คณะใด แต่ได้ทำไปเพื่อประโยชน์ของคนไทยทั้งหมด...วัตถุประสงค์ของเราที่ทำงานคราวนี้มีจำกัดดังกล่าวแล้ว และมีเงื่อนไขเวลาสุดสิ้นกล่าวคือเมื่อสภาพการณ์เรียบร้อยลงแล้ว องค์กรเหล่านี้ก็จะเลิก และสิ่งซึ่งจะเหลืออยู่ในความทรงจำของเราทั้งหลายก็คือมิตรภาพอันดีในทางส่วนตัวที่เราได้ร่วมรับใช้ชาติด้วยกันมา...ผู้ที่ได้ร่วมงานกับข้าพเจ้าคราวนี้ ถือว่าทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ชาติ มิได้ถือว่าเป็นผู้กู้ชาติ การกู้ชาติเป็นการกระทำของคนไทยทั้งปวง” คำปราศรัยดังกล่าวนี้ถือว่าการสลายตัวของขบวนการเสรีไทย ต่อมาสภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญเพื่อสอบสวนสะสางทรัพย์สินของชาติ ซึ่งขบวนการเสรีไทยได้ใช้ประโยชน์ไปทั้งภายในและภายนอกประเทศ สรุปว่าการใช้ประโยชน์เป็นไปโดยสุจริตและมีหลักฐานตามความจำเป็นทุกกรณีโดยถูกต้อง

การสลายตัวของขบวนการและพลพรรคเสรีไทยในเวลาค่อนข้างจะรวดเร็วภายหลังที่ได้

เอกราชและอธิปไตยคืนมานั้น นายปรีดี พนมยงค์ ได้กระทำด้วยเหตุผลหลายประการ แต่ที่สำคัญก็คือ ไม่ประสงค์จะให้เกิดข้อครหาว่ามีการฉกฉวยโอกาสรักษาอำนาจทางการเมืองเอาไว้โดยอ้างความรักชาติบังหน้า ดังนั้นเมื่อภารกิจในการรับใช้ชาติในบริบทของเสรีไทยได้เสร็จสิ้นลงแล้ว ขบวนการเสรีไทยก็ต้องสลายตัวไปโดยมิรอช้า นายปรีดีมีความเชื่อว่าการรักชาติย่อมพิสูจน์จากการกระทำเท่านั้น มิใช่โดยคำพูด

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความสำเร็จในภารกิจเสรีไทย ซึ่งเป็นภารกิจที่สำคัญในระดับความเป็นความตายของชาติ และเกี่ยวโยงกับนโยบายและการตัดสินใจของประเทศมหาอำนาจ อีกทั้งเกี่ยวข้องกับผู้คนจำนวนนับเป็นหมื่น ๆ คน ที่มีความแตกต่างกันในภูมิหลังที่จะต้องหล่อหลอมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อมุ่งความสำเร็จในเป้าประสงค์เดียวกัน ทั้งนี้โดยยังมีต้องกล่าวถึงการปฏิบัติการที่ท่ามกลางอันตรายรอบด้านและมีความเสี่ยงสูง ก็จำต้องยอมรับว่านายปรีดี พนมยงค์ มีสติปัญญา ความรู้ความสามารถ ความถูกต้องแก่ในวิจารณ์ญาณและการตัดสินใจตลอดจนความเด็ดเดี่ยวกล้าหาญที่จะปฏิบัติในสิ่งที่เป็ผลประโยชน์ของชาติเป็นส่วนรวมอย่างหาที่เปรียบได้ยาก อย่างไม่ดี สำหรับความสำเร็จของนายปรีดี พนมยงค์ ในปฏิบัติการเสรีไทยนั้นน่าจะเนื่องจากเหตุผลสำคัญห้าประการคือ (๑) ความรู้และประสบการณ์ที่กว้างขวางลึกซึ้งของนายปรีดี พนมยงค์ ที่ทำให้สามารถพยากรณ์เหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำและถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคาดการณ์ล่วงหน้าว่าสัมพันธมิตรจะชนะและญี่ปุ่นจะต้องแพ้สงครามอย่างแน่นอนซึ่งเป็นการคาดการณ์ตั้งแต่วันแรกของสงคราม และอาศัยการวิเคราะห์ศักยภาพในด้านต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการทำสงครามของคู่สงครามเป็นหลัก (๒) ความเด็ดเดี่ยวและความกล้าหาญของนายปรีดี พนมยงค์ ในการปฏิบัติการที่ต่อเนื่องเป็นเวลาดังสีอย่างเคร่งเครียดโดยไม่ทอดอ้อมแต่แน่นอน ทั้ง ๆ ที่รู้ตัวว่าเป็นงานที่มีอันตรายถึงชีวิตในขณะหนึ่งขณะใด (๓) ความมั่นคงในอุดมการณ์และในความรักชาติบ้านเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ อย่างมีรัฐเสื่อมคลาย (๔) ประสบการณ์ของนายปรีดีเกี่ยวกับการจัดตั้ง

องค์กร การบริหารองค์กร ตลอดจนการรักษา
ความลับขององค์กร และ (๕) การเลือกเฟ้น
ผู้ร่วมงานที่เหมาะสม คือเป็นผู้กล้าหาญ มั่นคง
ในอุดมการณ์ ชีตความสามารถสูง และมีความ
จงรักภักดี ตลอดจนรู้จักการรักษาความลับมิให้
แพร่พรายออกไป เช่น นายทวี บุญยเกตุ นาย
ดิเรก ชัยนาม นายวิจิตร ลุลิตานนท์ น.อ. บุง
ศุภชลาศัย พล.ร.ต. สังวร สุวรรณชีพ พล.ท. ชิต
มันติลป์ สีนาดโยธารักษ์ ฯลฯ หรือผู้ที่ยังอยู่ใน
วัยหนุ่ม เช่น นายจำกัฒ พलगูร นายทวี ตะเว
ทิกุล น.ท. ทวี จุลละทรัพย์ พ.อ. เนตร เขมะ-
โยธิน นายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุดล นาย

สุวรรณ รื่นยศ ฯลฯ เพื่อนร่วมงานเหล่านี้มีส่วน
สำคัญยิ่งในการทำให้ภารกิจเสรีไทยของนายปรีดี
พนมยงค์ บรรลุความสำเร็จ ทั้งนี้โดยยังไม่ต้อง
กล่าวถึงว่าบรรดาเสรีไทยทั้งหลายได้ปฏิบัติ
ภารกิจในความรับผิดชอบอย่างตั้งใจ รอบคอบ
เด็ดเดี่ยว และกล้าหาญ ด้วยความรักชาติบ้านเมือง
อย่างบริสุทธิ์ใจ

การสวนสนาม
ของเสรีไทย
เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน
พ.ศ. ๒๔๘๘

NAVY

ST AIYOMARU

ในฐานะนักเศรษฐศาสตร์สังคมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของไทย นาย
ปรีดี พนมยงค์ ให้ความสำคัญต่อความสุขสมบูรณ์ของ
ราษฎร และความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ และ สังคม ดังที่
ท่านเคยเขียนไว้ในบทความเรื่อง อนาคตของประเทศไทย
ควรดำเนินไปในรูปใด มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า “ระบบ
ประชาธิปไตยทาง เศรษฐกิจ หมายถึงราษฎรส่วนมาก
ของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนจำนวนส่วนข้างน้อย และ
ราษฎรทั้งปวงจะต้องร่วมมือกันฉันพี่น้อง เพื่อผลิตสิ่งอุปโภค
และบริโภคให้สมบูรณ์ ครั้นแล้วแต่ละคนก็จะได้รับผลด้วย
ความเป็นธรรม ตามส่วนแรงงานทางกายหรือสมองที่ตนได้
กระทำ ผู้ใดออกแรงงานมากก็ได้มาก ผู้ใดออกแรงงานน้อย
ก็ได้น้อย”

รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ กับเศรษฐกิจ แห่งประเทศไทย

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์

1 บทบาทของท่านรัฐบุรุษอาวุโส
ปรีดี พนมยงค์ ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ
แห่งประเทศไทยมีอยู่ด้วยกัน

สองลักษณะ ซึ่งจักต้องพิจารณาแยกออกจากกัน
ลักษณะแรกคือ พื้นฐานความคิดของท่าน
ที่มีต่อเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย ทั้งในส่วนที่เป็น
ภาพรวมของประชาชาติ และในส่วนที่เกี่ยวกับ
สภาพภาพของราษฎร

ส่วนอีกลักษณะหนึ่งนั้นเป็นกรณีศึกษาของ
ท่านรัฐบุรุษอาวุโสในด้านเศรษฐกิจในช่วงเวลา
สามปี ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๘๒-๒๔๘๔
ขณะที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ
คลังในรัฐบาลของท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ชุดแรกก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งโดยหน้าที่
ความรับผิดชอบทั้งหมดก็เป็นเรื่องการเงินการคลัง
ซึ่งในขณะนั้นเป็นส่วนสำคัญทางเศรษฐกิจของ
ประเทศ

ในฐานะนักเศรษฐศาสตร์สังคมที่ยิ่งใหญ่ที่
สุดของไทย ท่านปรีดี พนมยงค์ ให้ความสำคัญ
ต่อเอกราชและอธิปไตยของชาติ (national sovereignty) ความสุขสมบูรณ์ของราษฎร (public welfare) และความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม (socio-economic justice) ซึ่งจิตสำนึก
ทางประวัติศาสตร์ (a sense of history) ของท่าน
บ่งชี้ว่าเป็นความปรารถนาอันสูงสุดของประชาชาติ
(national aspiration) ที่พึงจักได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์ที่สุด

ในการวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจแห่ง
ประเทศไทย ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ใช้ภูมิปัญญา

(wisdom) ความรอบรู้ (knowledge) และประสบการณ์พื้นฐาน (basic experience) ที่ตนเองได้
แสวงหา พัฒนา และสั่งสมมาตลอดชีวิต

ดังนั้นพื้นฐานความคิดทางเศรษฐกิจของท่าน
ท่านปรีดี พนมยงค์ จึงกว้างขวาง ลึกซึ้ง และเข้าถึง
ถึงแก่นแท้ของปัญหาเศรษฐกิจไทย

พื้นฐานความคิดทางเศรษฐกิจของท่าน
ปรีดี คือพื้นฐานของการอภิวัฒน์การปกครอง
แผ่นดินเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ และเป็นพื้นฐาน
การบริหารประเทศ ซึ่งรวมถึงการวางรากฐาน
ประชาธิปไตยระบบรัฐสภาซึ่งมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศบนความ
เสมอภาค การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ
ทางการเงินการคลัง และการกอบกู้เอกราชอธิปไตย
และเกียรติภูมิของชาติในสงครามโลกครั้งที่ ๒
ตลอดชีวิต ๘๓ ปีของท่าน รัฐบุรุษอาวุโส
ปรีดี พนมยงค์ ไม่เคยเปลี่ยนสาระสำคัญในพื้นฐาน
ความคิดทางเศรษฐกิจ อีกทั้งไม่เคยคลายความ
สุจริตใจต่อประโยชน์ส่วนรวม

ท่านปรีดีได้เคยเปิดเผยความรู้สึกนึกคิด
ต่อการอภิวัฒน์เมื่อปี ๒๔๗๕ ว่า

“การบำรุงความสุขของราษฎรนี้ เป็นจุด
ประสงค์อันยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้าในการเปลี่ยนแปลง
การปกครอง ข้าพเจ้ามิได้ปรารถนาที่จะเปลี่ยน
พระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลายองค์ ซึ่งเป็น
การปกครองแบบประชาธิปไตยแต่เพียงเลือก
นอกเท่านั้น ข้าพเจ้ามุ่งต่อสาระสำคัญคือบำรุงความ
สุขสมบูรณ์ของราษฎร”

จากการพิจารณาพื้นฐานความคิดของท่าน

เกี่ยวกับผู้เขียน :

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์

ปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์

จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด

อดีตประธานสาขาเศรษฐศาสตร์

สภาวิจัยแห่งชาติ และประธาน

กรรมการสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์

และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย

ปัจจุบันเป็นภาคีสมาชิก

ราชบัณฑิตยสถาน

ปรีดีดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าท่านรัฐบุรุษอาวุโสให้ความเอาใจใส่เป็นพิเศษในห้าประเด็นดังต่อไปนี้ คือ

๑. เอกราชและอธิปไตยของชาติที่จะไม่ยอมให้เศรษฐกิจไทยตกอยู่ภายใต้อาณัติของต่างชาติ

๒. การฟื้นฟูเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบท โดยราษฎรรวมตัวกันในรูปแบบ "สหกรณ์สังคมนิยม" ที่เป็น "สหกรณ์นอกประสงค์" โดยใช้สามัคคีธรรมในการร่วมกันผลิต จำหน่าย และบริโภค ภายใต้หลักการพึ่งตนเอง

๓. ความเสมอภาคและเสรีภาพในการประกอบเศรษฐกิจของราษฎร โดยไม่ปล่อยให้มีการเอารัดเอาเปรียบกัน

๔. การจัดสวัสดิการสังคมเป็นหลักประกันมิให้ราษฎรอดอยาก ว่างงาน ไม่มีรายได้ และขาดการดูแลสุขภาพอนามัย ฯลฯ และ

๕. ใช้ประโยชน์ "เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์" ในการพัฒนาการผลิต ทั้งเพื่อการเพิ่มผลิตภาพ

และเพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยของผู้ใช้แรงงาน หรือเพื่อเป็นการทุนแรง

ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่ล้าสมัยสำหรับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย แม้ว่าเศรษฐกิจของไทยจะได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากในระหว่าง ๕๐-๖๐ ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงแต่เพียง "เปลือกนอก" เท่านั้น

ท่านปรีดีได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับ "ชาติ" และ "ความรักชาติ" ไว้ว่า แม้ที่ว่า "ชาติ" ยังคงอยู่ หาก "ความรักชาติ" ของบุคคลต่าง ๆ ย่อมจะแตกต่างหรือลดหลั่นกันไปตามระดับของความเห็นแก่ตัวและความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมของบุคคล บุคคลใดมีความเห็นแก่ตัวมาก ความรักชาติก็ลดน้อยลง นอกจากนั้นบุคคลกลุ่มที่ผูกขาดอำนาจเศรษฐกิจการเมืองและสังคมย่อมจะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ของชาติเป็นส่วนรวม ดังนั้นความรักชาติก็จะไม่เข้มข้นนัก ยกเว้นในกรณีที่ว่ากลุ่มของตนจะ

นายปรีดี พนมยงค์
ครั้งเดินทาง
ไปประเทศในยุโรป
เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘
เพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญาต่าง ๆ

อยู่ได้ก็เมื่อชาติคงอยู่ จึงมีความรักชาติเพื่อประโยชน์ของตนเอง

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสกล่าวว่า ผู้ใช้แรงงานและชาวนาผู้ยากจน ยกเว้นบางคนที่ยอมตนเป็นสมุนของนายทุนผู้ผูกขาด จะมีความรักชาติมากกว่ากลุ่มบุคคลผู้ครองอำนาจเศรษฐกิจการเมืองและสังคม

ในขณะที่เดียวกัน ท่านก็ชี้ให้เห็นว่าผู้ครองอำนาจเศรษฐกิจจะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นสำคัญ และหากบุคคลกลุ่มดังกล่าวครองอำนาจการเมืองและมีผลประโยชน์ร่วมกับนายทุนต่างชาติ การบริหารเศรษฐกิจของประเทศก็ย่อมจะไม่คำนึงถึงเอกราชอธิปไตยโดยแท้จริง

ท่านปริตติตระหนักว่า เศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติสัมพันธ์กัน การจัดการเศรษฐกิจที่ดี ซึ่งหมายถึงการจัดหรือการบรรเทาความทุกข์ยากของราษฎรส่วนใหญ่ การพัฒนาสาธารณูปการ การรักษาเสถียรภาพทางการเงินการคลัง และการพึ่งตนเองโดยไม่ปล่อยให้ต่างชาติเข้ามามีอำนาจและอิทธิพลเหนือการบริหารนโยบายเศรษฐกิจ ย่อมจะส่งเสริมความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตยของชาติ

อย่างไรก็ตาม ท่านปริตติก็เห็นความจำเป็นของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ตลอดจนการพึ่งพาต่างประเทศในขอบเขตอันสมควร หากจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค มิใช่การพึ่งพาในลักษณะของอาณานิคม

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสตระหนักด้วยว่า ราษฎรที่เป็นชาวนายากจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่ละคนและแต่ละครอบครัวขาดอำนาจที่จะต่อรองเพื่อความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจกับบรรดากลุ่มนายทุน และนอกจากนั้นก็ยังขาดเงินทุน ขาดเทคโนโลยี และในหลายกรณีก็ต้องเช่าที่ดินทำกินจากนายทุน ดังนั้น “มูลค่าเพิ่ม” ที่สร้างขึ้นมาจากการผลิตจึงถูกนายทุนแบ่งปันไปเกือบหมด ซึ่งเหล่านี้คือสาเหตุที่ทำให้ชาวนาไทยยากจนอย่างถาวร

เพื่อการฟื้นฟูความสมดุลทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบท ท่านปริตติเสนอแนะให้ราษฎรรวมตัวกันเป็น “สหกรณ์เอกชนประสงค์” ซึ่งสมาชิกจะร่วมกันจัดการในด้านการผลิต ในด้านการตลาด และในด้านการบริโภค ในลักษณะที่เป็น “หน่วย

ประกอบการเศรษฐกิจ” ขนานไปกับกลุ่มผู้ประกอบการเศรษฐกิจเอกชนในระบบทุนนิยม

“สหกรณ์” ในบริบทของแนวคิดของท่านปริตติ มิใช่เป็นการรวมตัวกันของสมาชิกเพื่อแสวงหาสินเชื่อ หรือเพื่อประกอบการค้าอย่างใดอย่างหนึ่งโดยประสงค์ที่จะแบ่งปันผลกำไร หากเป็นระบบเศรษฐกิจอย่างหนึ่งที่มีการรวมกลุ่มประกอบการเศรษฐกิจเต็มรูปแบบของบรรดาราษฎรในพื้นที่ชนบท หรือราษฎรที่ยากจน ทั้งนี้โดยมุ่งในการสร้างความสมดุลทางเศรษฐกิจ มิใช่มุ่งแบ่งปันผลกำไร

ระบบเศรษฐกิจดังกล่าวนี้อาจเรียกว่าระบบเศรษฐกิจแบบ “สหกรณ์สังคมนิยม” ซึ่งแตกต่างไปจากสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในระบบทุนนิยมภายใต้การดูแลและอุปถัมภ์ของทางราชการ

ในขณะที่เดียวกัน ท่านรัฐบุรุษอาวุโสก็สนับสนุนเสรีภาพและความเสมอภาคในการประกอบเศรษฐกิจของราษฎร ซึ่ง “ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ” จักพึงเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการเมืองเป็นประชาธิปไตย และในทำนองเดียวกัน หากเศรษฐกิจไม่เป็นประชาธิปไตยโดยมีกลุ่มบุคคลผูกขาดการประกอบการเศรษฐกิจ หรือมีการเอาเปรียบผู้ด้อยโอกาสหรือกลุ่มบุคคลที่อ่อนแอกว่าทางเงินทุน เทคโนโลยี ฯลฯ แล้ว ก็เป็นการยากที่การเมืองจะเป็นประชาธิปไตย เพราะกลุ่มบุคคลที่ผูกขาดเศรษฐกิจก็จะเข้าไปผูกขาดทางการเมืองด้วย

ด้วยเหตุนี้ ในขณะที่ท่านปริตติยืนยันความเสมอภาคและการมีเสรีภาพในการประกอบการเศรษฐกิจท่านก็เห็นความจำเป็นที่บรรดาราษฎรผู้ด้อยโอกาสและผู้ที่ย่อแอจะต้องรวมตัวกันภายใต้ระบบเศรษฐกิจ “สหกรณ์สังคมนิยม” ดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้เพื่อสร้างความสมดุลและโครงสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจในชาติเป็นส่วนรวม

อย่างไรก็ตาม ในสังคมใด ๆ ก็ตามย่อมจะมีกลุ่มบุคคลที่ไม่อยู่ในฐานะที่จะช่วยตนเองได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้รับผลกระทบจากความผันผวนของภาวะเศรษฐกิจหรือความผันผวนอื่น ๆ ในชีวิต ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเป็นบุคคลแรกในประวัติศาสตร์สังคมไทยที่มีแนวความคิดในเรื่องการจัดสวัสดิการสังคมโดย

นายปรีดี พนมยงค์
ครั้งเดินทางไป
ไปประเทศญี่ปุ่น
เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘

ยืนยันว่า ราษฎรทุกคนควรจะมีหลักประกันจากรัฐบาลตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่ว่าจะเป็นเด็ก เจ็บป่วย พิการ ชราภาพ ว่างาน และประสบภัยพิบัติใด ๆ โดยจะไม่มีกการทอดทิ้งเป็นอันขาด

ท่านปรีดีได้เสนอหลักการและร่างกฎหมายว่าด้วยการประกันสวัสดิการสังคมอย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งเป็นหลักการที่นานาอารยประเทศได้ยอมรับและถือปฏิบัติสืบต่อกันมานาน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในสมัยนั้นคนไทยบางกลุ่มยังมีความสับสนในเรื่องเหล่านี้ จึงทำให้การประกันสังคมในประเทศไทยต้องล่าช้าออกไปถึงครั้งศตวรรษ

ในประเด็นสุดท้าย ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อ “เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์” และการค้นคว้าวิจัยเพื่อใช้ประโยชน์เทคโนโลยีดังกล่าวในการพัฒนาประเทศ ซึ่งการนี้ทำให้เศรษฐศาสตร์ของท่านมีความก้าวหน้าทันโลก

ท่านปรีดีอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงใน “พลังการผลิต” กล่าวคือมนุษย์ต้องการสินค้าและบริการเพื่อการดำรงชีพ ซึ่งการผลิตปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ก็ต้องมี “พลังการผลิต” ซึ่งประกอบด้วย “เครื่องมือและวิธีการผลิต” (เทคโนโลยี) และ “บุคคลที่

สามารถทำและใช้เครื่องมือการผลิต” (นักวิทยาศาสตร์, วิศวกร ฯลฯ)

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้วิเคราะห์ต่อไปว่าเทคโนโลยีในปัจจุบันได้ก้าวหน้าไปมาก ดังนั้นหากสังคมใดไม่เปลี่ยนระบบให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแล้ว สังคมนั้นก็ต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยสมาชิกของสังคมส่วนใหญ่จะตกอยู่ในความยากจน เพียงกลุ่มน้อยเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์

เมื่อเสนอ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ ท่านปรีดีก็ได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยการผลิตที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และมีความเจริญก้าวหน้าจนกระทั่งสามารถสนองความต้องการของเศรษฐกิจและสังคมได้ในทุกเรื่อง เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ทำให้ผลิตภาพในการผลิตของแรงงานเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งนอกจากจะช่วยทุนแรงงานแล้ว ยังลดเวลาทำงานลงไปด้วยโดยที่รายได้ไม่จำเป็นต้องลดลง นอกจากนั้นเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ก็ยังทำให้ความได้เปรียบเสียเปรียบตามธรรมชาติของแรงงานระหว่างประเทศลดลงด้วย

นอกจากนั้นท่านรัฐบุรุษอาวุโสก็ยังกล่าวว่าการรวมตัวเป็นสหกรณ์ของราษฎรผู้ยากจนจะทำให้มีโอกาสได้ใช้เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้าทันสมัย ซึ่งจะทำให้เพิ่มผลิตภาพและสร้าง

มูลค่าเพิ่มที่สูงขึ้น อีกทั้งปรับปรุงการต่อรงในด้าน การตลาด ซึ่งทั้งหมดนี้คือทางที่จะนำให้ราษฎร หลุดพ้นจากความยากจน

อย่างไรก็ตาม ท่านปรีดีก็มองเห็นว่า เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์อาจก่อให้เกิดการว่างงานได้ เพราะได้ช่วยประหยัดแรงงาน ในกรณีดังกล่าวนี้ ท่านแนะนำว่าแทนที่จะลดจำนวนคนงานลง อัน จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใช้แรงงาน สมควร ที่จะลดวันหรือลดชั่วโมงการทำงานลง เพื่อให้ผู้ใช้ แรงงานได้มีเวลาพักผ่อนมากขึ้น และมีพลังงาน และเวลาสำหรับดูแลครอบครัวและรับใช้กิจการ สาธารณะ

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสให้ความเอาใจใส่และ สนับสนุนงานค้นคว้าวิจัยเป็นอย่างยิ่ง โดยท่านเป็น ผู้ดำริให้ก่อตั้งราชบัณฑิตยสถานขึ้นเมื่อปี ๒๔๗๖ ดังที่ปรากฏหลักฐานอยู่ในประวัติศาสตร์ของ สถาบันค้นคว้าวิจัยอันมีระดับแห่งนั้น

ท่านปรีดี พนมยงค์ มีโอกาสได้รับใช้ ประเทศชาติอันเป็นที่รักยิ่งของท่านในด้านการ บริหารนโยบายเศรษฐกิจเพียงครั้งเดียวเท่านั้น เมื่อท่านได้เข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง การคลังในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ชุดแรก เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๘๑ และอยู่ในตำแหน่ง ดังกล่าวจนกระทั่งวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๔ รวมเวลาทั้งหมดสามปีเต็ม

รัฐบาลชุดดังกล่าวนี้อาจถือได้ว่าเป็น "รัฐบาล ของคณะราษฎร" เต็มภาคภูมิ เพราะในจำนวน รัฐมนตรี ๒๐ กว่านายนั้นเป็น "ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เกือบทั้งหมด

ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้รับมอบหมายให้เป็น ผู้กล่าวปราศรัยแก่ราษฎรทางวิทยุกระจายเสียง ถึงนโยบายของรัฐบาล ซึ่งในคำปราศรัยดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจจริงของรัฐบาลที่ จะบริหารประเทศให้เกิดผลดีถึงราษฎรโดยเร็วที่สุด โดยรัฐบาลกับราษฎรจะต้อง "ร่วมคิดร่วมมือกัน ปฏิบัติงานของชาติ ทั้งสองฝ่ายจักต้องเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน จะแยกออกจากกันไม่ได้เป็นอันขาด"

สำหรับท่านปรีดีเองนั้นได้ตั้งปณิธานที่จะ ใช้เครื่องมือทางการคลังสร้างความมั่นคงให้แก่ ชาติ สร้างความเป็นธรรมและความสุขสมบูรณ์ แก่ราษฎร และสร้างความเสมอภาคและประชา-

ธิปไตยแก่มวลชน

กรณียกิจของท่านรัฐบุรุษอาวุโสระหว่างที่ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ประกอบด้วย การปรับปรุงการจัดเก็บภาษีอากร การสร้างเสถียรภาพทางการเงิน และการจัดตั้ง ธนาคารแห่งประเทศไทย

ในขณะที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลของพระยา- พหลพลพยุหเสนา ระหว่างปี ๒๔๗๘-๒๔๗๙ ถึง ปี ๒๔๘๑ นั้น ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ดำเนินการ แก้ไขสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดิน เรือกับนานาประเทศ มีผลให้ความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศไทยกับประเทศคู่สัญญาอยู่นั้น

ความเสมอภาค ซึ่งกล่าวได้ว่าไทยเราได้มาซึ่ง อธิปไตยโดยสมบูรณ์ในทุกด้าน รวมทั้งในด้าน การจัดเก็บภาษีอากรด้วย

โดยที่ระบบภาษีอากรของไทยไม่อาจปรับ- ปรับและพัฒนาให้สนับสนุนนโยบายต่าง ๆ ของ รัฐบาลได้เต็มที่ก่อนการแก้ไขสนธิสัญญา ดัง กล่าว อันทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ราษฎร ผู้เสียภาษี และไม่เอื้อให้รัฐบาลมีรายได้พอเพียง สำหรับการใช้จ่ายบำรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้นเมื่อได้แก้ไขสนธิสัญญาที่เป็นอุปสรรค แล้ว ท่านรัฐบุรุษอาวุโสในฐานะรัฐมนตรีคลังจึง ได้ทำการปรับปรุงระบบภาษีอากรโดยมิชักช้า

อากรขาเข้าที่เดิมเก็บในอัตราตายตัวตาม

มูลค่านำเข้า (ที่เรียกว่า "ภาษีร้อยชักสาม") ได้ รับการแก้ไขปรับปรุงให้เป็นอัตราที่สอดคล้องกับ ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจและสังคมของชาติ เช่น สินค้าประเภทไต้ยังประโยชน์แก่เศรษฐกิจและ สังคม ก็ลดอัตราลงมา หรือยกเว้นไม่เก็บอากร ขาเข้าเสียเลย ในขณะที่ปรับอัตราอากรขาเข้า ให้สูงขึ้นสำหรับสินค้านำเข้าที่เป็นของไม่จำเป็น หรือสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภค

ในขณะที่เดียวกันก็ได้เปลี่ยนการจัดเก็บ อากรขาออกสำหรับข้าวจากการเก็บตามสภาพ เป็นการเก็บตามมูลค่าส่งออก เพื่อสนับสนุนการ ส่งออกข้าวในขณะนั้น

สำหรับภาษีอากรบางประเภทที่ไม่เป็นธรรม

เดินทาง
ไปตรวจราชการต่างจังหวัด
เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๔

อีกทั้งไม่สนับสนุนการประกอบการเศรษฐกิจ ท่านปรีดีก็ได้ยกเลิกเสีย คือ ภาษีรัชชูปการ อากรณ์านา อากรณ์สวน ภาษีไร่อ้อย และภาษีไร่ ยาสูบ และเพื่อชดเชยรายได้ที่ขาดไป ก็ได้ ปรับปรุงภาษีเงินได้ ภาษีร้านค้า ภาษีธนาคาร อากรณ์แสตมป์ อากรณ์มหรสพ เงินช่วยบำรุงท้องที่ และเงินช่วยบำรุงการประถมศึกษา เป็นต้น

ในการปรับปรุงระบบภาษีอากรดังกล่าวนี้ ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้พิจารณาหลักการและ เหตุผลต่าง ๆ ประกอบกัน โดยคำนึงถึงความเป็น ธรรมเป็นเบื้องต้น และการจัดหารายได้ในทาง ที่ผู้เสียภาษีจะเดือดร้อนน้อยที่สุด หรือไม่รู้สึ กเดือดร้อนเลย อีกทั้งก็ได้คำนึงถึงความสะดวก และค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บ ซึ่งยอมรับกันว่าทำได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ท่านปรีดีเป็นนักการคลัง ผู้หนึ่งที่มองเห็นคุณประโยชน์ของการจัดเก็บ ภาษีทางอ้อม หรืออีกนัยหนึ่งคือภาษีการบริโภค เพราะจะมีผลกระทบต่อผู้บริโภคเท่านั้น นอกจากนั้นก็ยังได้ดำเนินการซื้อโรงงานยาสูบ ของเอกชนต่างชาติที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยแล้วให้ เป็นรัฐวิสาหกิจผูกขาดเพื่อสร้างรายได้ให้แก่รัฐ แทนที่จะให้นายทุนต่างชาติรับผลกำไรจำนวนมากต่อไป การเก็บภาษีทางอ้อมดังกล่าวนี้ นอกจากจะไม่ทำให้ราษฎรเดือดร้อนแล้ว ก็ยังนำราย ได้เข้ารัฐจำนวนมาก

ในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐบาลมีนโยบาย เสริมสร้างแสนยานุภาพของกองทัพเพื่อการ ป้องกันประเทศ อีกทั้งได้เกิดกรณีพิพาทกับอิน-โดจีนฝรั่งเศส ซึ่งทำให้ต้องมีรายจ่ายทางการ ทหารเพิ่มขึ้นกว่าปกติเป็นอันมาก หากท่าน รัฐบุรุษอาวุโสในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวง การคลังก็ได้จัดงบประมาณสนองความต้องการ ตามนโยบายดังกล่าวได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง โดยไม่ก่อให้เกิดการขาดเสถียรภาพทางการคลัง แต่ประการใด

ในด้านการสร้างเสถียรภาพและความ มั่นคงทางการเงินของประเทศ ท่านปรีดี พนมยงค์ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้ตัดสินใจเปลี่ยนทุนสำรองเงินตราจากปอนด์สเตอร์ลิง เป็นทองคำแท่ง ซึ่งทองคำแท่งดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่ง ที่ซื้อในลอนดอนได้นำเข้ามาเก็บรักษาไว้ที่ห้อง

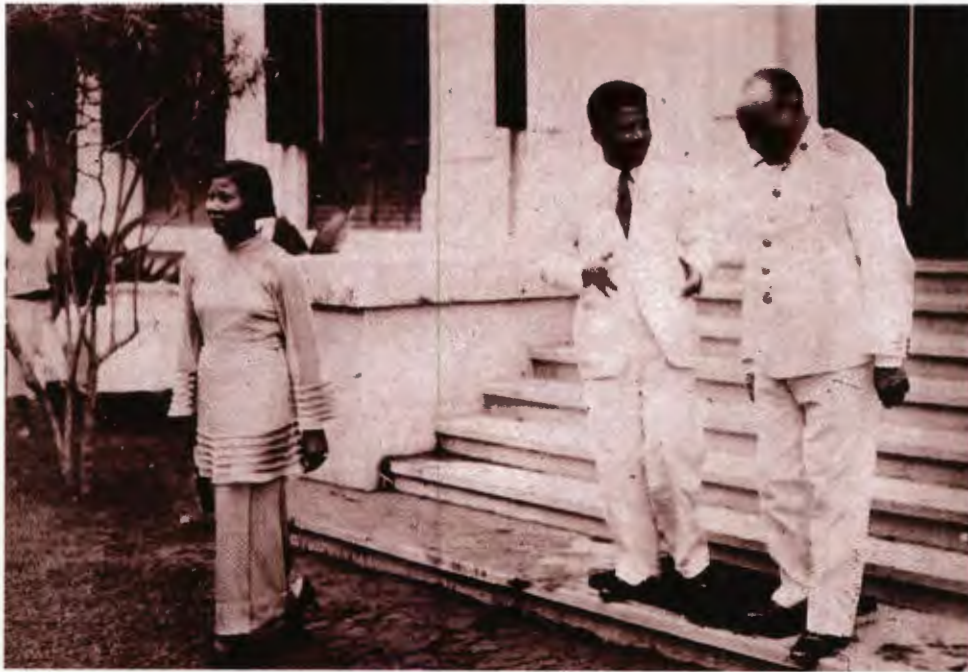
นิรภัยของกระทรวงการคลังในพระบรมมหาราชวัง ขณะที่อีกส่วนหนึ่งที่ซื้อในสหรัฐฯ ได้ฝากเอาไว้ ในสหรัฐฯ นอกจากนี้ก็ยังจัดซื้อทองคำอีก จำนวนหนึ่งจากเหมืองทองคำในประเทศไทย

การเปลี่ยนทุนสำรองระหว่างประเทศของ ไทยจากปอนด์สเตอร์ลิงไปเป็นทองคำแท่งดัง กล่าวนี้เนื่องมาจากท่านปรีดีพิจารณาเห็นว่า อังกฤษซึ่งอยู่ในสถานะสงครามกับเยอรมนีใน ยุโรปแล้วตั้งแต่ปี ๒๔๘๒ มีแนวโน้มที่ค่อนข้าง ชัดเจนว่าจะต้องเผชิญหน้ากับญี่ปุ่นในเอเชียและ แปซิฟิกด้วยในอนาคตอันใกล้ อันจะมีผลกระทบ ต่อสถานภาพของเงินปอนด์สเตอร์ลิงอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

ประเทศไทยมีการค้าขายอย่างใกล้ชิดกับ อังกฤษและบรรดาสมาชิกในเครือจักรภพอังกฤษ มาเป็นเวลานาน โดยใช้เงินปอนด์สเตอร์ลิงเป็นเงิน ตราสำหรับการค้าขายดังกล่าว กล่าวคือรับการ ชำระหนี้เป็นเงินปอนด์และจ่ายไปเพื่อการชำระ หนี้ก็เป็นเงินปอนด์ นอกจากนี้ก็ยังใช้เงิน ปอนด์สเตอร์ลิงเป็นทุนสำรองแทนทองคำแท่ง เพราะเงินปอนด์มีค่าที่แน่นอนกับทองคำ

ต่อมาในปี ๒๔๗๔ อังกฤษได้ออกจาก มาตรฐานทองคำ ซึ่งหมายถึงว่าเงินปอนด์จะ ไม่มีค่าเป็นทองคำอย่างตายตัวอีกต่อไป และการ นั้นทำให้ค่าของเงินปอนด์ลดลง ในขณะที่เงิน บาทยังคงอยู่ในมาตรฐานทองคำตามเดิม และ ขณะเดียวกันไทยก็ยังมีทองคำที่ซื้อไว้ใน ลอนดอนเป็นส่วนหนึ่งของทุนสำรองฯ ด้วย

เมื่ออัตราแลกเปลี่ยนเงินปอนด์ลดลง ราย ได้ที่ประเทศไทยได้รับจากการขายผลผลิตเป็น เงินปอนด์ก็แลกเปลี่ยนเป็นบาทได้จำนวนน้อยลง คือจากเดิม ๑ ปอนด์เคยแลกได้ ๑๒ บาท ใน ช่วงนั้นก็เหลือเพียง ๘-๙ บาท ทำให้เกษตรกรมี รายได้ลดลงจากการขายข้าว และรายรับของ รัฐบาลก็ลดลงด้วย ต่อมาในเดือนพฤษภาคม ๒๔๗๕ ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประมาณเดือนเดียว รัฐบาลไทยก็ได้ประกาศออก จากมาตรฐานทองคำ และเข้าสู่มาตรฐานสเตอร์ลิง โดยเงินบาทมีอัตราแลกเปลี่ยนหนึ่งกับเงินปอนด์ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มรายได้เป็นเงินบาท และเพื่อความ แน่นอนในอัตราแลกเปลี่ยนที่จำเป็นสำหรับการ ค้าขาย พร้อมกันนั้นทุนสำรองของไทยทั้งหมด

งานเลี้ยงรับรอง
ที่สถานทูตอังกฤษ
ขณะดำรงตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
การต่างประเทศ

ก็เปลี่ยนไปเป็นปอนด์สเตอร์ลิง

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้พิจารณาเรื่องนี้อย่างรอบคอบมานานแล้ว เห็นว่าภายใต้สถานการณ์ของโลกที่มีความไม่แน่นอนนั้น การเก็บรักษาทุนสำรองของชาติเอาไว้เป็นทองคำแท่ง น่าจะเป็นนโยบายที่เหมาะสม และก็ได้นำดำเนินการตามนั้นเป็นผลสำเร็จก่อนที่สงครามมหาเอเชียบูรพาจะอุบัติขึ้น

สรุปการดำเนินงานในเรื่องนี้ของท่านปรีดีพนมยงค์ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังดังนี้คือ

-ใช้เงินปอนด์สเตอร์ลิงส่วนหนึ่งที่ฝากไว้ในอังกฤษซื้อทองคำในลอนดอน แล้วขนทองคำแท่งดังกล่าวเข้ามาเก็บไว้ในเมืองไทย

-โอนเงินปอนด์สเตอร์ลิงจากลอนดอนอีกส่วนหนึ่งไปสหรัฐอเมริกาเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินดอลลาร์ และซื้อทองคำแท่งเก็บไว้ในสหรัฐฯ สองคราว

-ยวบหลอมเหรียญบาทที่เป็นเงิน แล้วส่งเงินแท่งดังกล่าวนี้ไปขายในสหรัฐอเมริกา ได้เป็นมูลค่าประมาณ ๔.๕ ล้านดอลลาร์

สรุปว่าในวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาได้อุบัติขึ้น ขณะที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสกำลังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังอยู่นั้น รัฐบาลไทยมีทุนสำรองเงินตราที่เป็นทองคำ, ดอลลาร์สหรัฐฯ และปอนด์สเตอร์ลิง ดังนี้คือ

-เงินปอนด์สเตอร์ลิงที่ลอนดอนจำนวนประมาณ ๒๓ ล้านปอนด์

-เงินดอลลาร์ที่สหรัฐฯ จำนวนประมาณ ๒ ล้านดอลลาร์เศษ

-ทองคำแท่งที่สหรัฐฯ มูลค่าประมาณ ๔ ล้านดอลลาร์เศษ

-ทองคำแท่งที่เก็บไว้ในกรุงเทพฯ มูลค่าประมาณ ๑๐๐ ล้านบาท หรือประมาณ ๑๐ ล้านปอนด์สเตอร์ลิง

ซึ่งรวมเป็นมูลค่าประมาณร้อยละ ๘๗ ของธนบัตรที่ออกใช้ในขณะนั้นประมาณ ๒๗๕ ล้านบาทเศษ สำหรับส่วนที่เหลืออีกร้อยละ ๑๓ คงจะเป็นเหรียญเงินที่ยังตกค้างอยู่ที่กระทรวงการคลัง มูลค่าประมาณ ๓๕ ล้านบาท

เมื่อได้ปรับปรุงระบบภาษีอากรให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคมขึ้นในระดับหนึ่งแล้ว อีกทั้งระบบการเงินของประเทศก็มีความมั่นคงด้วยทุนสำรองเงินตราอันประกอบด้วยทองคำและเงินตราต่างประเทศในสกุลที่ทั่วโลกยอมรับ ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้รับผิดชอบบริหารนโยบายการเงินการคลังของประเทศ ก็ได้รื้อฟื้นเรื่องการจัดตั้งธนาคารกลางหรือธนาคารแห่งชาติ ซึ่งได้เคยปรารถนาไว้แล้วใน “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” เมื่อปี ๒๔๗๕ มาพิจารณาดำเนินการอย่างจริงจัง

ความจริงนั้นในปี ๒๔๘๓-๒๔๘๔ ประเทศ

ไทยยังไม่มีความจำเป็นเร่งด่วนอีกทั้งความพร้อมที่จะมีธนาคารกลางแต่ประการใด เพราะขณะนั้นมีธนาคารพาณิชย์เพียงไม่กี่แห่ง และก็เป็นธนาคารต่างชาติเสียเกือบทั้งหมด ซึ่งสามารถพึ่งตนเองได้ในขณะที่ขอบเขตการประกอบธุรกรรมก็ยังจำกัดอยู่กับการให้บริการในส่วนที่เกี่ยวกับการส่งออกและการนำเข้าเป็นส่วนใหญ่ นอกเหนือไปจากการรับฝากเงินและการโอนเงินซึ่งก็ยังไม่มากนัก ส่วนการอำนวยสินเชื่อให้แก่ผู้ประกอบการนั้นยังอยู่ในวงแคบ ดังนั้นการจะมีธนาคารกลางเพื่อควบคุมดูแลธนาคารพาณิชย์จึงมิใช่เรื่องเร่งด่วนนอกจากนั้น สำหรับหน้าที่ปรกติของธนาคารกลางในเรื่องการออกธนบัตรและการทำหน้าที่เป็นธนาคารให้แก่รัฐบาลก็ยังไม่มีความจำเป็นเท่าใดนัก เพราะกระทรวงการคลังก็สามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้อยู่แล้ว

สำหรับในเรื่องของความพร้อม ก็ต้องกล่าวว่าไทยเรายังไม่มีความพร้อมในการบริหารธนาคารกลางเลย และแม้กระทั่งการบริหารธนาคารพาณิชย์ก็ยังไม่ดีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ก็เพราะยังขาดบุคลากรสำหรับภารกิจดังกล่าว ซึ่งจะต้องใช้เวลานานปีกว่าที่จะเตรียมการให้มีความพร้อมในทุกด้าน

อย่างไรก็ตาม หากจะมองไปเบื้องหน้า ในฐานะประเทศเอกราชที่มีอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประเทศให้มีความเจริญทัดเทียมต่างชาติ การมีธนาคารกลางหรือธนาคารแห่งชาติเป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุด เพราะสถาบันดังกล่าวจะมีบทบาทความรับผิดชอบเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลการเงินของชาติ ทั้งในด้านนโยบายในด้านการให้บริการ และในด้านการควบคุมและตรวจสอบ นอกเหนือไปจากความรับผิดชอบอื่น ๆ เช่น การออกธนบัตรและพันธบัตร การให้ความสนับสนุนเศรษฐกิจและธุรกิจโดยผ่านนโยบายการเงินที่เหมาะสม ตลอดจนการรักษาไว้ซึ่งเสถียรภาพทางการเงินและการประสานการเงินกับการคลังทั้งในนโยบายและในมาตรการ ธนาคารกลางที่จะตั้งขึ้นนั้นต้องอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ไทยอย่างสมบูรณ์

ความคิดในเรื่องการจัดตั้งธนาคารกลางหรือธนาคารแห่งชาติขึ้นนี้ได้รับการคัดค้านจากหลายฝ่าย สำหรับชาวต่างประเทศที่มีธุรกิจอยู่

ในประเทศไทย รวมทั้งผู้ประกอบการธนาคารพาณิชย์ต่างชาติ และแม้กระทั่งที่ปรึกษาการคลังของรัฐบาลเอง ได้แสดงความไม่เห็นด้วยกับความคิดในเรื่องการจัดตั้งธนาคารกลางขึ้นในขณะนั้น ด้วยเกรงว่าธนาคารดังกล่าวจะเข้ามาควบคุมและแทรกแซงการประกอบธุรกิจของพวกตน หรือกระทำการใด ๆ ที่อาจมีผลกระทบในทางลบต่อผลประโยชน์ของพวกตน

สำหรับผู้ที่ไม่เห็นด้วยที่เป็นคนไทยนั้น จะมองในแง่ของความไม่พร้อมในด้านบุคลากรเป็นสิ่งสำคัญ เพราะงานของธนาคารกลางเป็นงานใหญ่ที่ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความรู้และประสบการณ์พอเพียง

สำหรับท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ตระหนักดีถึงความไม่พร้อมในด้านบุคลากร อีกทั้งก็เข้าใจดีว่าการตั้งธนาคารกลางยังมีใช่เรื่องเร่งด่วนอย่างไรก็ตาม เมื่อตระหนักว่าไทยจะต้องมีสถาบันการเงินระดับชาติดังกล่าวเช่นเดียวกับในประเทศอื่น ๆ ดังนั้นก็ต้องจัดตั้งขึ้นในลักษณะเป็นขั้นตอน ซึ่งเป็นการเตรียมบุคลากรไปพร้อมกันด้วย

ภายหลังที่ได้ทำการชี้แจงและปรึกษาหารือกับที่ปรึกษากระทรวงการคลังทั้งฝรั่งและไทยจนกระทั่งเป็นที่เข้าใจและยอมรับกันว่าจะมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อเตรียมการต่าง ๆ รวมทั้งการฝึกหัดเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้ความชำนาญในงานดังกล่าวแล้วสักระยะหนึ่ง ก่อนที่จะจัดตั้งธนาคารกลางหรือธนาคารชาติขึ้นสมบูรณ์แบบต่อไป ท่านรัฐบุรุษอาวุโสในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ก็ได้มีหนังสือด่วน ลงวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๔๘๒ ถึงนายกรัฐมนตรี เสนอร่างกฎหมายว่าด้วยการเตรียมจัดตั้งธนาคารชาติไทยพร้อมทั้งเหตุผล เพื่อให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา คณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วยในหลักการ จึงได้ส่งเรื่องทั้งหมดให้กฤษฎีกาพิจารณา ซึ่งกฤษฎีกาได้แก้ไขร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าวเป็น “ร่าง พ.ร.บ. จัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย” อีกทั้งได้ปรับปรุงบางมาตราให้รัดกุมขึ้น จากนั้นคณะรัฐมนตรีจึงได้นำเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร และได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายเมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๔๘๒

ในพิธีเปิดสำนักงานธนาคารชาติไทยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๓ ท่านปรีดี รัฐมนตรี

ว่าการกระทรวงการคลัง ได้กล่าวสุนทรพจน์มีความตอนหนึ่งดังนี้

“สำนักงานธนาคารชาติไทยนี่จะเป็นที่ก่อให้เกิดธนาคารชาติไทยขึ้นในอนาคต นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยเป็นต้นมา คณะรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญมีความปรารถนาอันแรงกล้าในอันที่จะสถาปนาการเงินของประเทศให้วัฒนาถาวรเช่นเดียวกับอารยประเทศทั้งหลาย ทั้งนี้ก็ด้วยความมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดเครดิตหมุนเวียนเพิ่มขึ้นตามกำลังของประเทศที่จะพึงกระทำได้ และการจะบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ได้ ก็จะต้องจัดให้มีธนาคารชาติไทยทำหน้าที่เป็นธนาคารกลางขึ้น”

อย่างไรก็ตามเพียงเวลาไม่ถึงสองปีภายหลังการดำเนินงานของสำนักงานธนาคารชาติไทยได้เริ่มขึ้น สภาพผู้แทนราษฎรก็ได้ผ่านกฎหมาย

ธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๔๘๕ ซึ่งขณะนั้นประเทศไทยกำลังอยู่ในภาวะสงคราม อันเนื่องมาจากต้องการหลีกเลี่ยงการแทรกแซงของญี่ปุ่น

ท่านรัฐมนตรีอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ขณะนั้นได้พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีคลังไปแล้ว และกำลังอยู่ในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

การเข้าสู่สงครามของประเทศไทยโดยเป็นพันธมิตรร่วมรบร่วมกับญี่ปุ่นได้สร้างความกังวลใจในเรื่องอนาคตของประเทศชาติภายหลังสงครามที่ท่านปรีดีมีความมั่นใจว่าญี่ปุ่นจะต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้

ณ จุดนั้น ท่านรัฐมนตรีอาวุโสได้วางมือจากปัญหาเศรษฐกิจ การเงินและการคลัง โดยเข้ารับบทบาทใหม่ที่มีความสำคัญอย่างมาก คือหัวหน้าขบวนการเสรีไทย

ถ่ายภาพร่วมกับข้าราชการ
ลูกเสือและประชาชน
เมื่อครั้งไปตรวจราชการ
ในต่างจังหวัด

เมื่อปรีดีได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง การต่างประเทศ ในรัฐบาลพระยาพหลฯ แล้ว พระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรีจึงมอบหน้าที่ให้ปรีดีเป็นผู้ปฏิบัติภารกิจเพื่อเจรจาสนธิสัญญาฉบับใหม่กับนานาประเทศเพื่อให้สยามมีเอกราชและอธิปไตยโดยสมบูรณ์ ปรีดีจึงใช้วิธีบอกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาค กับ ประเทศจักรวรรดินิยมต่าง ๆ นั้น และได้ยื่นร่างสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่สยามได้เอกราชและอธิปไตยโดยสมบูรณ์นั้นแก่ประเทศจักรวรรดินิยมพิจารณา ปรีดี ได้ใช้ความอุตสาหะพยายามเจรจาโดยอาศัยหลัก “ดุลยภาพแห่งอำนาจ” ซึ่งทำให้จักรวรรดินิยมแต่ละประเทศนั้น ๆ ยอมทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่สยามได้เอกราชและอธิปไตยโดยสมบูรณ์ ในที่สุดจักรวรรดินิยมทุกประเทศก็ได้ยอมทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่สยามได้เอกราชอธิปไตยโดยสมบูรณ์ ทั้งเอกราชในทางการเมือง ในทางศาล และในทางเศรษฐกิจ

ปรีดี พนมยงค์ กับการต่างประเทศ

สมจิตต์ อินสิงห์, ระวี ฤกษ์จำนง

ปาทบาทของท่านปรีดี พนมยงค์
ในด้านการต่างประเทศ ทั้งก่อน
ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ

กระทรวงการต่างประเทศ ระหว่างที่ดำรงตำแหน่ง
อยู่ และแม้ภายหลังจากพ้นหน้าที่แล้ว มีมากมาย
เกินกว่าจะบอกเล่าได้หมดในเนื้อที่อันจำกัด ผู้เขียน
จึงขอกล่าวถึงเฉพาะสาระสำคัญที่ควรแก่การ
อ้างอิง โดยขอแบ่งหัวข้อตามช่วงเวลา ดังนี้

๑. ช่วงระยะก่อนเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
๒. ระหว่างที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
๓. เรื่องอื่น ๆ ภายหลังจากนั้น

๑. ก่อนดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ในปี ๒๔๗๘ รัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้มอบหมายให้นายปรีดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เดินทางไปอังกฤษเพื่อเจรจาขอลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้จากธนาคารอังกฤษ ที่นำมาใช้ก่อสร้างสาธารณูปโภคในสมัยรัชกาลที่ ๖ จากอัตราร้อยละ ๖ ต่อปี เป็นอัตราร้อยละ ๔ ต่อปี ซึ่งนายปรีดีได้กระทำเป็นผลสำเร็จ ทำให้ประหยัดรายจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ของประเทศไทยลงได้มาก หลังจากการเจรจาดังกล่าวแล้ว นายปรีดีได้เดินทางไปเยี่ยมมประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ เช่น ฝรั่งเศส อิตาลี เยอรมนี สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น เพื่อหาบทามถึงการที่รัฐบาลไทยจะเปิดการเจรจาเพื่อยกเลิกสนธิสัญญา

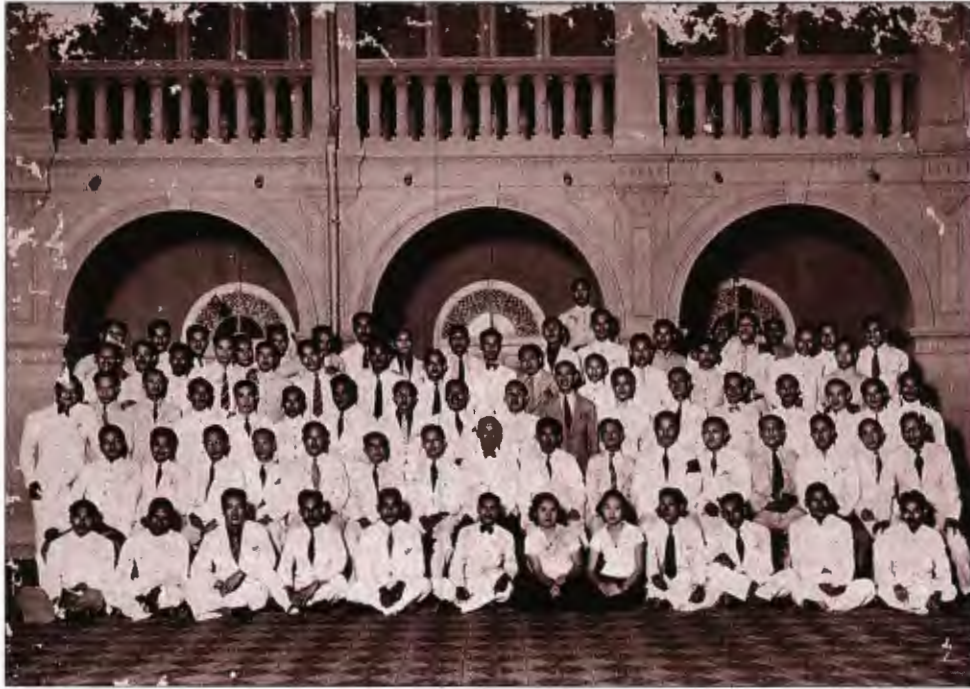
ไม่เสมอภาคกับประเทศเหล่านั้น

ความพยายามที่จะยกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคนี้ เป็นหลักประการแรกของ “หลัก ๖ ประการ” ของคณะราษฎร ที่ว่า “จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง”

ในหนังสือ *ชีวิตฉันผวนของข้าพเจ้า และ ๒๑ ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน* ในบท “การเริ่มมีจิตสำนึกอภิวัฒน์ของข้าพเจ้า” ท่านปรีดีได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “ระหว่างที่ข้าพเจ้าศึกษาวิชากฎหมายนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่ามหาอำนาจต่างชาติถือสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเหนือประเทศสยาม ไม่ว่าจะ เป็นทั้งทางทฤษฎีหรือทางปฏิบัติ คนในสังกัดมหาอำนาจเหล่านี้ไม่ต้องขึ้นศาลไทย เพราะคดีที่มีคู่ความเป็นคนสังกัดต่างชาติเหล่านั้น จะต้องให้ศาลกงสุลหรือศาลคดีระหว่างประเทศตัดสิน ทั้งนี้เป็นไปตามสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคระหว่างชาติมหาอำนาจกับประเทศสยาม ในศาลคดีระหว่างประเทศ คำวินิจฉัยของผู้พิพากษาชาติยุโรปจะมีน้ำหนักกว่าคำวินิจฉัยของผู้พิพากษาชาวสยาม ข้าพเจ้าไม่พอใจการใช้อำนาจอธิปไตยเช่นนี้เลย ข้าพเจ้าจึงได้ตัดสินใจที่จะทำทุกอย่าง เพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชอันสมบูรณ์โดยมีอำนาจอธิปไตยของตนอย่างเต็มเปี่ยม...”

อย่างไรก็ดี แม้ว่าคณะราษฎรและท่านปรีดีจะได้ทุ่มเทเวลาและความพยายามให้แก่เรื่องนี้เป็นอย่างมากและได้ผลสำเร็จในที่สุด ท่านปรีดีได้กล่าวว่าการความพยายามแก้ไขสนธิสัญญาที่ผูกมัด

เกี่ยวกับผู้เขียน :
สมจิตต์ อินสิงห์ ตมธก. รุ่น ๘
อดีตเอกอัครราชทูต
ณ กรุงอังการา ตุรกี
และกรุงบันดาร์เสรีเบกาวัน บรูไน
ระวี ฤกษ์จำนง ตมธก. รุ่น ๘
ข้าราชการบำนาญ
สังกัดกระทรวงการต่างประเทศ

งานเลี้ยงอาหารค่ำประจำปี
ระหว่างข้าราชการกระทรวง
การต่างประเทศ วังสราญรมย์
๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐
นั่งตรงกลางในภาพคือ
นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
และนายเอฟ. อาร์. คอลแบร์
ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ

นี้มิได้ริเริ่มในรัฐบาล “คณะราษฎร” แต่ท่านได้กล่าวไว้ใน *ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์* ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๒๖ หน้า ๑๐๙ ว่า

“ความพยายามของรัฐบาลสยามสมัยสมบูรณาญา ในรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคฯ...ปรีดีขอสรรเสริญรัฐบาลสมัยสมบูรณาญา ร. ๖ และ ๗ ที่ได้พยายามภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาซึ่งสยามถูกผูกมัดไว้ตั้งแต่สมัยก่อน ๆ ส่วนผลสำเร็จมีมาน้อยเพียงใดนั้น ก็ต้องพิจารณาจากหลักฐานแท้จริง คือตัวบทสนธิสัญญา กับข้อตกลงและเอกสารประกอบหลักฐานเหล่านั้นที่ได้ตกลงกับหลายประเทศในสมัยสมบูรณาญา ในรัชกาลที่ ๖ และในรัชกาลที่ ๗ นั้น...”

๒. ระหว่างที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ผู้เรียบเรียงขอนำข้อความใน *ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์* หน้า ๒๓-๒๕ มาให้ท่านผู้อ่านได้ทราบเป็นเบื้องต้น ดังนี้

“การเจรจาให้สยามมีเอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ และได้ดินแดนบางส่วน ระหว่างเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (ครั้งที่ ๒) เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม

พ.ศ. ๒๔๘๐ และดำรงตำแหน่งนี้จนถึง ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้ปฏิบัติภารกิจที่สำคัญ คือ

๑. ในสมัยสมบูรณาญา นั้น สยามถูกจักรวรรดินิยม (Imperialism) หลายประเทศบังคับให้จำต้องทำสัญญาไม่เสมอภาค โดยยอมให้หลายประเทศจักรวรรดินิยมมีสิทธิพิเศษเหนือประเทศไทยหลายประการ อาทิ คนในบังคับต่างประเทศเหล่านั้นทำผิดในดินแดนไทย แต่ศาลไทยไม่มีอำนาจตัดสิน หากรัฐบาลไทยต้องส่งตัวคนต่างประเทศที่ทำผิดนั้นไปให้ศาลกงสุลของต่างประเทศชำระคดี แม้ต่อมาบางประเทศ อาทิ อังกฤษและฝรั่งเศส ยอมผ่อนผันให้ไทยตั้งศาลต่างประเทศและศาลคดีต่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาไทยและที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรป ร่วมกันพิจารณาพิพากษาคดีคนในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศสนั้นก็ตาม แต่ในสนธิสัญญาก็ได้กำหนดไว้ดีกว่า ถ้าความเห็นของผู้พิพากษาไทยขัดแย้งกับที่ปรึกษาชาวยุโรป ก็ให้ถือเอาความเห็นของที่ปรึกษาชาวยุโรปนั้นเป็นใหญ่กว่าความเห็นของผู้พิพากษาไทย โดยไม่ต้องคำนึงว่าผู้พิพากษาไทยมีจำนวนมากกว่าที่ปรึกษาชาวยุโรป แม้กระนั้นในสนธิสัญญาก็ยังได้กำหนดไว้ดีกว่า คดีที่อยู่ในศาลต่างประเทศนั้น กงสุลอังกฤษก็ยังมีอำนาจที่จะถอนคดีไปชำระที่ศาลกงสุลอังกฤษได้ สถานกงสุลของหลายประเทศมีศาลและมีคุกสำหรับคนในบังคับของตนโดยเฉพาะ และมีสิทธิพิเศษ

นายปรีดี พนมยงค์
ระหว่างเดินทางไปประเทศ
ญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘
เพื่อเจรจาแก้ไขสนธิสัญญา

อื่น ๆ ที่เรียกตามศัพท์กฎหมายระหว่างประเทศ
ว่า 'สภาพนอกอาณาเขต' (Extraterritoriality)

ส่วนในทางเศรษฐกิจนั้น ประเทศจักรวรรดินิยมดังกล่าวมีสิทธิพิเศษตามสนธิสัญญาไม่เสมอภาค คือ ประเทศไทยถูกบังคับให้เก็บภาษีขาเข้าได้เท่าที่สนธิสัญญากำหนดไว้ คือ เดิมเก็บภาษีขาเข้าได้เพียงร้อยละ ๓ ของราคาสินค้าขาเข้า แม้รัฐบาลสมบูรณาญาฯ ได้แก้ไขสนธิสัญญาให้สยามมีสิทธิมากขึ้นบ้าง แต่ก็ยังมีข้อกำหนดอัตราภาษีศุลกากรไว้ อีกหลายประการ อีกทั้งจักรวรรดินิยมอีกหลายประเทศได้มีสิทธิพิเศษอื่น ๆ อีก อาทิ ได้สัมปทานป่าไม้ เหมืองแร่ การเดินเรือ ฯลฯ และมีอำนาจกับอิทธิพลในทางการเมืองเหนือประเทศไทย

เมื่อปรีดีได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลพระยาพหลฯ แล้ว พระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรี จึงมอบหน้าที่ให้ปรีดีเป็นผู้ปฏิบัติการเพื่อเจรจาสนธิสัญญาฉบับใหม่กับนานาประเทศเพื่อให้สยามมีเอกราชและอธิปไตยโดยสมบูรณ์ ปรีดีจึงใช้ยุทธวิธีบอกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศจักรวรรดินิยมต่าง ๆ นั้น และได้ยื่นร่างสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่สยามได้เอกราชและอธิปไตยโดยสมบูรณ์นั้นแก่ประเทศจักรวรรดินิยมพิจารณา ปรีดีได้ใช้ความอุตสาหะพยายามเจรจาโดยอาศัยหลัก 'ดุลยภาพแห่งอำนาจ' ซึ่งทำให้จักรวรรดินิยมแต่ละประเทศนั้น ๆ ยอมทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่สยามได้

เอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ ในที่สุด จักรวรรดินิยมทุกประเทศก็ได้ยอมทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่สยามได้เอกราชอธิปไตยโดยสมบูรณ์ ทั้งเอกราชในทางการเมือง ในทางศาล และในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

๒. ได้เจรจากับรัฐบาลอังกฤษให้โอนดินแดนของสยามส่วนหนึ่งที่อังกฤษได้ไปจากสยามตามสนธิสัญญาฉบับปักปันเขตแดนระหว่างกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๖๘ (สมัยรัชกาลที่ ๔) ที่ปากน้ำจันทน์ ระหว่างจังหวัดระนองกับวิคตอเรียพอยท์ของอังกฤษซึ่งมีดินนอกทางฝั่งไทย และอีกแห่งหนึ่งที่มีดินแดนริมฝั่งไทยด้านริมแม่น้ำสาย จังหวัดเชียงราย รัฐบาลอังกฤษได้ตกลงยินยอมให้ดินแดนที่งอกที่ฝั่งไทยนั้น เป็นดินแดนของไทย..."

ข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้ คือประวัติศาสตร์สังเขปเกี่ยวกับอำนาจพิเศษของจักรวรรดินิยมที่มีอยู่เหนือสยามตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงต้นสงครามโลกครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๙๑๔) ซึ่งสรุปได้ว่า ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๘ (ค.ศ. ๑๘๕๕) ซึ่งเป็นสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงต้นสงครามโลกครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๙๑๔) นั้น ประเทศจักรวรรดินิยมหลายประเทศบังคับรัฐบาลสยามโดยตรงและโดยปริยายให้จำต้องทำ "สัญญาไม่เสมอภาค" (Unequal Treaties) ที่ยอมให้ประเทศจักรวรรดินิยมเหล่านั้นมีอำนาจเหนือสยามในทางการเมือง การเศรษฐกิจ การศาล ฯลฯ หลายประการ ดังได้กล่าวมาแล้ว

นายปรีดีในประเทศอิตาลี
ระหว่างการเจรจาขอแก้ไข
สนธิสัญญา
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘

“ยิ่งกว่านั้น คนไทยที่เคยอยู่หรือเคยรับราชการในจังหวัดริมแม่น้ำโขงสมัยก่อน พ.ศ. ๒๔๕๐ (ก่อนสนธิสัญญาใหม่ พ.ศ. ๒๔๕๐ ซึ่งรัฐบาลคณะราษฎรได้ทำกับหลายประเทศที่จะพูดถึงในตอนต่อไป) ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ และมีความทรงจำได้ดี คงจะระลึกได้ว่า แม่น้ำโขงเป็นส่วนหนึ่งของประเทศสยามก็ดี แต่สยามไม่มีอธิปไตยที่จะตั้งด่านศุลกากรในท้องที่ภายในเขต ๒๕ กิโลเมตรจากฝั่งขวาแม่น้ำโขงบริเวณนั้นจึงมีสินค้าจากอินโดจีนฝรั่งเศสเข้ามาขายได้อย่างเสรี โดยไม่ต้องเสียภาษีศุลกากร ทั้งนี้เป็นไปตามสนธิสัญญาไม่เสมอภาคที่สยามจำต้องทำไว้กับฝรั่งเศส เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖)

อีกประการหนึ่ง แม้วอังกฤษและฝรั่งเศสมิได้ตั้งเจ้าหน้าที่ไปปกครองสยามตั้งอาณานิคมของเขากก็ตาม แต่เขาก็มีข้อตกลงโดยตรงกับสยามให้สยามจำต้องจ้างคนสัญชาติจักรวรรดินิยมเป็นที่ปรึกษา แต่มีไซท์ที่ปรึกษาที่ให้ความเห็นตามธรรมดา หากเป็นที่ปรึกษานิดมีอำนาจเหนือราชการไทย เช่น กรณีที่ปรีดีได้กล่าวไว้แล้วถึงที่ปรึกษาชาวยุโรปที่สยามจ้างมาประจำศาลต่างประเทศและศาลคดีต่างประเทศนั้น

นอกจากสยามจำต้องทำสัญญาโดยตรงกับอังกฤษและฝรั่งเศสเพื่อจ้างที่ปรึกษาที่มีอำนาจพิเศษดังกล่าวแล้ว สยามก็ยังคงจ้างที่ปรึกษา

ชนิดที่มีอิทธิพล (influence) ทั้งนี้สืบมาจากสยามถูกคุกคามที่จะตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษและฝรั่งเศสตามข้อตกลงระหว่างสองประเทศนั้น ฉบับ ค.ศ. ๑๘๕๖ ฉะนั้นรัฐบาลสยามจึงต้องมี ‘ความเข้าใจต่อกัน’ (understanding) ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรโดยตรงกับอังกฤษและฝรั่งเศส หากต้องปฏิบัติเพื่อมิให้กระทบผลประโยชน์ของประเทศทั้งสองในทางการเมืองและเศรษฐกิจ ในกรณีนั้น รัฐบาลสยามจึงต้องจ้างคนอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นที่ปรึกษาที่มีอิทธิพลเกี่ยวกับราชการส่วนที่ประเทศนั้น ๆ มีผลประโยชน์ อาทิ การคลัง (finance) รวมทั้งการธนาคาร ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญทางเศรษฐกิจ สยามจำต้องจ้างชาวอังกฤษเป็น ‘ที่ปรึกษาการคลังของรัฐบาลสยาม’ (Financial Adviser to the Government of Siam) ซึ่งมีฐานะสูงกว่าที่ปรึกษากระทรวงที่ขึ้นต่อเสนาบดีกระทรวงนั้น ๆ แต่ที่ปรึกษาของรัฐบาลสยามมีฐานะถวายความเห็นตรงต่อพระมหากษัตริย์ได้ เพราะตามระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทรงเป็นประมุขของรัฐและพระประมุขของรัฐบาล” (ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์ หน้า ๑๐๖-๑๐๘)

อย่างไรก็ดี เราควรจะได้ทราบด้วยว่าก่อนที่ ท่านปรีดี พนมยงค์ จะได้เจรจาเพื่อแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับนานาประเทศนั้น มีประเทศใดบ้างที่หมดอำนาจพิเศษเหนือสยามระหว่าง

สงครามโลกครั้งที่ ๑ และยังมีอำนาจพิเศษเหนือสยามภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑

“ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ นั้น ๓ จักรวรรดิ (empire) หมดอำนาจพิเศษเหนือสยามดังต่อไปนี้

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ (ค.ศ. ๑๙๑๗) สยามประกาศสงครามต่อจักรวรรดิเยอรมนี และต่อจักรวรรดิออสเตรียและฮังการี ฉะนั้นสนธิสัญญาและข้อตกลงทุกฉบับระหว่างสยามกับประเทศทั้งสองจึงสิ้นสุดลงตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ

ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ นั้นเอง จักรวรรดิรัสเซียที่เคยมีอำนาจพิเศษเหนือสยามนั้น ได้มีการอภิวัฒน์สองครั้ง คือ ครั้งแรกในเดือนกุมภาพันธ์เป็นการอภิวัฒน์ ‘ประชาธิปไตยเจ้าสมบัติ’ (Bourgeois Democratic Revolution) ซึ่งพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ ๒ ต้องสละราชสมบัติ แต่ไม่ทันที่รัฐบาลสยามจะตกลงรับรองรัฐบาลใหม่หรือไม่ก็เกิดการอภิวัฒน์ใหญ่แห่งเดือนตุลาคม (October Revolution) ตามปฏิทินแห่งรัสเซีย (ซึ่งตรงกับวันที่ ๗ พฤศจิกายน แห่งปฏิทินเกรโกเรียนที่ใช้ในหลายประเทศปัจจุบันนี้) ที่เปลี่ยนระบบเก่าโดยสิ้นเชิง โดยสถาปนาระบบโซเวียตขึ้นมาแทนที่ซึ่งพัฒนาเป็น “สหภาพโซเวียต” รัฐบาลสยามไม่รับรอง ‘รัฐ’ (state) และ ‘รัฐบาล’ (government) ใหม่ของรัสเซีย ฉะนั้น สนธิสัญญาและข้อตกลงใด ๆ ที่สยามทำไว้กับจักรวรรดิรัสเซียจึงสิ้นสุดไป

-ประเทศจักรวรรดินิยมที่ยังมีอำนาจพิเศษเหนือสยามภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ คือ ๑. อังกฤษ ๒. ฝรั่งเศส ๓. สหรัฐอเมริกา ๔. อิตาลี ๕. ญี่ปุ่น ๖. เนเธอร์แลนด์ ๗. เบลเยียม ๘. เดนมาร์ก ๙. สวีเดน ๑๐. นอร์เว ๑๑. สเปน ๑๒. โปรตุเกส”

ทั้งหมดนี้ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้เขียนสรรเสริญรัฐบาลไทยสมัยสมบูรณาญา สมัยรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ไว้แล้วว่า ได้พยายามหาทางแก้ไขสนธิสัญญาที่ถูกผูกมัดกับประเทศเหล่านั้นตลอดเวลา

ยังมีเอกสารอีกเล่มหนึ่ง คือ หนังสือ *ประวัติการทูตของไทย* ซึ่งข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศได้จัดพิมพ์ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้พรรณนา

โดยสังเขปถึงประวัติความสัมพันธ์ทางการทูตของไทยกับนานาประเทศตั้งแต่สมัยโบราณจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๖ (ค.ศ. ๑๙๔๓) ส่วนหนึ่งได้กล่าวตามหลักฐานความเป็นจริงว่า การเจรจาสนธิสัญญากับนานาประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๖ นั้น สยามยังไม่ได้เอกราชโดยสมบูรณ์ แต่สยามได้เอกราชโดยสมบูรณ์ในการเจรจาสนธิสัญญาใหม่ภายหลังที่สยามได้มีระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญแล้ว และได้ระบุปัดล้างไว้ ซึ่งตรงกับช่วงที่ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

เพื่อให้ได้ทราบข้อความข้างต้นชัดเจนขึ้น ขอนำข้อความในหน้า ๕๕-๕๖ ในหัวเรื่อง การแก้ไขสนธิสัญญากับนานาชาติ พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๔๖๙ (ค.ศ. ๑๙๑๙-๑๙๒๖) และเอกราชสมบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๒-๑๙๓๗) หน้า ๕๙-๖๒ ในหนังสือ *ประวัติการทูตของไทย* มาไว้ดังนี้

“การแก้ไขสนธิสัญญากับนานาชาติ พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๔๖๙ (ค.ศ. ๑๙๑๙-๑๙๒๖)

ประเทศไทยได้จัดระเบียบการปกครองภายในประเทศตามแผนปัจจุบันแล้ว มูลเหตุที่ได้เกิดมีระบบสภาพนอกอาณาเขตขึ้นในประเทศไทยก็ย่อมหมดสิ้นไป ฉะนั้น ถ้าจะพูดกันโดยความเป็นธรรมแล้ว นานาชาติที่เกี่ยวข้องก็ควรยอมเลิกสภาพนอกอาณาเขตเสีย

สภาพนอกอาณาเขตมีอุปสรรคใหญ่อยู่ ๒ ประการ คือ ๑. อำนาจศาลกงสุล และ ๒. การจำกัดอัตราศุลกากรเป็นการตายตัว เช่น อัตราศุลกากรสินค้าขาเข้า ไทยจะเก็บเกินอัตราร้อยละ ๓ ของราคาไม่ได้ ซึ่งเป็นอัตราต่ำมากที่สุด เพราะในขณะนั้นตราบที่ซึ่งมีระบบสภาพนอกอาณาเขตอยู่เหมือนกัน ก็ได้รับความยินยอมให้เก็บร้อยละ ๑๑

ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า สนธิสัญญาที่ตั้งสภาพนอกอาณาเขตขึ้นนั้น มีข้อบัญญัติไว้ว่าจะแก้ไขเพิ่มเติมได้ก็ด้วยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย คือ จะบอกเลิกไม่ได้ ประเทศไทยจึงต้องทำการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญากับทุกประเทศที่เกี่ยวข้อง และได้เริ่มการขอเจรจาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๒ (ค.ศ. ๑๙๑๙) แต่การเจรจากินเวลาหลายปี จึงเป็นที่ตกลงกันได้ เพราะเมื่อเป็นเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ซึ่งชาติต่างประเทศมีอยู่แล้ว การที่จะยอมสละผลประโยชน์นั้นก็มีไม่ง่าย และผลที่

นายปรีดี ท่านผู้หญิงพูนศุข
บนเรือสินค้า ระหว่างเดินทางไป
ไปเจรจากับต่างประเทศ

ตกลงกันก็เป็นการประนีประนอมกันเป็นธรรมดา

หลักในสนธิสัญญาที่แก้ไขใหม่นั้น มีอยู่ว่า

๑. ในเรื่องอำนาจศาลกงสุล ให้ยกเลิกอำนาจศาลกงสุลเสีย โดยให้คนชาติแห่งต่างประเทศคู่สัญญาขึ้นศาลไทย แต่มีเงื่อนไขว่าจะประกาศและใช้ประมวลกฎหมายครบถ้วนแล้ว และต่อไปอีก ๕ ปี ถ้าพนักงานทูตหรือกงสุลเห็นสมควรเพิกถอนคดีที่คนชาติของตนเป็นจำเลยไปพิจารณาพิพากษาเสียเอง เพื่อประโยชน์แก่ความยุติธรรม ก็ถอนคดีไปได้ แต่จะถอนไปจากศาลฎีกาไม่ได้ และ ๒. ในเรื่องพิกัดอัตราศาลการไทยมีอิสรภาพในการตั้งพิกัดอัตราศาลการ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เช่น สนธิสัญญาพาณิชย์และการเดินเรือกับอังกฤษ จำกัดไว้ว่า ภายในระยะเวลา ๑๐ ปี ไทยจะไม่เก็บศาลการตายดิบ ตายเย็บผ้า ผ้าและสรรพสิ่งอื่น ๆ ที่ทำด้วยฝ้าย เหล็ก เหล็กกล้า และสิ่งต่าง ๆ ที่ทำด้วยเหล็ก หรือ เหล็กกล้า กับทั้งเครื่องจักรและส่วนของเครื่องจักร ในอัตราสูงกว่าร้อยละ ๕ ของราคา

สนธิสัญญาที่แก้ไขในครั้งนั้น มีดังต่อไปนี้

๑. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๔๖๓ (ค.ศ. ๑๙๒๐)
๒. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๖๖ (ค.ศ. ๑๙๒๓)

๓. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๖๗ (ค.ศ. ๑๙๒๔)

๔. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับเนเธอร์แลนด์ พ.ศ. ๒๔๖๘ (ค.ศ. ๑๙๒๕)

๕. สนธิสัญญาทั่วไปว่าด้วยทางไมตรีกับประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๖๘ (ค.ศ. ๑๙๒๕)

๖. สนธิสัญญาทางพาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๖๘ (ค.ศ. ๑๙๒๕)

๗. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศสเปน พ.ศ. ๒๔๖๘ (ค.ศ. ๑๙๒๕)

๘. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศโปรตุเกส พ.ศ. ๒๔๖๘ (ค.ศ. ๑๙๒๕)

๙. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศเดนมาร์ก พ.ศ. ๒๔๖๘ (ค.ศ. ๑๙๒๕)

๑๐. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศสวีเดน พ.ศ. ๒๔๖๘ (ค.ศ. ๑๙๒๕)

๑๑. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศอิตาลี พ.ศ. ๒๔๖๘ (ค.ศ. ๑๙๒๖)

๑๒. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และ

การเดินทางเรือกับสหภาพเศรษฐกิจ เบลโก-ลักเซมเบิร์ก พ.ศ. ๒๔๖๙ (ค.ศ. ๑๙๒๖)

๑๓. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินทางเรือกับประเทศนอร์เวย์ พ.ศ. ๒๔๖๙ (ค.ศ. ๑๙๒๖)

เอกราชสมบูรณ์

๑. พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๒-๑๙๓๗)

ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๙๓๒) ประเทศไทยได้เปลี่ยนระบอบการปกครองจากแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นแบบรัฐธรรมนูญ และในหลัก ๖ ประการ (ของคณะราษฎร) ที่ตั้งขึ้นเป็นหลักมูลนโยบาย ก็มีหลักเอกราชเป็นหลักที่ ๑ คือ จะต้องจัดการเอาอำนาจอธิปไตยกลับคืนมาให้ได้เต็มที่ และจะต้องปลดปล่อยข้อผูกพันอันเป็นอุปสรรคต่อทางก้าวหน้าของชาติ

อุปสรรคเช่นว่านี้ได้แก่ ๑. ความไม่สมบูรณ์ในอำนาจอธิปไตยของไทยบางประการ ซึ่งมีอยู่ชั่วคราว ๒. ข้อผูกมัดที่ไม่เสมอภาคบางประการ และ ๓. ข้อถ้อยที่ถ้อยผูกพันบางประการ ซึ่งมีผลจำกัดเสรีภาพของไทยในการวางนโยบายแห่งชาติเกินสมควรไป

๑. ในเรื่องอำนาจศาล ประเทศส่วนมากยังมีสิทธิถอนคดีที่คนชาติของเขาเป็นจำเลยไปจากศาลไทย นอกจากศาลฎีกา เพื่อเอาไปพิจารณาพิพากษาในศาลกงสุลได้ ทั้งนี้จนกว่าจะได้ประกาศและใช้ประมวลกฎหมายครบถ้วนแล้ว และต่อไปอีกห้าปี และในเรื่องพิกัตอัตราศุลกากรก็มีข้อจำกัดการเก็บอากรสินค้านำเข้าบางอย่าง เช่น ฝ้าย และวัตถุทำด้วยฝ้าย เหล็ก กับวัตถุทำด้วยเหล็ก รถยนต์ เครื่องจักร หมวก นมขี้ผึ้ง และเหล้า ทั้งนี้กำหนด ๑๐ ปี ซึ่งจะสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ (ค.ศ. ๑๙๓๖)

๒. ไทยถูกผูกมัดฝ่ายเดียวในเรื่อง ก. การคืนอากรกระสอบป่าน ข. สิทธิเก็บศุลกากรในเขต ๒๕ กิโลเมตรทางชายแดนแม่น้ำโขง ค. การให้ผลปฏิบัติอย่างคนชาติพื้นเมืองในเรื่องอสังหาริมทรัพย์ และ ง. การยอมรับสัญชาติต่างประเทศของคนบางประเภท ซึ่งเกิดในประเทศไทย และ

๓. ไทยตั้งการผูกขาด หรือเรียกเกณฑ์เพื่อการทหารไม่ได้

ประเทศไทยในระบอบรัฐธรรมนูญได้รับจัดการออกประมวลกฎหมายให้ครบถ้วน คือ ได้ออกประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และบรรพ ๖ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาล ซึ่งได้ประกาศและใช้เป็นอันครบถ้วนใน พ.ศ. ๒๔๗๘ (ค.ศ. ๑๙๓๕) ฉะนั้นสิทธิถอนคดีจะสิ้นสุดลงก็ต่อในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ (ค.ศ. ๑๙๔๐)

เพื่อปลดปล่อยอุปสรรคดังกล่าวแล้วข้างต้นรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญได้ดำเนินการเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่กับนานาประเทศ เพื่อให้สนธิสัญญาใหม่เป็นแบบเดียวกับที่อารยประเทศทำต่อกัน คือ แบบสนธิสัญญาเสมอภาค โดยถือหลักการถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติต่อกัน หลักความเป็นธรรม และหลักคุณประโยชน์แก่กันและกันเป็นเกณฑ์ กล่าวคือให้ผลปฏิบัติอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่งในเรื่องการพาณิชย์และการเดินทางเรือ และให้ผลปฏิบัติอย่างชาติพื้นเมืองในเรื่องภาษีอากร สนธิสัญญาเหล่านี้มีกำหนดอายุ ๕ ปี และต่อจากนั้นก็บอกเลิกได้ เพื่อว่าถ้ามีข้อความใดยังไม่สะดวกในทางปฏิบัติ จะได้ทำการแก้ไขใหม่ได้

สนธิสัญญาที่ทำกันใหม่นั้น มีดังต่อไปนี้

๑. สนธิสัญญาทางไมตรี และพาณิชย์กับสวิส พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๒. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินทางเรือกับสหภาพเศรษฐกิจ เบลโก-ลักเซมเบิร์ก พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๓. อนุสัญญาการตั้งถิ่นฐานกับประเทศเบลเยียม พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๔. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินทางเรือกับประเทศเดนมาร์ก พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๕. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินทางเรือกับประเทศสวีเดน พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๖. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินทางเรือกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๗. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินทางเรือกับประเทศนอร์เวย์ พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

Signature du traité d'amitié entre le SIAM et les U.S.A., le 10 octobre 1937.

Signature du traité d'amitié entre le Siam et la Grande-Bretagne, le 23 octobre 1937.

Signature du traité d'amitié siamo-japonais, le 8 novembre 1937.

Signature du traité d'amitié siamo-italien, le 3 décembre 1937.

Signature du traité d'amitié franco-siamois, le 8 décembre 1937.

Signature du traité d'amitié siamo-allemand, le 30 décembre 1937.

รูปชุดนี้ นายปรีดีเป็นผู้จัดวางภาพเองเพื่อแสดงถึงการลงนามยกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคกับประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ บนชาย ระหว่างสยามและสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ บนขวา ระหว่างสยามและสหราชอาณาจักร วันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ กลางซ้าย ระหว่างสยามและญี่ปุ่น วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ กลางขวา ระหว่างสยามและอิตาลี วันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ ล่างซ้าย ระหว่างสยามและฝรั่งเศส ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ ล่างขวา ระหว่างสยามและเยอรมนี ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

๘. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๙. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศอิตาลี พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๑๐. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๑๑. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๑๒. ข้อตกลงพาณิชย์และศุลกากรกับประเทศฝรั่งเศส เกี่ยวกับอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๑๓. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศเยอรมนี พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๑๔. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับเนเธอร์แลนด์ พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๑๕. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศโปรตุเกส พ.ศ. ๒๔๘๑ (ค.ศ. ๑๙๓๘)

โดยสนธิสัญญาเหล่านี้ ประเทศไทยได้รับอิสรภาพในเรื่องอำนาจศาลและการภาษีอากรกลับคืนมาโดยเต็มที่ ศาลยุติธรรมของไทยชำระชาวต่างประเทศได้เหมือนกับคนไทย ส่วนศุลกากรและภาษีอากรอย่างอื่นก็เก็บได้ตามที่เห็นสมควร อนึ่ง จะเรียกเกณฑ์เพื่อการทหารและตั้งการผูกขาดก็ได้ จะเอาบุคคลทั้งปวงที่เกิดในประเทศไทยไว้เป็นคนชาติไทยก็ได้ และจะสงวนที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดินที่ยังไม่มีเจ้าของไว้ให้แก่คนชาติไทยก็ได้ ประเทศไทยกลับเป็นเอกราชโดยสมบูรณ์แล้ว”

ความจริงแล้วการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคกับนานาประเทศทั้งในสมัยสมบูรณาญา มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๐ นี้ ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ อีกหลายประการที่น่าจะรวบรวมเป็นเล่มต่างหาก เช่น พิธีสารต่าง ๆ ของแต่ละประเทศ รวมทั้งบางประเทศได้อนุญาตให้แก้ไขทั้ง ๆ ที่สนธิสัญญาเดิมยังไม่หมดอายุ เป็นต้น นอกจากนี้ที่ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้เขียนไว้ในชีวประวัติย่อของท่านเองแล้ว ยังมีจากเอกสารอื่น ๆ อีกไม่น้อยที่เสริมให้กิจกรรมด้านนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปอีก อย่างไรก็ตามก็มีข้อเขียนในหนังสือชีวประวัติตอนหนึ่งที่จะละเว้นเสียมิได้ในการนำมาเสริมต่อไว้ ณ ที่นี้ คือส่วนที่เกี่ยวกับอดีตเสนาบดีสองพระองค์ และพระยาภิรมย์ภักดี (หน้า ๑๓๕-๑๓๙) ดังนี้

“ปรีดีขอถวายพระเกียรติแต่สมเด็จพระมหาพรยาเทววงศ์วโรปการ และกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ อดีตเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ สมัยรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ซึ่งทรงมีวิริยะอุตสาหะแก้ไขสนธิสัญญากับนานาประเทศระหว่างเวลาเจ็ดปี (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๔๖๙) อันเป็นผลให้นานาประเทศลดหย่อนผ่อนอำนาจและสิทธิพิเศษหลายประการที่มีอยู่เหนือสยาม และปรีดีขอความเป็นธรรมให้แก่พระยาภิรมย์ภักดีคนแรก ซึ่งมีนามว่า ‘เวสเตนการ์ด’ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ

คำบอกเล่า (Hearsay) เรื่อง ดร. แซร์ เป็นผู้แก้ไขสนธิสัญญาเลิกสิทธินอกอาณาเขตของนานาประเทศเหนือสยาม

ภายหลังรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ (ค.ศ. ๑๙๔๗) ปรีดีต้องลี้ภัยจากประเทศไทยไปอาศัยอยู่

ในต่างประเทศเป็นเวลา ๓๖ ปีนั้น ได้มีบุคคลโฆษณาในสถานศึกษาและในหลายวงการว่า ดร. แซร์ ซึ่งได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระยาภิรมย์ภักดี เป็นผู้มิชอบคุณสำคัญแก่ชาติไทยในการแก้ไขสนธิสัญญาเลิกสิทธินอกอาณาเขตที่นานาประเทศมีอยู่เหนือประเทศนั้นให้หมดสิ้นไป ผู้สอนบางสถาบันได้ชักจูงให้นักเรียนรำลึกถึงบุญคุณของท่านเจ้าคุณคนนั้น

ปรีดีขอชี้แจงว่า ปรีดีมิมีตรากาพันเดียวกับ ดร. แซร์ ตั้งแต่ปรีดีพบท่านที่กรุงวอชิงตัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ คือปรีดีได้ไปพบ มร. คอเคลล์ ฮัล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ส.ร.อ. (เรียกชื่อตำแหน่งเป็นภาษาอังกฤษว่า “Secretary of State”) เพื่อขอทบทวนถึงความปรารถนาของรัฐบาลสยามที่จะทำสนธิสัญญาใหม่ เพื่อยกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาค รมต. ว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันจึงมอบให้ ดร. แซร์ ขณะนั้นเป็น ‘ผู้ช่วยปลัดกระทรวงการต่างประเทศ’ เป็นผู้ติดต่อกับปรีดีถึงหลักการในการเจรจานั้น ดร. แซร์ ได้รับข้อเสนอของปรีดีที่ขอให้ ส.ร.อ. ยอมตกลงทำสนธิสัญญาฉบับที่ทำไว้กับ ส.ร.อ. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ รายละเอียดปรากฏในโทรเลขของปรีดี ส่งจากวอชิงตันรายงานพระยาพลหข นายกรัฐมนตรี ปรีดีจึงขอให้ท่านผู้ปรารถนาจะสังเกตว่าถ้าสยามได้เอกราชสมบูรณ์แล้วตามสนธิสัญญากับ ส.ร.อ. ฉบับ พ.ศ. ๒๔๖๓ ดร. แซร์ ก็คงปฏิเสธข้อเสนอของปรีดี แต่ท่านได้รับข้อเสนอของปรีดีไว้พิจารณาด้วยดี พร้อมทั้งให้คำแนะนำบางประการ ปรีดีจึงขอชี้แจงต่อท่านที่ปรารถนาจะดังต่อไปนี้

๑. ที่ปรึกษาชาวอเมริกันซึ่งเป็นที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศได้รับพระราชทานสัญญาบัตร ‘พระยาภิรมย์ภักดี’ นั้นมีสองคน คือ

(ก) คนแรกชื่อ ‘Westengard’ (เวสเตนการ์ด) ได้เข้ามารับราชการในรัชกาลที่ ๕ และรับราชการต่อมาในรัชกาลที่ ๖ จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ (ค.ศ. ๑๙๒๒) จึงกราบถวายบังคมลาออกจากราชการกลับไป ส.ร.อ.

ท่านผู้นี้ได้มีความชอบในราชการในฐานะที่ท่านรับราชการนานและในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ ท่านก็ได้ช่วยให้คำปรึกษาแก่รัฐบาลสยามในการประกาศสงครามกับจักรวรรดิเยอรมนีและ

จักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี ตลอดจนวิธีการยึดทรัพย์สินเขลยรวมทั้งการยึดเรือเดินทะเลของจักรวรรดิทั้งสองที่ได้หลบเข้ามาจอดอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนที่สยามประกาศสงครามกับจักรวรรดิทั้งสองดังกล่าวนั้น ท่านผู้นี้มีความรู้ในกฎหมายระหว่างประเทศอย่างลึกซึ้ง เช่น ท่านได้แต่งเรื่องกฎหมายทะเลลงพิมพ์ในนิตยสารชื่อ *สมุทसार* ซึ่งรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดให้มีขึ้น (ในขณะที่ปรีดีเป็นนักเรียนกฎหมายที่กระทรวงยุติธรรม ก็ได้ศึกษาบทความเรื่องกฎหมายทะเลของท่านผู้นั้น) เมื่อเสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๑ แล้ว ท่านก็ได้ช่วยสมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาฉบับ ส.ร.อ. ฉบับ พ.ศ. ๒๔๖๓ (ค.ศ. ๑๙๒๐) และได้ช่วยกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ (พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์) รักษาการแทนเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศในการเตรียมแก้ไขสนธิสัญญากับญี่ปุ่น

รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ‘พระยาภิธานไมตรี’ คนแรก ฉะนั้นถ้าจะถือว่าสนธิสัญญากับ ส.ร.อ. ฉบับ พ.ศ. ๒๔๖๓ (ค.ศ. ๑๙๒๐) เป็นตัวอย่างแห่งการที่จักรวรรดินิยมยกเลิกอำนาจและสิทธิพิเศษเหนือสยามแล้ว พระยาภิธานไมตรีคนแรก (มร. เวสเทินการ์ด) ก็มีความชอบในฐานะที่ปรึกษาเสนาบดี มิใช่ ดร. แשר ซึ่ง เป็นพระยาภิธานไมตรีคนที่ ๒ เพราะคนหลังนี้เพิ่งเข้ามารับราชการสยามเมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๓ (พ.ศ. ๒๔๖๖) ถึง ค.ศ. ๑๙๓๐ (พ.ศ. ๒๔๗๓) ดังปรากฏหลักฐานจากหนังสือสารานุกรม (Webster's Biographical Dictionary) หน้า ๑๓๑๘ ที่ถ่ายภาพลงพิมพ์ไว้ ดังต่อไปนี้

Sayf-al-Dawlah (sā'fōd-dou'la). 915?-967 A.D. Shiite sovereign in northern Syria; established himself in Aleppo (944); patron of learning. During his reign Aleppo reached its peak of culture and prosperity.

Sayre (dr), Francis Bowes. 1885- American lawyer and administrator, b. South Bethlehem, Pa.; A.B., Williams (1909), LL.B., Harvard (1912); m. (1st) Jessie Woodrow Wilson (1913; d. 1933), dau. of President Wilson, (2d) Elizabeth Evans Graves (1937); adviser to Siamese government (1923-30); U.S. asst. secretary of state (1933-39); U.S. high commissioner to Philippines (1939-42); deputy director (1943) and diplomatic adviser (from 1944) of foreign relief.

Sayre, Lewis Albert. 1820-1900. American surgeon; aided in organizing Bellevue Hospital Med. Coll. (1861), and professor of orthopedic surgery there (1861-98), the first such professor in U.S. Renowned as orthopedic surgeon; first American surgeon to perform a resection of the hip for hip-joint disease; developed original treatment of lateral curvature of the spine.

ฉะนั้น ปรีดีจึงขอให้ท่านที่มีใจเป็นธรรมโปรดให้ความเป็นธรรมแก่พระยาภิธานไมตรี

นายปรีดีและท่านผู้หญิง
พูนศุข พนมยงค์
ระหว่างการเดินทางไปแก้ไข
สนธิสัญญากับต่างประเทศ

คนที่ ๑ (เวสเทินการ์ด) ซึ่งเป็นผู้เบิกทางก่อนที่ ดร. แשר จะเข้ามารับราชการในสยาม

(๒) ปรีดีขอให้ท่านผู้มีใจเป็นธรรมโปรดถวายพระเกียรติแด่สมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการและกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ อดีตเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ สมัยรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗

ท่านที่มีใจเป็นธรรมเมื่อได้ทราบความจริงที่ปรีดีได้เสนอข้างต้นนั้นแล้วถึงความชอบของ มร. เวสเทินการ์ด ซึ่งเป็นพระยาภิธานไมตรีคนแรก ก็ขอให้ถวายพระเกียรติแด่สมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการซึ่งเป็นเสนาบดีการต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๙ จนกระทั่งสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ซึ่งเป็นประวัติการณ์ที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศเป็นเวลาถึง ๓๗ ปี ซึ่งทรงรอบรู้ในวิชาการระหว่างประเทศและทรงชำนาญการระหว่างประเทศเป็นเวลานานนั้นก็ย่อมจะมีความรู้ความชำนาญสูง หรือเหนือกว่า ดร. แשר มาก ส่วนกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ (พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์) ก็ได้ทรงมีความรู้ในวิชารัฐศาสตร์ทางการทูตและเคยเป็นอัครราชทูต อีกทั้งดำรงตำแหน่งปลัดทูตลงรองกระทรวงการต่างประเทศ และทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศสืบต่อสมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการ

ส่วน ดร. แשר นั้นได้ปริญญาตรีกฎหมายแห่งมหาวิทยาลัย Harvard ซึ่งมีชื่อเสียงก็จริง แต่เสนาบดีไทยทั้งสองพระองค์นั้นก็ทรงมีความรู้

ความชำนาญไม่น้อยกว่า ดร. แชร์ แต่ ดร. แชร์ อาจมีอิทธิพลในรัฐบาลอยู่บ้าง เพราะเป็นลูกเขย (ชามาตา) ของอดีตประธานาธิบดีวิลสัน แต่ใน ขณะที่รัฐบาลสยามจ้าง ดร. แชร์เป็นที่ปรึกษาใน ประธานาธิบดีวิลสันได้พ้นตำแหน่งไปแล้ว

อย่างไรก็ตามผู้มีใจเป็นธรรมไม่ควรยกให้ ดร. แชร์มีความชอบยิ่งกว่าเสนาบดีสองพระองค์ของสยามดังที่ปรีดีได้อ้างพระนามของพระองค์ไว้ข้างต้นนั้น เพราะเหตุดังต่อไปนี้

ข้อเท็จจริงปรากฏตามหลักฐานว่า เมื่อได้ ประกาศใช้สัญญาสันติภาพฉบับแวร์ไซส์และ ฉบับแซงต์-แยร์แมงฯ ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ (ค.ศ. ๑๙๑๙) แล้ว สมเด็จพระยาเทววงศ์ฯ เสนาบดีว่าการต่างประเทศสมัยนั้นก็ได้เจรจาทำสนธิสัญญาใหม่กับรัฐบาล ส.ร.อ. โดยไม่ชักช้า อันเป็นผล สำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๖๓ (ค.ศ. ๑๙๒๐) ก่อนที่ ดร. แชร์จะเดินทางเข้าไปรับราชการเป็นที่ปรึกษาของ รัฐบาลสยาม

เสรีจจากสนธิสัญญากับ ส.ร.อ. ฉบับนั้น สมเด็จฯ ก็ได้ทรงเริ่มเจรจากับรัฐบาลญี่ปุ่นไปได้ มากแล้ว พระองค์ก็สิ้นพระชนม์ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ครั้นแล้วพระองค์เจ้าไตรทศ (ต่อมา ทรงพระอิสริยยศ 'กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย') ได้ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีว่าการต่างประเทศสืบต่อมา พระองค์ก็ได้ทรงเจรจาสนธิสัญญาใหม่กับญี่ปุ่น จนลงพระนามได้ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

ส่วนสนธิสัญญากับประเทศอื่น ๆ ที่ทำไว้ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ นั้น กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย ทรงอำนาจการรับผิดชอบในฐานะเสนาบดี ดร. แชร์มีความดีความชอบ เพียงในฐานะที่ปรึกษา"

๓. เรื่องอื่น ๆ ภายหลังจากนั้น

การดำเนินกิจกรรมด้านการต่างประเทศ ของท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นที่ทราบกันดีว่า มิใช่ มีแต่ในราชการกระทรวงการต่างประเทศเท่านั้น มีอีกหลายเรื่องที่เป็นความปรารถนาของ ประเทศชาติ ของคนไทยทั้งชาติ อาทิ การเสียด ชีวิตดำเนินกิจการได้ดินต่อสู้กับชาติที่เข้ามายึด ครองประเทศ จนเป็นที่ยอมรับกันไปทั่วโลกและ ทำให้ประเทศไทยพ้นภาวะความเป็นประเทศที่แพ้ สงคราม รวมทั้งช่วยให้คนไทยด้วยกันพ้นภาวะ

อาชญากรรมสงครามเช่นประเทศอื่น ๆ แต่เรื่องนี้ ท่านผู้อ่านคงได้ทราบจากอีกบทหนึ่งต่างหากใน หนังสือเล่มนี้แล้ว

อย่างไรก็ดี ยังมีกิจกรรมด้านต่างประเทศ เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงอีกด้วย จะ เรียกว่าเป็นนโยบายของท่านก็ได้ แม้ไว้ในเวลานั้น เกือบจะพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ทางการเมืองใด ๆ แล้วก็ตาม ทั้งนี้ขอนำเสนอหนึ่งในปาฐกถาของ นายวงศ์ พลนิกร อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศ ซึ่งแสดง ณ หอประชุมมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๑ มาให้ทราบถึงนโยบายและการดำเนินงานของ ท่านอาจารย์ปรีดีในเรื่องนี้ ดังต่อไปนี้

"บทบาทของท่านปรีดี พนมยงค์ เกี่ยวกับการ ต่อสู้เพื่อเอกราชและอิสรภาพของประเทศใน อินโดจีน"

ในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ จะยุติลง ปรากฏว่าได้มีการเคลื่อนไหวของบรรดาผู้นำทาง การเมืองและประชาชนที่รักความเป็นเอกราช และอิสรภาพในบรรดาประเทศเมืองขึ้นในเอเชีย และที่อื่นทั่วโลก เพื่อให้ได้มาซึ่งอิสรภาพหลุดพ้น จากการเป็นเมืองขึ้นของบรรดาประเทศล่าเมืองขึ้น ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งทุกประเทศ เป็นเมืองขึ้นนอกจากประเทศไทย ได้มีการเคลื่อนไหว เพื่อความเป็นเอกราชและอิสรภาพหลุดพ้น จากการเป็นเมืองขึ้นเช่นเดียวกัน ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ติดตามอย่างใกล้ชิดและติดตามความ เคลื่อนไหวนั้นตลอดมา โดยการติดต่อส่วนตัว กับผู้นำทางการเมืองของประเทศเมืองขึ้นเหล่านั้น และส่งผู้แทนไปร่วมประชุมเพื่อติดตามความ เคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่จัดขึ้น และผู้นำทางการเมือง ของประเทศเมืองขึ้นเหล่านั้นต่างก็มองเห็นคุณค่า ของประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเอกราชประเทศ เดียวในภูมิภาคแถบนี้ และตัวท่านปรีดี พนมยงค์ ในการที่จะต่อสู้ให้ได้มาซึ่งเอกราชและอิสรภาพ การประชุมเคลื่อนไหวของผู้นำทางการเมืองได้มี ขึ้นหลายแห่งในรูปแบบและภายใต้ชื่อแตกต่างกัน เช่น ปี ค.ศ. ๑๙๔๖ อุอองซาน ผู้นำทางการเมือง พม่า เสนอให้มีการประชุมระหว่างประเทศในเอเชีย เพื่อพิจารณาหาทางดำเนินการให้บรรดาประเทศ เมืองขึ้นในเอเชียได้บรรลุถึงอิสรภาพโดยเร็วที่สุด

ในหลวงรัชกาลที่ ๘
ทรงรับการเคารพจากกองทัพ
สัมพันธมิตรที่สวนสนามผ่าน
ที่ประทับ ภายหลังจากสงครามโลก
ครั้งที่ ๒ ยุติ

ต่อมา ผู้นำทางการเมืองอินโดนีเซีย โซร์จาโน่ สจาห์ร์วี ได้เสนอให้กลุ่มประเทศในเอเชียได้รวมกลุ่มเพื่อป้องกันไม่ให้บรรดาประเทศในภูมิภาคนี้ ตกไปร่วมอยู่ในการขัดแย้งประเทศมหาอำนาจ ในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ บัณฑิต เนห์รู ผู้นำทางการเมืองของอินเดีย ได้จัดให้มีการประชุมในเอเชียขึ้นที่ กรุงเดลี และต่อมาก็ได้มีการประชุมพบปะระหว่าง ผู้นำทางการเมืองของประเทศเมืองขึ้นในภูมิภาคนี้หลายครั้ง วัตถุประสงค์สำคัญของการประชุม และการเคลื่อนไหวก็คือ ผนึกกำลังกันเพื่อต่อสู้ ให้ได้มาซึ่งเอกราชและอิสรภาพ หลุดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นนั่นเอง

ในประเทศไทย ราวเดือนกรกฎาคม ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๔๗) ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้สนับสนุน ให้มีการประชุมขึ้นที่กรุงเทพฯ ได้มีผู้นำทางการเมืองในภูมิภาคนี้ เช่น ลาว กัมพูชา และอินโดนีเซีย ฯลฯ มาร่วมประชุม และเมื่อเสร็จการประชุมแล้ว ก็ได้ออกปฏิญญากรุงเทพฯ ๑๙๔๗ สาระสำคัญของการตกลงกันก็คือ จะผนึกกำลังเพื่อ ต่อสู้การกลับคืนมาของเหล่าเมืองขึ้น และ ต่อมาเมื่อเดือนกันยายนปีเดียวกัน ผู้นำทางการเมืองของประเทศเหล่านั้นก็ได้มาประชุมกันที่ กรุงเทพฯ อีกครั้ง และได้ก่อตั้งสันนิบาตเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia League) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการที่จะร่วมมือประสานงาน และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันในระหว่างประเทศ ภูมิภาคนี้ ซึ่งจะนำไปสู่สันติภาพในภูมิภาคนี้

สันนิบาตมีคำขวัญว่า Unity In Southeast Asia ซึ่งวัตถุประสงค์อันแท้จริงก็คือ การผนึกกำลังกัน เพื่อต่อต้านการกลับคืนมาของลัทธิอาณานิคม นับว่าเป็นครั้งแรกของการพยายามรวมกลุ่มของ ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งประเทศไทย ได้มีบทบาทเข้าไปร่วมอยู่ด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดาย เนื่องจากต่อมาก็คือเป็นเวลาเพียงเล็กน้อย ได้มีการ เปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นในประเทศ เกิด รัฐประหารขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๙๐ ผู้ขึ้นมาปกครอง ประเทศไทยโดยรัฐประหารในครั้งนั้น ได้นำเรื่อง การก่อตั้งสันนิบาตนี้เป็นเรื่องทำลายล้างท่านปรีดี และผู้สนับสนุน โดยเสกสรรปั้นเรื่องกล่าวหาว่า แผนการก่อตั้งสันนิบาตนี้เป็นแผนที่จะนำประเทศ ไปสู่การปกครองระบบสาธารณรัฐ ปี ๒๔๙๐ นับ เป็นจุดตั้งต้นที่ประเทศไทยเราเริ่มตกไปอยู่ภายใต้ สงครามจิตวิทยา สงครามโฆษณาชวนเชื่อ และ สงครามตัวแทนของมหาประเทศ นอกเหนือจาก การเป็นการทำลายและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา การปกครองระบอบประชาธิปไตยของบ้านเมือง เราในเวลาต่อมาเป็นเวลานาน และยังกระทำให้ เรื่องราวและอุดมการณ์ของสันนิบาตต้องสิ้นสุด ลงด้วย

แม้ในการประชุมกรรมการไกล่เกลี่ยระหว่าง ฝรั่งเศสกับไทย ณ กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๗ เพื่อพิจารณา เกี่ยวกับการคืนดินแดนที่ประเทศไทยได้มาจาก ประเทศอินโดจีนของฝรั่งเศสในระหว่างสงคราม

มหาเอเชียบูรพา ผู้แทนฝรั่งเศสได้เสนอตั้งสหภาพเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Pan Southeast Asia Union) ขึ้น ซึ่งประเทศไทยได้ยอมรับตามข้อเสนอของฝรั่งเศส แต่ได้เสนอเงื่อนไขว่า ในการเสนอตั้งสหภาพนั้น จะต้องให้ประเทศกัมพูชาและลาวเข้าเป็นสมาชิกในฐานะรัฐเอกราชด้วยเท่ากับเสนอให้ฝรั่งเศสให้อิสระภาพแก่ประเทศกัมพูชาและลาว เพราะทราบดีว่าฝรั่งเศสจะยังไม่พร้อมให้เอกราชแก่ทั้งสองประเทศ ในที่สุดฝรั่งเศสไม่สามารถจะรับข้อเสนอได้ จากเรื่องนี้เป็นการแสดงถึงแนวความคิดและความพยายามของท่านปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบในการปกครองบ้านเมืองขณะนั้น ในการสนับสนุนให้ประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นเมืองขึ้นได้รับเอกราชและอิสรภาพ เคยได้รับฟังคำอธิบายจากท่านปรีดี พนมยงค์ ว่า ในอนาคตหากประเทศเมืองขึ้นได้รับเอกราชและอิสรภาพ และรวมผืนภูกำลังกัน ก็จะสามารถทำให้ประเทศไทยและประเทศเหล่านั้นสามารถกำหนดชะตากรรมของตนเองได้โดยอิสระหลุดพ้นจากการตกอยู่ภายใต้อิทธิพลการบีบบังคับและชักจูงทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทหารจากมหาประเทศ ดังเช่นในอดีต

นอกจากนั้น ในด้านการต่อสู้เพื่อเอกราชและอิสรภาพของประเทศเมืองขึ้นทั้งสามในอินโดจีน คือ ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ให้ความเห็นในการสนับสนุนและช่วยเหลือทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชและอิสรภาพในประเทศทั้งสามมาตั้งแต่ต้น ร่วมกับผู้นำทางการเมืองบางคนและประชาชนในภาคอีสานที่สนับสนุนขบวนการกอบกู้เอกราชและอิสรภาพนั้นด้วย ด้วยเหตุนี้บรรดาผู้นำทางการเมืองและประชาชนในประเทศอินโดจีนทั้งสามจึงยกย่องและนับถือท่านปรีดี พนมยงค์ และครอบครัวมาจนถึงขณะนี้ ผู้นำของประเทศเหล่านั้นภายหลังจากการกอบกู้เอกราชและอิสรภาพเสร็จแล้ว ได้กล่าวเปิดเผยให้ประชาชนของเขาและคนไทยที่ได้พบปะทราบอยู่เสมอว่า ในการกอบกู้เอกราชและอิสรภาพของเขานั้น คนไทยมีความเห็นอกเห็นใจ สนับสนุนและช่วยเหลือ ซึ่งเขาจะไม่มีวันลืมเลย คนไทยที่เขากล่าวถึงนั้น ย่อมหมายถึงความถึงท่านปรีดี พนมยงค์ และผู้นำทางการเมืองในภาคอีสานและประชาชนคนไทย

ซึ่งมีความเห็นอกเห็นใจ สนับสนุนช่วยเหลือต่อการดำเนินการกอบกู้เอกราชของเขา”

ท่านปรีดี พนมยงค์ กับสันติภาพ จากปาฐกถาตอนหนึ่งของนายวงศ์ พลนิกร

“แนวความคิดเกี่ยวกับสันติภาพและการแก้ปัญหาโดยสันติวิธีเป็นสิ่งที่ท่านปรีดีได้ยึดถือตลอดมา การแก้ปัญหาระหว่างประเทศก็เช่นกัน ท่านยึดถือความถูกต้อง ความชอบธรรม และการแก้ปัญหาโดยสันติวิธี ภายหลังจากที่ท่านกลับจากเยือนยุโรป สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น เมื่อปี ๒๔๗๘ แล้ว ท่านได้มองเห็นการตั้งเค้าของสงคราม จึงได้ผลักดันให้มีกฎหมายว่าด้วยความเป็นกลางขึ้นในปี ๒๔๘๒ เจตนานโยบายฉบับนี้ก็คือประเทศไทยจะรักษาความเป็นกลาง ...แต่เป็นที่น่าเสียดายเมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาเกิดขึ้นรัฐบาลขณะนั้นได้เข้าข้างญี่ปุ่น ท่านปรีดีจึงได้จัดทำภาพยนตร์เรื่อง พระเจ้าช้างเผือก ขึ้น มิใช่เพื่อความบันเทิงเริงรมย์ หากเป็นทัศนคติเกี่ยวกับสันติภาพ โดยเห็นว่าสันติภาพเป็นของมีคุณค่าและหาได้ยากยิ่ง ในค่านำเรื่องนี้ ท่านได้เขียนไว้ว่า ‘เรื่องนี้เขียนขึ้นเพื่ออุทิศให้แก่สันติภาพ เพราะชัยชนะแห่งสันติภาพนั้นมิได้มีชื่อเสียงบรรลือนามน้อยไปกว่าชัยชนะแห่งสงครามแต่อย่างใด ซึ่งสอดคล้องกับสัจธรรมของพระบรมศาสดาที่ว่า นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ -สุขอื่นใดยิ่งกว่าความสงบไม่มี’ เมื่อประเทศไทยใช้กำลังเรียกร้องและยึดเอาดินแดนคืนจากฝรั่งเศสในอินโดจีน ท่านไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลที่ใช้กำลังทหารเข้าแก้ปัญหา...ควรได้อาศัยการเจรจาด้วยสันติวิธี ...ท่านได้ชี้แจงแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองที่ร่วมเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนในขณะนั้นว่า การที่ประเทศไทยส่งกำลังทหารเข้ายึดเอาดินแดนที่เสียไปคืนจากฝรั่งเศสเช่นนั้นเป็นการไม่สมควรและไม่ถูกต้อง ควรที่ประเทศไทยจะหาทางเจรจาดูด้วยสันติวิธี

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพายุติลง ว่ากันตามจริงและกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว ประเทศไทยย่อมตกอยู่ในฐานะผู้แพ้สงคราม เพราะได้ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรไว้ แต่ท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ได้แก้ไขมิให้ประเทศไทยตกอยู่ในฐานะผู้แพ้สงคราม โดยได้ติดต่อเจรจากับฝ่าย

สัมพันธมิตรเพื่อให้ประเทศไทยกลับสู่สถานะเดิม ก่อนประกาศสงคราม ... โดยได้ประกาศให้การประกาศสงครามต่อสัมพันธมิตรเป็นโมฆะ ประชาชนคนไทยไม่ปรารถนาที่จะทำสงครามกับสัมพันธมิตร และได้ประกาศสันติภาพเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ และดำเนินการแก้ไขให้สถานะสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรผ่อนคลายลงและหมดสิ้นไปโดยเร็วที่สุด ... นับว่ากิจกรรมนี้ ท่านปรีดี พนมยงค์ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาเอกราชและนำสันติภาพกลับคืนมาสู่ประเทศและประชาชนคนไทย..."

อุดมคติในด้านการต่างประเทศของท่านปรีดี ในหนังสือ ชีวิตฉันผวนของข้าพเจ้า

ท่านปรีดีได้กล่าวในหนังสือของท่านว่า "ระหว่างที่ข้าพเจ้าปฏิบัติหน้าที่ในกระทรวงการต่างประเทศนั้น ข้าพเจ้าได้กล่าวสุนทรพจน์ทางวิทยุไว้หลายครั้ง ได้เขียนเผยแพร่เอกสารหลายชิ้นที่แสดงถึงอุดมคติที่ข้าพเจ้ายึดถือในเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตลอดจนสันติภาพแห่งโลก ดังเช่นที่ข้าพเจ้าได้บรรยายไว้ในหนังสือเกี่ยวกับประเทศสยามที่รักสงบ (การรักสันติภาพ และการปฏิบัติตามธรรมะ ทั้งในการดำเนินชีวิตของบุคคล และในด้านกิจการระหว่างประเทศ) และในบทภาพยนตร์เรื่อง พระเจ้าช้างเผือก (นตฤ สุนติปริสุขี - สุขอื่นใดยิ่งกว่าความสงบไม่มี - RIEN N'EST PLUS MERVEILLEUX QUE LA PAIX.)"

การปลูกฝังความคิดเรื่อง "ภราดรภาพ" และความยุติธรรมในสังคมของท่านปรีดี

ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภักดิ์ อดีตรองคณบดี ซึ่งเคยศึกษากฎหมายปกครองจากท่านปรีดีในโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม ได้กล่าวถึงท่านปรีดีในการสอนเกี่ยวกับเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ ว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ท่านกล่าวเน้นคือ ภราดรภาพ (ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" ของท่านปรีดี อยู่บนมูลฐานของ "ภราดรภาพ" ทั้งหมด)

ในทางกิจการระหว่างประเทศนั้น "ศีลธรรมและธรรมะ" เป็นความคิดหลักประการหนึ่งของท่านปรีดี ซึ่งท่านได้กล่าวถึงบ่อยครั้งในระหว่างที่เป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ มีความหมายอย่าง

กว้างถึง "ภราดรภาพ" ด้วย เช่นเดียวกับข้อ ๑ ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่ได้กล่าวถึงศักดิ์ศรีของมนุษย์และภราดรภาพดังนี้ "มนุษย์ทั้งมวลเกิดมาเป็นอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิต่าง ๆ มนุษย์ทั้งหลายโดยธรรมชาติเป็นผู้มีเหตุผลและมีโนธรรมสำนึก และควรปฏิบัติต่อกันด้วยน้ำใจของการเป็นพี่น้องกัน"

ท่านปรีดี พนมยงค์ ซึ่งยึดมั่นในศีลธรรมและภราดรภาพตลอดเวลาจึงเป็นสามัญชนผู้ยิ่งใหญ่ผู้หนึ่ง เพื่อสันติภาพ ประชาธิปไตย และความยุติธรรมในสังคมอย่างแท้จริง

นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับเหรียญ MEDAL OF FREEDOM GOLD PALM ซึ่งเป็นเหรียญเกียรติยศสูงสุดจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ในฐานะผู้นำขบวนการเสรีไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙

ท่านปรีดีเกิดในตระกูลที่มีบรรพบุรุษและบิดามารดาเลื่อมใสศรัทธาใน พระพุทฺธศาสนา เป็นคนเคร่งครัดในศีลธรรมอดทนต่อสู้อ ท่านเกิดที่บ้านหน้าวัดพนมยงค์ คุณยายและพ่อแม่ นำไปสู่พระศาสนา ได้บรรพชาเป็นสามเณรในช่วงสั้น ๆ ซึบซับคุณค่าพระศาสนา ความจริง ความดี และ ความงามไปจากวัด ท่านจึงเป็นชาวพุทธโดยเนื้อหารสชาติ มิใช่ชาวพุทธตามพิธีกรรม เป็นคนดีมีศีลโดยไม่ต้องรับศีลบ่อย ๆ เป็นคนมีธรรมโดยไม่ต้องท่องบ่นชื่อหมวดธรรมเนื่อง ๆ ความเป็นคนดี คนเก่ง และคนกล้าของท่าน ปรีดี นำไปสู่การสมาคมกับเพื่อนฝูงผู้มีอุดมการณ์เดียวกัน เมื่อศึกษาอยู่ก็เรียนอย่างจริงจัง รู้แจ้งแทงตลอด ศาสตร์นั้น ๆ จนเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ เมื่อมาทำงานรับผิดชอบด้านใดก็ครุ่นคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ทำให้ประเทศชาติประชาชนได้รับผลประโยชน์จากงานสร้างสรรค์ของท่านมากมาย

ปรีดี พนมยงค์ กับพระพุทธศาสนา

พระศรีปรีดีโมลี (สมชัย กุศลจิตโต)

สามัญชนที่แข็งแกร่ง

ชีวิตของวีรบุรุษอาวุโสท่านนี้
นับว่าเป็นชีวิตแห่งการต่อสู้
และตัวอย่างแห่งความเข้ม-

แกร่งอย่างแท้จริง เข้าทำนองความทุกข์ยากบ่ม
เพาะให้เกิดความแข็งแกร่ง เหมือนเหล็กกล้าที่
ผ่านความร้อนสูง

ด้วยความที่เป็นลูกชายชานา (คุณพ่อเสียง-
คุณแม่ลูกจันทน์ พนมยงค์) แห่งเมืองกรุงเก่า
ทำให้ท่านได้ลิ้มชิมรสความทุกข์ยากของชนชั้น
ชานาทั้งหลายที่ฝากชีวิตไว้กับความไม่แน่นอนของ
ดินฟ้าอากาศ ราคาพืชผลในตลาด และดอกเบี้ย
ของนายทุน แต่เนื่องจากมีคุณพ่อผู้ประเสริฐเห็น
การณ์ไกล ห่วงใยในอนาคตการศึกษาของลูก ๆ
แม้ฐานะช่วงหลังจะไม่มั่นคงนักก็ตาม ท่านปรีดี
จึงได้เข้าศึกษาในระบบโรงเรียนตามลำดับ จนมี
ความเจริญก้าวหน้าสอบได้คะแนนเป็นอันดับหนึ่ง
ของชั้นเรียน อย่างไรก็ดี เมื่อจบประโยคชั้น ม. ๖
อายุราว ๑๕ ปี ท่านได้หยุดการศึกษาไปช่วยคุณ
พ่อคุณแม่ทำนาที่อำเภอวังน้อย ออยุธยา ถึงสองปี

เชื่อว่าประสบการณ์ในชีวิตจริงของลูก
ชานา นอกจากจะทำให้ท่านซาบซึ้งตรึงใจใน
พระคุณของบิดามารดาที่ลงแรงเหนื่อยยากเพื่อ
อนาคตของลูกแล้ว ยังทำให้ท่านได้รับรู้ถึงรสชาติ
แห่งความเสียเปรียบทุกข์ทรมานหม่นหมองของ
ประชาชนชาวสยามที่ได้รับความอยุติธรรม และ
น่าจะเป็นแรงกระตุ้นจุดบันดาลใจให้ท่านคิดการ
เปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ

ของประเทศนี้ ด้วยความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว
และมั่นคงอย่างยิ่ง

ความทุกข์ของคนไทยในสังคมประเทศนี้มิใช่
จะเรียนรู้กันได้ด้วยตัวหนังสือหรือคำพูด ตราบได
ที่นักการเมืองและผู้มีอำนาจในบ้านเมืองไม่เคย
ประสบสิ่งนั้นมาด้วยตนเองแล้ว พวกเขาคงจะ
ทำงานการเมืองได้เพียงเป็นผักชีโรยหน้า ชายผ้า
เอาหน้ารอดไปวัน ๆ เท่านั้น และอาจเพราะเหตุนี้
บ้านเราจึงมีแต่คนเลือกตั้งเต็มบ้านเต็มเมือง แต่
หาวีรบุรุษผู้อาชานาในวัยเหมือนท่านปรีดี พนมยงค์
ได้ยากมาก

ชีวิตเยาว์วัยใกล้วัด

ถิ่นฐานเดิมของตระกูลพนมยงค์นั้นตั้งอยู่
ใกล้วัดพนมยงค์ พระนครศรีอยุธยา บรรพบุรุษ
ของตระกูลได้บวชเรียนเขียนอ่านพระธรรมวินัย
อยู่ในวัดกันคนละเป็นปีและหลาย ๆ ปี คุณทวด
เกริ่นได้บวชเรียนอยู่เกิน ๑๐ พรรษา พอมาถึงยุค
คุณพ่อเสียง พนมยงค์ ก็ได้อุปสมบทศึกษาพระ-
ศาสนาอยู่ถึงสามพรรษา

ชีวิตของคนกรุงเก่าสมัยนั้นคงไม่ต้อง
สงสัยเลยว่าจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธ-
ศาสนาเพียงใด แม้อยู่ของท่านปรีดีจะจิตใจไป
บ้าง เพราะเริ่มเข้าสู่ระบบการศึกษาแบบตะวันตก
ท่านปรีดีเองก็ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนชั้นต้นและ
มัธยมทั้งในอยุธยาและกรุงเทพมหานคร แต่คาดว่า
วิถีชีวิตชาวบ้านที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในทุก ๆ ด้าน
ก็ยังคงแข็งแกร่งอยู่พอสมควร

ต่อประเด็นนี้ อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์

เกี่ยวกับผู้เขียน :

เจ้าคุณพระศรีปรีดีโมลี
เปรียญธรรม ๙ ประโยค
รองอธิการบดีฝ่ายกิจกรรม
ต่างประเทศ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “นายปรีดีเป็นเด็กแก้ววัดชอบติดสอยห้อยตามยายไปทำบุญฟังเทศน์ที่วัดหน้าเรือนแพอาศัย คือวัดพนมยงค์ ท่านเลื่อมใสบรรยากาศในวัดถึงกับขอบวชเณรตั้งแต่อายุเจ็ดขวบ แม้จะบวชเพียงไม่กี่วัน แต่เอาใจใส่ท่องสวดมนต์ จนปรากฏว่าแม้เข้าสู่วัยชรา ท่านยังสามารถท่องเจ็ดตำนานได้”

อีกสิ่งหนึ่งที่น่าจะมีอิทธิพลต่อความคิดจิตใจและบุคลิกของท่านปรีดี ก็น่าจะเป็นแบบอย่างของนักสู้ชีวิตผู้แข็งแกร่งที่สุดอย่างคุณพ่อเสียง พนมยงค์ ผู้ปฏิเสธอาชิวาธราชการด้วยรักในอิสระของอาชิวาชนาการะดุกสันหลังของชาติ นายเสียงได้ทำนาสู้กับความแห้งแล้ง น้ำหลาก และฝูงช้างป่าสุดทายเป็นหนี้ที่กู้มาจ่ายให้บริษัทขุดคลองคูนาสยามเป็นค่าขุดคลองผ่านที่ ต้องอดทนเป็นหนี้เป็นสินอยู่หลายปี แต่ท่านก็สู้ เข้าทำนองว่าเกิดเป็นชายต้องอดทน พวกเพียรเรื่อยไปจนกว่าจะบรรลุดังจุดหมายปลายทาง

ดังนั้นแม้ชีวิตโดยทั่วไปของท่านปรีดีจะไม่มีหลักฐานปรากฏว่าเป็นอุปาสกผู้มีศรัทธามั่นในพระรัตนตรัยและเคร่งครัดในศีลาจาระอันเป็น

รูปแบบภายนอกก็ตาม แต่ในชีวิตจริง ท่านปรีดีได้ปฏิบัติธรรมหรือใช้ธรรมะยิ่งกว่าอดีตนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีคนใดของประเทศนี้นับแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ที่กล่าวดังนั้นคงไม่เกินเลยความจริงนัก ถ้าพวกเราสังเกตดูประวัติชีวิตและผลงานของท่านอย่างใจเป็นธรรมก็จะเห็นว่าชีวิตของท่านช่างสมถะเรียบง่าย อดทนต่อความทุกข์ยากและเจ็บปวดอย่างน่าสรรเสริญ ดังคำของคุณฉลบทชลีย์ พลากร ผู้ใกล้ชิดท่านมากผู้หนึ่ง ที่กล่าวอ้างถ้อยคำของท่านผู้หมั่นพูนศุข พนมยงค์ คู่ชีวิตของท่านปรีดีไว้ว่า

“ตอนก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ นั้น ท่านมีโรงพิมพ์เล็ก ๆ ของท่านเอง โดยท่านพิมพ์หนังสือ นิตินาสัน ออกขาย ซึ่งขายดีเป็นเทน้ำเทท่า คนในบ้านสนุกกับการห่อหนังสือส่งทางไปรษณีย์ตามที่คนสั่งจองมา เรียกว่ามีเงินมีทองของตัวเองพอกินพอใช้ทีเดียว ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ท่านกลับไม่มีสมบัติเหลือเลย ลูกเต๋าก็ไม่เจริญรุ่งเรืองเหมือนลูกของเพื่อน แต่ท่านก็ยอมรับสภาพต่าง ๆ อย่าง

**นายปรีดี ผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์ ขณะรับศีล
จากพระอานันทมุนีภิกขุ
ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒**

อาจหาญและแสนที่จะอดทน อดสำหรับประทับ ประคองหัวใจที่ยับเยินแหลกลาญของท่านให้คง เป็นรูปร่างเท่าที่พอจะทำได้ ท่านยังรักเมืองไทย ยังอยากกลับบ้านเกิดเมืองนอนของท่าน แต่ เสียหายที่ท่านอยู่ไม่ถึง"

เพื่อให้เห็นตัวอย่างการปฏิบัติธรรมในชีวิต ของท่านปรีดี ผู้เขียนขออ้างคำของพระเดชพระคุณพระธรรมโกศาจารย์ ญาณนันทภิกขุ ซึ่งเป็น พระมหาเถระอีกรูปหนึ่งที่ครอบครัวยุคหนึ่ง เคาะหนักถึงมาก และท่านเองก็รู้จักชีวิตและ ผลงานของท่านปรีดีอย่างลึกซึ้ง หลวงพ่อญาณนันทภิกขุกล่าวว่า

"ท่านมีปรกติคิดอย่างนั้น ทำอย่างนั้นเป็น ตัวอย่างของคนอื่น จึงเป็นคนไม่ค่อยจะมีทรัพย์สมบัติอะไรมากมาย เวลาไปอยู่ต่างประเทศก็เขียน หนังสือขายไปตามเรื่องตามราว ได้อาศัยเงินเดือน ที่ค้าง เบี้ยบำนาญค้าง พอได้ซื้อบ้านหลังเล็ก ๆ อยู่ชานกรุงปารีส ไม่ใช่บ้านใหญ่โตอะไร คนสมัย หลัง ๆ ไปซื้อบ้านกรุงลอนดอน ลอสแอนเจลิส ซานฟรานซิสโก บ้านใหญ่โตกว่านั้น กว้างขวาง กว่านั้น แต่ว่าที่ท่านซื้ออยู่นั้นเรียกว่าอยู่อย่าง ธรรมดา ไม่ได้หรูหราฟู่ฟ่าอะไร อยู่อย่างมักน้อย อยู่อย่างสันโดษ แต่ว่าใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ ตลอดเวลา แม้ว่าจะไม่ทำงานราชการ แต่ก็ทำงาน เหมือนกับข้าราชการ ทำงานเช้า แปดโมงครึ่งเช้า

"...เป็นคนรักงาน ถืออุดมการณ์ว่า งานคือ ชีวิต ชีวิตคืองาน บันดาลสุข ทำงานให้สนุก เป็นสุขเพราะทำงาน มีชีวิตอยู่อย่างเป็นประโยชน์ เป็นคน เป็นพระ"

คำสุดท้ายของพระเดชพระคุณหลวงพ่อกว่า "เป็นคน เป็นพระ" นี้สำคัญมาก คงจะพอกกล่าว ได้ว่าแม้ท่านปรีดีมิได้อยู่ในรูปแบบแห่งชาวพุทธ ผู้เคร่งครัด แต่ท่านเป็นชาวพุทธโดยเนื้อหาสาระ ท่านมิได้พร่ำแต่หัวข้อธรรมหรือพระคัมภีร์อันเป็น บัญญัติธรรม แต่ท่านเสพสภาวะแก่นสารอันเป็น ส่วนปรมาตม์เลยทีเดียว

กิจกรรมเนื่องด้วยพระศาสนา

กิจกรรมเนื่องด้วยพระศาสนาของท่าน ปรีดีนั้น ถ้าใช้ศัพท์ของท่านเองก็ต้องใช้คำว่า "อภิวัดณ์" คงใช้ปฏิรูปหรือปฏิวัติไม่ถูกแน่ (เช่นเดียวกับนามของประเทศที่ควรเรียกว่า "สยาม-SIAM")

มิใช่ "ประเทศไทย-THAILAND")

โดยธรรมชาตินิสัยของท่านปรีดีแล้ว ท่าน เป็นนักคิดทางก้าวหน้า คิดแล้วก็พยายามดำเนิน ไปตามความคิดนั้น ท่านเป็นปราชญ์ผู้เกิดมาเพื่อ สร้างสรรค์สังคม ดังที่กล่าวกันว่า "ทำดีไว้ให้ลูก ทำถูกไว้ให้หลาน"

ในส่วนทางบ้านเมืองนั้นเมื่อยังศึกษาอยู่ ณ ประเทศฝรั่งเศส ก็ได้ร่วมกับเพื่อนนักเรียนใน ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ และประเทศอื่น ๆ ก่อตั้ง "สามัคยานุเคราะห์สมาคม" (S.I.A.M.) ต่อมาได้ เปลี่ยนมาเป็นสหภาพแรงงาน และได้เรียกร้องให้ เอกอัครราชทูตสยามเพิ่มเงินค่าใช้จ่ายแก่นักเรียน ต่างประเทศ จากจุดนี้ได้ขยายไปเป็นการร่วมกับ เพื่อน ๆ อีกหกคน (รวมท่านปรีดีด้วยเป็นเจ็ด) ก่อตั้งคณะราษฎรขึ้นในกรุงปารีส (๒๔๗๐) ความ เป็นจริงแล้ว ตอนนั้นท่านก็จะจบการศึกษาระดับปริญญาเอกทางกฎหมายอยู่แล้ว การเรียกร้องเพิ่ม เงินทุนการศึกษาก็เพื่อเพื่อน ๆ และนักศึกษา อนุชนรุ่นหลัง แม้การก่อกองคณะราษฎรและนำไปสู่ การอภิวัฒน์ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ถ้าท่าน จะนิ่งเฉยเสีย ท่านก็อาจอยู่สุขสบายได้ทั้งชาติ แต่วิสัยของท่านมิได้เป็นเช่นนั้นเลย เข้าทำนองว่า

"บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญามาก ย่อมคิด การเพื่อเป็นประโยชน์แก่อกุลแก่ตน คิดการเพื่อเป็น ประโยชน์แก่อกุลแก่ผู้อื่น คิดการเพื่อเป็นประโยชน์ แก่อกุลแก่ทั้งสองฝ่าย คิดการอันเป็นประโยชน์ แก่อกุลแก่ชาวโลกทั้งหมดทีเดียว"

ประเด็นนี้จะขั้ดขั้ขึ้นเมื่อหันมาพิจารณางาน สร้างสรรค์ประโยชน์แก่อกุลแก่ประชาชนและ ประเทศชาติของท่านขณะดำรงตำแหน่งทางการเมือง

เมื่อดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ท่านปรีดีได้ริเริ่มการวางระบบเทศบาล เพื่อให้ท้องถิ่นปกครองตนเอง เมื่อย้ายมาอยู่ กระทรวงการต่างประเทศ ก็ได้ดำเนินการแก้ไข สนธิสัญญาระหว่างไทยกับต่างประเทศที่ไม่เป็น ธรรม เมื่อมาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการคลังก็ยกเลิกการเก็บเงินรัชชูปการ (ส่วย) จากราษฎร วางระบบภาษีอากรใหม่และ วางรากฐานให้เกิดธนาคารชาติ ต่อมาท่านก็ได้ ประกาศการณ์ "มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง" ขึ้น เพื่อวางรากฐานการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยสืบมาถึงปัจจุบัน และเมื่อเกิด

สนทนาธรรม
กับท่านปัญญาันตภิกขุ
ที่บ้านพัก Antony
ชานกรุงปารีส

สงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นบุกไทย ท่านปรีดีซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ ก็ได้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทย ติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรอังกฤษและอเมริกาอย่างลับ ๆ ยังผลให้ประเทศชาติรอดพ้นจากการเป็นผู้แพ้สงคราม คงความเป็นอิสระและเอกราชของประเทศไว้ได้

แม้ท่านจะมีภารกิจเพื่อประเทศชาติและประชาชนมากมายเพียงไร ในส่วนลึกแห่งจิตใจของท่านก็ยังผูกพันและห่วงใยพระศาสนาและวงการสงฆ์อยู่ตลอดเวลา ดังคำของพระเดชพระคุณพุทธทาสภิกขุแห่งสวนโมกขพลาราม ว่า

“ในความรู้สึกรักของอาตมา ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเป็นผู้สนใจในพระพุทธศาสนา ในการปรับปรุงพระพุทธศาสนาให้ทันสมัย ท่านพอใจในกิจการของสวนโมกข์ จนถึงกับได้ขอร้องให้อาตมาแสวงหาที่เพื่อจะจัดสวนโมกข์ขึ้นในจังหวัดอยุธยา” แต่ปรากฏว่าท่านอาจารย์พุทธทาสหาที่เหมาะสม ๆ สำหรับตั้งสวนโมกข์ที่อยุธยาไม่ได้ สวนโมกข์ก็เลยคงมีอยู่เพียงแห่งเดียวคือที่ไชยาจนถึงปัจจุบัน

ความสนใจในพระพุทธศาสนาของท่านปรีดี หิงสึงเกิดเพิ่มเติมได้อีกจากกรณีตัวอย่างสี่ห้าประการ ดังนี้

๑. เมื่อคิดก่อตั้งสถาบันให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อเสริมสร้างรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย ท่านได้เลือกตั้งชื่อสถาน

ศึกษานั้นว่า “มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง”

คำว่า “ธรรมศาสตร์” นี้สำคัญ (น่าจะเขียนเป็นโรมันว่า “Dharma Sastra” แทน “Thammasat” ในปัจจุบันด้วย เพราะมองไม่เห็นรากศัพท์ ทำให้ไม่มีความหมายเชิงภาษาศาสตร์) ความหมายเดิมของคำนี้หมายถึงกฎหมายศีลธรรมของชาวฮินดู (Code & Hindu Law) ดังกล่าวอยู่ใน “มานวธรรมศาสตร์” ว่าด้วยกฏหรือหน้าที่ของวรรณะทั้งสี่ ซึ่งเรียก “วรรณะธรรม” ต่อมาจึงมีความหมายไปถึงวิชา “กฎหมาย” ด้วย คำว่า “มานวธรรมศาสตร์” บางครั้งก็เรียกว่า “มนุธรรมศาสตร์” ซึ่งสอดคล้องกับราชทินนามของท่าน คือ “หลวงประดิษฐมนุธรรม”

ชื่อ “มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง” บอกชัดว่า สถาบันการศึกษาเน้นวิชากฎหมายและการปกครอง (นิติศาสตร์+รัฐศาสตร์) โดยเฉพาะการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ท่านผู้ประศาสน์การได้อุทิศชีวิตสถาปนาไว้

หลวงพ่อปัญญาันตภิกขุบอกง่าย ๆ ว่า “ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยนี้เป็นบุคคลที่สนใจธรรมะจึงเอาธรรมะขึ้นหน้าแล้วเอาการเมืองไว้ข้างหลัง แสดงว่าคนจะเป็นนักการเมืองต้องมีคุณธรรม...”

๒. คติพจน์ของผู้ประศาสน์การยังบอกถึงความสนใจในธรรมะได้อีกด้วย เพราะท่านปรีดีเขียนคติพจน์ของท่านไว้เป็นภาษามคธหรือบาลีว่า

“โอโถ สัจฉินสส ผลัน นสสตี”

ผลของการที่ได้ก่อสร้างไว้ดีแล้ว ย่อมไม่สูญหาย

ถ้าคนไม่ใส่ใจในพระศาสนาและภาษาบาลีจริง ๆ แล้ว คติพจน์ข้อนี้คงจะเกิดขึ้นไม่ได้แน่นอน ดูได้จากบรรดานักการเมืองและผู้ได้รับสมมุติว่าเป็นผู้รู้ เป็นปราชญ์ในยุคปัจจุบันนี้ พอหาได้ใหม่ ที่ชาวซึ่งในภาษาบันทึกธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าเยี่ยงท่านรัฐบุรุษอาวุโสท่านนี้

๓. เมื่อท่านรัฐบุรุษอาวุโสเขียนหนังสือว่าด้วยการพัฒนาของสังคม ท่านตั้งชื่อว่า *ความเป็นอนิจจังของสังคม* กล่าวคือท่านได้นำหลัก “อนิจจัง” หนึ่งในไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา) มาเป็นแกนหลักในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยจัดระดับของสังคมเป็น สังคมปฐมสหการ (สังคมปฐมกาล), สังคมทาส, สังคมศักดินา, สังคมชนานุภาพ และสังคมกิจ (สังคมนิยม)

๔. ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเคยแสดงปาฐกถาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากรีกกับอิทธิธรรม” ท่านยืนยันว่าความรู้เรื่องพระอิทธิธรรมของพุทธคงต้องเคยเจริญรุ่งเรืองอยู่ ณ บริเวณประเทศกรีกอย่างแน่นอน ดังนั้น Dialektike กับธรรมัสตราภักฉาเป็นสิ่งเดียวกัน

๕. ในหนังสือเล่มดังกล่าวยังพูดถึงคำว่า “ยุคมิลลัสตัญญี” และ “ยุคศรีอารยเมตไตรย” คำสองคำนี้เชื่อว่าท่านได้ยืมมาจากพระภิกษุและผู้เฒ่าเฒ่าให้ฟังตั้งแต่ยังเป็นเด็กอยู่ นอกจากนี้คำว่า “พุทธท่านาย” และ “ยุคพระศรีอารยเมตไตรย” ยังเป็นศัพท์เฉพาะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาด้วย

ตอนท้ายท่านยังกล่าวอนุโมทนาขอบคุณพระภิกษุสงฆ์ที่พยายามสั่งสอนให้มนุษย์มีศีลธรรมอันดี แต่ปุถุชนก็ยังเบียดเบียนข่มเหงผู้อื่นอยู่ พังธรรมเทศนาเป็นเพียงพิธีโดยมิได้ปฏิบัติตาม จบลงด้วยการขอพระคุณพระอรชกถาจารย์ผู้อธิบายการวิวัฒนาการของสังคม

เกี่ยวกับการสนับสนุนงานฟื้นฟูพุทธของสำนักสวนโมกข์ของท่านพุทธทาสภิกขุ นั้น มีข้อมูลสนับสนุนเพิ่มเติมว่า คราวหนึ่งก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ท่านปรีดีได้ส่งคุณวุฒิ สุวรรณรัตน์ สส. จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไปอาราธนาท่านพุทธทาสขึ้นมากุ้ยกันหน่อย แต่พอมาจริง ๆ คุ้ยกันอยู่สามวัน

เริ่มแต่บ่ายโมงถึงสี่ห้าทุ่มทุกวัน คุ้ยกันหลายเรื่องมาก มีเรื่องใหญ่ ๆ อยู่เรื่องหนึ่ง คือ ขอให้ท่านพุทธทาสช่วยตั้งสวนโมกข์ขึ้นอีกแห่งหนึ่งในบริเวณจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แต่ท่านอาจารย์พุทธทาสยังสนองงานนี้ไม่สำเร็จ ชะรอยจะเกิดสงครามโลกขึ้นก่อน ท่านอาจารย์พุทธทาสกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“สำหรับอาตมาได้รับคำขอร้องจากท่านผู้นี้ให้ทำทุกอย่างเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทันสมัย อาตมาก็ได้สนองความประสงค์อันนี้พยายามทำหนังสือหนังสือหาทุกแห่งทุกมุมที่จะสนองความประสงค์อันนั้นเท่าที่เห็น ๆ กันอยู่แล้วในบัดนี้”

แต่อีกสิ่งหนึ่งที่ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุทำไม่ได้ตามคำอาราธนา ก็คือ การแต่งเพลงให้พุทธบริษัทร้องเหมือนศาสนิกของศาสนาอื่น ๆ เรื่องนี้ท่านยอมรับว่างานปัญญา

รัฐบุรุษอาวุโสกับการปฏิรูปคณะสงฆ์

จากคำบอกเล่าของหลวงพ่อบัญญานันท์-ภิกขุเรื่องท่านปรีดีกับหลวงพ่อบุทธทาสภิกขุเองก็ติดกับตัวท่านหลวงพ่อบัญญานันท์ภิกขุก็ดี กรณีหลวงพ่อบุทธทาสภิกขุกับท่านปรีดีก็ติดกันว่ามีคำสั่งสนทนากันนาน ๆ นับเป็นวัน ๆ ย่อมแสดงถึงความสนใจในกิจการของคณะสงฆ์ผู้มีภารกิจในการให้การศึกษาและเผยแผ่พระธรรม

แต่ใครจะทราบบ้างว่า การเกิดขึ้นของกลุ่มพระสงฆ์ที่เรียกว่า “คณะปฏิสังขรณ์” ประกอบด้วยคณะสงฆ์กลุ่มหนุ่มผู้มีการศึกษาพัฒนาชาติ จนถึงการผลิตต้นให้มีการเปลี่ยน พ.ร.บ. สงฆ์ ฉบับ ร.ศ. ๑๒๑ (๒๔๔๕) มาใช้ พ.ร.บ. สงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีท่านปรีดีเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่อย่างใกล้ชิด ดังท่านได้เล่าถวายหลวงพ่อบัญญานันท์ภิกขุ เมื่อปี ๒๕๒๒ ว่า

“ผมได้วางแผนไว้แล้วด้วยการออกกฎหมายพระราชบัญญัติปี ๒๔๘๔ ตัวเลขไม่แน่นอน คูมันรวานั้น ก็ให้มีสังฆสภาให้มีสังฆมนตรี บอกว่าให้มีสังฆสภานี้มีไว้เพื่ออะไร เพื่อให้พระหนุ่มได้มีโอกาสทำงาน เพราะได้เอามาร่วมชุมนุมกัน ได้ปรึกษาหารือกันในการที่จะจัดการอะไร ๆ ให้มันก้าวหน้า...”

พ.ร.บ. สองฉบับนั้นแตกต่างกันมาก โดยเฉพาะประเด็นการกระจายอำนาจ การกระจายงาน

ความรับผิดชอบ ฉบับแรก (ร.ศ. ๑๒๑) จะรวม ศูนย์ไว้ที่มหาเถรสมาคมทำหน้าที่คล้ายของคมนตรี มีหน้าที่คอยให้คำปรึกษาแก่พระเจ้าแผ่นดิน ฉบับหลัง (๒๔๘๔) กระจายอำนาจ มีสังฆมนตรี ดูแลงานบริหาร มีสื่อองค์กรคือ ปกครอง ศึกษา เผยแผ่ และสาธารณูปการ มีสังฆสภาดูแลเรื่องการออกนิติบัญญัติ และคณะพระวินัยธรพิจารณา ตัดสินอธิกรณ์ (คดีของสงฆ์) ต่าง ๆ

ท่านอาจารย์ปรีดีจึงเปรียบเหมือนผู้ปิดทอง หลังพระอย่างแท้จริง โดยเฉพาะกรณีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการของสงฆ์ จนเกิดมี พ.ร.บ. สงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ขึ้น เรื่องนี้สังคมสงฆ์ แทบจะไม่มีใครทราบเลย แม้แต่ตัวข้าพเจ้า ผู้เรียบเรียงบทความนี้ นอกจากนี้ท่านยังติดตาม ห่วงใยกิจการของคณะสงฆ์ แม้ไม่นานนักก่อนท่าน จะถึงแก่อนิจกรรมก็ยังพูดฝากหลวงพ่อบัญญา- นันท์ทักท้วงไว้ว่า

“ท่านเจ้าคุณไปหาวิธีที่จะกู้ฉันนี้ (พ.ร.บ. สงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔) ขึ้นมาใหม่ ไปหาวิธีพูดจา ให้คนเกิดความรู้ความเข้าใจ ให้พระตื่นตัว เพื่อ จะได้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติงานไปให้เป็น ประโยชน์ขึ้น”

จากข้อความดังกล่าวนี้คงจะบอกให้เรา ทราบแล้วว่าท่านปรีดีมีทั้งวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล จริงใจ และมีความห่วงใยต่อสถาบันสงฆ์-พระ ศาสนาอย่างถูกต้องตรงประเด็นเพียงไร แม้ไม่มี โอกาสจะได้ทำเอง เพราะต้องพลัดที่นาคาที่อยู่ไป อยู่เสียต่างแดน ทั้งด้วยวิญญูติที่มากเข้าแล้วก็ตาม ก็ยังไม่วายจะปรารถนาฝากทอดมายังพระมหาเถระ หรือบุคคลที่น่าจะเป็นที่พึ่งที่หวังของสังคมไทย

บัดนี้ความประสงค์ของท่านปรีดีก็เริ่มฉายแวว เปล่งประกายใกล้เป็นจริงเข้ามาแล้ว เมื่อสถาบัน สงฆ์ไทย โดยเฉพาะมหาเถรสมาคม ได้ถูกทดสอบ และท้าทายอย่างไม่เคยเกิดมาก่อนหน้านี้เลย เริ่ม ตั้งแต่กรณี ยันตระ อมโรภิกขุ แล้วก็มาถึงกรณี อัมมชโยภิกขุแห่งสำนักวัดพระธรรมกาย จังหวัด ปทุมธานี กรณีหลังนี้นับว่าร้ายแรงที่สุดในประวัติ- ศาสตร์การปกครองสงฆ์ไทย พระมหาเถรานุเถระ ผู้เกี่ยวข้องต่างถูกตรวจสอบซักถามท้าทายและ ชับไล่ (จนบางครั้งก็ดูขาดสังขมาคราวตมามาก ๆ เหมือนกัน) ความเชื่อถือและความมั่นใจต่อองค์กร สงฆ์ตุลุดต่ำที่สุดเมื่อคณะพระวินัยธรศาลชั้นต้น

นายปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุข ไปเยี่ยม ม.จ. หญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ที่ทำเนียบเอกอัครราชทูตไทย กรุงปารีส พ.ศ. ๒๔๖๐

ร่วมกันตีความว่า ขรവാสไม่มีสิทธิกล่าวหา ฟ้องร้องพระภิกษุ ตัดสินว่าคำฟ้องร้องอดีตเจ้า อวาสวัตพระธรรมกายเป็นอันสิ้นสุด สุดท้าย นำไปสู่การปลดเจ้าคณะภาค ๑ วัดยานนาวา ออกจากตำแหน่ง

เสียงเรียกร้องให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ระบบการปกครองสงฆ์ดังมากขึ้น ๆ จนมีการตั้ง กรรมการและอนุกรรมการขึ้นมาเพื่อการนี้ ส่วน ฉากสุดท้ายจะจบลงอย่างไร ก็คงเป็นเรื่องที่ต้อง จับตามองกันแบบตาไม่กะพริบต่อไป

บทสรุป

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าชีวิตของท่านรัฐบุรุษ อาวุโสปรีดี พนมยงค์ นั้น นับแต่อุปบัติขึ้นดำเนินไป จนแม้จะจากไปแล้ว ก็ยังคงดำรงตนเป็นผู้ให้แก่ สังคมไทยตลอดเวลา แม้ท่านจะกำเนิดจาก ตระกูลชาวนาสามัญ แต่ก็ได้ก้าวขึ้นถึงฐานะ ตำแหน่งสูงสุดในหลาย ๆ ด้าน ทางการศึกษา ก็ เรียนจบเนติบัณฑิตไทย คุฎฎบัณฑิตทางกฎหมาย จากต่างประเทศ จบแล้วก็ได้คิดทำสิ่งดี ๆ แก่ อนุชนชาวไทยทั้งมวล โดยได้เข้าร่วมก่อตั้งคณะ ราษฎร ก่อนการอภิวัฒน์ นำการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยที่ยอมรับนับถือสิทธิ เสรีภาพ และ ความเท่าเทียมกันมาสู่ประชาชนคนไทยทั้งมวล เมื่อเข้าสู่วงการเมือง แม้ตนเองจะไม่ประสงค์ ตำแหน่งแห่งที่ใด เพื่อนฝูงซึ่งตระหนักถึงความรู้ ความสามารถ และความเป็นปราชญ์ที่แท้จริง ของท่าน ทั้งทางด้านการปกครอง กฎหมาย เศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างประเทศ ก็ได้ขอ ให้รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาด-

ไทย กระทรวงการคลัง และกระทรวงการต่างประเทศ สุดท้ายก็ขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถึงสามวาระ ทั้งยังดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐบุรุษอาวุโสคนแรกของพระราชอาณาจักรสยามจากการที่ได้ปฏิบัติหน้าที่รับใช้ชาติ ดูแลทุกข์สุขของราษฎรต่างพระเนตรพระกรรณด้วยดีตลอดมา

ถ้าจะถามว่าอะไรเป็นเหตุให้ท่านรัฐบุรุษอาวุโสประสบความสำเร็จสูงสุดเช่นนี้ ตอบตามหลักพระศาสนาที่ว่าบุญเก่า บุญเพกตบุญญา และความพากเพียรในปัจจุบัน พวกเราทั้งหลายทำอะไรได้ครั้ง ๆ กลาง ๆ ไม่สำเร็จสมบูรณ์ คงต้องสำรวจดูคุณธรรมสองประการนี้ว่ามีหย่อมียอนกันอยู่ตรงไหน

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสมีบุญเก่าดีให้ได้มาเกิดในปฏิรูปประเทศ เกิดในตระกูลที่มีบรรพบุรุษและบิดามารดาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นคนเคร่งครัดในศีลธรรม อดทนต่อสู้อ ท่านเกิดที่บ้านหน้าวัดพนมยงค์ คุณยายและพ่อแม่ นำไปสู่พระศาสนา ได้บรรพชาเป็นสามเณรในช่วงสั้น ๆ ซึบซับคุณค่าพระศาสนา ความจริง ความดี และความงามไปจากวัด ทั้งยังได้หล่อหลอมบุคลิกความเป็นคนอดทน คนสู้ชีวิต และแก้แค้นล้างอาชญาจากคุณพ่อเสียง สายเลือดของคนอยุธยาเมืองเก่า

ท่านปรีดีจึงเป็นชาวพุทธโดยเนื้อหาระ มิใช่ชาวพุทธตามพิธีกรรม เป็นคนดีมีศีลโดยไม่ต้องรับศีลบ่อย ๆ เป็นคนมีธรรมโดยไม่ต้องท่องบ่นชื่อหมวดธรรมเนื่อง ๆ ความเป็นคนดี คนเก่งและคนกล้าของท่านนำไปสู่การสมาคมกับเพื่อนฝูงผู้มีอุดมการณ์เดียวกัน เมื่อศึกษาอยู่ที่เรียนอย่างจริงจัง รู้แจ้งแทงตลอดศาสตร์นั้น ๆ จนเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ เมื่อมาทำงานรับผิดชอบด้านใดก็ครุ่นคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ แก่หน่วยงานนั้นโดยไม่มีเรื่องของผลประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้องเข้าไปเกี่ยวข้อง ทำให้ประเทศชาติประชาชนได้รับผลประโยชน์จากงานสร้างสรรค์ของท่านมากมาย

แม้ชีวิตครึ่งหนึ่งของท่านปรีดีจะต้องเผชิญกับผลแห่งกรรมเก่าของตน และการสร้างกรรมใหม่ของคนบางคน-บางกลุ่ม ที่มากด้วยความโลภ

โกรธ หลง และอิจฉาริษยา แต่ท่านก็ดำรงชีวิตอย่างสมถะเรียบง่าย เคร่งครัด มัธยัสถ์ ประหยัด เผื่อติดตามเหตุการณ์บ้านเมืองด้วยความรักและห่วงใยสม่ำเสมอ บางครั้งก็คิดว่าเขียนบทความและหนังสือชี้แจงความเข้าใจผิดของสังคมและชี้แนะรัฐบาลและสังคมไทยในทางที่ถูกที่ควรอยู่เป็นประจำ

ถ้าสังคมไทยไม่อคติต่อท่านเกินไป หรือมีความคิดเห็นพหุามัวเกี่ยวกับท่านเกินไป ก็น่าจะได้นำวิสัยทัศน์ ความรู้ ประสบการณ์ของท่าน ทั้งที่ปรากฏอยู่แล้วในรูปตำรับตำรา บทความ บทสัมภาษณ์ หรือคำบอกเล่าต่าง ๆ มาพิจารณาเพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทย จะเป็นการยังประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมไม่น้อยเลย กล่าวเฉพาะวงการพระศาสนาและคณะสงฆ์ ในเรื่องการปรับปรุงปฏิรูปการปกครองสงฆ์ให้สมสมัยกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง ท่านปรีดีก็ได้อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลง พ.ร.บ. สงฆ์ จากฉบับ ร.ศ. ๑๒๑ (๒๔๔๕) มาเป็น พ.ร.บ. สงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ทำให้การปกครองสงฆ์เป็นประชาธิปไตย อนุวัตรคล้อยตามการปกครองของบ้านเมืองไปด้วย แต่ พ.ร.บ. สงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ใช้ได้เพียง ๒๐ ปีก็มีเหตุการณ์ไม่ราบรื่นเกิดขึ้นในสังฆมณฑลอย่างจงใจ จนนำคณะสงฆ์กลับไปสู่การปกครองระบอบเผด็จการโดยคณะเดียว ภายใต้อ พ.ร.บ. สงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ท่านปรีดียังคงห่วงใยเรื่องการพระศาสนาและคณะสงฆ์อยู่เสมอมา ท่านต้องการให้พระสงฆ์พัฒนาตนให้ก้าวหน้าสมสมัย แต่อยู่บนหลักการที่ถูกต้อง ดังที่ท่านเลื่อมใสศรัทธาหลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ อยากให้เกิดสวนโมกข์ขึ้นอีกแห่งในอยุธยา และสุดท้ายก่อนถึงแก่อนิจกรรมเพียงสามสี่ปี ท่านก็ยังฝากเรื่องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองคณะสงฆ์ไทยไว้ให้พวกเราดูแลต่อไปด้วย

นี่คือชีวิตของมหาบุรุษ-รัฐบุรุษแท้ ที่เกิดมาเพื่อประโยชน์สุขของพหุชน เป็นชีวิตเพื่อให้ มิใช่เพื่อกอบโกยเพื่อตนเองและพวกพ้องอย่างไม่รู้ พอไม่รู้ก็อึดนักการเมืองหลาย ๆ คนในเมืองไทยปัจจุบัน เข้าใจว่าคนเหล่านั้นคงไม่ได้ศึกษาที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หรือถ้าศึกษาก็อาจจะไม่จบ หรือจบก็เป็นพวกศิษย์ชั้นแล้ว ๆ ที่ไม่เชื่อฟังครูบาอาจารย์

พระเจ้าวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร
เสด็จเยี่ยมที่บ้านพัก
Antony ชานกรุงปารีส
พ.ศ. ๒๕๑๔

ด้วยชีวิตและผลงานดังกล่าวนี้เอง ในมงคลวาระครบศตวรรษแห่งชาตกาลของท่านปรีดีพนมยงค์ (๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓) นี้ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO จึงได้ยกย่องท่านปรีดีพนมยงค์ ให้เป็นปुरुชนียบุคคลของโลกตามข้อเสนอของรัฐบาลไทย

และในวาระสิ้นสุดศตวรรษที่ ๒๐ อย่างเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑ ตามความนิยมของโลก นิตยสารเอเชียวีก (ฉบับ ๓๑ ธ.ค.-๗ ม.ค. ๔๓) ซึ่งมีอิทธิพลมากที่สุดในทวีปเอเชีย ก็ได้ยกย่องท่านปรีดีให้เป็น ๑ ใน ๑๘ บุคคลของเอเชีย (ซึ่งรวมทั้งท่านมหาตมาคานธีแห่งอินเดียด้วย) โดยได้กล่าวสุดใจไว้ว่า

“นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้เป็นผู้ก่อการยึดอำนาจรัฐเหมือนอย่างที่มีกันคดคิ่นในไทยในห้วงเวลาต่อมา หากแต่เป็นผู้ใฝ่ฝันแสวงหาและดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งประเทศชาติที่ทันสมัยและยืนอยู่บนรากฐานแห่งรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย...”

ขอกล่าวย้ำอีกครั้งในตอนสุดท้ายนี้ว่า ท่านปรีดีมิใช่เป็นผู้ใฝ่ฝันแสวงหาแต่ความทันสมัยของประเทศหรือระบอบการปกครองของอาณาจักรเท่านั้น ท่านยังใฝ่ฝันเช่นเดียวกันนี้กับพุทธจักร-

คณะสงฆ์ด้วย บัดนี้ ฝ่ายบ้านเมืองได้ดำเนินการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงไปหลายส่วนแล้ว (จะถูกคิดอย่างไรก็อีกเรื่องหนึ่ง) ไม่ว่าการเมืองการปกครอง การศึกษา สื่อสารมวลชน เศรษฐกิจ-สังคม ควรหรือที่การคณะสงฆ์จะยังคงยืนอยู่ในระบบแข็งทื่อเป็นไม้สูงต้านลมแรงอยู่เยี่ยงนี้ ปัญหาที่มีใช่เป็นการบ้านเฉพาะของพระมหาเถรานุเถระคณะสงฆ์ แต่เป็นปัญหาร่วมกันของประชาชนในบ้านนี้เมืองนี้ คงต้องขอจบด้วยถ้อยคำเทียบเคียงคำของท่านรัฐบุรุษอาวุโสว่า

“เมื่อระบบเศรษฐกิจและสังคมบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ระบบการปกครอง-บริหารจัดการของคณะสงฆ์จำต้องเปลี่ยนไปตาม มิฉะนั้นจะเกิดความขัดแย้งกับระบบเศรษฐกิจและสังคมบ้านเมืองที่เป็นรากฐาน และก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางศีลธรรมและจิตวิญญาณของราษฎรทั้งหมดของสยามประเทศนี้”

“ในระหว่างที่พระองค์เสด็จประทับอยู่ ณ ต่างประเทศ เมื่อมีผู้
ปองร้ายต่อราชบัลลังก์ ปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี
คนปัจจุบันนี้ เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้
เสียสละ และ เสียภัยเพื่อป้องกันราชบัลลังก์ให้ปลอดภัย
ตลอดมา เวลานั้นห้ามมีผู้ใดเสียภัยเช่นนั้นไม่ แต่ตรงกันข้าม
กลับประจบสอพลอผู้มีอำนาจ... ครั้นพระองค์สวรรคตแล้ว
ก็เอา กรณีสวรรคต ของพระองค์เป็นเครื่องมือทางการเมือง
ต่อไปอีก ได้พยายามปั้นข่าวเท็จตั้งแต่วันแรกสวรรคตให้
ประชาชนหลงเข้าใจผิด ทั้งในทางพูด ทางโทรศัพท์ ทางโทรเลข
และทางเอกสารหนังสือพิมพ์ พวกเหล่านี้ไม่ใช่เป็นพวกที่
จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เป็นพวกที่แสวงหาผลประโยชน์
จากพระมหากษัตริย์ เพื่อความเป็นใหญ่ของตน และเพื่อการ
เลือกตั้งที่จะได้ผู้แทนซึ่งเป็นพวกของตน”

ปรีดี พนมยงค์ กับสถาบันกษัตริย์ และกรณีสวรรคต

สุพจน์ ตำนตระกูล

อัญเชิญขึ้นครองราชย์

จากความขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ กับรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา อันเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงสละราชสมบัติเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ และโดยที่พระองค์ไม่ได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดเป็นองค์รัชทายาท รัฐบาลพระยาพหลฯ จึงประชุมปรึกษาหารือกันในช่วงเวลาห้าวัน ตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม ถึงวันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๗๗ เพื่อพิจารณาหาเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์สืบต่อไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๔๗๕ และโดยนัยแห่งกฎหมายธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๔๖๗

กฎหมายที่ยอมรับว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์มีด้วยกัน ๘ หมวด ๒๑ มาตรา หมวดที่สำคัญคือหมวดที่ ๔ ว่าด้วยลำดับชั้นผู้สืบราชสันตติวงศ์ และหมวดที่ ๕ ว่าด้วยผู้ที่ต้องยกเว้นจากการสืบราชสันตติวงศ์

หมวดที่ ๔ มาตรา ๙ บัญญัติไว้ว่า

“ลำดับชั้นเชื้อพระบรมราชวงศ์ ซึ่งจะควรสืบราชสันตติวงศ์ได้นั้น ท่านว่าให้เลือกตามสายตรงก่อนเสมอ ต่อไม่สามารถเลือกทางสายตรงได้แล้ว จึงให้เลือกตามเกณฑ์ที่สนิทมากและน้อย
“เพื่อให้สิ้นสงสัย ท่านว่าให้วางลำดับสืบราชสันตติวงศ์ไว้ดังต่อไปนี้...”

ครั้นแล้วท่านก็ลำดับพระญาติวงศ์ผู้มีสิทธิสืบราชสันตติวงศ์ นับแต่สมเด็จพระอนุชาเจ้านายบรมวงศานุวงศ์ สืบไป สรรพให้เข้าใจง่าย ๆ ดังนี้

ลำดับที่ ๑ พระราชโอรสหรือพระราชนัดดา ลำดับที่ ๒ กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้พระราชโอรสและพระราชนัดดา แต่ทรงมีสมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระราชชนนี หรือพระราชโอรสของสมเด็จพระอนุชา

ลำดับที่ ๓ กรณีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้พระราชโอรสและพระราชนัดดา กับไว้ทั้งสมเด็จพระอนุชาหรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระราชชนนี แต่ทรงมีสมเด็จพระเชษฐาหรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระราชชนนี หรือพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาหรือพระอนุชา

ลำดับที่ ๔ กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้พระราชโอรสและพระราชนัดดา กับทั้งไว้สมเด็จพระอนุชาหรือพระอนุชาต่างพระราชชนนี และไว้สมเด็จพระเชษฐาหรือพระอนุชาต่างพระราชชนนี แต่ทรงมีพระเจ้าพี่ยาเธอหรือพระเจ้าน้องยาเธอหรือพระโอรสของพระเจ้าพี่ยาเธอหรือพระเจ้าน้องยาเธอ

ลำดับที่ ๕ กรณีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้พระราชโอรสและไว้พระราชนัดดา พระอนุชาหรือพระอนุชาต่างพระราชชนนีและพระอนุชาต่างพระราชชนนี พระเจ้าพี่ยาเธอ น้องยาเธอ แต่ทรงมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอและพระเจ้าบรมวงศ์เธอหรือพระโอรส

ดังกล่าวนี้คือลำดับพระองค์ผู้มีสิทธิสืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๔๗๕ แต่มีข้อบังคับว่าด้วยผู้ที่ต้องยกเว้นจากการสืบราชสันตติวงศ์ไว้ในหมวด ๕ มาตรา ๑๑ ว่าดังนี้

๑. มีพระสัญญาวิปลาศ
๒. ต้องราชทัณฑ์ เพราะประพฤติดีประ-

ราชกำหนดกฎหมายในคดีมหันตโทษ

๓. ไม่สามารถทรงเป็นอัครพุทธศาสนูปถัมภก

๔. มีพระชายาเป็นนางต่างด้าว กล่าวคือนางที่มีสัญชาติเดิมเป็นชาวประเทศอื่น นอกจากชาวไทยโดยแท้

๕. เป็นผู้ที่ได้ถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งพระรัชทายาท ไม่ว่าจะการถูกถอดถอนจนได้เป็นไปในรัชกาลใด ๆ

๖. เป็นผู้ที่ได้ถูกประกาศยกเว้นออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์

กฎหมายที่ยรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ดังกล่าวนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงตราขึ้นก่อนที่พระองค์จะเสด็จสวรรคตเพียงหนึ่งปี (คือตราขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๖๗ และพระองค์เสด็จสวรรคตในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๖๘) และก่อนที่พระองค์จะเสด็จสวรรคตสองเดือน พระองค์ได้ทรงมีพระบรมราชโองการลงวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๔๖๘ ถึงเสนาบดีวัง เกี่ยวกับองค์รัชทายาทที่จะสืบสันตติวงศ์ต่อจากพระองค์ท่าน (ขณะนั้นสมเด็จพระ

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี กำลังทรงพระครรภ์ ยังไม่แน่ว่าจะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดา) พระบรมราชโองการมีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“...ให้ข้ามหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัช ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชยนั้นเสียเกิดเพราะหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัชมีแม่ที่ไม่มีชาติสกุลเกรงว่าจะไม่เป็นที่เคารพแห่งพระบรมวงศานุวงศ์...”

ต่อมาในวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ ก่อนเสด็จสวรรคตเพียงวันเดียว พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี มีพระประสูติกาลพระราชธิดา (สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงเพชรรัตนราชสุดาฯ) จึงเป็นอันว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ไม่มีพระราชโอรสที่จะสืบราชสันตติวงศ์ การสืบราชสันตติวงศ์จึงต้องเป็นไปตามเงื่อนไขข้อ ๒ แห่งกฎหมายที่ยรบาล เงื่อนไขข้อ ๒ ได้บัญญัติไว้ว่า

“กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้พระราชโอรสและพระราชธิดา แต่ทรงมีสมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระราชชนนีหรือพระโอรสของสมเด็จพระอนุชา”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในหลวงรัชกาลที่ ๘ ทรงลงพระปรมาภิไธย และพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ทรงมีพระเชษฐภคินีและพระอนุชาร่วมพระราช-
ชนนี้ด้วยกันเก้าพระองค์ คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพาหุรัตมณีนัย (ประสูติ
เมื่อ ๑๔ ธันวาคม ๒๔๒๑ สิ้นพระชนม์เมื่อ ๒๖
สิงหาคม ๒๔๓๐)

๒. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้าตรีเพ็ชรุตม์ธำรง

๔. จอมพล สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ
กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (ต้นสกุลจักรพงษ์
ณ อยุรยา)

๕. สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์

๖. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (ประสูติและสิ้นพระ-
ชนม์ในวันเดียวกัน)

๗. พลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชา-
วูธ กรมหลวงนครราชสีมา (ต้นสกุลอภัยวงศ์
ณ อยุรยา)

๘. สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุน-
เพ็ชรบูรณ์อินทราชัย (ต้นสกุลจุฑาธุช) และ

๙. สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกคัคติเดชน์ กรม-
ขุนสุโขทัยธรรมราชา (รัชกาลที่ ๗)

ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
สวรรคตนั้น พี่น้องร่วมพระราชชนนีกับพระองค์
ท่านที่ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ก็แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชา-
ธิปกคัคติเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชาพระองค์
เดียว ซึ่งเป็นพระอนุชาองค์สุดท้าย และมีนัดดาสอง
พระองค์ คือ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ โอรสของ
กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กับหม่อมเจ้าวรานนท์
ธวัช โอรสของกรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย

กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถขณะยังมี
พระชนม์ชีพอยู่นั้น ดำรงฐานะเป็นรัชทายาทของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ด้วยเป็นพระอนุชา
ถัดจากพระองค์ และขณะนั้นกรมหลวงพิษณุโลก
ยังมีหม่อมแคทยาเป็นพระชายา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้า พระราชบิดา ทรงรับเป็นสะใภ้
หลวง ม.ร.ว. นริศรา จักรพงษ์ พระธิดาพระองค์เจ้า
จุลจักรพงษ์ เล่าไว้ในหนังสือ *แคทยาและเจ้าฟ้า
สยาม* ว่า ชื่อ จุลจักรพงษ์ เป็นชื่อที่พระบาท-
สมเด็จพระมงกุฎเกล้า ทรงประทานตั้งให้ โดย
เปลี่ยนจากชื่อ พงษ์จักร ที่สมเด็จพระบรมราชินี-
นาถเสาวภาคย์ศรี ประทานตั้งให้แต่แรก

ดังนั้นตามเงื่อนไขข้อ ๒ แห่งกฎมณเฑียร-
บาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระองค์เจ้าจุล-

จักรพงษ์จึงอยู่ในฐานะที่จะได้รับการสถาปนาขึ้น
เป็นพระมหากษัตริย์สืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้า เพราะเป็นพระโอรสของสมเด็จพระ
พระอนุชา องค์รัชทายาท (กรมหลวงพิษณุโลก-
ประชานาถ)

ส่วนหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัช พระโอรสของ
กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ซึ่งตามกฎมณเฑียร-
บาลก็มีสิทธิ์สืบราชสันตติวงศ์เป็นพระองค์ถัดไป
จากพระองค์เจ้าจุล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ-
เกล้า ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้ข้ามไป
เสียดังที่ยกมาข้างต้น

จากพระบรมราชโองการฉบับวันที่ ๒๑
กันยายน ๒๔๖๘ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า พระบาท-
สมเด็จพระมงกุฎเกล้า ทรงรับในสิทธิ์สืบราช-
สันตติวงศ์ของพระองค์เจ้าจุล เพราะถ้าพระองค์
ไม่ทรงรับในสิทธิ์ดังกล่าวนี้ พระองค์จะต้องระบุไว้
ในพระบรมราชโองการฉบับเดียวกันนี้ว่าให้ข้ามไป
เสียดัง (เพราะมีแม่เป็นนางต่างด้าว) เช่นเดียวกับที่
ทรงระบุให้ข้ามหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัช (เพราะมีแม่
ที่ไม่มีชาติสกุล) นั้นแล้ว

แต่มีแม่เป็นนางต่างด้าวไม่อยู่ในข้อห้าม
ตามมาตรา ๑๑ (๔) ห้ามแต่มีชายเป็นนาง
ต่างด้าวเท่านั้น

ในที่ประชุมของพระบรมวงศานุวงศ์ชั้น
ผู้ใหญ่ ในคืนวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ ซึ่งมี
จอมพล สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์-
วรเดชเป็นประธานของที่ประชุมอันประกอบด้วย
จอมพล สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระ-
นครสวรรค์วรพินิต ผู้เปี่ยมไปด้วยพระบารมี ได้มี
ความเห็นให้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกคัคติ-
เดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ขึ้นครองราชย์เป็น
พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๗ แห่งราชวงศ์จักรี

ดังนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
สละราชสมบัติ โดยกฎมณเฑียรบาล พระองค์ผู้สืบ
ราชสันตติวงศ์คือ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งเป็น
สายตรงคือ โอรสของพระเชษฐา (กรมหลวงพิษณุ-
โลก) ที่มีสิทธิ์ในการสืบราชสันตติวงศ์ก่อนกรม-
ขุนสุโขทัย (รัชกาลที่ ๗) แต่ด้วยบารมีของจอมพล
สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์-
วรพินิต ได้ช่วยส่งให้กรมขุนสุโขทัยขึ้นสู่ราชบัลลังก์
ข้ามพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ไปดังกล่าวแล้ว

ส่วนกรมหลวงสงขลานครินทร์ สมเด็จพระราช-

บิดานั้น เป็นอนุชาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวิชฌนหิส สยามมกุฎราชกุมาร ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนาบรมราชเทวี (สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า)

แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวิชฌนหิส สยามมกุฎราชกุมาร สิ้นพระชนม์เสียก่อนที่จะได้ขึ้นครองราชย์ ต่อมาสมเด็จพระราชบิดา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเทพทวารวดี ในสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร (แทนที่จะเป็นกรมหลวงสงขลานครินทร์ พระอนุชาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวิชฌนหิส สยามมกุฎราชกุมารพระองค์ก่อน) และถ้านับโดยศักดิ์ทางพระมารดาแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระมารดาของกรมขุนเทพทวารวดี (รัชกาลที่ ๖) เป็นพระน้องนาง (ประสูติ ๑ มกราคม ๒๔๐๖) ของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา (ประสูติ ๑๐ กันยายน ๒๔๐๕ นับตามปฏิทินเก่า) ในสมเด็จพระมารดา สมเด็จพระปิยมหาราช ที่มีพระพี่นางองค์โตร่วมครรภ์พระมารดาเดียวกัน คือ พระองค์เจ้าหญิงสุนันทากุมารีรัตน์ (ประสูติ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๐๓) หรือพระนางเรือล่ม

ที่หม่อมอุส่าห์ลำดับความการสืบราชสันตติวงศ์มานั้น ก็เพื่อเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ มีส่วนสำคัญอย่างไรบ้างในการสนับสนุนเชื้อสายของกรมหลวงสงขลานครินทร์ขึ้นนั่งบัลลังก์พระมหากษัตริย์แห่งราชจักรีวงศ์ ทั้ง ๆ ที่ถูกข้ามมาแล้ว

ในการประชุมคณะรัฐมนตรีระหว่างวันที่ ๒-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ ครั้งนั้นท่านปรีดีได้บันทึกไว้ในหนังสือ *บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒* มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

"(๑) พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งเป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ที่ทรงเป็นรัชทายาทในรัชกาลที่ ๖ ครั้นแล้วจึงพิจารณา คำว่า 'โดยนัย' แห่งกฎมณเฑียรบาล ๒๔๖๗ นั้น พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์จะต้องยกเว้นตามมาตรา ๑๑ (๔) แห่งกฎมณเฑียรบาลหรือไม่ เพราะมารดามีสัญชาติเดิมเป็นต่างประเทศ ซึ่ง

ตามตัวบทโดยเคร่งครัดกล่าวไว้แต่เพียง ยกเว้น ผู้สืบราชสันตติวงศ์ที่มีพระชายาเป็นคนต่างด้าว (ขณะนั้นพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ยังไม่มีพระชายาเป็นนางต่างด้าว) รัฐมนตรีบางท่านเห็นว่าชื่อยกเว้นนั้นใช้สำหรับรัชทายาทองค์อื่น แต่ไม่ใช่กรณีสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ซึ่งขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ สถาปนาเป็นรัชทายาทนั้น ก็ทรงมีพระชายาเป็นนางต่างด้าวอยู่แล้ว และทรงรับรองเป็นสะใภ้หลวงโดยถูกต้อง แต่ส่วนมากของคณะรัฐมนตรีตีความคำว่า 'โดยนัย' นั้น ย่อมนำมาใช้ในกรณีที่ผู้ซึ่งจะสืบราชสันตติวงศ์มีพระมารดาเป็นนางต่างด้าวด้วย"

รัฐมนตรีส่วนข้างมากที่ตีความคำว่า 'โดยนัย' ดังกล่าวนี้นั้น มีท่านปรีดีร่วมอยู่ด้วย และเป็นคนสำคัญในการอภิปรายชักจูงให้รัฐมนตรีส่วนข้างมากมีความเห็นร่วมกับท่าน

ที่ประชุมจึงได้พิจารณาถึงพระองค์อื่น ๆ ตามกฎเกณฑ์ของกฎมณเฑียรบาลที่ระบุไว้ว่า "... ต่อไม่สามารถเลือกทางสายตรงได้แล้ว จึงให้เลือกตามเกณฑ์ที่สนิทมากและน้อย"

ในบรรดาพระองค์ที่สนิทมากและน้อยนี้มีอาทิ กรมพระนครสวรรค์ฯ และพระโอรส พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ และในที่สุดคณะรัฐมนตรีมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ตามการชี้แนะของท่านปรีดี ที่เห็นสมควรสถาปนาพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาเนนทมหิดล ขึ้นเป็นกษัตริย์รัชกาลที่ ๘ สืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ อันเป็นการกลับคืนเข้าสู่สายเดิม คือสายสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวิชฌนหิส สยามมกุฎราชกุมาร

การสถาปนาพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาเนนทมหิดลขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ นอกจากจะเป็นการกลับคืนเข้าสู่สายเดิมโดยชอบธรรมแล้วยังเป็นไปตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ อีกด้วย บันทึกที่จัดทำโดยพระยา-มหิธร เสนาบดีกระทรวงมุรธาธร ว่าดังนี้

"วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลา ๑๗.๑๕ น. โปรดเกล้าฯ ให้พระยามโนปกรณีย์ พระยาศรีวิสารฯ พระยาปริชาลยุทธฯ พระยา-พลฯ กับหลวงประดิษฐมนูธรรม มาเฝ้าฯ ที่วัง

สุโขทัย มีพระราชดำรัสว่า อยากจะสอบถามความ
บางข้อและบอกความจริงใจ ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง
อยากจะแนะนำเรื่องสืบสันตติวงศ์ พระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าฯ และพระพุทธรูปเจ้าหลวงได้เคยทรง
พระราชดำริที่จะออกจากราชสมบัติเมื่อทรงพระชรา
เช่นเดียวกัน ในส่วนพระองค์พระเนตรก็ไม่ปรกติ
คงทนงานไปได้ไม่นาน เมื่อการณปรกติแล้ว จึง
อยากจะลาออกเสีย ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระ-
โอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเฑียรบุรณ ก็ถูกขาม
มาแล้ว ผู้ที่จะสืบสันตติวงศ์ต่อไป ควรจะเป็นพระ-
โอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ ฯลฯ”

ดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าท่านปรีดีเป็นผู้มี
บทบาทสำคัญยิ่งในการอัญเชิญในหลวงอานันท
ขึ้นครองราชย์ เมื่อ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗

ปกป้องราชบัลลังก์

ในคดีดำที่ ๔๒๒๖/๒๕๒๑ ท่านปรีดี พนม-
ยงค์ โจทก์ยื่นฟ้องนายรอง ศยามานนท์ ศาส-
ตราจารย์ทางประวัติศาสตร์ จำเลย กรณีที่
ศาสตราจารย์ผู้นั้นบิดเบือนประวัติศาสตร์ หมิ่น
ประมาทใส่ความ ซึ่งในที่สุดจำเลยรับผิดชอบ
ฟ้องนั้น คำบรรยายฟ้องตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึง
ความกล้าหาญและเสียสละของนายปรีดีที่ต่อสู้
ปกป้องราชบัลลังก์ ว่าดังนี้

“เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๔ ได้มี
พระราชกฤษฎีกาแต่งตั้งให้จอมพล ป. พิบูล-
สงคราม เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และพลโท
มังกร พรหมโยธี เป็นรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด
ต่อมาอีก ๖ วัน คือในวันที่ ๑๘ เดือนเดียวกันนี้
ก็ได้มีกฤษฎีกาเพิ่มเติมอีกฉบับหนึ่งว่า ให้จอมพล
พิบูลฯ มีอำนาจสิทธิ์ขาดผู้เดียวในการสั่งทหาร
สามเหล่าทัพ อันเป็นอำนาจพิเศษยิ่งกว่าผู้บัญชา
การทหารสูงสุดอื่น ๆ

“ครั้นต่อมาในปลายเดือนพฤศจิกายนนั่นเอง
คือก่อนที่ญี่ปุ่นจะรุกรานประเทศไทย ในวันที่ ๘
ธันวาคม ๒๔๘๔ จอมพลพิบูลฯ ได้เสนอที่ประชุม
คณะรัฐมนตรีให้บัญญัติกฎหมายยกเลิกบรรดาศักดิ์
ไทยเดิม โดยสถาปนา ‘ฐานันดรศักดิ์’ (Lordship)
ตามแบบฝรั่งขึ้นใหม่ คือ ดยุก, มาควิส, เคานท์,
ไวสเคานท์, บารอน ฯลฯ โดยตั้งศัพท์ใหม่ขึ้น
เพื่อใช้สำหรับฐานันดรศักดิ์เจ้าศักดินาใหม่ คือ
สมเด็จพระเจ้าพญา, ท่านเจ้าพญา, เจ้าพญา, ท่านพญา

ฯลฯ ส่วนภรรยาของฐานันดรเจ้าศักดินาใหม่นั้น
ให้เติมคำว่า ‘หญิง’ ไว้ข้างท้าย เช่น ‘สมเด็จพระ
เจ้าพญาหญิง’

“แต่หลวงวิจิตรวาทการเสนอให้เรียกว่า
‘สมเด็จพระหญิง’ และฐานันดรเจ้าศักดินาให้มีคำว่า
‘แห่ง’ (of) ต่อท้ายด้วยชื่อแคว้นหรือบริเวณท้องที่
เช่น สมเด็จพระเจ้าพญาแห่งแคว้น... พญาแห่งเมือง...
ฯลฯ ทำนองฐานันดรเจ้าศักดินายุโรป เช่น ดยุก
ออฟ เบตฟอร์ด ฯลฯ ฐานันดรเจ้าศักดินาใหม่นี้
ให้แก่รัฐมนตรีและข้าราชการไทยตามลำดับตำแหน่ง
เครื่องราชอิสริยาภรณ์สายสะพาย เช่น จอมพล
พิบูลฯ ได้รับพระราชทานสายสะพายนพรัตน์ ก็
จะได้ดำรงฐานันดรเจ้าศักดินาเป็น ‘สมเด็จพระเจ้าพญา
แห่ง...’

“ฐานันดรเจ้าศักดินาใหม่นั้นทายาทสืบสันต-
ติวงศ์ได้เหมือนในยุโรปและญี่ปุ่น อันเป็นวิธีการซึ่ง
นักเรียนที่ศึกษาประวัติวิทยานายพลไปเลียน โบนา-
ปาร์ต ทราบกันอยู่ว่า ท่านนายพลผู้นั้นได้ขยับขึ้น
ทีละก้าวทีละก้าว จากเป็นผู้บัญชาการกองทัพอแล้ว
เป็นกงสุลคนหนึ่งในคณะกงสุล ๓ คนที่มีอำนาจ
สิทธิ์ขาดปกครองประเทศฝรั่งเศส ครั้นแล้วนายพล
ไปเลียน โบนาปาร์ต ก็เป็นกงสุลผู้เดียวตลอดกาล
ซึ่งมีสิทธิ์ตั้งทายาทสืบตำแหน่ง

“รัฐมนตรีที่เป็นผู้ก่อการฯ จำนวนหนึ่ง
รวมทั้งโจทก์ด้วยนั้น ได้คัดค้านจอมพลพิบูลฯ
ว่าขัดต่ออุดมคติของคณะราษฎร อันเป็นเหตุให้
จอมพลพิบูลฯ ไม่พอใจ ท่านจึงเสนอให้ที่ประชุม
เลือกเอาสองทาง คือทางหนึ่งตกลงตามแผน
สถาปนาฐานันดรเจ้าศักดินาอย่างใหม่ ทางที่สอง
เวนคืนบรรดาศักดิ์เดิมทุกคน

“รัฐมนตรีส่วนข้างมากจึงลงมติในทางเวนคืน
บรรดาศักดิ์เดิม เมื่อจอมพลพิบูลฯ แพ้เสียงข้าง
มากในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีแล้ว ท่านจึงเสนอว่า
เมื่อเวนคืนบรรดาศักดิ์เก่าแล้ว ผู้ใดจะใช้ชื่อและ
นามสกุลเดิม หรือเปลี่ยนนามสกุลตามชื่อบรรดา-
ศักดิ์เดิมก็ได้

“โจทก์ (ท่านปรีดี-ผู้เขียน) กับรัฐมนตรี
ส่วนหนึ่งกลับใช้ชื่อและนามสกุลเดิม แต่จอมพล
พิบูลฯ เปลี่ยนนามสกุลเดิมของท่านมาใช้ตาม
ราชทินนามว่า ‘พิบูลสงคราม’ และรัฐมนตรีบาง
ท่านก็ใช้ชื่อเดิม โดยเอาสกุลเดิมเป็นชื่อรอง
และใช้ราชทินนามเป็นนามสกุล ซึ่งเป็นต้นเหตุ

สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติ
ให้นายปรีดี พนมยงค์
ทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์ เมื่อวันที่ ๑๖
ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

แห่งชื่อและนามสกุลยาว ๆ แพร่หลายจนทุกวันนี้”

ต่อกรณีดังกล่าวนี้ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภา อดีตประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ให้การเป็นพยานในคดีอาชญากรรมสงคราม ที่มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นจำเลย มีความตอนหนึ่งรับกันกับคำฟ้องของท่านปรีดีข้างต้น ดังนี้

“ตอนที่จอมพล ป. นำให้มีการลาออกหรือให้พ้นจากบรรดาศักดิ์กันนั้น ขุนนิรันดรชัยได้มาทาบถามข้าพเจ้าว่า จะได้มีการแต่งตั้งบรรดาศักดิ์กันใหม่เป็นสมเด็จพระเจ้าพญาชายบ้าง สมเด็จพระเจ้าพญาหญิงบ้าง และขุนนิรันดรชัยถูกแต่งตั้งให้เป็นการกรรมกร โดยยึดหลักเกณฑ์ว่า ผู้ที่ได้สายสะพายนพรัตน์จะได้เป็นสมเด็จพระเจ้าพญาชาย ซึ่งมีจอมพล ป. คนเดียวที่ได้สายสะพายนั้น เมื่อตั้งสมเด็จพระเจ้าพญาชายแล้ว เมียของผู้นั้นก็ให้เป็นสมเด็จพระเจ้าพญาหญิงตามไปด้วย

“ข้าพเจ้ารู้สึกว้า จอมพล ป. นั้น กระทำการเพื่อจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียเอง แล้วภรรยาจอมพล ป. ก็มีความมักใหญ่ใฝ่สูงทำนองเดียวกันเอารูปไปฉายในโรงหนังให้คนทำความเคารพโดยมีการบังคับ ในการทำบุญวันเกิดก็ทำเทียมวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระเจ้าแผ่นดิน เช่น มีตราไถ่กางปึกประดับธงทิวทำนองเดียวกับตราครุฑหรือตราพระบรมนามาภิไธยย่อ และได้สร้างเก้าอี้ขึ้นทำนองเดียวกับเก้าอี้โถนของพระเจ้าแผ่นดิน เว้นแต่ใช้ตราไถ่กางปึกแทนตราครุฑเท่านั้น...”

ในคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๘๔ ถึงคณะกรรมการจังหวัด ชี้แจงการโฆษณาหลอกลวงของพรรคประชาธิปัตย์ (ในขณะนั้น) ที่ใส่ร้ายท่านปรีดีในกรณีสวรรคตของในหลวงอานันทย์ คำสั่งกระทรวงมหาดไทยได้ยกข้อเท็จจริงในการแสดงความจงรักภักดีของท่านปรีดีต่อในหลวงอานันทย์ มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกษฐ์ทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว นายกรัฐมนตรีปัจจุบันนี้ (ปรีดี พนมยงค์) เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้อัญเชิญทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เสด็จกลับมาครองราชย์ มิได้ปรารถนาที่จะกุมอำนาจที่จะทำหน้าที่เป็นประมุขของรัฐ และไม่ได้กระทำการขัดขวางอย่างใด แต่ตรงกันข้ามกลับอัญเชิญเสด็จกลับมา มอบถวายราชสมบัติแต่พระองค์

“ในระหว่างที่พระองค์ประทับอยู่ในต่างประเทศ เมื่อมีผู้ปองร้ายต่อราชบัลลังก์ นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันนี้ (ปรีดี พนมยงค์) เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้เสียสละและเสี่ยงภัยเพื่อป้องกันราชบัลลังก์ให้ปลอดภัยตลอดมา เวลานั้นหาจะมีผู้ใดเสี่ยงภัยเช่นนั้นไม่ได้ตรงกันข้ามกลับประจบสอพลอผู้มีอำนาจ รัฐบาลนี้มีความเสียใจที่พรรคประชาธิปัตย์บางคนได้ฉวยโอกาสเอาพระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพสักการะมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง”

(เพื่อทำลายท่านปรีดี-ผู้เขียน)

ปกป้องพระเกียรติ

ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท่านปรีดีได้ปกป้องพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ไว้อย่างดียิ่งชีวิต ดังเช่นในกรณีที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น เมื่อนำพระราชบัญญัติหรือพระบรมราชโองการใดก็ได้แล้วแต่ เสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพื่อลงพระนามและลงนามในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะลงนามในฐานะนายกรัฐมนตรีผู้รับสนองพระบรมราชโองการไปเป็นการล่วงหน้าเป็นการบีบบังคับให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต้องลงนามในพระราชบัญญัติหรือพระบรมราชโองการนั้น ๆ เสมือนกับตราขาน อันเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ

นายทวี บุญยเกตุ ในฐานะเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้นำพระราชบัญญัติขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย ได้บันทึกไว้ในหนังสือความทรงจำของท่านว่าดังนี้

“...ตามระเบียบนั้น จะเป็นพระราชบัญญัติก็ตามหรือพระบรมราชโองการใดๆ ก็ตาม พระมหากษัตริย์หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จะต้องทรงลงพระปรมาภิไธยหรือลงนามก่อน แล้วนายกรัฐมนตรีจึงจะเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการในภายหลัง แต่ในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี และมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม มักจะลงนามรับสนองพระบรมราชโองการก่อน แล้วจึงได้ให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนาม...”

แต่ในสมัยที่ท่านปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท่านไม่ยอมให้จอมพล ป. ทำเช่นนั้น โดยท่านอ้างว่า การกระทำของจอมพล ป. เช่นนั้นเป็นการละเมิดรัฐธรรมนูญ

ในคราวที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขัดใจกับคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (เวลานั้นมีอยู่สองท่าน คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภา กับท่านปรีดี) ท่านปรีดีได้บันทึกไว้ในหนังสือ *บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์* ว่าดังนี้

“...ต่อมาประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ จอมพล ป. ได้ยื่นใบลาออกตรงมายังประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แล้วจอมพล ป. ก็ได้ออกจากทำเนียบสามัคคีชัย ไม่รู้จะไปไหน พระองค์เจ้าอาทิตยทิพฯ จะทรงทราบว่าจอมพล ป. ต้องการลาออกจริงเพื่อปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ พระองค์จึงส่งใบลาจอมพล ป. มาให้ข้าพเจ้าพิจารณา ข้าพเจ้าจึงเขียนความเห็นในบันทึกหน้าปกใบลานั้นว่า ‘ใบลานั้นถูกต้องตามรัฐธรรมนูญแล้ว อนุมัติให้ลาออกได้’ ข้าพเจ้าลงนามไว้ตอนล่าง ทั้งที่ว่างตอนบนไว้เพื่อให้พระองค์เจ้าอาทิตยทิพฯ ทรงลงพระนาม ซึ่งพระองค์ก็ทรงลงพระนาม

“ข้าพเจ้าเชิญนายทวี บุญยเกตุ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและเลขาธิการคณะรัฐมนตรี มาถามว่า จอมพล ป. จะจัดการปรับปรุงรัฐบาลหรืออย่างไร ? ก็ได้รับคำตอบว่า คงจะปรับปรุงรัฐบาล และตามหาตัวจอมพล ป. ก็ยังไม่พบ แต่เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการฯ ส่งคำอนุมัติใบลาออกของจอมพล ป. แล้ว สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีซึ่งบังคับบัญชากรมโฆษณาการอยู่ด้วย ก็ให้วิทยุของกรมนั้นประกาศการลาออกของจอมพล ป.

“ฝ่ายจอมพล ป. ขณะนั้นจะอยู่ที่แห่งใดก็ตาม เมื่อได้ฟังวิทยุกรมโฆษณาการประกาศการลาออกเช่นนั้นแล้ว ก็แสดงอาการโกรธมาก ครั้นแล้วได้มีนายทหารจำนวนหนึ่งไปเฝ้าพระองค์เจ้าอาทิตยทิพฯ ณ พระที่นั่งอัมพรสถานซึ่งท่านผู้นี้ประทับอยู่ขณะนั้น ขอให้จัดการเอาใบลาคืนให้จอมพล ป.

“เป็นธรรมดาเมื่อพระองค์เจ้าอาทิตยทิพฯ เห็นอาการของนายทหารเหล่านั้นจึงตกพระทัย เพราะไม่สามารถเอาใบลาคืนให้จอมพล ป. ได้ ฉะนั้นพระองค์พร้อมด้วยหม่อมกอบแก้ว ซายา ได้มาที่ทำเนียบที่ข้าพเจ้าอาศัยอยู่ ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำใกล้ท่าช้างวังหน้า ขออาศัยค้างคืนที่ทำเนียบ ข้าพเจ้าจึงขอให้เพื่อนทหารเรือช่วยอารักขา ข้าพเจ้าด้วย เพื่อนทหารเรือได้ส่งเรือยามฝั่งในบังคับบัญชาของ ร.อ. วัชรชัย ชัยสิทธิเวช ร.น. มาจอดที่หน้าทำเนียบของข้าพเจ้า ฝ่าย พ.ต. หลวงราชเดชา ราชของครักษ์ประจำตัวข้าพเจ้า และ พ.ต. ประพันธ์ กุลวิจิตร ราชของครักษ์ประจำ

องค์พระองค์เจ้าอาทิตย์ ก็มาร่วมให้ความ
อารักขาด้วย

“เราสังเกตจนกระทั่งเวลาบ่ายของวันรุ่งขึ้น
ก็ไม่เห็นทหารบกหรืออากาศมาคุกคามประการใด
ดังนั้นพระองค์เจ้าอาทิตย์ กับหม่อมกอบแก้ว
จึงกลับไปพระที่นั่งอัมพรสถาน”

จากการที่พระองค์เจ้าอาทิตย์ และท่าน
ปรีดีได้ลงพระนามและลงนามอนุมัติให้จอมพล ป.
ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และวิฤ
กระจายเสียงของกรมโฆษณาการก็ได้ออก
อากาศให้รู้กันทั่วไป อันเป็นการปฏิบัติราชการที่
ถูกต้องตามแบบแผนทุกประการ แต่ไม่ถูกใจ
จอมพล ป. เพราะเจตนาการลาออกของจอมพล
ป. ก็เพื่อหยุดยั้งการเข้ากุมอำนาจเบ็ดเสร็จแบบ
นโปเลียน ด้วยคาดคิดว่าคณะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์คงไม่กล้าลงพระนามและลงนามอนุมัติ
ให้ท่านลาออก และถ้าเป็นเช่นนั้นก็เท่ากับยอม
รับในอำนาจเบ็ดเสร็จของท่าน แต่เหตุการณ์ไม่ได้
เป็นไปเช่นนั้น อันเป็นสัญญาณบอกให้ท่านรู้ว่า
การเข้ากุมอำนาจเบ็ดเสร็จยังมีปัญหา ซึ่งหมายถึง
ยังมีคนต่อต้านขัดขวาง

เพื่อแก้ปัญหาการต่อต้านขัดขวางการขึ้น
สู่อำนาจเบ็ดเสร็จ จอมพล ป. จึงอาศัยอำนาจ
ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ตามกฎศีกา
ลงวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๔ ออกคำสั่งให้
พระองค์เจ้าอาทิตย์ และท่านปรีดีเข้าประจำ
กองบัญชาการทหารสูงสุด (อันอยู่ภายใต้บังคับ
บัญชาของผู้บัญชาการทหารสูงสุด คือ จอมพลป.
พิบูลสงคราม-ผู้เขียน) และให้ไปรายงานตัวต่อ
ผู้บัญชาการทหารสูงสุดภายใน ๒๔ ชั่วโมง

ต่อคำสั่งดังกล่าว พระองค์เจ้าอาทิตย์
รีบไปรายงานตัวทันที ส่วนท่านปรีดีไม่ยอมไป
ท่านให้เหตุผลที่ไม่ยอมไปรายงานตัวว่าดังนี้

“ข้าพเจ้ามีตำแหน่งเป็นผู้แทนพระองค์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นจอมทัพ
ตามรัฐธรรมนูญ ถ้าข้าพเจ้าไปรายงานตัวยอมอยู่
ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ก็เท่ากับข้าพเจ้า
ลดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ลงอยู่
ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด มีรัฐมนตรีบาง
นายได้ชี้แจงขอร้องให้จอมพล ป. ถอนคำสั่งที่
ว่านั้น ซึ่งจอมพล ป. ก็ได้ยอมถอนคำสั่ง เป็น
อันว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ และข้าพเจ้าคง

สามารถปฏิบัติภารกิจแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวที่ทรงเป็นจอมทัพตามรัฐธรรมนูญได้ต่อไป”

ถวายความจงรักภักดี

ต่อมาเมื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ ลาออกจาก
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สภาผู้แทนราษฎร
จึงได้มีมติและประกาศลงวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗
ให้ท่านปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่
ผู้เดียว และในวันนั้นเองท่านได้ลงนามในพระ-
ปรมาภิไธย แต่งตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ เป็น
นายกรัฐมนตรีสืบต่อจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ที่ลาออกไปเพราะแพ้มติในสภาฯ เรื่องพระราช-
กำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ และ
พระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุริมณฑล

เพื่อสร้างความปรองดองทางการเมือง
ระหว่างฝ่ายคณะราษฎรกับฝ่ายเจ้าศักดินา ท่าน
ปรีดีในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ได้มอบ
หมายให้นายทวี บุญยเกตุ ซึ่งร่วมงานเสรีไทย
อยู่กับท่านและมีตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีอยู่ใน
รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ดำเนินการปลดปล่อย
นักโทษการเมือง ซึ่งมีเจ้านายชั้นผู้ใหญ่และข้า-
ราชบริพารในระบอบเก่าหลายคน

ท่านปรีดีได้บันทึกเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ
บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ มีความ
ตอนหนึ่งว่าดังนี้

“นายควง อภัยวงศ์ ได้จัดตั้งคณะรัฐมนตรี
โดยมีรัฐมนตรีหลายคน และโดยเฉพาะนายทวี
บุญยเกตุ เข้าร่วมด้วยตามที่นายควงได้ตกลง
กับข้าพเจ้าไว้ คือนอกจากนายทวีเป็นรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ก็เป็นรัฐมนตรี
สั่งราชการในสำนักนายกรัฐมนตรีด้วย โดยมี
หน้าที่ดำเนินงานของคณะรัฐมนตรีอยู่เบื้องหลัง
นายควง กิจการใดอันเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย
ซึ่งนายทวีเป็นผู้บัญชาการพลพรรคในประเทศไทย
นั้น ถ้าจะต้องเกี่ยวข้องกับรัฐบาลอย่างใดแล้ว
นายควงก็อนุญาตตามที่ตกลงกันไว้ก่อนว่าให้
นายทวีปรึกษาตกลงกับข้าพเจ้าโดยตรง โดย
นายควงไม่ขอรับรู้ด้วย นอกจากที่จะต้องทำเป็น
กฎหมายหรือแถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร

“ดังนั้น มีหลายเรื่องที่นายทวีได้ปรึกษา
ข้าพเจ้าจัดทำขึ้นก่อนแล้วจึงแจ้งให้นายควงรับ
ไปปฏิบัติ การ อาทิ การประกาศพระบรมราช-

โอองการว่าการประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่ และสหรัฐอเมริกาเป็นโมฆะนั้น นายทวี บุญยเกษตร เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ดังปรากฏข้อเท็จจริงในราชกิจจานุเบกษา ไม่ใช่ นายคองเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ (ตามที่นายคองกล่าวอ้าง-ผู้เขียน)

“การอภัยโทษและนิรโทษกรรมผู้ต้องหาทางการเมืองนั้น นายทวีก็เป็นหัวแรงสำคัญในการร่างกฎหมายอภัยโทษและนิรโทษกรรม เพราะแม้ข้าพเจ้าแจ้งแก่สัมพันธมิตรไว้ก่อนว่า เพื่อความสามัคคีของคนไทยที่มีอุดมคติตรงกันในการต่อสู้กับญี่ปุ่น ให้ได้รับอภัยโทษและนิรโทษกรรมตามที่ ม.จ. ศุภสวัสดิ์ฯ ได้ทรงปรารภมานั้น เวลาปฏิบัติเข้าจริงก็ยังไม่อาจทำได้ง่าย ๆ เหมือนดังที่นายคองพูดที่คุรุสภาว่า พอนายคองเป็นนายกรัฐมนตรีแล้วก็สั่งปล่อยนักโทษการเมือง” (นายคอง อภัยวงศ์ ไปแสดงปาฐกถาที่คุรุสภาเมื่อ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๖ เรื่องชีวิตของท่าน ปรากฏข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้ว่านายคองพูดมุสาหลายเรื่องหรือเกินความเป็นจริง รวมทั้งเรื่องปล่อยนักโทษการเมือง ซึ่งท่านอวดอ้างว่าพอท่านขึ้นเป็นนายภยก็สั่งปล่อยนักโทษการเมืองทันที-ผู้เขียน)

“จริงอยู่ นายคองเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ แต่ในการร่างกฎหมายดังกล่าวแล้ว ต้องทำความเข้าใจกับ พล.ต.อ. อุดม อธิปัตติกรมตำรวจ ซึ่งเป็นผู้สั่งจับผู้ต้องหาการเมือง ให้เขาเห็นความสมควรที่จะอภัยโทษและนิรโทษกรรม...”

นายปวิญ อึ้งภากรณ์ ได้พูดถึงเรื่องนี้ไว้ในบทความของท่านเรื่อง “พระบรมวงศานุวงศ์และ ขบวนการเสรีไทย” มีความตอนหนึ่งว่า

“ต่อมาท่านขึ้น (ม.จ. ศุภสวัสดิ์ฯ) ได้ทรงส่งโทรเลขของท่านเองมาอีกฉบับหนึ่ง ตรงถึงนายปรีดี พนมยงค์ ขอบใจที่หัวหน้าเสรีไทยยินดีต้อนรับ และทรงแสดงเจตนาว่าจะร่วมงานด้วยอย่างจริงใจ แต่ใครจะขอลถามว่าเพื่อนฝูงของท่านขึ้นหลายท่านต้องโทษการเมืองอยู่ที่เกาะตะรุเตาบ้าง บางขวางบ้าง ที่อื่น ๆ บ้างนั้น นายปรีดี พนมยงค์ จะกระทำอย่างไร

“หัวหน้าเสรีไทยตอบไปโดยฉับพลันว่า กรมขุนชัยนาथ และผู้อื่น ซึ่งต้องโทษการเมืองอยู่ที่ตะรุเตา บางขวาง และที่อื่นนั้น ทางกรุงเทพฯ

จะหาทางปลดปล่อย และมีใช้จะปลดปล่อยอย่างเดียว จะออกกฎหมายนิรโทษกรรมด้วย...”

และในที่สุดบรรดานักโทษการเมืองเหล่านั้น ก็ได้รับการนิรโทษกรรมตามคำมั่นสัญญาที่ท่านปรีดีให้ไว้แก่ท่านขึ้น และด้วยความสำนึกในบุญคุณท่านปรีดี พระยาอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ (ม.ร.ว. ประยูร อิศรศักดิ์) นักโทษการเมืองผู้หนึ่งที่ได้รับนิรโทษกรรมครั้งนั้น จึงได้เขียนสัความอบแก่ท่านปรีดีในนามของนักโทษการเมืองที่ได้รับนิรโทษกรรม ความว่า

“สักระวาริเยนต์เห็นเป็นธรรม
นิรกรรมผู้ต้องโทษโจทก์เท็จหา
ให้พ้นทุกข์ทรมานกายวิญญา
หลุดออกมาจากคุกขมอเวจีฯ”

วันที่ที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลงเมื่อ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๘ ท่านปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ส่งโทรเลขลงวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๔๘ อัญเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จนิวัตพระนครตั้งสำเนาโทรเลขต่อไปนี้

“วันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๘
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
โลซานน์
ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปก
กระหม่อม

ตามที่สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติแต่งตั้งข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามประกาศลงวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ นั้นบัดนี้ถึงวาระอันสมควรที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะทรงปฏิบัติพระราชภารกิจในฐานะทรงเป็นพระประมุขของชาติ เพราะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะทรงบรรลุนิติภาวะในวันที่ ๒๐ กันยายน ศกนี้แล้ว

ฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าจึงขอพระราชทานบรมราชานุญาตอัญเชิญเสด็จใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จนิวัตสู่กรุงเทพมหานคร เพื่อจะได้ทรงปกครองแผ่นดินตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญและโดยที่ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของข้าพระพุทธเจ้าจะสิ้นสุดลงในวันที่ ๒๐ กันยายน ศกนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงขอน้อมเกล้า-น้อมกระหม่อมกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ ณ โอกาสนี้

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด ขอเดชะ
ข้าพระพุทธเจ้า นายปรีดี พนมยงค์”

ต่อโทรเลขกราบบังคมทูลอัญเชิญเสด็จนิวัต
มหานคร ในหลวงอานันท์ ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ตอบให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้
ทราบในสัปดาห์ต่อมาว่าดังนี้

“วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๔๘๘
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
กรุงเทพฯ

ข้าพเจ้าได้รับโทรเลขของท่านซึ่งได้ขอร้อง
ข้าพเจ้าให้กลับมากำหนดหน้าที่ของข้าพเจ้า ถึงแม้
ว่าข้าพเจ้าจะเป็นห่วงเป็นใยต่อประเทศชาติ แต่
ข้าพเจ้าก็รู้สึกว่าจะเป็นการเหมาะสมยิ่งขึ้น ถ้า
ข้าพเจ้าจะได้มีโอกาสศึกษาให้จบเสียก่อน
ข้าพเจ้าสอบไล่วิชากฎหมายปีที่ ๑ เมื่อเดือน
กรกฎาคมที่แล้ว แต่ข้าพเจ้ายังจะต้องสอบในชั้น
อื่น ๆ ที่ยากยิ่งขึ้น และจะต้องใช้เวลาประมาณปี
ครึ่ง และหลังจากนั้นข้าพเจ้าจะต้องใช้เวลาอีก
อย่างน้อยหนึ่งปี เพื่อเตรียมเขียนวิทยานิพนธ์ตาม
หลักสูตรชั้นปริญญาเอก ข้าพเจ้าหวังว่าท่านคง
เข้าใจในความปรารถนาของข้าพเจ้าที่จะศึกษา
ให้จบ ถ้าท่านและรัฐบาลเห็นชอบด้วย ข้าพเจ้า
ก็ใคร่ที่จะกลับไปเยี่ยมบ้านสักครั้งหนึ่งก่อนที่
ข้าพเจ้าจะสำเร็จการศึกษา ข้าพเจ้าขอขอบใจ
ท่านอย่างจริงใจ ข้าพเจ้าซาบซึ้งในผลงานที่ท่าน
ได้กระทำด้วยความยากลำบากและที่ท่านกำลัง
กระทำอยู่ในนามของข้าพเจ้า

อานันท์มหิตล”

ต่อพระราชโทรเลขข้างต้น ท่านปรีดีได้
โทรเลขกราบบังคมทูลเพื่อทรงทราบ ด้วยข้อความ
ดังนี้

“ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชโทรเลขลง
วันที่ ๑๔ กันยายน ของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น
ของข้าพระพุทธเจ้าและรัฐบาลของใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาท รัฐบาลและข้าพระพุทธเจ้ามีความปลื้ม
ปีติเป็นอย่างมากที่ได้ทราบว่าใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาททรงมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จนิวัต
พระนครสักครั้งหนึ่งก่อนที่จะทรงจบการศึกษา

บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราช-
วโรกาส กราบบังคมทูลให้ทรงทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ
(เกี่ยวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญ) ข้าพระพุทธเจ้า
เห็นว่า การเสด็จนิวัตของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
จะเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นอเนก
ประการ ถึงแม้ว่าพระองค์จะประทับอยู่ในประเทศไทย
เป็นเพียงระยะเวลาอันสั้นก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อว่าใต้ฝ่า-
ละอองธุลีพระบาทจะได้ทรงมีส่วนร่วมได้ตัดสิน
พระทัยในเรื่องต่าง ๆ อันสำคัญยิ่งดังได้กราบถวาย
บังคมทูลให้ทรงทราบข้างต้นแล้ว”

หลังจากที่ในหลวงอานันท์ ทรงรับโทรเลข
กราบบังคมทูลตอบพระราชโทรเลขฉบับลงวันที่
๑๔ กันยายนของท่านปรีดีแล้ว พระองค์ได้ทรงมี
โทรเลขถึงท่านปรีดี มีข้อความสั้น ๆ ว่า พระองค์
ทรงเชื่อมั่นว่าท่านปรีดีและรัฐบาลจะดำเนินการ
แก้ไขรัฐธรรมนูญอย่างยุติธรรมและเป็นผลดียิ่ง
พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า การที่พระองค์
ประทับอยู่ในประเทศไทยก็คงไม่มีประโยชน์เท่าใด
นัก เพราะพระองค์ทรงไม่มีประสบการณ์ พระองค์
ทรงมีพระราชดำรัสในที่สุดว่า “ถ้าท่านเห็นว่า
ข้าพเจ้าควรจะไปเยี่ยมประเทศไทยชั่วคราว
ข้าพเจ้าก็ยินดีรับคำเชิญของท่าน”

ในที่สุดที่ในหลวงอานันท์ พร้อมด้วยสมเด็จพระ
เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช พระอนุชา และสมเด็จพระ
พระราชชนนีศรีสังวาลย์ (พระนามขณะนั้น) ก็ได้
เสด็จนิวัตสู่กรุงเทพมหานคร โดยเครื่องบินพระ-
ที่นั่งที่รัฐบาลอังกฤษจัดถวาย มาถึงสนามบิน
ดอนเมือง ในวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๘ และ ณ ที่
นั้น นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช คณะ
รัฐมนตรี และประชาชน ไปเฝ้ารับเสด็จอย่าง
ล้นหลาม

จากสนามบินดอนเมืองได้ประทับรถไฟ
พระที่นั่งมาถึงสถานีรถไฟสวนจิตรลดา และ ณ
ที่นั่น ท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่
ได้เฝ้าคอยรับเสด็จ ทันทีที่พระองค์เสด็จลงจาก
รถไฟพระที่นั่งสู่สถานีจิตรลดาแล้ว ท่านปรีดีได้
เฝ้ากราบถวายบังคมทูลพระกรุณา ดังนี้

“ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปก
กระหม่อม

บัดนี้เป็นศุภวาระดิถีมงคลที่ใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทได้เสด็จพระราชดำเนินนิวัตสู่มหานคร

โดยสวัสดิภาพ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณาโดยอ้ายประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๘ ว่า ความเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของข้าพระพุทธเจ้าได้สิ้นสุดลงตั้งแต่ขณะนี้เป็นต้นไป ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายพระพรชัยให้ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เสด็จอยู่ในราชสมบัติวัฒนาสถาพร เป็นมิ่งขวัญของประชาชนและประเทศชาติในระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญชั่วคราว

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม
ขอเดชะ”

แล้วทรงพระราชดำริตอบจากหน้าพระทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาและชื่นชมโสมนัส ดังนี้
“ท่านปรีดี พนมยงค์

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้กลับมาสู่พระนครเพื่อบำเพ็ญพระกรณียกิจตามหน้าที่ของข้าพเจ้าต่อประชาชนและประเทศชาติ ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านเป็นอันมากที่ได้ปฏิบัติกรณียกิจแทนข้าพเจ้าด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อข้าพเจ้าและประเทศชาติ ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้แสดงไมตรีจิตในคุณงามความดีของท่าน ที่ส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศชาติ และช่วยบำรุงรักษาความเป็นเอกราชของชาติไว้”

เพื่อเชิดชูยกย่องคุณงามความดีของท่านปรีดีให้ปรากฏแก่โลก ต่อมาอีกสามวัน คือในวันที่ ๘ ธันวาคม พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศยกย่องท่านปรีดีไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ดังคำประกาศพระบรมราชโองการต่อไปนี้

“ประกาศ
อานันทมหิตล

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิตล มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ ได้เคยรับหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในตำแหน่งสำคัญ ๆ มาแล้วหลายตำแหน่ง จนในที่สุดได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

และปรากฏว่าตลอดเวลาที่นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งเหล่านี้ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและด้วยความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความสามารถ บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส และให้มีหน้าที่รับปรึกษากิจราชการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป
ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ เป็นปีที่ ๑๒ ในรัชกาลปัจจุบัน
ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช
นายกรัฐมนตรี”

โปรดเกล้าฯ ท่านปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรี

ในการประชุมชาวเสียงของสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ ๓๐ มกราคม ๒๔๘๙ เพื่อเลือกผู้มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ ๖ มกราคม ๒๔๘๙ ซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ บันทึกการประชุมนายกรัฐมนตรีในวันนั้นได้บันทึกไว้ดังนี้

“ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้นัดประชุมสมาชิกสภาเพื่อหารือเป็นการภายใน สอบถามความเห็นจากผู้ใดสมควรจะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมาชิกส่วนมากเห็นควรให้นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ประธานสภา จึงได้ไปแจ้งความเห็นของสมาชิกส่วนข้างมากให้นายปรีดี พนมยงค์ ทราบ แต่นายปรีดี พนมยงค์ ปฏิเสธ ไม่ขอรับตำแหน่ง โดยแจ้งว่ามีภารกิจต่าง ๆ อยู่มาก ดังนั้นประธานสภาฯ จึงได้หารือสมาชิกอีกครั้งหนึ่ง แจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า นายปรีดี พนมยงค์ ปฏิเสธไม่ขอรับตำแหน่ง

“ที่ประชุมจึงได้หารือต่อไป ในที่สุดเห็นควรให้พันตรี คง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ประธานสภาฯ จึงนำความกราบบังคมทูลตามความเห็นของสมาชิก”

นายคง อภัยวงศ์ จึงได้ขึ้นเป็นนายก-

นายปรีดีผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์กำลัง
ให้อวาทคณะรัฐมนตรีชุด
นายควง อภัยวงศ์
ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗

รัฐมนตรีและอยู่ในตำแหน่งนั้นจนถึงวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๘ แล้วได้ลาออกไปเพราะแพ้คดีของสภา (เรื่องพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนหรือตามภาษาชาวบ้านเรียกว่า พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค แต่พรรคประชาธิปัตย์เรียกว่าพระราชบัญญัติปกป้องข้าวเหนียวในเชิงดูถูก เพราะผู้เสนอร่าง พ.ร.บ. นี้เป็น ส.ส. ภาคอีสาน) สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ประชุมปรึกษาหารือเพื่อเลือกนายกรัฐมนตรีกันอีกครั้งหนึ่งในวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๘ รายงานการประชุมสภาได้บันทึกไว้ดังนี้

“วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๘ ประธานสภาฯ ได้นัดประชุมสมาชิกเป็นการภายใน เพื่อหารือว่าเมื่อนายกรัฐมนตรี (นายควง อภัยวงศ์) กราบถวายบังคมลาออกแล้วเช่นนี้ ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไปควรจะเป็นผู้ใด สมาชิกในที่ประชุมได้มีความเห็นว่าควรเป็นนายปรีดี พนมยงค์ มีสมาชิกบางท่านได้ให้ความเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ ไม่อาจรับตำแหน่ง เพราะแม้แต่ตำแหน่งสมาชิกประเภทที่ ๒ ก็ยังแจ้งว่า ไม่สามารถมาประชุมได้สม่ำเสมอ ควรจะสอบถามผู้ถูกเสนอเสียก่อน ดังนั้นจึงพักการหารือไว้ชั่วระยะหนึ่งเพื่อรอฟังการทบทวนตัว

“ประธานสภาฯ จึงได้ไปพบนายปรีดี พนมยงค์ ที่ทำเนียบท่าช้างวังหน้า ได้มีสมาชิกอีกหลายคนไปด้วย ประธานสภาฯได้แจ้งให้ทราบว่า

ได้หารือกันระหว่างสมาชิกสภาฯ พิจารณาหาผู้ที่สมควรจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไป สมาชิกส่วนมากเห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ ควรจะดำรงตำแหน่งนี้ จึงมาเรียนให้ทราบก่อนที่จะนำความขึ้นกราบบังคมทูล ในครั้งนี้ได้มีสมาชิกที่ร่วมไปด้วยได้กล่าวขอร้องเป็นทำนองว่า ในภาวะคับขันและสถานการณ์เช่นนี้ ซึ่งจะต้องมีการเจรจากับพันธมิตรในปัญหาต่าง ๆ อยู่ต่อไปด้วย ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีควรจะเป็นนายปรีดี พนมยงค์

“ในที่สุดนายปรีดี พนมยงค์ จึงยอมรับตำแหน่ง ประธานสภาฯ จึงกลับมาแจ้งให้ที่ประชุมสมาชิกสภาฯ ทราบ”

และท่านปรีดีก็ไม่ได้ทำให้สภาฯ ผิดหวังที่หวังให้ท่านเจรจากับพันธมิตรในปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาการให้ข้าวสารโดยไม่คิดมูลค่าแก่อังกฤษ ๑ ล้าน ๕ แสนตัน (คิดเป็นเงินตามราคาข้าวสารขณะนั้นประมาณ ๒,๕๐๐ ล้านบาท) ตามข้อเสนอของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ต่อรัฐบาลอังกฤษ โดยอ้างว่าเพื่ออภัยภัยไฉนตรี และต่อมาข้อเสนอให้ข้าวสารฟรีนี้ได้ถูกระบุไว้ในสัญญาสมบูรณ์แบบข้อที่ ๑๔ ซึ่งรัฐบาลท่านปรีดีได้เจรจากับอังกฤษจากการให้ฟรีเป็นการขาย ดังปรากฏในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร (สามัญ) ครั้งที่ ๓๓ วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๔๘๘ ดังนี้

“...รัฐบาลมีเรื่องที่จะแจ้งให้สมาชิกทราบ ๒ เรื่อง คือ เรื่องต้น เป็นเรื่องเมื่อวานนี้ ทาง

รัฐบาลได้ทำข้อตกลงกับทางฝ่ายอังกฤษในเรื่อง การที่แก้ไขสัญญาสมบูรณแบบ อันว่าด้วยการที่เรา จะต้องส่งข้าวให้แก่อังกฤษเปล่า ๆ นั้น บัดนี้ได้ ทำความตกลงกันว่า แทนที่ฝ่ายไทยจะส่งข้าวให้ แก่อังกฤษเปล่า ๆ นั้น แต่นี้ต่อไปทางฝ่ายอังกฤษ เป็นฝ่ายที่จะได้มาซื้อข้าวไทยจากรัฐบาลไทย..."

ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ประธานสภาผู้แทน ราษฎร พระยามานวราชเสวี ได้กล่าวยืนยันอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันปิดสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎร ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๘ มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

"...ข้าพเจ้าขอเป็นพยานในที่นี้ว่า ท่าน (ปรีดี-ผู้เขียน) ได้ดำรงตัวของท่านมาอยู่ในความ สัตย์ ความจริง ในความบริสุทธิ์ สมควรที่เราจะ เคารพนับถือ และแม้ในคราวสุดท้ายที่ท่านายก- รัฐมนตรีไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ได้รับความเดือดร้อนเป็น อย่างยิ่ง แต่เมื่อไปหาท่านด้วยได้รับมอบหมาย จากท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายนี้ ท่านยินดีรับ ทำให้ ข้าพเจ้าผู้มีหน้าที่ในฐานะเป็นประธานสภาผู้แทน ราษฎรหมดความห่วงใย และยังมีหวังว่าท่านจะ แก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ ของการกระทำที่เป็นมา แล้วให้ตลอดรอดฝั่ง และท่านก็แก้ไขสัญญาให้ ข้าวเปล่าได้เป็นการซื้อขาย..."

ท่านปรีดีดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจนถึง วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๘ ก็ได้กราบถวายบังคม ลาออกจากตำแหน่ง อันเนื่องมาจากการประกาศใช้ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (ฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๘ ที่แก้ไขเพิ่มเติมจากฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ตามวิถีทางประชาธิปไตย สาระสำคัญของรัฐ- ธรรมนูญฉบับใหม่ คือ ยกเลิกสมาชิกประเภท ๒ ที่มาจากการแต่งตั้ง และให้มีสองสภา คือสภาผู้แทน ราษฎรและพฤฒสภา ซึ่งมาจากการเลือกตั้ง)

ต่อมาในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๔๘๘ สภา ทั้งสองได้ประชุมร่วมกันเพื่อชาวเสียงเลือกหาตัว ผู้จะมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจาก ท่านปรีดีที่ลาออก ที่ประชุมร่วมกันมีความเห็น เป็นเอกฉันท์ ให้ท่านปรีดีดำรงตำแหน่งนายก- รัฐมนตรีสืบต่อไป

หลังจากที่รัฐสภา (ประกอบด้วยสภาทั้งสอง) ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้ท่านปรีดีดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีแล้ว คณะประธานและรองประธาน รัฐสภา รวมทั้งเลขาธิการของทั้งสองสภาได้เข้าเฝ้า เพื่อกราบบังคมทูลให้ทรงทราบถึงมติของรัฐสภา

นั้น รายงานการประชุมรัฐสภาครั้งที่ ๓ วัน อาทิตย์ที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๘ ได้บันทึกไว้ดังนี้

"ประธานรัฐสภา (นายวิลาศ โอสถานนท์) เรื่องนี้ (เรื่องการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์-ผู้เขียน) ข้าพเจ้ายินดีจะชี้แจง ถ้าหาก ท่านต้องการทราบ เพราะว่าในการที่วันนั้น สภา ได้ให้มติในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี ซึ่งท่านยังคง จำได้ในการประชุมรัฐสภาวันแรก พวกเราได้ เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๖ คนด้วยกัน คือ ตัวข้าพเจ้า รองประธานเดี่ยวนี (นายเกษม บุญศรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร-ผู้เขียน) และรอง ประธานอีก ๒ สภา (นายไต้ ปาณิกบุตร, นาย มงคล รัตนวิจิตร, รองประธานพฤฒสภาและ สภาผู้แทนราษฎรตามลำดับ-ผู้เขียน) รวมทั้ง เลขาธิการ ๒ สภาด้วย (นายไพโรจน์ ชัยนาม, นายเจริญ ปัทมโท เลขาธิการพฤฒสภาและสภา ผู้แทนราษฎรตามลำดับ-ผู้เขียน) รวมเป็น ๖ คน ด้วยกัน การเข้าไปในนั้นก็เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายให้ท่าน ทรงทราบว่า บัดนี้รัฐสภาได้มีมติในการแต่งตั้งให้ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี ท่าน ก็ได้รับสั่งว่า "อ้อ หลวงประดิษฐ์ดิมากร แล้วจะ ทำอย่างไรต่อไป ?"

"ก็ได้ทูลพระองค์ท่านว่า ตามระเบียบและ ตามประเพณีที่ปฏิบัติมา ก็น่าจะทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ เชิญนายปรีดี พนมยงค์ มาสอบถาม ดูว่าจะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี้ได้หรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้ก็สุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ท่านก็มีได้รับสั่งประการใด ได้แต่พยักพระพักตร์ ซึ่งหมายความว่า ท่านจะได้เชิญนายปรีดี พนมยงค์ มา..."

และในคืนวันที่ ๗ มิถุนายนนั้นเอง เวลา ประมาณสองทุ่มครึ่ง ท่านปรีดีได้ถูกเรียกให้เข้าเฝ้า ทูลละอองธุลีพระบาท เพื่อทรงซักถามความ สัมผัสใจที่จะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ท่านปรีดี เข้าเฝ้าอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมงกว่า ๆ แล้วถวาย- บังคมทูลลากลับ

นายปรีดีได้พูดถึงข้อเท็จจริงของเรื่องนี้ใน ที่ประชุมรัฐสภาครั้งที่ ๒ วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๔๘๘ (ภายหลังสวรรคตสี่วัน) รายงานการ ประชุมรัฐสภาได้บันทึกไว้ดังนี้

"...ข้าพเจ้ารู้ว่า มีพวกที่แกล้งท่านต่าง ๆ นานา โดยให้หมาชนเข้าใจผิด และสำหรับ

ในหลวงพระองค์นี้ ทุกคนที่ใจเป็นธรรม ก็รู้ว่าข้าพเจ้าได้เสียสละและทำทุกอย่างที่จะโปรดคหราชบัลลังก์ให้แก่พระองค์ในยามวิกฤตการณ์โหมเหินตลอดมา ตลอดจนพระราชวงศ์ข้าพเจ้าก็ได้ทำหน้าที่เป็นอย่างดี ข้าพเจ้าเคารพพระมหากษัตริย์ไม่ใช่แต่ปากแล้วใจไม่เคารพ ข้าพเจ้าไม่ทำให้เด็ดชรอยด์ ข้าพเจ้าไม่ทำ และไม่เป็นที่นิยของข้าพเจ้าที่จะทำเช่นนี้ เจ้านายฝ่ายในยอมจะรู้เรื่องนี้เป็นอย่างดี

“เพราะฉะนั้นข่าวลือต่าง ๆ เป็นเรื่องที่จิตใจจะขัดแย้งขัดขาต่างหาก ข้าพเจ้าได้ยินถึงกับว่าข้าพเจ้าไปทำเพรสเซอร์พระมหากษัตริย์ ว่าข้าพเจ้าเฝ้าถึง ๒ ยาม ที่จริงข้าพเจ้าเฝ้าท่านในวันศุกร์ที่ ๗ ภายหลังที่สภาได้ฟังเสียง (มีมติให้ท่านปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรี-ผู้เขียน) และวันอาทิตย์ก็มีการสะไตรค์ที่มักกะสัน ซึ่งเจ้ากรมท่านนัดข้าพเจ้าไปเฝ้า ๒ ทุ่มครึ่ง ก่อนไปวังยังได้โทรศัพท์เชิญรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและเชิญอธิบดีกรมรถไฟมาด้วย ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะอยู่อย่างช้าไม่ถึงชั่วโมง ข้าพเจ้าเฝ้าครึ่งชั่วโมงรับสั่งถึงเรื่องที่ท่านจะตั้งข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าอยู่ราวครึ่งชั่วโมงแล้วก็กราบทูลว่ามีเรื่องสะไตรค์เกิดขึ้น ข้าพเจ้านัดรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและอธิบดีกรมรถไฟมาเพื่อจะต้องทราบรายละเอียด และถ้าอยากจะทำรายละเอียดในการที่ว่าประธาน รองประธาน และเลขาธิการได้ไปเฝ้าท่านในการตั้งข้าพเจ้า ก็มีหลักฐานพยานอยู่เสร็จ ท่านรับสั่งอย่างไร (ดังที่ประธานรัฐสภากล่าวข้างต้น-ผู้เขียน)

“มีข่าวลือ (ปล่อยข่าวลือ-ผู้เขียน) หลายอย่างในทางอกุศลทั้งสิ้น เอาไปลือเป็นทำนองที่ว่าท่านไม่พอพระทัยที่จะตั้งข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรีอะไรบ้าง ล้วนแล้วแต่ข่าวซึ่งเป็นอกุศลลอย ๆ ไม่มีเหตุผล นอกจากทำการบิดเบี่ยงบิดขาซึ่งข้าพเจ้าถือว่าข้าพเจ้าซื่อสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ด้วยใจจริง ตั้งแต่ไหน ๆ ข้าพเจ้าได้ฝ่าอันตรายมาอย่างไร ทุกอย่างนี้ถ้าหากว่าใครไม่ลืมหงอจะรู้ ตลอดเวลาที่เป็นผู้สำเร็จราชการเมื่อครั้งข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการ ได้ทำอย่างไร เพราะฉะนั้นข่าวลืออะไรต่าง ๆ เป็นข่าวที่ปลุกปั่นทั้งสิ้น ขอให้ผู้ที่ใจเป็นธรรมระลึกถึงข้อนี้...”

คำอ้างของท่านปรีดีในตอนต้นที่ว่า “เจ้านาย

ฝ่ายในยอมจะรู้เรื่องนี้เป็นอย่างดี” (เรื่องความจงรักภักดี-ผู้เขียน) ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับคำของ ม.จ. อภัยศรภา เทวกุล ผู้รับใช้ใกล้ชิดสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่ได้ประทานเล่าแก่นายสมภพ จันทระประภา ผู้เขียนพระประวัติของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เกี่ยวกับท่านปรีดีได้ถวายความปลอดภัยในระหว่างสงคราม มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“ที่อยู่ชยา ดร. ปรีดี และภรรยาได้เข้าเฝ้าแหกราบทูลซักถามถึงความสะดวกสบายอยู่เป็นเนืองนิจ จนคนที่กลางแคลงอยู่บางคนชักจะไม่แน่ใจ เพราะกิริยาพาทีในเวลาเข้าเฝ้านั้นเรียบร้อยนัก นุ่มนวลนัก นัยน์ตาก็ไม่มีแววอันควรจะระแวง...”

เวลาเย็น ๆ ผู้สำเร็จราชการฯ ก็เชิญเสด็จประทับรถยนต์ประพาสรอบ ๆ เกาะ

“หลานฉันยังเด็ก ผากด้วยนะ”

เป็นกระแสพระดำรัสครั้งหนึ่ง ผู้สำเร็จราชการฯ ก็กราบทูลสนองพระราชประสงค์เป็นอย่างดีด้วยความเคารพ ทำให้ผู้ที่ชื่นชมก็ทวีความชื่นชมยิ่งขึ้น ผู้ที่กลางแคลงก็เริ่มไม่แน่ใจตนเอง

วันหนึ่งที่วัดมณฑลพิตร จังหวัดอยุธยา สมเด็จพระสังฆราช

“ฉันจะไปปิดทอง”

ตรัสแล้วเสด็จไปทรงซื้อทองที่วางขายอยู่บริเวณนั้น เมื่อเสด็จไปถึงองค์พระปรากฏว่าทรงปิดไม่ถึง ผู้สำเร็จราชการจึงกราบทูลว่า

“ข้าพระพุทธเจ้าจะไปปิดถวาย”

สมเด็จพระสังฆราชจึงประทานทองให้ไปพร้อมตรัสว่า

“เอาไปปิดเถอะ คนที่ทำบุญด้วยกันชาติหน้าก็เป็นญาติกัน”

เล่าลือกันว่า กระแสพระดำรัสนั้นทำให้ผู้สำเร็จราชการฯ ชาบซึ่งมาก

ดร. ป่วย อังภากรณ์ ได้พูดถึงเจ้านายฝ่ายในกับท่านปรีดีไว้ในบันทึกของท่านเรื่อง “พระบรมวงศานุวงศ์และชบวนการเสรีไทย” มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“การที่เสรีไทย โดยเฉพาะหัวหน้าเสรีไทยได้ถวายความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ถวายความอาภักษาให้พ้นภัยสงครามครั้งนั้น สมเด็จพระพันวัสสา พระบรมอัยยิกาเจ้า ได้ทรงซาบซึ่งพระทัยดี และเมื่อสิ้น

สงคราม ได้รับสั่งเรียกนายปรีดีไปที่ประทับและ
ขบใจ ซึ่งคณะเสรีไทยถือว่าเป็นพระมหากษัตริย์คุณ
เป็นอย่างยิ่ง”

เสด็จสวรรคต

หลังจากที่ท่านปรีดีเข้าเฝ้าทูลละอองธุลี-
พระบาทตามรับสั่งเมื่อคืนวันที่ ๗ มิถุนายน
๒๔๘๘ แล้ว รุ่งขึ้นเช้าวันเสาร์ที่ ๘ มิถุนายน
ก็ได้ทรงพระกรุณาประกาศพระบรมราชโองการ
โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท่านปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรี
โดยพันตรี วิลาศ ไสงานนท์ ประธาน
พฤฒสภาและนายเกษม บุญศรี ประธานสภา
ผู้แทนราษฎร เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรม-
ราชโองการ

แต่ยังไม่ทันที่ท่านปรีดีจะได้แต่งตั้งคณะ
รัฐมนตรีชุดใหม่ เหตุการณ์เศร้าสลดอันยิ่งความ
เศร้าโศกให้แก่คนไทยทั้งชาติก็เกิดขึ้นในตอนเช้า
เวลาโดยประมาณ ๐๙.๒๕ นาฬิกา ของวันที่ ๘
มิถุนายน ๒๔๘๘ เมื่อเยาวกษัตริย์อันเป็นที่เคารพ
รักของคนไทยทั้งชาติ ถูกพระแสงปืนสวรรคต
บนพระแท่นบรรทม ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ใน
พระบรมมหาราชวัง

ท่านปรีดีในฐานะนายกรัฐมนตรี ได้สั่ง
เรียกประชุมรัฐสภาเป็นการด่วนและได้เปิดประชุม
เมื่อเวลา ๒๑.๑๐ นาฬิกาของวันที่ ๘ มิถุนายน
นั่นเอง มีสมาชิกพฤฒสภาเข้าร่วมประชุม ๖๔
นาย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๖๓ นาย รวมเป็น
๑๒๗ นาย

ท่านปรีดีได้รายงานให้ที่ประชุมทราบถึง
เหตุการณ์สวรรคตที่เกิดขึ้น เมื่อรายงานจบแล้ว
สมาชิกแห่งรัฐสภาได้ลุกขึ้นยืนไว้อาลัยแด่พระองค์
ผู้จากไป และได้มีการซักถามถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

นายสอ เศรษฐบุตร สมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร (ธนบุรี) สังกัดพรรคประชาธิปัตย์ ซัก
ถามว่า

“ข้าพเจ้าอยากจะขอเรียนถามท่านอธิบดี
กรมตำรวจในข้อที่สำคัญ คือว่านอกจากพระญาติ-
วงศ์ซึ่งเข้าออกห้องพระบรรทมแล้ว มีใครบ้างที่
เข้าออกได้บ้าง...”

พล.ต.ท. พระรามอินทรา อธิบดีกรมตำรวจ
: เท่าที่ได้ฟังมาแล้วมีพระราชชนนี พระอนุชา
และพวกมหาดเล็กห้องบรรทม (นายชิต สิงหเสนี,

นายบุศย์ บัณฑุรินทร์-ผู้เขียน) พระพี่เลี้ยง (พระพี่เลี้ยง
เนื่อง จินตะดูลย์-ผู้เขียน) ส่วนคนอื่นโตนั้น
ข้าพเจ้ายังไม่ทราบ...”

พอมาถึงตอนนี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช
ผู้แทนราษฎร (พระนคร) สังกัดพรรคประชาธิปัตย์
ขอให้ยุติการซักถามกันไว้ก่อน เพื่อคอยฟังแถลง
การณ์ของรัฐบาล การถามตอบจึงยุติลง รัฐบาล
จึงได้เสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ คือ สมเด็จ-
พระเจ้านั่งยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้น
ครองราชย์ เป็นรัชกาลที่ ๙ แห่งราชจักรีวงศ์ ตาม
กฎหมายที่ยบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
หมวด ๔ มาตรา ๙ ข้อ ๘ และด้วยความเห็นชอบ
เป็นเอกฉันท์ของรัฐสภา ตามรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย มาตรา ๙ ฉบับ ๙ พฤษภาคม
๒๔๘๘ เป็นที่น่าสังเกตว่าการขึ้นเสวยราชย์ของ
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช
ครั้งนั้นมีเลข ๙ เป็นกำลังสำคัญ คือ

เป็นรัชกาลที่ ๙ แห่งราชจักรีวงศ์
ขึ้นเสวยราชย์ วันที่ ๘ มิถุนายน
ปีขึ้นเสวยราชย์ พ.ศ. ๒๔๘๘

ตามกฎหมายที่ยบาล หมวด ๔ มาตรา ๙ (๘)
และด้วยความเห็นชอบของรัฐสภาตาม
มาตรา ๙ แห่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม
๒๔๘๘

หลังจากรัฐสภาได้มีมติเป็นเอกฉันท์แล้ว
นายกรัฐมนตรีท่านปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวต่อที่
ประชุมว่า

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สวรรคตแล้ว และ
บัดนี้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลย-
เดช ได้สืบราชสันตติวงศ์เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ของประชาชนชาวไทยแล้ว เพราะฉะนั้นขอให้สภา
ถวายพระพรชัย ขอให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจงทรง
พระเจริญ”

ที่ประชุมได้ยืนขึ้นและเปล่งเสียงไชโยสาม
ครั้ง ต่อจากนั้นประธานพฤฒสภา ประธานสภา
ผู้แทนราษฎร รองประธานพฤฒสภา รองประธาน
สภาผู้แทนราษฎร ได้เข้าไปถวายพระพรในพระ
บรมมหาราชวัง และกราบบังคมทูลอัญเชิญเจ้าฟ้า-
ภูมิพลอดุลยเดชให้ขึ้นครองราชสมบัติตามมติของ
รัฐสภา

มีประกาศอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นครองราชย์ ดังนี้

“ประกาศ

โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙

โดยที่ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๙ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปตามนัยแห่งกฎหมายเทียบราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา

โดยที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นเจ้านายเชื้อพระบรมวงศ์ที่ร่วมพระราชชนนี ตามความในมาตรา ๙ (๘) แห่งกฎหมายเทียบราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๖๗

โดยที่รัฐสภาได้ลงมติ ณ วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ แสดงความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ ในการที่จะอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นครองราชย์สืบราชสันตติวงศ์ต่อไป ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๙

จึงขอประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่า สมเด็จพระ

พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ได้ขึ้นครองราชย์สืบราชสันตติวงศ์ เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙

ปรีดี พนมยงค์
นายกรัฐมนตรี”

ต่อกรณีสวรรคตของในหลวงอานันทฯ ปฏิบัติการทางการเมืองของท่านปรีดี ทั้งที่ปฏิบัติการทางชนชั้นคือพวกเศษเดนคักคินากับปฏิบัติการทางทัศนะคือพวกเผด็จการ ต่างได้ฉวยใช้กรณีสวรรคตของพระองค์ท่านมาเป็นเครื่องมือทำลายท่านปรีดี กล่าวหาท่านปรีดีด้วยวิธีการปล่อยข่าวลือและโฆษณาชวนเชื่ออย่างลับ ๆ ว่าท่านปรีดีเป็นผู้วางแผนปลงพระชนม์

ท่านปรีดีได้ชี้แจงในที่ประชุมรัฐสภาในวันประชุมที่อ้างแล้วข้างต้น ต่อข่าวลือใส่ร้ายป้ายสี มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“...เสียงลือลืออกุศลว่าคนนั้นคนนี้ออกมา

เลี้ยงต้อนรับ
เลดี้ หลุยส์ เมานท์แบตเทน
ที่พระที่นั่งบรมพิมาน
พ.ศ. ๒๔๘๘
ขณะที่นายปรีดีเป็นผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์

แล้วไปทำอย่างนั้นอย่างนี้ นี่ก็เป็นเรื่องลือสืบเนื่องมาจากความอิจฉาริษยาเป็นมูลหรือมีบางช่วงอยู่เป็นต้น เป็นมูลเหตุสืบเนื่องอย่างนั้น ... และอีกอย่างหนึ่ง สำหรับเรื่องพระองค์นี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าคุณเจ้าเป็นผู้ซึ่งจงรักภักดีท่านมากที่สุดกว่าหลาย ๆ คน ในขณะที่ท่านประจำอยู่ในต่างประเทศหรือที่ท่านได้กลับมาแล้วก็ดี สิ่งใดอันเป็นสิ่งที่ท่านพึงปรารถนาในส่วนพระองค์ท่าน ข้าพเจ้าจัดถวายหรือบางสิ่งบางอย่างเมื่อท่านทรงรับสั่งถามข้อความอย่างหนึ่งอย่างใดอันเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าก็ได้ชี้แจงตามระเบียบแบบแผนของแนวรัฐธรรมนูญตามนิสัยของข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าถือว่าชื่อสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์ ข้าพเจ้าไม่อ้างพระนามหรือเอาพระนามของท่านไปอ้างในที่ชุมนุมชนใด ๆ ซึ่งบางแห่งทำกัน หรือในกรณีที่ท่านสวรรคตแล้ว ข้าพเจ้าก็พยายามที่สุดที่จะพยายามทำในเรื่องนี้ให้ขาวกระจ่างเพราะเป็นพระมหากษัตริย์ เราจะทำให้เรื่องเงียบอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาทำอย่างคนบางคนทำโดยฉวยโอกาสเอาเรื่องสวรรคตของท่านไปโพนทะนากล่าวร้าย

“และวันนั้นจะต้องกล่าวเสียด้วย ข้าพเจ้าได้ทราบเกี่ยวแกสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสวรรคตนั้น ข้าพเจ้าได้ทราบราวประมาณเกือบ ๑๐ นาฬิกา เวลานั้นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยกับอธิบดีกรมตำรวจได้มาที่บ้าน เนื่องจากการมรณกรรมกะสันสะไตรค์ ข้าพเจ้าจึงโทรศัพท์เชิญราชเลขาไปด้วย เมื่อไปถึงแล้วเรายู่ข้างล่างไม่ได้ขึ้นไปข้างบน เพราะเหตุว่าเกี่ยวแก่พระมหากษัตริย์ จึงได้เชิญเจ้านายผู้ใหญ่มาพร้อมแล้วจึงขึ้นไปชั้นบน ส่วนในทางชั้นบนของท่านเป็นเรื่องที่ท่านทำปฐมพยาบาลในชั้นบน

“ข้าพเจ้าและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยพร้อมด้วยเจ้านาย อันมีกรมขุนชัยนาथ เป็นผู้นำขึ้นไป ได้ขึ้นไปเป็นเวลาเที่ยงเศษ ๆ แล้วขึ้นไปดูพระบรมศพ และความจริงในการตรวจเราจะไปถึงกรณีพระมหากษัตริย์เหมือนเอกชนไม่ได้ ข้าพเจ้าเป็นนักเรียนกฎหมาย ข้าพเจ้ารู้เรื่องวิธีพิจารณาความอาญาว่าเป็นอย่างไรและจะต้องทำอย่างไร ? ก็ได้บอกกับอธิบดีกรมตำรวจว่าเราจะต้องทำให้แน่ชัด เช่น เหมือนอย่างว่าบอกให้หมอเอาโพลีไปใส่พระกะโหลก ข้าพเจ้าก็ไม่รู้ราชาศัพท์ดี ได้ปรึกษาเจ้านาย บอกท่าน

ท่านสิ้นพระเศียร ข้าพเจ้าโดนทั้งขึ้นทั้งลง ถ้าจะต้องผ่าพระกะโหลกก็เป็นเรื่องพระศพของพระมหากษัตริย์ จะทำให้เสียพระราชประเพณี และวิธีพิจารณาทางอื่นก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้จึงตัดสินใจว่าเราจะต้องสอบถามผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและแพทย์ประจำพระองค์คือ คุณหลวงนิติยัตน์ เป็นผู้ปฐมพยาบาล...”

เพื่อทำความจริงให้ปรากฏ ต่อมาในวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๘๘ ท่านปรีดี นายกรัฐมนตรี จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการชั้นชุดหนึ่งเพื่อสอบหาข้อเท็จจริง คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยตัวแทนสถาบันหลักของชาติ คือ ประธานศาลฎีกา อธิบดีศาลอุทธรณ์ อธิบดีศาลอาญา อธิบดีกรมอัยการ ประธานพฤตสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร เจ้านายชั้นผู้ใหญ่สามพระองค์ ผู้แทนกองทัพบก ผู้แทนกองทัพเรือ ผู้แทนกองทัพอากาศ โดยมีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นเลขานุการ และนายสอาด นาวิเจริญ เป็นผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการชุดนี้เรียกชื่ออย่างเป็นทางการว่า “คณะกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ในกรณีที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคต” และในระหว่างที่คณะกรรมการชุดดังกล่าวกำลังสอบสวนหาความจริงนั้น ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มเติมตามรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๘ ซึ่งได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งในวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๘ ในระหว่างหาเสียงเลือกตั้งครั้งนั้นพรรคการเมืองบางพรรคได้ฉวยโอกาสเอากรณีสวรรคตไปโฆษณาโจมตีรัฐบาล (ท่านปรีดี) กระทรวงมหาดไทยจึงได้ออกคำสั่งไปถึงกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านประกาศอย่าให้ราษฎรหลงเชื่อคำโฆษณาอันเป็นเท็จนั้น คำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ ๒๐๗/๒๔๘๘ ลงวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๔๘๘ มีข้อความบางตอนดังนี้

“ด้วยในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนคราวนี้ ได้มีผู้สมัครรับเลือกตั้งและผู้สนับสนุนผู้สมัคร ซึ่งใช้สัญญาว่าพรรคประชาธิปไตยบางคนได้ฉวยโอกาสการเลือกตั้งเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อ หลอกลวงราษฎรให้เกิดการเข้าใจผิดเพื่อก่อให้เกิดความดูหมิ่นและกระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล... เพื่อให้ราษฎรลงคะแนนให้แก่ตน

หรือพรรคของตน ตามทางสืบสวนได้ความว่า พรรคประชาธิปไตยบางคนได้หลอกลวงให้ราษฎร เข้าใจผิดในหัวข้อต่อไปนี้ ฯลฯ

“๔ กล่าวหาว่ารัฐบาลว่าปิดข่าวเรื่องสวรรคต และใส่ร้ายรัฐบาลในเรื่องนี้ด้วยประการต่าง ๆ ความจริงนั้นรัฐบาลไม่ได้ปิดบัง และต้องการที่จะให้กรรมการได้สอบสวนเรื่องนี้โดยยุติธรรม และเปิดเผย ดังจะเห็นได้จากการแต่งตั้งกรรมการ สอบสวน และวิธีปฏิบัติซึ่งมีตุลาการ อัยการ ประธานสภาทั้งสอง นายพลทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ เจ้านายชั้นสูง และการสอบสวนก็ให้ประชาชนไปฟังได้ นับเป็นประวัติการณ์ ครั้งแรกของประเทศไทย ที่การสอบสวนเช่นนี้ได้กระทำต่อหน้าประชาชน จะหาว่ารัฐบาลปิดบัง ประการใด สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระราชชนนี ก็ได้พระราชทาน พระราชกระแสฯ ต่อกรรมการแล้วว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศมิได้มีข้อขัดแย้งหรือ ไม่พอพระทัยในรัฐบาลแต่อย่างใด ฝ่ายรัฐบาล ก็ได้ถวายความจงรักภักดี และกระทำตามทุกสิ่งทุกอย่างตามพระราชประสงค์ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว นายกรัฐมนตรีปัจจุบันนี้ (ปรีดี พนมยงค์) เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้อัญเชิญ ทูลเสด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จกลับมาครองราชย์ มิได้ปรารถนาที่จะกุมอำนาจที่จะทำหน้าที่เป็น ประมุขของรัฐ และได้กระทำการขัดขวาง อย่างไม่ แต่ตรงกันข้ามกลับอัญเชิญเสด็จกลับมา มอบถวายราชสมบัติแต่พระองค์

“ในระหว่างที่พระองค์เสด็จประทับอยู่ ณ ต่างประเทศ เมื่อมีผู้ฟ้องร้ายต่อราชบัลลังก์ นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันนี้ (ปรีดี พนมยงค์) เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้เสียสละและ เสียภัยเพื่อป้องกันราชบัลลังก์ให้ปลอดภัย ตลอดมา เวลานั้นหาจะมีผู้ใดเสียภัยเช่นนั้นไม่ แต่ ตรงกันข้ามกลับประจบสอพลอผู้มีอำนาจ

“รัฐบาลนี้มีความเสียใจที่พรรคประชาธิปไตย บางคนได้ฉวยโอกาสเอาพระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพสักการะมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ในระหว่างที่พระองค์มีพระชนม์อยู่ ในการประชุม พรรคประชาธิปไตยบางครั้งได้แอบอ้างว่า ใน หลวงรับสั่งอย่างนั้นอย่างนี้ จะขอยกตัวอย่างว่า

ในการประชุมพรรคประชาธิปไตยในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม คณนี้ มีผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิก พรรคสภาที่พรรคประชาธิปไตยลงไปร่วมประชุม ก็คงจะจำได้ว่า วันนั้นใครอ้างพระนามในหลวง ไปพูดในที่ประชุมว่าอย่างไรบ้าง ซึ่งพระองค์เอง ไม่ทรงทราบเรื่องอะไรเลย พระองค์ทรงบำเพ็ญ พระองค์เป็นกลางและเป็นที่สักการะโดยแท้จริง

“ครั้งพระองค์สวรรคตแล้ว ก็เอาการสวรรคต ของพระองค์เป็นเครื่องมือทางการเมืองต่อไปอีก ได้พยายามปั้นข่าวเท็จตั้งแต่วันแรกสวรรคต ให้ ประชาชนหลงเข้าใจผิด ทั้งในทางพูด ทางโทรศัพท์ ทางโทรเลข และทางเอกสารหนังสือพิมพ์ พวก เหล่านี้ไม่ใช่เป็นพวกที่จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เป็นพวกที่แสวงหาผลประโยชน์จากพระมหากษัตริย์ เพื่อความเป็นใหญ่ของตน และเพื่อการ เลือกตั้งที่จะได้ผู้แทนซึ่งเป็นพวกของตน

“ดังจะเห็นได้อย่างแน่ชัดว่า ถ้าพวกนี้ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แล้ว ในระหว่างที่ พระองค์ทรงประทับอยู่ต่างประเทศ และในระหว่าง ที่ราชบัลลังก์ถูกกระทบกระเทือนในบางครั้ง และ พระราชวงศ์ถูกผลปฏิบัติบางประการนั้น พวก ประชาธิปไตยบางคนซึ่งอ้างว่าจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยิ่งกว่าใคร ๆ นั้น ทำไมไม่เข้า เสียภัยคิดแก้ไขอย่างใดเลย แต่อาจมีบางคน กล่าวกันว่า เวลานั้นทำอย่างนั้นอย่างนี้อยู่ แต่ก็ เป็นเรื่องเท็จทั้งสิ้น ขอราษฎรอย่าได้เชื่อฟัง...”

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ฝ่ายปฏิปักษ์ ยกขึ้นมาโฆษณาชวนเชื่อว่าท่านปรีดีเป็นผู้วางแผน ปลงพระชนม์ เพราะว่าท่านปรีดีเป็นผู้นิยมนะบอบ มหาชนรัฐ

ต่อโฆษณาชวนเชื่อนี้ ในเวลาต่อมาแถลง การณ์ปิดคดีของจำเลยในคดีสวรรคตได้ชี้ให้เห็น ตอนหนึ่งว่า

“...การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมหาชน รัฐนั้น เป็นเรื่องของการเปลี่ยนสถาบันอันมีพระ- มหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นเรื่องของการล้มเลิก สถาบันเสีย ไม่ใช่เป็นเรื่องของการเปลี่ยนตัวบุคคล ดังทัศนคติของนักนิยมอำนาจ การฆ่ากษัตริย์จึง ไม่ใช่วิธีการหรือธรรมเนียมของนักมหาชนรัฐ...”

และจดหมายของนายเสียง ไชยกาล อดีต รัฐมนตรีหลายกระทรวงที่มีไปถึงท่านปรีดีที่ปารีส เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๓ ได้ปรารภเรื่อง

เดียวกันนี้ มีความตอนหนึ่งดังนี้

“...ผมเห็นว่าท่านอาจารย์มีกรรมเก่ามากกว่า เพราะถ้าพิจารณาถึงเหตุผลในเรื่องฆ่าในหลวงแล้ว ผมพูดเสมอว่า เมื่อมาถึงขั้นนั้นแล้วทำไมปรีดีจึงยุติ (ไม่ประกาศเลิกล้มสถาบันกษัตริย์เสีย แล้วสถาปนามหาชนรัฐขึ้นแทน แต่ที่ท่านกลับเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอขึ้นนั่งราชบัลลังก์ เป็นรัชกาลที่ ๙ สืบต่อมาจนถึงวันนี้-ผู้เขียน) ทั้ง ๆ ที่สภาทั้ง ๒ อยู่ในกำมือ...”

รัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐

ต่อมาในวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๔๘๙ ท่านปรีดีได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “หลวงธำรงฯ” ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อมา และได้พิจารณารายงานของคณะกรรมการศาลากลางเมือง (ตั้งขึ้นในสมัยรัฐบาลท่านปรีดี) ที่เสนอต่อรัฐบาลเมื่อปลายเดือนตุลาคม ๒๔๘๙ ซึ่งมีสาระสรุปไว้ตอนปลายของรายงานฉบับนั้น ดังนี้

“...คณะกรรมการได้ประมวลสอบสวนเข้าทั้งหมด ทั้งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจได้สอบสวนไว้เดิม และที่สอบสวนโดยเปิดเผยต่อหน้าประชาชน และเมื่อได้พิจารณาถึงคำพยานบุคคล วัตถุพยาน และเหตุผลแวดล้อมกรณีต่าง ๆ ทุกแง่ทุกมุมโดยรอบด้านดังกล่าวมาแต่ต้นแล้ว คณะกรรมการเห็นว่า ในกรณีนี้จะพึงเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตได้ นั้น สำหรับกรณีอุบัติเหตุ คณะกรรมการมองไม่เห็นทางว่าจะเป็นไปได้เลย ส่วนอีกสองกรณีคือถูกลอบปลงพระชนม์และทรงปลงพระชนม์เองนั้น การถูกลอบปลงพระชนม์ไม่มีหลักฐานและเหตุผลที่แน่นอนแสดงว่าจะเป็นไปได้ แต่ไม่สามารถที่จะตัดออกเสียโดยสิ้นเชิง เพราะอย่างยิ่งมีท่าทางของพระบรมศพค้ำอยู่ ส่วนในกรณีปลงพระชนม์เองนั้น ลักษณะของบาดแผลแสดงว่าเป็นไปได้ แต่ไม่ปรากฏเหตุผลหรือหลักฐานอย่างใดว่าได้เป็นไปเช่นนั้นโดยแน่ชัด คณะกรรมการจึงไม่สามารถที่จะชี้ขาดว่าเป็นกรณีหนึ่งกรณีใดในสองกรณี ทั้งนี้เป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่จะดำเนินการสืบสวนและปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ

อาญาต่อไป”

ต่อความเห็นของคณะกรรมการศาลากลางเมืองที่ว่ากรณีสวรรคตเกิดจากกรณีหนึ่งกรณีใดในสองกรณี คือปลงพระชนม์เองและถูกลอบปลงพระชนม์นั้น สอดคล้องกับความเห็นของนายแพทย์สุด แสงวิเชียร ศาสตราจารย์หัวหน้าแผนกวิชากายวิภาคศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล ที่ได้ให้รายละเอียดในกรณีนี้ไว้กับคณะกรรมการแพทย์ ดังนี้

“ข้าพเจ้าได้หนึ่งบาดแผลมาชิ้นหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าได้ตัดออกจากพระนลาฏของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศ ขณะที่ทำการชันสูตรพลิกพระบรมศพ บาดแผลเป็นเสมือนกากบาท มีหนึ่งแยกเป็นสี่แฉก แฉกบน แฉกล่าง แฉกขวาและซ้าย เมื่อได้ใช้กล้องจุลทรรศน์ชนิด ๒ ตาส่องดู บนหนังนั้นมีรอยกดเป็นรอยโค้ง เห็นได้ชัดบนแฉกขวาและซ้าย แฉกบนไม่เห็นถนัดนัก และแฉกล่างไม่เห็นเลย ถ้าเอาส่วนโค้งเหล่านั้นมาต่อกันเข้าก็จะเป็นรูปร่างกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๑ มม. เป็นที่น้ำสังเกิดด้วยว่าปลายแฉกเหล่านั้นเป็นรอยโค้ง และเส้นโค้งบนผิวหนังไม่ต่อกันเป็นรูปร่างกลม นอกจากนั้นยังมีเนื้อที่เล็ก ๆ ใหม้อยู่ที่แฉกล่าง และมีสีแสดงว่าเป็นดินปืนติดอยู่ด้านในของหนังชั้นนั้นด้วย”

แล้วหมอสุดก็สันนิษฐานจากลักษณะบาดแผลดังกล่าวข้างต้นนั้นว่า

“รอยกดในหนังนั้นอาจเป็นไปโดยกดปากกระบอกปืนกระชับแน่นลงที่พระนลาฏก่อนยิง ถ้าหากเป็นการอุบัติเหตุแล้วปากกระบอกปืนคงไม่ตกลงไปที่พระนลาฏกระชับแน่น ตามความเห็นของข้าพเจ้ามีทางอธิบายที่เป็นไปได้ ๒ ประการเท่านั้น คือ ปลงพระชนม์เองหรือถูกลอบปลงพระชนม์ ทั้งสองประการเท่า ๆ กัน”

ต่อลักษณะบาดแผลเป็นรอยกดปากกระบอกปืนวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๑ มม. ตามคำของนายแพทย์สุด แสงวิเชียร นั้น คณะกรรมการศาลากลางเมืองได้มีความเห็นไว้ในรายงานดังกล่าวข้างต้นอีกตอนหนึ่งว่าดังนี้

“...แผลนี้เกิดจากการยิงในระยะติดผิวหนังหรือห่างไม่เกิน ๕ ซม. ลักษณะของบาดแผลเป็นดังนี้ คณะกรรมการเห็นพ้องด้วยความเห็นของแพทย์ส่วนมากในข้อที่ว่า โดยลักษณะของ

บาดแผลนั้นเอง แสดงให้เห็นว่าบาดแผลเกิดจากความตั้งใจของผู้กระทำ แต่ความตั้งใจนี้ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะตั้งใจกระทำให้ตาย ย่อมหมายความว่ารวมถึงความตั้งใจที่ยกปืนนี้ขึ้นไปจ่อติดหน้าผาก ซึ่งปืนอาจลั่นขึ้นโดยอุบัติเหตุก็ได้ด้วย”

ต่อรายงานของคณะกรรมการศาลกลางเมือง รัฐบาลหลวงอำราชฯ ได้ตั้งอนุกรรมการรัฐมนตรีขึ้น ๗ ท่าน เมื่อ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๔ เมื่ออนุกรรมการรัฐมนตรีพิจารณาเสร็จแล้วได้ส่งกลับเข้าสู่การพิจารณาในคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้ส่งเรื่องให้กรมตำรวจสืบสวนเอาตัวคนร้ายที่แท้จริงในการปลงพระชนม์รัชกาลที่ ๘ มาดำเนินคดีต่อไป

ในขณะที่ตำรวจที่ทำการสืบสวนสืบหน้าใกล้ชิดตัวมือปืนเข้าไปทุกที รวมทั้งได้สอบถามปากคำของคนบางคนไว้ แต่ไม่สามารถเปิดเผยในขณะนั้นได้ เมื่อข่าวนี้ได้แพร่ออกไป ก็ได้เกิดรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ซึ่งพรรคประชาธิปัตย์กับคณะรัฐประหารทำขึ้น แล้วพรรคประชาธิปัตย์ก็ได้เป็นรัฐบาลเมื่อ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ครั้นแล้วรัฐบาลนี้ก็แต่งตั้งให้ พล.ต.ต.

พระพินิจชนคดี พี่เขยของสองหม่อมราชวงศ์สำคัญแห่งพรรคประชาธิปัตย์ คือ เสนีย์ และ คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งออกจากราชการรับบำนาญไปแล้วนั้น กลับเข้ารับราชการทำหน้าที่สืบสวนกรณีสวรรคตเสียใหม่ อันนำไปสู่การจับกุมนายเฉลียว ปทุมรส อดีตราชเลขานุการในพระองค์ นายชิต สิงหเสนี และนายบุญย์ บัทมศรีน สองมหาดเล็กห้องพระบรรทม ในวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ หลังจากวันทำรัฐประหาร ๑๒ วัน

โดยที่ พล.ต.ต. พระพินิจชนคดี (ยศขณะนั้น) และคณะไม่อาจสร้างพยานหลักฐานเท็จได้ทันในระยะเวลาสอบสวนตามที่กฎหมายกำหนดคือ ๙๐ วัน รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ที่มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้เสนอกฎหมายต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ ๒๓ มกราคม ๒๔๙๑ ขยายกำหนดเวลาซึ่งผู้ต้องหาในกรณีสวรรคตได้เป็นพิเศษ ให้ศาลอนุญาตให้ซึ่งผู้ต้องหาได้หลายครั้ง รวมเวลาไม่เกิน ๑๘๐ วัน

คดีประวัติศาสตร์

ในที่สุดพนักงานสอบสวนกรมตำรวจได้ส่ง

นายปรีดี
ขณะปฏิบัติหน้าที่ผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์

สำนวนให้อัยการหลังจากที่ได้พยายามสร้างพยานหลักฐานเท็จอยู่ถึง ๑๘๐ วัน และอัยการก็รับสำนวนอันเป็นเท็จนั้นไปประติดปะต่อเพื่อสรุปเขียนคำฟ้องอยู่อีก ๓๔ วัน จึงได้ยื่นฟ้องต่อศาลอาญา เมื่อ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๑ โดยนายเฉลียว ปทุมรส เป็นจำเลยที่ ๑ นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ และนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ ฐานความผิดสมคบกันประทุษร้ายต่อองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพทุบายเท็จเพื่อปกปิดการกระทำผิด

คำฟ้องมีทั้งหมด ๕ ข้อ ลงนามโดยหลวงอรรถปริชารูปการ (ฉ้ออัน แสนโกสิก) โจทก์ ในจำนวน ๕ ข้อนี้ ข้อ ๓ ระบุความผิดไว้ดังนี้

“(ก) เมื่อระหว่างวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๕๙ เวลาใดไม่ปรากฏถึงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๕๙ เวลากลางวัน จำเลยทั้ง ๓ นี้ กับพรรคพวกดังกล่าว (หมายถึงท่านปรีดี พนมยงค์ และเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช-ผู้เขียน) ได้ทงของอาจสมคบกันคิดการตระเตรียมจะกระทำการปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล โดยพรรคพวกดังกล่าวกับจำเลยได้ประชุมกันปรึกษาวางแผนการ และตกลงกันในอันที่จะกระทำการปลงพระชนม์เมื่อใด และให้ผู้ใดเป็นผู้รับหน้าที่ร่วมกันไปกระทำการปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล และจำเลยที่ ๓ นี้ได้บังอาจช่วยกันปกปิดการสมคบกันจะประทุษร้ายต่อพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังกล่าว และจำเลยหาได้เอาความนั้นไปร้องเรียนไม่ เหตุเกิดที่ตำบลชนะสงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร”

โจทก์ได้นำสืบในเวลาต่อมาว่า สถานที่ที่จำเลยและพวกไปประชุมวางแผนการปลงพระชนม์นั้น คือบ้านของ พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลชนะสงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร และพยานโจทก์ปากเอกที่รู้เห็นเหตุการณ์ดังกล่าวนี้คือ นายตี ศรีสุวรรณ ซึ่งอ้างว่าได้อาศัยอยู่ในบ้านพระยาศรยุทธเสนีก่อนเกิดกรณีสวรรคต

ต่อคำเบิกความของนายตี ศรีสุวรรณ พยานปากเอกของโจทก์ ซึ่งเป็นความเท็จที่เสกสรรปั้นแต่งขึ้น โดย พล.ต.ต. พินิจชนคดีและคณะ (ดูรายละเอียดได้จากหนังสือของผมหลายเล่มที่เกี่ยวกับกรณีสวรรคต-ผู้เขียน) ซึ่งศาลอาญาและ

ศาลอุทธรณ์ไม่รับฟังคำเบิกความนั้น ศาลฎีกาถึงแม้ว่าจะไม่ปฏิเสธคำเบิกความของนายตี ศรีสุวรรณ อย่างสิ้นเชิงอย่างเช่นศาลอาญาและศาลอุทธรณ์ แต่ศาลฎีกาก็ไม่ยืนยันว่าคำเบิกความของนายตี ศรีสุวรรณ เป็นความจริง ดังข้อสรุปคำวินิจฉัยของสามศาลต่อคำเบิกความของนายตี ศรีสุวรรณ ว่าดังนี้

คำพิพากษาของศาลอาญา ในคดีคำที่ ๑๘๙๘/๒๕๕๑ คดีแดงที่ ๑๒๖๖/๒๕๕๔ วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๕๔ ว่าดังนี้

“ใครเลยจะเชื่อฟังคำนายตี ศรีสุวรรณ เป็นความจริงไปได้ กลับจะยิ่งเห็นนิสัยของนายตี ศรีสุวรรณ ถนัดขึ้นไปอีกว่าเข้าลักษณะที่เรียกกันว่าคูดมီးเสียแน่แล้ว”

ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยคำเบิกความของนายตี ศรีสุวรรณ ไว้ในคำพิพากษาคดีหมายเลขคำที่ ๓๐๕๖/๒๕๕๔ คดีหมายเลขแดงที่ ๒๖๓๖/๒๕๕๔ วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๖ ว่าดังนี้

“ยังคิดไปก็ไม่มีทางที่ศาลอุทธรณ์จะรับฟังคำให้การของนายตี ศรีสุวรรณ ตอนนี้ได้”

ศาลฎีกาได้มีความเห็นในคำเบิกความของนายตี ศรีสุวรรณ ไว้ในคำพิพากษาลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๗ โดยสรุปว่าดังนี้

“ในเหตุต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ (คำของนายตี ศรีสุวรรณ ที่อ้างว่าได้ยินจำเลยกับพวกพูดจาวางแผนปลงพระชนม์กันว่าอย่างนั้นอย่างนี้-ผู้เขียน) ศาลเห็นว่า จะฟังความหรือถ้อยคำที่พูดกันให้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่งยังไม่ถนัด”

จากคำวินิจฉัยของสามศาล ในประเด็นตามฟ้องของโจทก์ข้อ ๓ (ก) ที่ว่า “จำเลยทั้ง ๓ กับพวกได้ทงของอาจสมคบกันคิดการตระเตรียมจะกระทำการปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล โดยพรรคพวกดังกล่าวกับจำเลยได้ประชุมกันปรึกษาวางแผนการ” และผู้ที่โจทก์อ้างว่าเป็นผู้รู้เห็นการวางแผนการนี้คือ นายตี ศรีสุวรรณ ซึ่งศาลอาญาและศาลอุทธรณ์ได้ปฏิเสธไม่รับฟังคำให้การของนายตี ศรีสุวรรณ ในประเด็นนี้อย่างสิ้นเชิง ดังที่ยกมาข้างต้นนั้น

ส่วนศาลฎีกา ถึงแม้ว่าจะไม่ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงต่อคำให้การของนายตี ศรีสุวรรณ อย่างที่ศาลอาญาและศาลอุทธรณ์ปฏิเสธมาแล้ว แต่ศาลฎีกาก็ไม่ได้รับว่าคำให้การของนายตี ศรีสุวรรณ

อันเป็นโครงสร้างของคดีนี้เป็นความจริง ศาลฎีกา มีความเห็นแต่เพียงว่า “ศาลเห็นว่าจะฟังความ หรือถ้อยคำที่พูดกันให้เป็นอย่างหนึ่งอย่างใด ยังไม่ถนัด”

เมื่อฟังไม่ถนัด ตามหลักนิติธรรมก็ต้องยก ผลประโยชน์ให้แก่จำเลย

นั่นคือ จำเลยกับพวกไม่ได้มีการวางแผน การปลงพระชนม์กันที่ (บ้าน พล.ร.ต. พระยาศร- ยุธเสณี) ตำบลชนะสงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร ตามฟ้องของโจทก์ข้อ ๓ (ก) และโจทก์ก็ไม่ได้นำสืบว่าได้มีการวางแผนการ ปลงพระชนม์กันที่อื่นอีก

นอกจากนี้เมื่อมีพยานที่ลอบปลงพระชนม์ โจทก์พยายามนำสืบให้เห็นเป็นว่ามีผู้อื่นคือ เรือเอก วัชรชัย ชัยสิทธิเวช หนึ่งในห้าคนที่ร่วม วางแผนการปลงพระชนม์ ณ บ้าน พล.ร.ต. พระยา ศรยุทธเสนีนั่น ซึ่งโจทก์มีพยานนำสืบสองชุด แต่ศาลฎีกาได้พิพากษาฟังธงลงไปว่า “พยาน สองชุดนี้ยังไม่เป็นหลักฐานพอที่จะได้ชี้ว่าใคร เป็นผู้ลงมือลอบปลงพระชนม์”

จากคำวินิจฉัยของศาลฎีกาดังกล่าวนี เป็น เครื่องชี้ให้เห็นอีกครั้งหนึ่งว่า ไม่ได้มีการวางแผน ปลงพระชนม์กันที่บ้าน พล.ร.ต. พระยาศรยุทธ- เสนี ตามฟ้องของโจทก์ข้อ ๓ (ก) และตามการ นำสืบพยานของโจทก์

อย่างไรก็ดี คำพิพากษาของศาลอาญา และศาลอุทธรณ์ในกรณีไม่ยอมรับคำให้การของ นายตี ศรีสุวรรณ พยานปากเอกของโจทก์ว่าเป็น ความจริงนั้น นอกจากจะได้รับการยืนยันจาก บันทึกลับ (ลับ) ของ พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี ซึ่งได้เปิดเผยต่อสาธารณชนไปแล้ว ตัวนายตี ศรีสุวรรณ ยังได้ไปสารภาพพบกับท่านปัญญา- นันทภิกขุ แห่งวัดชลประทาน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ขณะที่ตัว นายตี ศรีสุวรรณ อายุได้ ๑๐๒ ปี ว่าเป็น พยานเท็จในคดีสวรรคต ทำให้ผู้บริสุทธิ์สามคน ต้องถูกประหารชีวิต และนายตี ศรีสุวรรณ ยังได้ ให้นุตรเขยเขียนจดหมายไปขอขมาท่านปรีดีที่ ปารีส ข้อความรายละเอียดในจดหมายว่าดังนี้

บ้านเลขที่ ๒๓๘๖

ถนนพลโยธิน กรุงเทพฯ

๒๕ มกราคม ๒๕๒๒

เรียน นายปรีดี ที่นับถือ

นายตี ศรีสุวรรณ เป็นพ่อตาของผม ขอให้ ผมเขียนจดหมายถึงท่าน นายตีเขียนจดหมาย ไม่ได้ เมื่อครั้งไปให้การที่ศาลก็ได้แค่เซ็นชื่อตัว ต. และพิมพ์มือเท่านั้น นายตีจึงให้ผมซึ่งเป็นบุตรเขย เขียนตามคำบอกเล่าของนายตี เพื่อขอขมาลาโทษ ต่อท่าน นายตีให้การต่อศาลว่านายปรีดี นาย วัชรชัย นายเฉลียว นายชิต นายบุญชัย ไปที่บ้าน พระยาศรยุทธ ข้างวัดชนะสงคราม เพื่อปรึกษา ลอบปลงพระชนม์ในหลวงรัชกาลที่ ๘ ไม่เป็น ความจริง นายตีเอาความไม่จริงมาให้การต่อศาล เพราะพระพิณิจได้เกลี้ยกล่อมว่าจะให้เงินเลี้ยง นายตีจนตาย เมื่อให้การแล้วพระพิณิจให้เงิน นายตี ๕๐๐-๖๐๐ บาท และให้นายตีกินอยู่หลับ นอนอยู่ที่สันติบาลประมาณสองปีเศษ เดิมพระ- พินิจบอกว่าจะให้ ๒ หมื่นบาท เมื่อเสร็จคดีแล้ว พระพิณิจก็ไม่จ่ายให้อีกตามที่รับปากไว้ เวลานี้ นายตีรู้สึกเสียใจมากที่ทำให้สามคนตาย และ นายปรีดีกับนายวัชรชัยที่บริสุทธิ์ต้องถูกกล่าวหา ด้วย นายตีได้ทำบุญกวาดน้ำให้กับผู้ตายเสมอ มา แต่ก็ยังเสียใจไม่หาย เดียวนี้ก็มีอายุมาก แล้ว (๑๐๒ ปี-ผู้เขียน) อีกไม่ช้าก็ตาย จึงขอขมา ลาโทษท่านปรีดี นายวัชรชัย นายเฉลียว นายชิต และนายบุญชัย ที่นายตีเอาความเท็จมาให้การ ปรักปรา ขอได้โปรดให้ขมาต่อนายตีด้วย

ข้อความทั้งหมดนี้ ผมได้อ่านให้นายตีฟังต่อ หน้าคนหลายคนในวันนี้ เวลาประมาณ ๑๑ น. เศษ และได้ให้นายตีพิมพ์ลายมือนายตีต่อหน้าผมและ คนฟังด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

เลื่อน ศิริอัมพร

ต. (พิมพ์ลายมือนายตี)

แต่ทั้ง ๆ ที่ศาลอาญาไม่เชื่อคำให้การของ นายตี ศรีสุวรรณ พยานปากเอกของโจทก์ที่ได้ มีการวางแผนปลงพระชนม์กันที่บ้าน พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี ตามฟ้องของโจทก์ข้อ ๓ (ก) แต่ศาลอาญาก็ได้พิพากษาให้ประหารชีวิตนายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ด้วยความผิดต้องด้วย

กฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๘๗ ตอน ๒ และ ปล่อยตัวนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ กับ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ พันข้อหาไป

ต่อมาศาลอุทธรณ์ ทั้ง ๑ ที่ในคำพิพากษา นั้นได้ระบุมั่วอย่างชัดเจนว่าไม่เชื่อคำให้การของ นายตี ศรีสุวรรณ เช่นเดียวกัน แต่ศาลอุทธรณ์ ก็ได้แก้คำพิพากษาศาลอาญา ให้ประหารชีวิต นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ รวมเข้าไปด้วย ด้วยความผิดต้องด้วยกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๘๗ ตอน ๒ คงปล่อยพันข้อหาไปแต่ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑

ก่อนที่ศาลอุทธรณ์จะอ้างกฎหมายลักษณะ อาญา มาตรา ๘๗ ตอน ๒ มาลงโทษนายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ นั้น ศาลอุทธรณ์ได้อ้าง คำให้การของนายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ได้ให้การ ไว้เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๔๘๐ (ต่อพนักงาน สอบสวน-ผู้เขียน) มีความว่า

“ในการลอบปลงพระชนม์ในหลวงรัชกาล ที่ ๘ นี้ ถ้าเป็นบุคคลภายนอกเข้ามาลอบปลง พระชนม์ จะต้องมิมีฆาตกรหรือบุคคลภายในเป็น สายชักจูงนำเข้ามาจึงจะทำการได้สำเร็จ ถ้าเป็น คนภายในลอบปลงพระชนม์แล้ว ย่อมทำได้สะดวก กว่าบุคคลภายนอก สำหรับบุคคลภายในที่ใกล้ชิด กับเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้ก็มิมีแต่ข้าฯ กับ นายบุศย์สองคนเท่านั้น หากว่าจะมีความผิดใน กรณีสวรรคตนี้แล้ว ก็มีข้าฯ กับนายบุศย์สองคนนี้ เท่านั้นที่จะต้องรับผิดชอบด้วย...” (เพราะสองคนนี้ นั่งอยู่หน้าประตูหน้าห้องพระบรรทมขณะเกิดเหตุ และทางเข้าห้องพระบรรทมในขณะนั้นก็มีอยู่ทาง เดียว คือทางประตูที่นายชิต-นายบุศย์ นั่งเฝ้าอยู่- จากคำพิพากษา)

ส่วนศาลฎีกาพิพากษาพันธงลงไปเลยให้ ประหารชีวิตจำเลยทั้งสามคน ในความผิดตาม กฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๘๗ ตอน ๒

กฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๘๗ ตอน ๒ ว่าไว้ดังนี้

“ผู้ใดทงองอาจกระทำการประทุษร้ายต่อ พระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดี สมเด็จพระ- มเหสีก็ดี มกุฎราชกุมารก็ดี ต่อผู้สำเร็จราชการ แผ่นดินในเวลารักษาราชการต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดี ท่านว่าโทษของมันถึงต้อง ประหารชีวิต

“ผู้ใดพยายามจะกระทำการประทุษร้าย เช่นว่ามาแล้ว แม้เพียงตระเตรียมการก็ดี สมคบ กันเพื่อการประทุษร้ายนั้นก็ดี หรือสมรู้เป็นใจด้วย ผู้ประทุษร้าย ผู้พยายามจะประทุษร้ายก็ดี มันรู้ว่า ผู้ใดคิดประทุษร้ายเช่นว่ามานี้ มันช่วยปกปิด ไม่เอาความนั้นไปร้องเรียนขึ้นก็ดี ท่านว่าโทษ มันถึงตายด้วยกัน”

แต่คำฟ้องของโจทก์ข้อ ๓ (ก) และการ นำสืบพยานของโจทก์ว่าจำเลยทั้งสามกับพวก (หมายถึงท่านปรีดีและเรือเอกวัชรชัย-ผู้เขียน) ได้ไปประชุมวางแผนการปลงพระชนม์กันที่บ้าน พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี ท้องที่ตำบลชนะ- สงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร ระหว่าง วันที่ ๘ เมษายน ๒๔๘๘ ถึงวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๘ แต่ศาลอาญาและศาลอุทธรณ์ก็ได้ วินิจฉัยไว้ในคำพิพากษาดังที่อ้างมาแล้วข้างต้น นั้นว่าไม่เชื่อถ้อยคำเบิกความของพยานโจทก์ และ ศาลฎีกาแม้ว่าจะไม่ปฏิเสธคำเบิกความของพยาน โจทก์อย่างสิ้นเชิงอย่างเช่นสองศาลที่ผ่านมา ก็จริง แต่ศาลฎีกาก็ได้ชี้ออกมาอย่างชัดเจนว่า “ศาลเห็นว่าจะฟังความหรือถ้อยคำที่พูดกันให้เป็น อย่างหนึ่งโดยยังไม่ถนัด” และโจทก์ก็ไม่ได้นำสืบว่า ได้มีการวางแผนการปลงพระชนม์กัน ณ ที่ใดอีก

เมื่อฟังไม่ถนัด ก็ต้องยกผลประโยชน์ให้ แก่จำเลย ตามสุภาษิตกฎหมายที่ว่า “ปล่อยคนผิด สิบคน ดีกว่าลงโทษคนบริสุทธิ์คนเดียว” แต่ศาล ฎีกาท่านพันธงลงไปให้ประหารชีวิตจำเลยทั้ง สามคน โดยอ้างความผิดของจำเลยตามกฎหมาย ลักษณะอาญา มาตรา ๘๗ ตอน ๒ ความผิดตาม กฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๘๗ ตอน ๒ ว่าไว้ ประการใดขอให้ย้อนกลับไปอ่านอีกที

ใช่แล้ว นายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ได้ ให้การไว้อย่างชัดเจนว่า ขณะเกิดเหตุมีเขากับ นายบุศย์ ปัทมศริน จำเลยที่ ๓ สองคนเท่านั้น ที่นั่งอยู่หน้าประตูทางเข้าออกห้องพระบรรทม และได้ให้ความเห็นไว้ว่า “หากว่าจะมีความผิด ในกรณีสวรรคตนี้แล้ว ก็มีข้าฯ กับนายบุศย์สองคน เท่านั้นที่จะต้องรับผิดชอบด้วย”

ใช่แล้ว กรณีสวรรคตเกิดขึ้นจริงในวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๘ เวลาประมาณ ๐๘.๒๕ น. เหตุเกิด ณ ห้องพระบรรทม บนพระที่นั่งบรม- พิมาน ในพระบรมมหาราชวัง และแม้ว่าขณะ

สังเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ เสด็จพระราชดำเนินไปยัง สวิตเซอร์แลนด์ วันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

เกิดเหตุนายชิต-นายบุศย์ จำเลย นั่งอยู่หน้าประตูทางเข้าห้องพระบรมมถกจักรัง แต่ก็ไม่ได้สมรู้ร่วมคิดด้วย (ดังคำวินิจฉัยของศาลที่ยกมาข้างต้น) สำหรับนายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ นั้น นอกจากจะไม่ได้สมรู้ร่วมคิดเช่นเดียวกับนายชิต-นายบุศย์ จำเลยทั้งสองนั้นแล้ว ในเช้าวันเกิดเหตุ นายเฉลียว ปทุมรส จำเลยที่ ๑ อยู่ห่างจากสถานที่เกิดเหตุที่นั่นนับสิบกิโลเมตร และลาออกจากราชการไปแล้ว ก็ไม่รู้เหมือนกันว่าทำไมนายเฉลียว ปทุมรส จึงถูกลากเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรณีสวรรคตด้วย นอกเสียจากว่านายเฉลียว ปทุมรส เป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และเป็นคนจังหวัดอยุธยาเช่นเดียวกับท่านปรีดี พนมยงค์ ก็เท่านั้นเอง

ดังนั้น เมื่อนายเฉลียว ปทุมรส ถูกจับเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ พ.ศ.๑. เยื่อนประภาวัตร ผู้จับกุม ได้ค้นพบบันทึกกลับของ พล.ร.ต. พระยาครุฑธเสนี ที่ระบุว่า ท่านถูกพระพิณจชนิดีบีบบังคับให้เป็นพยานเท็จ (ถ้าไม่ยอมเป็นพยานจะเอาเป็นผู้ต้องหาด้วย) ปรีดีปรั ผู้บริสุทธิ พ.ศ.๑. เยื่อนจึงถามคุณเฉลียวว่า ทำไมไม่หนีไปเสีย (ศาลอาญาและศาลอุทธรณ์สั่งปล่อยพันข้อหา ขณะนั้นคดีอยู่ระหว่างศาลฎีกา) คุณ

เฉลียวตอบอย่างนักเลงอยุธยาว่า “ผมจะหนีทำไม ในเมื่อผมบริสุทธิ์” และคุณเฉลียวก็ต้องตาย เพราะความบริสุทธิ์นั่นเอง

ปัจจัยมวจาของสามนักโทษประหาร

หลังจากที่ศาลฎีกาได้พิพากษาลงโทษให้ประหารชีวิตจำเลยทั้งสามคน เมื่อ ๑๒ ตุลาคม ๒๔๗๗ แล้ว ต่อมาในวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๗ จำเลยทั้งสามได้ทำหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษ แต่ฎีกาดังกล่าวได้ตกไปในที่สุด

เกี่ยวกับการยื่นถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษของจำเลยทั้งสามนั้น พล.ต. อนันต์ พิบูลสงคราม (บุตรชายของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ได้เขียนไว้ในหนังสือ *จอมพล ป. พิบูลสงคราม* พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศูนย์การพิมพ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ มีความตอนหนึ่งเป็นบทสนทนา ระหว่าง พล.ต. อนันต์ พิบูลสงคราม (ผู้เขียน) กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งขณะนั้นลี้ภัยการเมืองอยู่ในประเทศญี่ปุ่นว่าดังนี้

“...ข้าพเจ้าจึงระงับใจไม่ได้ที่ต้องเรียนถามจอมพล ป. พิบูลสงคราม วันหนึ่งที่ประเทศญี่ปุ่นว่า ในฐานะที่เวลานั้น (พ.ศ. ๒๔๗๕-ผู้เขียน) ท่านดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่ เหตุใดท่านจึง

ไม่ขอพระราชทานอภัยโทษให้จำเลยสามคนที่ถูกศาลฎีกาพิพากษาประหารชีวิต ท่านตอบข้าพเจ้านั้นก็อย่างหนักแน่นว่า พ่อได้ขอพระราชทานอภัยโทษขึ้นไปถึงสามครั้ง ได้พยายามทำหน้าที่ของพ่อจนถึงที่สุดแล้ว ในอดีตที่ผ่านมา มีน้อยครั้งที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องเสียใจบ้างเมื่อทำอะไรไม่สำเร็จ แต่ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นครั้งใดที่ท่านจะเสียใจหนักยิ่งไปกว่าที่ข้าพเจ้ากำลังเห็นท่านครั้งนั้น ขณะเมื่อได้ตอบคำถามของข้าพเจ้าจบ ด้วยใบหน้าที่เคร่งขรึมและสนใจไม่เปลี่ยนแปลง” (จากหนังสือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม หน้า ๖๘๗)

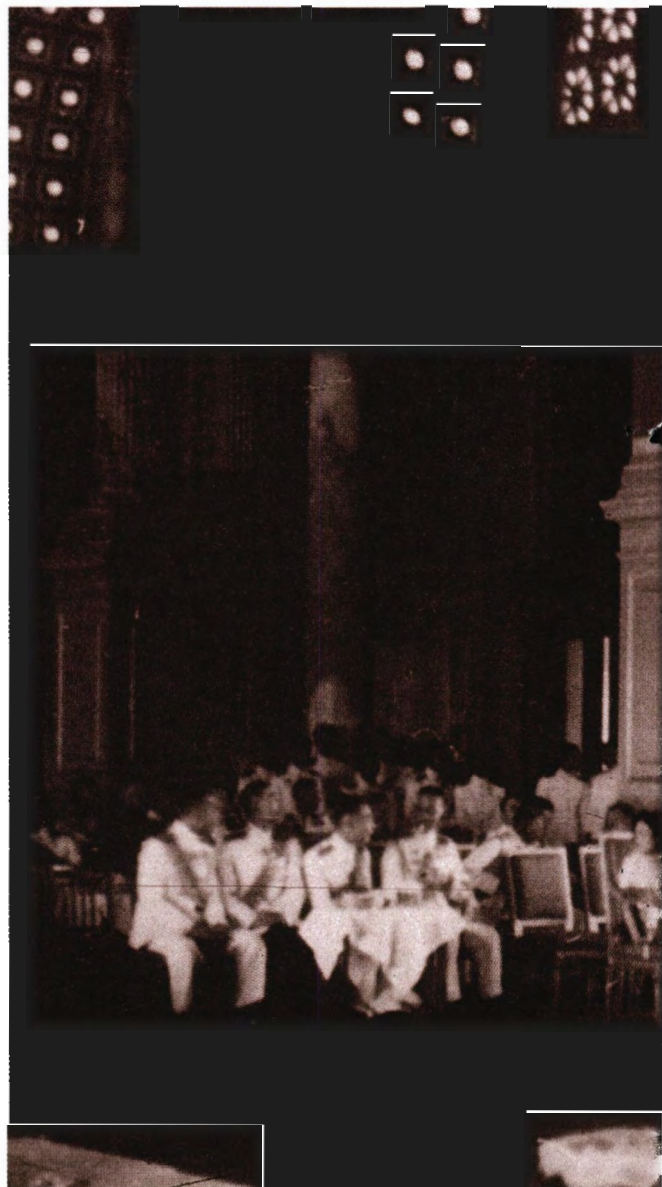
และก็สอดคล้องกับหนังสือแจกงานศพของนายชิต สิงหเสนี ที่บุตรสาวของท่านได้บันทึกไว้ในหนังสือนั้น มีความว่า

“ภายหลังที่พ่อถูกประหารชีวิตแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้ส่งนายฉาย วิโรจน์ศิริ เลขานุการส่วนตัวของท่านไปหาพวกเรา แจ้งให้ทราบว่ารัฐบาลยินดีจะให้การอุปการะความเป็นอยู่การศึกษาแก่พวกเราทุกประการ พวกเราปรึกษาหารือกัน และในที่สุดตกลงรับความช่วยเหลือจากรัฐบาล เพื่อเป็นเครื่องยืนยันในความบริสุทธิ์ของพ่อ รัฐบาลจึงให้ความช่วยเหลือแก่พวกเรา ความช่วยเหลือนี้เพ็งมาเล็กน้อยในสมัยรัฐบาล จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์”

นอกจากนี้คุณช่อ ชัยสิทธิเวช ภรรยาของเรือเอก วัชรชัย ชัยสิทธิเวช ผู้ที่โจทก์พยายามเสกสรรปั้นแต่งพยานเท็จให้เป็นมือปืนและต้องลี้ภัยคณะรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ ไปอยู่ต่างประเทศนั้น ก็ยังได้รับเมตตาให้เข้าทำงานเป็นแม่บ้านของโรงเรียน ภปร. ที่นครชัยศรี

ในที่สุดวันจากไปของผู้บริสุทธิ์ทั้งสามก็มาถึงคือเช้ามีวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ หลังจากวันเสด็จจากไปของพระองค์ผู้ทรงเป็นที่รักของคนไทยทั้งชาติเมื่อ ๙ มิถุนายน ๒๕๕๙ เป็นเวลา ๘ ปี ๘ เดือน ๘ วัน

วันนั้น พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งครองตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจด้วย ได้ไปเป็นประธานควบคุมการประหารชีวิตผู้บริสุทธิ์ทั้งสามด้วยตนเอง และได้มีโอกาสพูดคุยกับทั้งสามคนนั้นตามลำพัง นับว่าได้มีการบันทึกเสียงการพูดคุยนั้นไว้ด้วย

สำหรับคุณเฉลียว ปทุมรส นั้น ขณะเกิดเหตุปลงพระชนม์ เขาอยู่ไกลจากจุดเกิดเหตุนับสิบกิโลเมตร และออกจากราชการไปแล้วด้วย คำสนทนาของเขาในเรื่องนี้คงเช่นเดียวกับคนอื่นที่อยู่นอกเหตุการณ์รวมทั้งท่านปรีดีด้วย คือไม่รู้อะไรในเรื่องนี้เลย นอกจากจะยืนยันในความบริสุทธิ์ของเขา และเขาก็คงจะนึกถึงโคลงสี่สุภาพของศรีปราชญ์ที่จารึกไว้บนพื้นทรายก่อนถูกประหารชีวิตที่นครศรีธรรมราช ว่า

“ธรรมเนียม เป็นพยาน
เราก็คิษย์อาจารย์ หนึ่งในข้าง
เราผิดท่านประหาร เราขอบ
เราผิดท่านมล้าง ดาบนี้ คินสนอง”
ส่วนคุณชิต-คุณบุญนั้น เนื่องจากขณะเกิดเหตุ เขาทั้งสองนั่งอยู่หน้าประตูทางเข้าห้อง

ในหลวงรัชกาลที่ ๘
เสด็จเป็นประธาน
งานรัฐพิธีฉลอง
รัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๘๘

พระบรมมหาราชวัง และเป็นทางเดียวที่จะเข้าสู่ห้องพระ
บรมมหาราชวังในเวลานั้น ดังนั้นถ้ามีผู้เข้าไปปลง
พระชนม์ คุณชิต-คุณบุญจะต้องเห็นอย่างแน่นอน
คุณเพ็ก ณ สงขลา นายความของสาม
จำเลย เคยสอบถามคุณชิต-คุณบุญ ว่าใครเข้าไป
ปลงพระชนม์ในหลวง คุณชิต-คุณบุญไม่ยอมพูด
แต่กับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ คุณชิต-คุณบุญ
จะยอมพูดความจริงก่อนตายหรือไม่ ไม่มีใครรู้
แต่เป็นที่รู้กันในภายหลังว่า พล.ต.อ. เผ่า
ศรียานนท์ ได้ทำบันทึกคำสนทนากับผู้ต้องโทษ
ประหารชีวิตทั้งสามคนในเช้าวันนั้น เสนอจอมพล
ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูล-
สงคราม อ่านแล้ว แทงกลับไปว่าให้เก็บไว้ในแฟ้ม
ลับสุดยอด
ต่อมาจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำริจะ

รื้อฟื้นคดีสวรรคตขึ้นมาพิจารณาใหม่ เพื่อให้
ความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกประหารชีวิตทั้งสามคน
และท่านปรีดี แต่ตามกฎหมายไทยที่ใช้อยู่ เมื่อ
คดีถูกพิพากษาถึงที่สุดแล้วเป็นอันยุติ ดังนั้น
ถ้าจะรื้อฟื้นคดีสวรรคตขึ้นมาพิจารณาใหม่ ก็ต้อง
มีกฎหมายรองรับให้อำนาจ จอมพล ป. พิบูล-
สงคราม จึงเตรียมการที่จะออกกฎหมายดังกล่าว
นั้น และได้บอกคุณสังข์ พัธโนทัย คนสนิทผู้รับใช้
ใกล้ชิดให้ทราบ เพื่อแจ้งไปให้ท่านปรีดีซึ่งขณะ
นั้นท่านพำนักอยู่ ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน
ได้รับทราบ
ต่อจดหมายของคุณสังข์ พัธโนทัย ที่มีไปถึง
ท่านปรีดีเล่าถึงบันทึกของ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์
และดำริของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ดังกล่าวข้างต้น ท่านปรีดีได้มีจดหมายตอบคุณ

สังข์ พัดโนทัย ในเวลาต่อมา และจดหมายฉบับนี้ นายวรรณไว พัดโนทัย ลูกชายของคุณสังข์ ได้มอบให้หนังสือพิมพ์ ไทยโพสต์ นำไปเปิดเผยในฉบับวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๒ ที่ผ่านมามีสำเนารายละเอียดต่อไปนี้

วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๙

คุณสังข์ พัดโนทัย ที่รัก

ผมได้รับจดหมายของคุณฉบับลงวันที่ ๑๒ เดือนนี้กับหนังสือ ความนึกในกรุงชัง แล้วด้วยความรู้สึกขอบคุณมากในไมตรีจิตและความเป็นธรรมชาติที่คุณมีต่อผม

ผมมีความยินดีมากที่สุดที่ได้ทราบจากคำยืนยันของคุณว่า ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม มิได้เป็นศัตรูของผมเลย ท่านมีความรู้สึกถึงความหลังอยู่เสมอ และอยากจะเห็นผมกลับประเทศทุกเมื่อ แม้ว่าเหตุการณ์ทางการเมืองจะเป็นดังที่คุณกล่าวว่าเหตุการณ์ไม่ช่วยเราเสมอไปและจำเป็นต้องใช้ความอดทนอยู่มากก็ตาม แต่ผมก็มีความหวังว่า โดยความช่วยเหลือของคุณผู้ซึ่งมีใจเป็นธรรม และมีอุดมคติที่จะรับใช้ชาติและราษฎรอย่างบริสุทธิ์ ผมคงจะมีโอกาสทำความเข้าใจกับท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงเจตนาดีของผมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการงานของชาติและราษฎรที่เราทั้งหลายจะต้องร่วมมือกันเพื่อความเป็นเอกราชสมบูรณ์ของชาติ ผมจึงมีความปรารถนาเป็นอย่างมากที่จะได้มีโอกาสพบกับคุณในเวลาไม่ช้านัก เพื่อปรึกษาหารือกับคุณถึงเรื่องนี้และเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงอีกหลายประการซึ่งบางทีคุณอาจต้องการทราบ

ผมเห็นว่าคุณได้บำเพ็ญบุญคุณคล้อย่างแรงในการที่คุณได้แจ้งให้ผมทราบถึงบันทึกที่คุณเผ่าได้สอบถามปากคำคุณเฉลียว ชิต บุศย์ ก่อนถูกยิงเป้า ที่ยืนยันว่าผู้บริสุทธิ์ทั้งสามรวมทั้งตัวผมมิได้มีส่วนพัวพันในกรณีสวรรคต ดังนั้นนอกจากผมขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมายังคุณ ผมจึงได้ตั้งจิตอธิษฐานขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยโปรดดลบันดาลให้คุณมีความสุข ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปและประสบทุกสิ่งที่คุณปรารถนาทุกประการ

ผมขอส่งความรักและนับถือมายังคุณ

ปรีดี พนมยงค์

แต่ความดำริของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องล้มเหลว เมื่อข้าวจะออกกฎหมายให้รื้อฟื้นคดีที่ศาลพิพากษาถึงที่สุดแล้วให้นำขึ้นมาพิจารณาใหม่ได้ (ถ้าหากโจทก์หรือจำเลยมีเอกสารหลักฐานที่เพิ่งค้นพบใหม่) ได้แพร่ออกไปถึงบุคคลบางจำพวก และคนพวกนั้นได้สนับสนุนจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำรัฐประหารโค่นจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่นเดียวกับที่เคยสนับสนุนคณะรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ ทำรัฐประหารล้มรัฐบาลหลวงธำรงฯ (ด้วยเหตุผลอย่างเดียวกัน คือกลัวว่ามีมือปืนตัวจริงจะถูกเปิดเผย)

ท่านปรีดีได้พูดถึงเรื่องนี้เมื่อหนังสือพิมพ์ มหาราษฎร์ โดยคุณวีระ โอستانนท์ ได้ไปสัมภาษณ์ท่านขณะที่พำนักอยู่ ณ ประเทศฝรั่งเศส มีความตอนหนึ่ง ดังนี้

คุณวีระ โอستانนท์ ถามว่า

“มีผู้พูดกันว่า จอมพล ป. และ พล.ต.อ. เผ่า ได้หลักฐานกรณีสวรรคตใหม่นั้น ท่านจะบอกได้หรือไม่ว่าอะไร”

นายปรีดี พนมยงค์ ตอบว่า

“แม้ศาลฎีกาซึ่งมีผู้พิพากษาคณะเดียวโดยมิได้มีการประชุมใหญ่ของผู้พิพากษาศาลฎีกา ได้ตัดสินประหารชีวิตนายเฉลียว ปทุมรส นายชิต สิงหเสนี นายบุญศรี ปัทมศรีน ไปแล้วก็ตาม แต่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ส่งตัวแทนไปพบผมในประเทศจีน (หลังจากที่คุณสังข์ได้รับจดหมายขอบคุณจากท่านปรีดีแล้ว) แจ้งว่าได้หลักฐานใหม่ที่แสดงว่าผู้ถูกประหารชีวิตทั้งสามคนและผมเป็นผู้บริสุทธิ์

“ฉะนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงจะเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ออกกฎหมายให้มีการพิจารณาคดีใหม่ด้วยความเป็นธรรม

“ครั้นแล้วก็มีผู้ยุยงให้จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับพวกทำรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๑๐ โค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

“ในระหว่างที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไปลี้ภัยอยู่ใน ส.ร.อ. ชั่วคราว ก็ได้กล่าวต่อหน้าคนไทยไม่น้อยกว่าสองคนถึงหลักฐานที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ได้มานั้น

“อีกทั้งในระหว่างที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ย้ายจาก ส.ร.อ. มาอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่น

ภาพมีพระหัตถ์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดช
ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม
๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

ก็ได้แจ้งแก่บุคคลไม่น้อยกว่าสองคนถึงหลักฐาน
ใหม่นั้น พร้อมทั้งมีจดหมายถึงผมสองฉบับ ขอ
ให้ผมขอโหรากรรมแก่การที่จอมพล ป. พิบูล-
สงคราม ได้ทำผิดพลาดไปในหลายกรณี

“ผมได้ถือคติของพระพุทธองค์ว่า เมื่อมีผู้
รู้สึกตนผิดพลาดได้ขอโหรากรรม ผมก็ได้
ขอโหรากรรมและขออนุโมทนาในการที่จอมพล ป.
พิบูลสงคราม ได้ไปอุปสมบทที่วัดพุทธคยา

ท่านปริตติกล่าวให้สัมภาษณ์ในที่สุดว่า
“พวกฝรั่งก็สนใจกันมาก เพราะเป็นเรื่องประวัติ-

ศาสตร์ที่ไม่มีอายุ ความจริงอาจปรากฏขึ้น
แม้จะล่วงเลยมาหลายร้อยปีก็ตาม

“ทุกวันนี้ก็มีคนพูดซุบซิบกัน ถึงกับนักเรียน
หลายคนถามผม ผมก็ขอตัวว่าเป็นเรื่องที่พูด
ไม่ออกบอกไม่ได้ในขณะนี้ จึงขอฝากอนุชนรุ่นหลัง
และประวัติศาสตร์ตอบแทนด้วย”

เมื่อนายปรีดี เห็นว่าไม่มีทางก่อการเพื่อฟื้นฟูระบอบ
ประชาธิปไตย จึงตัดสินใจเดินทางจากบ้านเกิดเมืองนอน
ไปยังกรุงปักกิ่งซึ่งเพิ่งได้รับการปลดปล่อยโดยกองทัพปลดแอก
ราษฎรจีนภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน จากนั้นได้
เริ่มชีวิตลี้ภัยการเมืองอันยาวนานในต่างแดนจบจนวนาระสุดท้าย
ของชีวิตเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ ณ ซานกรุงปารีส
ประเทศฝรั่งเศส โดยมีได้กลับแผ่นดินเกิดอีกเลย ๒๑ ปีที่
ลี้ภัยการเมือง ในสาธารณรัฐราษฎรจีนและอีก
๑๓ ปีในประเทศฝรั่งเศส เป็นชีวิตที่ผันผวนพลัดพรากจาก
บ้านเกิดเมืองนอนและญาติมิตร ต้องอาศัยขันติธรรม ความ
เข้มแข็ง และความอดทนเป็นที่ตั้ง ด้วยการที่เป็นพุทธศาสนิกชน
ที่ศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นายปรีดี
เชื่อมั่นอย่างเต็มเปี่ยมในพุทธวาทะที่เป็นสัจธรรม อันเป็นคติ
เตือนใจตนตลอดเวลาว่า “อโถ สุขิณฺณสฺส ผลํ น นสฺสติ” (ผลของ
กรรมดีที่ก่อไว้นั้น ย่อมไม่สูญหาย) และ “ธมฺโมหเว รกฺติ ธมฺม-
จาริ” (ธรรมะย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม)

ปรีดี พนมยงค์ ในต่างแดน

วาทน์ พนมยงค์ สายประดิษฐ์

พณฯปรีดีพนมยงค์แม่เจ้าพระยา
ท่านทรงความมิดและเจียบสังค
เลี้ยงดีและราบของรถเกราบคชยี่

ลงบนพื้นถนนพระอาทิตย์ตั้งกึ่งกึ่งอง แสงไฟจากรถ
สาดส่องไปยังท่าเทียบท่าช่างสว่างจ้า ขณะนั้น
เป็นเวลา ๑ นาฬิกาเศษของวันที่ ๗ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๔๙๐

เหมือนเช่นทุกคืน นายปรีดีกำลังอ่าน
หนังสือพิมพ์ในห้องนั่งเล่นบนชั้น ๒ ของท่าเทียบ
ท่าช่าง มิได้คาดการณ้ล่วงหน้าว่าจะเกิดเหตุการณ์
รัฐประหารของกลุ่ม พล.ท. ผิน ชุณหะวัณ

นายปรีดีได้บันทึกเหตุการณ์ในวันนั้นว่า
“คืนวันเดียวกับที่เกิดรัฐประหาร ข้าพเจ้าได้
หลบหนีทหารที่ล้อมรอบบ้านพักออกไปได้อย่าง
หวุดหวิด และข้าพเจ้าได้ไปพักอยู่กับเพื่อนทหารเรือ
ที่ฐานทัพเรือสัตหีบอยู่ระยะเวลาหนึ่ง เพื่อหลีกเลี่ยง
การสู้รบระหว่างคนไทยด้วยกันเอง ข้าพเจ้าจึง
ตัดสินใจเดินทางจากเมืองไทย เพื่อลี้ภัยไปอยู่
สิงคโปร์ก่อน โดยรอคอยเวลาที่เหมาะสมในการ
เดินทางกลับสู่บ้านเกิดเมืองนอนอย่างสันติ” *

นายปรีดีพักอยู่ที่สิงคโปร์เป็นเวลาเจ็ดเดือน
ปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ จึงได้เดินทาง
ออกจากสิงคโปร์ไปยังฮ่องกงและต่อไปยังเชียงใหม่
ซึ่งขณะนั้นปกครองโดยจีนคณะชาติ

เดิมนั้น นายปรีดีตั้งใจว่าจะลี้ภัยการเมืองที่
ประเทศเม็กซิโก โดยเดินทางผ่านซานฟรานซิสโก
แม้ว่านายปรีดีมีวีซ่าสหรัฐอเมริกาอย่างถูกต้อง
แต่กลับถูกรองกงสุลสหรัฐอเมริกาประจำเชียงใหม่
ซึ่งเป็นพวก ซี.ไอ.เอ ชิดฆ่าวีซ่าโดยพลการ

ทำให้นายปรีดีสามารถเดินทางไปยังเม็กซิโกได้
ประจวบกับขณะนั้น บรรดามิตรและศิษย์
นายปรีดีที่ต้องการฟื้นคืนระบอบการปกครอง
ประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙
วางแผนก่อการกบฏโค่นล้มรัฐบาลรัฐประหาร
นายปรีดีจึงได้เดินทางกลับประเทศไทยเป็นการลับ
เพื่อนำการต่อสู้

ด้วยการสกัดกั้นอย่างเต็มที่ของกองทหาร
รัฐบาล ซึ่งบัญชาการโดย พล.ต. สฤษดิ์ ธนะรัชต์
ที่ได้รับคำสั่งให้ยิงถล่มพระบรมมหาราชวังซึ่ง
เป็นที่มั่นของฝ่ายขบวนการประชาธิปไตย

นายปรีดีตระหนักว่า
“เมื่อเห็นว่ากำลังสนับสนุนของเราเดินทาง
มาไม่ทันเวลาและเพื่อหลีกเลี่ยงการทำลายสถานที่
อันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัตถุโบราณ
อันล้ำค่าของชาติในพระบรมมหาราชวัง ข้าพเจ้า
จึงสั่งการให้กองกำลังถอยร่นมาอยู่ในกอง
บัญชาการทหารเรือที่พระราชวังเดิม ข้าพเจ้าได้
จัดการให้เพื่อนร่วมขบวนการข้ามแม่น้ำไปด้วยเรือ
ซึ่งนายพลเรือที่หนึ่งเป็นผู้จัดหาให้” *

การก่อการเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.
๒๔๙๒ ประสบความพ่ายแพ้ นายปรีดีต้องหลบภัย
เป็นเวลาห้าเดือนกว่าที่บ้านของผู้รักความเป็น
ธรรมท่านหนึ่ง ซึ่งนอกจากต้องเสี่ยงภัยอันตรายจาก
เจ้าหน้าที่บ้านเมืองแล้ว ท่านผู้นี้มิได้มีความโลภ
ในผลประโยชน์จากการที่รัฐบาลตั้งสินบนนำจับ
ด้วยราคาสูงแก่ผู้ที่บอกที่ซ่อนของนายปรีดี *

เมื่อนายปรีดีเห็นว่าไม่มีทางก่อการเพื่อ
ฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตย จึงตัดสินใจเดินทางจาก

เกี่ยวกับผู้เขียน :

วาทน์ พนมยงค์ สายประดิษฐ์
อักษรศาสตร์บัณฑิต (ภาษาจีน)
มหาวิทยาลัยเป่ยจิง ชื่อพยานคำ-
ชูเอ๊ะ สาธารณรัฐประชาชนจีน
เลขานุการส่วนตัวรัฐบุรุษอาวุโส
อดีตอาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยปารีส

บ้านเกิดเมืองนอนไปยังกรุงปักกิ่งซึ่งเพิ่งได้รับการปลดปล่อยโดยกองทัพปลดแอกราษฎรจีนภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน จากนั้นได้เริ่มชีวิตลี้ภัยการเมืองอันยาวนานในต่างแดน จบจนวาระสุดท้ายของชีวิตเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ ณ ซานกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส โดยมีได้กลับแผ่นดินเกิดอีกเลย

๒๑ ปีลี้ภัยการเมืองในสาธารณรัฐประชาชนจีนและอีก ๑๓ ปีในประเทศฝรั่งเศส เป็นชีวิตที่ผันผวนพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอนและญาติมิตร ต้องอาศัยขันติธรรม ความเข้มแข็งและความอดทนเป็นที่ตั้ง ด้วยการที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่ศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นายปรีดีเชื่อมั่นอย่างเต็มเปี่ยมในพุทธวจนะที่เป็นสัจธรรม อันเป็นคติเตือนใจตนตลอดเวลาว่า “อโถ สุจิณฺณสุส ผลํ นนฺสสตี” (ผลของกรรมดีที่ก่อไว้ นั้น ย่อมไม่สูญหาย)

และ “ธมฺโมหเว รุกติ ธมฺมจารี” (ธรรมะย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม)

รัฐธรรมนูญฉบับแรกของสาธารณรัฐประชาชนจีน มีมาตราหนึ่งกล่าวไว้ว่า บุคคลชาวต่างประเทศผู้ที่ได้ต่อสู้เพื่อความถูกต้องเป็นธรรมและถูกข่มเหงกั้นแก้งจากฝ่ายธรรมจรรยาไม่อาจจะพำนักอาศัยอยู่ในประเทศของตนได้ทางประเทศจีนถือว่าบุคคลนั้นเป็นอาคันตุกะของประเทศ และยินดีให้การต้อนรับพำนักอาศัยในประเทศจีนในฐานะมิตรและแขกผู้มีเกียรติด้วยความสะดวกสบาย

ด้วยเหตุดังกล่าว จากการงานและการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมที่ปรากฏเป็นรูปธรรมมากมาย นายปรีดีจึงได้รับเกียรติจากทางจีนที่ได้ให้การต้อนรับ ความรู้สึกมิตรไมตรีของจีนนี้ ทำให้นายปรีดีได้อุทิศกำลังกายและใจในการฟื้นฟูมิตรภาพระหว่างราษฎรจีน-ไทยอยู่ตลอดเวลา

นายปรีดีไปร่วมงานพิธี
สถาปนาสาธารณรัฐ
ประชาชนจีน เมื่อวันที่ ๑
ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๒

ในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ ประธาน
เหมาเจ๋อตงได้ประกาศสถาปนาสาธารณรัฐประชาชน
จีน ณ ประตูเทียนอันเหมิน นายปรีดีได้รับเชิญ
เป็นเกียรติเข้าร่วมในพิธีสถาปนาประเทศจีนใหม่
ในวันอันเป็นประวัติศาสตร์สำคัญ ซึ่งในพิธีนั้น
มีแขกชาวต่างประเทศเพียงไม่กี่สิบคน

นายปรีดีเป็นผู้เฝ้ามองความรู้ทางด้าน
วิทยาการต่าง ๆ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์
ขณะพำนักอยู่ในประเทศจีน ได้ศึกษาค้นคว้าเพื่อ
รู้แจ้งเห็นจริงทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ รวมทั้ง
ผลงานของเมธีทางด้านปรัชญาและสังคมศาสตร์
เช่น มาร์กซ เองเงิลส์ เลนิน สตาลิน และเหมา-
เจ๋อตง ในเชิงเปรียบเทียบสภาพสังคมไทยทุกแ่ง
ทุกมุม ครอบคลุมเศรษฐกิจ การเมือง ทักษะสังคม
ประวัติศาสตร์ ชนชาติ ศาสนา ขนบธรรมเนียม
ประเพณี ฯลฯ แล้วได้เรียบเรียงเป็นบทความ
ซึ่งได้ตีพิมพ์ในโอกาสต่อมา

ความเป็นอนิจจังของสังคม เป็นผลงาน
ชิ้นสำคัญของนายปรีดีที่นำพุทธปรัชญามา
วิเคราะห์วิวัฒนาการของมนุษย์สังคม “สิ่งทั้ง
หลายในโลกนี้เป็นอนิจจัง ไม่มีสิ่งใดนิ่งคงอยู่กับที่
ทุกสิ่งที่มีอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่าง
ไม่หยุดยั้ง...พีชพันธุ์ รุกชชาติ และสัตว์ชาติทั้งปวง
รวมทั้งมนุษยชาติที่มีชีวิตนั้น เมื่อได้เกิดมาแล้ว
ก็เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงโดยเจริญเติบโตขึ้น
ตามลำดับ จนถึงขีดที่ไม่อาจเติบโตได้อีกต่อไป
แล้วก็ดำเนินสู่ความเสื่อมและสลายในที่สุด”
หนังสือเล่มนี้ได้รับการตีพิมพ์หลายครั้งและเป็น
ที่สนใจของผู้ที่ต้องการศึกษาอยู่ตลอดมา เพราะ
ข้อความที่เขียนอันเป็นสัจจะอธิบายเหตุการณ์ที่
เกิดขึ้นได้ทุกยุคทุกสมัย

ถึงแม้รัฐบาลจีนให้การต้อนรับเยี่ยง
อาคันตุกะ แต่นายปรีดีก็ดำเนินชีวิตอยู่อย่าง
เรียบง่ายสมถะและติดดิน ทำการสำรวจชีวิต
ความเป็นอยู่ของราษฎรจีน โดยเฉพาะสนใจใน
ปัญหาชาวไร่ชาวนาและเกษตรกรกรรมเป็นอย่ง
ทั้งในช่วงแรก ๆ ที่พำนักอยู่ในกรุงปักกิ่ง และ
ช่วงหลังที่พำนักอยู่ในนครกวางโจว เมื่อมีโอกาส
ได้ไปเยี่ยมชมสหกรณ์และคอมมูนประชาชนอยู่
เนื่อง ๆ เรียนรู้การจัดตั้งและการจัดการของ
ชาวไร่ชาวนา การคิดค้นเครื่องมือต่าง ๆ การใช้ปุ๋ย
และการเลี้ยงสัตว์ เป็นอาทิ นอกจากนี้ยังได้เยี่ยม

ชมเหมืองถ่านหิน โรงงานถลุงเหล็กกล้า โรงงาน
ผลิตเครื่องจักรกล โรงงานสร้างรถยนต์ ฯลฯ ซึ่ง
ล้วนอยู่ในความสนใจของนายปรีดีทั้งสิ้น ศึกษา
วิเคราะห์และหาข้อสรุป ทั้งนี้เพื่อพิจารณาหาข้อดี
ข้อเสียตามความเหมาะสมแก่สภาพท้องที่ ภาวะ
ของแต่ละสังคม โดยยึดมั่นว่าสิ่งใดที่ใช้ได้อย่าง
เหมาะสมกับประเทศจีน ก็ไม่แน่ว่าจะ
เหมาะสมกับประเทศไทย ซึ่งต่อมานายปรีดีได้สรุป
ให้บรรดาศิษย์ฟังว่า “สิ่งใดของอังกฤษหรือฝรั่งเศส
หรือประเทศใด ซึ่งเป็นวิธีการที่ดี เราก็ยอมที่จะ
เอามาเพียงเป็นเยี่ยงอย่างแล้วปรับปรุงให้เหมาะสม
แก่สภาพท้องที่ กาลสมัยของไทย และมีส่วนที่
เราเห็นว่าเหมาะสมของเราเอง ปรับแต่งขึ้นเพื่อ
ของไทยเราโดยเฉพาะ”^๕ นายปรีดียึดสุภาษิต
โบราณของจีนที่ว่า “จงตัดตีก้อนให้เหมาะแก่ดิน
ไม่ใช่ตัดดินให้เหมาะแก่ก้อน”

ความสนใจของนายปรีดีหลากหลาย รวมทั้ง
ชาติพันธุ์และถิ่นกำเนิดของชนชาติไทย ครั้งหนึ่ง
ได้ไปเยือนมณฑลกวางสี (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น
เขตปกครองตนเองชนชาติจ้วงในกวางสี) ทำให้ได้
รู้จักชนชาติจ้วงในฐานะคนไทยที่มีรากเหง้าทางด้าน
ภาษาและวัฒนธรรมเดียวกับไทย ก่อนหน้านั้นนาย
ปรีดีมักตั้งคำถามอยู่เสมอถึงถิ่นกำเนิดไทยที่บ้าง
ว่ามาจากเทือกเขาอัลไต บ้างก็ว่าอาณาจักรน่านเจ้า
ตามข้อสันนิษฐานของนักโบราณคดีชาวไทยและ
ต่างประเทศบางท่าน เมื่อได้ไปสำรวจและศึกษา
เขตดังกล่าว ในมณฑลหยุนหนานแล้ว มีความกระจ่าง
ว่า อาณาจักรน่านเจ้า (หรือ “หนาน-เงา”) นั้นเป็น
ถิ่นฐานของชาวไป๋หยี่มาเป็นเวลาช้านานนับพัน ๆ ปี
ภาษาและวัฒนธรรมของชาวไป๋หยี่แตกต่างกับ
ชนชาติไทยโดยสิ้นเชิง ดังนั้นอาณาจักรน่านเจ้า
จึงมิใช่เป็นถิ่นกำเนิดของชนชาติไทย

ขณะพำนักอยู่ในประเทศจีน นายปรีดีได้มี
โอกาสพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับ
ผู้นำพรรคและรัฐบาลจีน ประธานเหมาเจ๋อตง
นายกรัฐมนตรีโจวเอินไหล จอมพลเฉินอี้ซึ่งดำรง
ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
นายเต็งเสี่ยวผิง เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์จีน
ซึ่งท่านเหล่านี้ล้วนมีไมตรีจิตมิตรภาพอันดี นอก
จากนี้นายปรีดียังได้พบปะสนทนากับผู้นำกบฏ
เอกราชของชาติในอินโดจีน อาทิ ประธานโฮจิมินห์
นายกรัฐมนตรีฝ่าวันดง เจ้าสุวรวงศ์มหา เจ้า

สองตายายที่กรุงปักกิ่ง
พ.ศ. ๒๔๘๗

สุภานวงศ์ และเจ้าสีหนุ โดยเฉพาะมิตรภาพระหว่างนายปรีดีกับประธานโฮจิมินห์นั้น ยืนยาวมาตั้งแต่สมัยที่ท่านผู้นี้ต่อสู้กับฝรั่งเศส

ตลอดระยะเวลาที่ท่านักอยู่ในประเทศจีน นายปรีดีอยู่อย่างมีเกียรติ รักษาเกียรติภูมิ มีคุณธรรม รักษาผลประโยชน์ของประเทศและราษฎรไทย บนพื้นฐานหลักการที่เคารพซึ่งกันและกัน และความถูกต้อง บางครั้งมีคนบางกลุ่มได้ใช้ความพยายามเรียกร้องให้นายปรีดีตกลงเห็นคล้อยตามความคิดที่ไม่ถูกต้อง โดยอ้างว่าเป็นข้อเรียกร้องของทางจีน ขอให้นายปรีดีเห็นด้วยและปฏิบัติตาม ซึ่งนายปรีดีเห็นว่าจะเป็นทางเสียหายและไม่เป็นผลดีต่อประเทศชาติ ก็ได้ชี้แจงตอบโต้ไม่เห็นด้วยกับความคิดอันผิดพลาด ไม่ถูกต้องของบุคคลเหล่านั้นอย่างเด็ดเดี่ยว และในที่สุด ผู้นำจีนคือ ประธานเหมาเจ๋อตง และนายกรัฐมนตรีโจวเอินไหลได้ชี้แจงให้นายปรีดีทราบว่า ความคิดของบุคคลเหล่านั้นเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง และเป็นความเห็นส่วนตัวของเขาเหล่านั้นเอง ซึ่งผู้นำจีนมีความเห็นว่า ไม่ว่าจะป็นชาติใหญ่หรือชาติเล็ก ย่อมมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน และได้มีการดำเนินโทษพวกที่เสนอความเห็นเหล่านั้นด้วย^๖

ด้วยความเข้าใจอันดีจากนายกรัฐมนตรีโจวเอินไหล ที่ได้พยายามถามไถ่ทุกข์สุขของ

นายปรีดีอยู่เสมอตลอดมา ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ โจวเอินไหลได้อำนวยความสะดวกให้นายปรีดีเดินทางจากประเทศจีนไปยังกรุงปารีส เพื่อให้บุตรหลานและญาติมิตรร่วมฉลองครบรอบปีที่ ๗๐ จึงเป็นการสิ้นสุดการพำนักลี้ภัยการเมืองในประเทศจีน

ด้วยความช่วยเหลือจากนายกีโยม จอร์จ-ปีโก (Guillaume Georges-Picot) มิตรเก่าที่มีตำแหน่งเป็นเอกอัครราชทูตถาวรของประเทศฝรั่งเศส และโดยได้รับความเห็นชอบจากประธานาธิบดี เดอ โกลล์ (Charles De Gaulle) นายปรีดีได้พำนัก ณ ประเทศฝรั่งเศส ในช่วงปลายชีวิตอย่างสันติสุข

ภายหลังที่เดินทางไปถึงกรุงปารีสแล้ว นายปรีดีได้ยื่นคำร้อง ณ สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส เพื่อให้รับรองสภาพการมีชีวิตและหนังสือรับรองลายมือชื่อในใบมอบฉันทะ เพื่อให้ญาติทางกรุงเทพฯ เป็นตัวแทนเบิกและรับบำนาญแทน แต่ทางสถานทูตไทยประจำกรุงปารีสปฏิเสธคำร้องดังกล่าว เป็นเหตุให้เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๑๓ นายปรีดีได้ทำการฟ้องรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีสกับพวก ในข้อหาว่าร่วมกันละเมิดสิทธิของโจทก์ โดยจงใจแกล้งไม่ออกหนังสือรับรองสภาพการมีชีวิตของ

นายปรีดีเพื่อขอรับบำนาญ ซึ่งเป็นสิทธิตามกฎหมาย อันเป็นการกระทำผิด ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนปฎิญาสากลงว่า ด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งกฏบัญญัติองค์การสหประชาชาติ ในที่สุดจากการไต่ถามของอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ จึงเป็นที่สุดด้วยการยินยอมพร้อมใจกันยอมความ โจทก์จึงได้ถอนฟ้องผลต่อมารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้มีคำสั่งให้สถานทูตไทยในปารีสออกหนังสือเดินทางให้นายปรีดีอีกด้วย”

การได้รับการรับรองจากทางราชการในฐานะคนไทยโดยสมบูรณ์ตามกฎหมายทุกประการ และได้รับบำนาญทางราชการ ย่อมเป็นเครื่องหมายแสดงการรับรองในความบริสุทธิ์และสุจริตของนายปรีดี เฝงเช่นข้าราชการนอกประจำการ ผู้สุจริตคนอื่น ๆ ทั้งหลาย นอกจากนั้น บำนาญอันน้อยนิดบวกกับเงินก้อนจากการขายบ้านสี่ลมและบ้านสาทร ได้จุนเจือนายปรีดีและครอบครัวให้ยังชีพในประเทศฝรั่งเศสด้วยวิถีชีวิตเรียบง่ายและสมถะต่อไป

การต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของนายปรีดีหาได้สิ้นสุดเพียงเท่านั้นไม่ หากท่านยังจำต้องต่อสู้เพื่อหาความเป็นธรรมต่อไปอีกหลายครั้งหลายครา อาทิ

เมื่อวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๓ นายปรีดี พนมยงค์ ได้มอบอำนาจให้นายวิชา กันตามระ เป็นตัวแทนมีอำนาจเต็มฟ้องบริษัทสยามรัฐ จำกัด, หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, นายสำเนียง ชันธชวนะ, นายประจวบ ทองอุไร, และนายประหยัด ศ. นาคะนาท ซึ่งร่วมกันไขข่าวแพร่หลายทางหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐ* ราชวันฉบับวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๑๓ ภายใต้หัวข้อเรื่องว่า “แ่งคิดจากข่าว” โดย ส.ธ.น. และทางหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* ฉบับวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๓ ภายใต้หัวข้อเรื่องว่า “ป่วย-ปรีดี???” โดย ส.ธ.น. และเอกสารหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ

ประกาศ

ตามที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นโจทก์ฟ้องบริษัทสยามรัฐ จำกัด ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายสำเนียง ชันธชวนะ นายประจวบ ทองอุไร และนายประหยัด ศ. นาคะนาท เป็น

จำเลยต่อศาลแพ่งในข้อหาละเมิดโจทก์ ตามคดีดำหมายเลขที่ ๗๒๓๖/๒๕๑๓ เนื่องจากหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐ* ฉบับลงวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๑๓ และหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* ฉบับลงวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๓ ลงข้อเขียนซึ่งเขียนโดยนายสำเนียง ชันธชวนะ ใช้นามปากกาว่า ส.ธ.น. ซึ่งมีใจความว่าโจทก์พัวพันในคดีสวรรคตนั้น

จำเลยขอแถลงความจริงว่า โจทก์ไม่เคยเป็นจำเลยในคดีสวรรคตเลย และไม่เคยถูกศาลพิพากษาว่ากระทำผิด เมื่อโจทก์ไม่เคยถูกศาลพิพากษาลงโทษ จึงถือว่าโจทก์ยังบริสุทธิ์

ส่วนการที่โจทก์หลบหนีออกจากประเทศไทยนั้น เป็นเพราะหลบหนีการรัฐประหาร จึงขอให้ผู้อ่านทราบความจริง และขออภัยในความคลาดเคลื่อนนี้ด้วย

บริษัทสยามรัฐ จำกัด

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

นายสำเนียง ชันธชวนะ

นายประจวบ ทองอุไร

นายประหยัด ศ. นาคะนาท

นายปรีดี พนมยงค์ โดยนายวิชา กันตามระ เป็นผู้รับมอบอำนาจฟ้องนายรุ่งโรจน์ นรเชษฐวุฒิวัย ในนามบริษัทไทยเดลี จำกัด, นายสารบรรดาศักดิ์, นายรุ่งโรจน์ นรเชษฐวุฒิวัย, และนายจ่านง แก้วโสวัฒน์ ตามคดีหมายเลขดำที่ ๑๑๓/๒๕๑๔ ร่วมกันตีพิมพ์เผยแพร่บทความในคอลัมน์ตอบปัญหาชุดข้อหามองใจ โดยใช้นามปากกาว่า “ชวานทอง” ในหนังสือพิมพ์ *ไทยเดลี* ฉบับลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

ประกาศ

ตามที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นโจทก์ฟ้องบริษัทไทยเดลีการพิมพ์ จำกัด ที่ ๑ นายสารบรรดาศักดิ์ ที่ ๒ นายรุ่งโรจน์ นรเชษฐวุฒิวัย ที่ ๓ และนายจ่านง แก้วโสวัฒน์ ที่ ๔ เป็นจำเลยต่อศาลแพ่งในข้อหาละเมิดปฎิญาสากลงว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และหมิ่นประมาทโดยใส่ความ ทำให้โจทก์เสียหายตามคดีหมายเลขดำที่ ๑๑๓/๒๕๑๔ เนื่องจากหนังสือพิมพ์ *หลักเมือง สมัยไทยเดลี* ฉบับลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๓ หน้า ๘ ลงข้อความซึ่งเขียนโดยจำเลยที่ ๒ ใช้นามปากกาว่า

ชวานทอง ในคอลัมน์ตอบปัญหาขัดข้องหมองใจ เป็นการหมิ่นประมาทนายปรีดี พนมยงค์ หรือ หลวงประดิษฐมนูธรรมว่า เป็นคนลืมหูลืมตา กำนัดของตนเอง ไม่มีน้ำใจเป็นนักกีฬา จะเป็นผู้มีน้ำใจ เป็นนักประชาธิปไตยไม่ได้ และเป็นอ้ายโจรปล้นราชบัลลังก์ มีการพัวพันในกรณีสวรรคตด้วยนั้น

บัดนี้ ข้าพเจ้าจำเลยทั้งสี่คน ได้รู้สึกสำนึกว่า ข้อความที่จำเลยเผยแพร่ข้างต้นนั้น มิได้มีมูลความจริงแต่ประการใดเลย

ข้าพเจ้าจำเลยทุกคนจึงขอภัย นายปรีดี พนมยงค์ หรือ หลวงประดิษฐมนูธรรม โจทก์ ที่ถูกข้าพเจ้าทั้งหลายใส่ความด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ดังกล่าวแล้ว ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ได้กรุณาให้อภัยและถอนฟ้องคดีแล้ว

นายรุ่งโรจน์ นรเชษฐวุฒิวัย
ในนามบริษัทไทยเดลีการพิมพ์ จำกัด
จำเลยที่ ๑

นายสาร บรรดาศักดิ์ จำเลยที่ ๒
นายรุ่งโรจน์ นรเชษฐวุฒิวัย จำเลยที่ ๓
นายจ่านง แก้วไสวฉณะ จำเลยที่ ๔

เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๑ ศาลแพ่งได้รับฟ้องคดีที่นายปรีดี พนมยงค์ โดยนายปาล พนมยงค์ ผู้รับมอบอำนาจ ฟ้องนายรองศยามานนท์, บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด ร่วมกันพิมพ์หนังสือที่นายรอง ศยามานนท์ แต่งขึ้นชื่อ *ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ*

สัญญาประนีประนอมยอมความ

“ข้อ ๑ ตามที่จำเลยทั้งสามได้พิมพ์และจำหน่ายจ่ายแจกหนังสือที่จำเลยที่ ๑ แต่งขึ้นชื่อว่า *ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ* พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ อันมีข้อความคลาดเคลื่อนต่อความจริงบางประการนั้น บัดนี้จำเลยได้ทราบความจริงจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่โจทก์ได้ยื่นต่อศาลเป็นพยานเอกสาร และเหตุผลที่โจทก์ชี้แจงประกอบไว้แล้ว จำเลยจึงยอมส่งมอบหนังสือ *ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ* ซึ่งเป็นฉบับพิพาทในคดีนี้ที่อยู่ในความปกครองของจำเลย และที่จำเลยสามารถเก็บคืนได้นั้น มาส่งมอบให้

ต่อศาลเพื่อทำลาย และถ้าหากโจทก์ได้พบเห็นหนังสือดังกล่าวอยู่ ณ ที่ใด โจทก์มีสิทธิที่จะซื้อหนังสือเล่มนั้นมาส่งศาลเพื่อทำลาย โดยจำเลยต้องรับผิดชอบในค่าหนังสือนั้น

ข้อ ๒ จำเลยยอมรับว่า จะไม่เขียนหรือพิมพ์ซ้ำข้อความตามหนังสือเล่มนั้นออกจำหน่ายจ่ายแจกอีกต่อไป ถ้าจะเขียนหรือพิมพ์โดยแก้ไขใหม่เพื่อจำหน่ายก็จะให้ถูกต้องตามข้อเท็จจริงและเหตุผลตามเอกสารที่โจทก์บรรยายไว้ในฟ้องและเอกสารท้ายฟ้อง ถ้าหากจำเลยจะส่งร่างที่แก้ไขเพื่อให้โจทก์ตรวจเพื่อความถูกต้องเกี่ยวกับตัวโจทก์ โจทก์ก็ยินดีจะให้คำแนะนำเมื่อโจทก์มีเวลาว่าง และมีสุขภาพสมบูรณ์ที่จะช่วยเหลือได้

ข้อ ๓ จำเลยยอมลงโฆษณาใจความสัญญาประนีประนอมตามประกาศแนบท้ายสัญญานี้ในหนังสือพิมพ์ *มติชน* และ *สยามรัฐ* รายวัน

ถ่ายกับ “ตาสลิว”
องค์รักษ์ประจำตัวชาวจีน

หน้าหลังของแต่ละฉบับมีกำหนด ๓ วัน โดยให้ลงติดต่อกันด้วยค่าใช้จ่ายของจำเลยภายใน ๑๕ วัน นับตั้งแต่วันที่ศาลพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความ หากจำเลยไม่จัดการโฆษณา โฉกก็มีสิทธิจะนำลงโฆษณาได้ โดยจำเลยต้องรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายนั้น

ข้อ ๔ จำเลยยินยอมมอบเงินให้แก่โจทก์เพื่อสมทบทุนลูกจันทน์ พนมยงค์ ซึ่งเป็นทุนการศึกษา ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นจำนวนเงิน ๓๐,๐๐๐ บาท (สามหมื่นบาทถ้วน) ภายในกำหนด ๓๐ วัน นับแต่วันนี้

เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ศาลแพ่งได้รับฟ้องคดีที่นายปรีดี พนมยงค์ โดยนายपाल พนมยงค์ ผู้รับมอบอำนาจ ฟ้องนายชวลี เอี่ยมกระสินธุ์, นายบัญชา คูหาสวัสดิ์, ห้างหุ้นส่วนจำกัดศึกษาสัมพันธ์, ห้างหุ้นส่วนจำกัดประพันธ์สาส์น ได้สมคบกันพิมพ์และจำหน่ายเผยแพร่ซึ่งหนังสือที่นายชวลี เอี่ยมกระสินธุ์ แต่งขึ้นชื่อ *ในหลวงอาวันที่กับคดีลอบปลงพระชนม์*

คำประกาศขอขมา

ข้าพเจ้านายชวลี เอี่ยมกระสินธุ์ จำเลยที่ ๑ และห้างหุ้นส่วนจำกัด ประพันธ์สาส์น จำเลยที่ ๔ ขอแถลงความจริงว่าโจทก์เป็นผู้บริสุทธิ์ในกรณีสวรรคตของในหลวงอาวันที่มหาดิล รัชกาลที่ ๘ โจทก์ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโจทก์ได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญ เป็นที่เห็นประจักษ์ ดังได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่องโจทก์ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ตามประกาศพระบรมราชโองการ ณ วันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๘๘ นั้นแล้ว และการที่โจทก์หลบหนีออกนอกประเทศนั้น เพราะหลบหนีภัยรัฐประหารเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

จึงประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน

ลงชื่อ นายชวลี เอี่ยมกระสินธุ์ จำเลยที่ ๑

ลงชื่อ ประพันธ์ เตชะธาดา ผู้จัดการห้างหุ้นส่วนจำกัดประพันธ์สาส์น จำเลยที่ ๔

สุวัตร อกภัยภักดี ทนายจำเลย

จากคำพิพากษาศาลแพ่งหมายเลขแดงที่ ๕๘๑๐/๒๕๒๒

เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ในฐานะอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการแทนพระองค์และอดีตนายกรัฐมนตรี นายปรีดี พนมยงค์ ได้ทำหนังสือประท้วงไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในกรณีที่คณะกรรมการจัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๑๙ ได้มอบรางวัลชมเชยหนังสือยอดเยี่ยมประจำปี ๒๕๑๘ ประเภทสารคดี ให้ไว้แก่สำนักพิมพ์บรรณกิจ ผู้พิมพ์หนังสือเรื่อง *ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า* ซึ่งแต่งโดย พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี นอกจากนั้นนายปรีดียังเป็นโจทก์ยื่นฟ้องกระทรวงศึกษาธิการเป็นจำเลยที่ ๑ ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทอร์คิง เป็นจำเลยที่ ๒ ต่อศาลแพ่งตามคดีหมายเลขดำที่ ๘๕๘๖/๒๕๒๓ ฐานโฆษณาหนังสือที่มีข้อความฝ่าฝืนความจริง ทำให้โจทก์เสียหาย

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา กระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติขึ้น ตามคำแนะนำขององค์การศึกษา สหประชาชาติ และคณะกรรมการคณะนี้ได้รับหน้าที่ดำเนินการจัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ สืบต่อมา คณะกรรมการดังกล่าวนี้ก็ได้แต่งตั้งคณะกรรมการและอนุกรรมการรับช่วงงานต่อกันไป

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ คณะกรรมการพิจารณาหนังสือแห่งชาติ ประเภทสารคดี ได้ตัดสินให้รางวัลชมเชยหนังสือยอดเยี่ยมประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ประเภทสารคดีแก่สำนักพิมพ์บรรณกิจ ผู้พิมพ์หนังสือเรื่อง *ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า* โดยพลโท ประยูร ภมรมนตรี และคณะกรรมการจัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๑๙ ได้ให้สิ่งที่เป็นหลักฐานแก่สำนักพิมพ์นั้น ซึ่งได้ลงพิมพ์ภาพไว้ในหน้าต้นแห่งหนังสือเล่มนั้น

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๒๒ นายปรีดี พนมยงค์ อดีตรัฐมนตรีว่าการแทนพระองค์ และอดีตนายกรัฐมนตรี ได้ยื่นคำประท้วงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแสดงว่ามีข้อความมากมายหลายประการในหนังสือเล่มนั้นที่ฝ่าฝืนความจริงที่ปรากฏในเอกสารหลักฐาน และไม่สมเหตุสมผลแห่งหนังสือประเภทสารคดี ตามความเข้าใจของคนไทยโดยทั่วไป และตาม

หลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติได้กำหนดไว้

กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้วเห็นว่าเพื่อผดุงไว้และส่งเสริมสัจจะแห่งประวัติศาสตร์ของชาติไทย และเพื่อนาคตแห่งกุลบุตรกุลธิดาของชาติไทย เห็นตัวอย่างศีลธรรมจรรยาอันดี และเพื่อให้ความเสียหายที่นายปรีดี พนมยงค์ได้รับจากคำจูงใจของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องดังกล่าวนั้นกลับคืนดี กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศเพิกถอนคำตัดสินของคณะกรรมการพิจารณาหนังสือแห่งชาติ ประเภทสารคดี ที่ได้ตัดสินให้รางวัลชมเชยหนังสือเล่มนั้นของพลโท ประยูร ภมรมนตรี ว่าเป็นหนังสือดีเด่นประเภทสารคดีประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๘ และประกาศถอนสิ่งที่เป็นหลักฐานซึ่งคณะกรรมการจัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๑๙ ที่ให้แก่สำนักพิมพ์บรรณกิจนั้นด้วย

ประกาศ ณ วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๓
นายสิปพนนท์ เกตุทัต
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ประกาศเรื่อง

กระทรวงศึกษาธิการเพิกถอนรางวัลชมเชยหนังสือชื่อ **ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า** เรียบเรียงโดย พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี และคำขอขมาของห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้ง จำกัดที่ ๒

ตามที่คณะกรรมการพิจารณาหนังสือแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๑๘ ตัวแทนของกระทรวงศึกษาธิการได้ตัดสินและให้เอกสารหลักฐานรางวัลชมเชยหนังสือดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ประเภทสารคดี แก่สำนักพิมพ์บรรณกิจ ผู้พิมพ์หนังสือเรื่อง **ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า** เรียบเรียงโดย พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี ซึ่งห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้งได้โฆษณาจำหน่ายแก่ประชาชนทั่วไปนั้น

นายปรีดี พนมยงค์ จึงเป็นโจทก์ยื่นฟ้องกระทรวงศึกษาธิการเป็นจำเลยที่ ๑ ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้งเป็นจำเลยที่ ๒ ต่อศาลแพ่งตามคดีหมายเลขคำที่ ๘๕๘๖/๒๕๒๓ ฐานโฆษณาหนังสือที่มีข้อความฝ่าฝืนความจริงทำให้โจทก์เสียหาย

นายปรีดีเข้าเยี่ยมคำนับ
นายโจวเอนโหล
นายกรัฐมนตรีของจีน
ที่กรุงปักกิ่ง
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

กระทรวงศึกษาธิการจำเลยที่ ๑ โดยนาย สิปปนนท์ เกตุทัต รัฐมนตรีว่าการกระทรวงนั้น ได้มีประกาศลงวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๓ เพิกถอน การให้รางวัลชมเชยหนังสือเล่มที่ พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี เรียบเรียง และเพิกถอนเอกสารหลักฐานที่ให้แก่ ห.ส.จ. บรรณกิจเทรตตั้งนั้นแล้ว

ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรตตั้ง ขอ รับผิดชอบที่ได้โฆษณาหนังสือเล่มดังกล่าวซึ่งทำให้นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับความเสียหาย และยอมส่งมอบหนังสือ ชีวิต ๕ แผ่นดินฯ ที่เหลืออยู่อีก ๑ พันเล่ม ต่อศาลแพ่งเพื่อทำลาย และได้ทำสัญญา ประนีประนอมต่อศาลยอมรับผิดชอบตามที่โจทก์ฟ้องทุกประการ

ศาลแพ่งได้พิพากษาเมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๒๕ ให้คดีสิ้นสุดลงตามหนังสือประนีประนอมยอมความระหว่างโจทก์กับจำเลยแล้ว

ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรตตั้ง จำเลยที่ ๒ จึงประกาศขอขมานายปรีดี พนมยงค์ ณ ที่นี้ พร้อมทั้งได้นำประกาศกระทรวงศึกษาธิการพิมพ์ไว้ ต่อท้ายคำขอขมาของห้างฯ ด้วย

ประกาศมา ณ วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๒๕ ลงชื่อ ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรตตั้ง จำเลยที่ ๒

เมื่อมีผู้ประสงค์ร้าย ทำการใส่ร้ายป้ายสีด้วย ข้อกล่าวหาอุกฉกรรจ์อันปราศจากมูลความจริง การฟ้องร้องขอความเป็นธรรมโดยพึ่งศาลสถิตยุติธรรม เป็นวิธีการต่อสู้เพื่อปกป้องตนเองโดยวิธีสันติที่นายปรีดีเลือกปฏิบัติ ซึ่งได้พิสูจน์ให้เห็นใน สัจจะตามพุทธวจนะ “สังขจิตเว อมตา วาจา”

โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส และให้มีหน้าที่รับ ปรึกษากิจราชการแผ่นดินเพื่อความวัฒนาถาวร ของชาติสืบไป นายปรีดีแม้อยู่ต่างบ้านต่างเมือง แต่ใจแนบแน่นอยู่กับบ้านเกิดเมืองนอนเสมอมาได้ใช้สติปัญญาความรู้ความสามารถ เสนอแนะ รัฐบาลให้ดำเนินการบางประการเพื่อสร้างระบอบ ประชาธิปไตยในสังคมไทย ตลอดทั้งให้ข้อคิดแก่นิสิตนักศึกษาและราษฎรที่รักประชาธิปไตย ร่วมกันต่อต้านการฟื้นคืนของระบอบเผด็จการ

นายปรีดีได้เขียนบทความหลายเรื่องอัน เป็นการปูพื้นฐานความคิดประชาธิปไตยให้แก่ ราษฎร ดังเช่นบทความเรื่อง “ประชาธิปไตย เบื้องต้นสำหรับสามัญชน” ได้กล่าวไว้ว่า “การที่ ปวงชนจะมีความเป็นใหญ่ในการแสดงมติได้ ก็ จำเป็นที่ชนทุกคนรวมกันเป็นปวงชนนั้น ต้องมี ‘สิทธิและหน้าที่ของมนุษยชน’ อันเป็นสิทธิและ หน้าที่ตามธรรมชาติของทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ คือ ‘สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค’ ซึ่งมนุษย์ จะต้องใช้พร้อมกันกับหน้าที่ มิให้เกิดความเสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นและหมู่อื่นหรือปวงชน เป็นส่วนรวม”

หลังจากที่นักศึกษาประชาชนได้รับชัยชนะ ในการโค่นล้มรัฐบาลเผด็จการของถนอม-ประภาส เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นายปรีดีมีความหวังโยอนาคตของบ้านเมืองเป็นอย่างดี ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญ และกฎหมายเลือกตั้ง “ข้าพเจ้าขอรับรองว่า รัฐธรรมนูญใหม่จะต้องเคารพเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของปวงชนชาวไทย ซึ่งตรงกับ เจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม และตรงกับ ‘สังคมสัญญา’ ระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในฐานะแทนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กับปวงชนชาวไทยที่พระองค์ทรงโอนพระราชอำนาจเพื่อให้ประชากรของพระองค์ ‘ดำรง อิศราธิปไตยโดยบริบูรณ์’ ดังปรากฏในพระราช-ปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งพระองค์ได้ทรงยกทรงขึ้นโดยพระองค์เอง”

นอกจากนี้ยังได้เสนอวิธีส่งเสริมให้ราษฎร สนใจประชาธิปไตย “โดยให้ราษฎรมีสิทธิถอดถอน ผู้แทน (recall), ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการแก่ราษฎรที่ เดินทางมาลงคะแนนเสียง, วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดี่ยว” ซึ่ง นายปรีดีได้กล่าวต่อไปอีกว่า “ความคิดเห็นของ ข้าพเจ้าที่แสดงไว้นั้น บางเรื่องอาศัยจากการที่ ข้าพเจ้าเคยเรียนมาทางตำราแต่ยังไม่เคยนำมา ปฏิบัติในประเทศไทย บางเรื่องเคยปฏิบัติใน ประเทศไทยและในต่างประเทศ บางเรื่องข้าพเจ้า ได้คิดขึ้นเองคือการให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎร ที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่า รัฐมีเงินนอกงบประมาณพอจ่ายได้ในการเลือกตั้ง ๒๕ ครั้งในรอบ ๑๐๐ ปีนี้” ฯลฯ

เดินทางไปท่องเที่ยว
ที่ประเทศฮอลแลนด์

จากประสบการณ์และการศึกษาค้นคว้าอดีตและปัจจุบันของประเทศไทยและต่างประเทศ นายปรีดีได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและระบบการเมืองไว้ว่า “เศรษฐกิจเป็นรากฐานสำคัญแห่งมนุษยสังคม ส่วนระบบการเมืองเป็นแต่เพียงโครงร่างเบื้องต้น ที่จะต้องสมานกับความต้องการทางเศรษฐกิจของมวลมนุษย์ในสังคม ถ้าหากรัฐธรรมนูญอันเป็นแม่บทแห่งกฎหมายสอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจนั้น วิกฤตการณ์ทางสังคมก็ไม่เกิดขึ้น และประเทศชาติก็ดำเนินก้าวหน้าไปตามวิถีทางวิวัฒนาการ (evolution) อย่างสันติ ถ้าหากรัฐธรรมนูญไม่สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจของสังคม วิกฤตการณ์ก็ต้องเกิดขึ้นตามกฎธรรมชาติแห่งข้อขัดแย้งระหว่างสองสิ่งที

เป็นปฏิปักษ์กัน”^๔

เมื่อสังคมไทยเกิดวิกฤตการณ์ ระบบเผด็จการอาจฟื้นคืน “เราจะต่อต้านเผด็จการได้อย่างไร” เป็นอีกบทความหนึ่งที่นายปรีดีได้เสนอเมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๑๗ “ขอให้ท่านพิจารณาให้ต้องแท้ว่าการต่อต้านเผด็จการนั้น ไม่ว่าวิธีใดก็ย่อมเสี่ยงต่อชีวิตและร่างกายทุกวิถี แม้วิธีสันติซึ่งแขนงนี้เป็นวิธีที่กฎหมายอนุญาต แต่ก็ไม่รู้ว่าฝ่ายเผด็จการกลับมีอำนาจขึ้นมาแล้วสิ่งที่ถูกกฎหมายในเวลานี้อาจจะถูกฝ่ายเผด็จการจับตัวไปโดยมาว่าเป็นผู้ต่อต้านเผด็จการก็ได้ ดังปรากฏตัวอย่างในอดีตที่มีผู้ถูกเผด็จการจับตัวไปขังทั้งยังทั้ง ปัญหาสำคัญอยู่ที่ผู้ต่อต้านเผด็จการต้องพร้อมอุทิศตนเสียสละชีวิตร่างกาย, ความเห็น็ดเหนื่อยเพื่อชาติและราษฎร” และได้กล่าวต่อไป

อีกว่า “ผมขอให้ท่านทั้งหลายระลึกอีกอย่างหนึ่ง
ว่า ในบรรดาบุคคลแห่งฝ่ายต่อต้านเผด็จการนั้น
ย่อมมีความแตกต่างกันในจุดหมายปลายทาง
แห่งระบอบสังคม ฉะนั้นจึงควรพิจารณาว่าความ
ต้องการเบื้องต้นที่ตรงกันคืออะไร แล้วสถาปนา
ความสามัคคีตามพื้นฐานนั้นก่อน ผมสังเกตว่า
เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นิสิตนักศึกษา
นักเรียนโดยความสนับสนุนของมวลราษฎรได้
สมานสามัคคีกันเพื่อให้ได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตย
ที่สมบูรณ์แบบเบื้องต้นก็จะเป็นคุณูปการแก่
การต่อต้านเผด็จการให้สำเร็จได้”

หลังจากบทความนี้ตีพิมพ์เพียงสองปี ใน
วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ก็ได้อุบัติเหตุการณ์ที่กลุ่ม
เผด็จการทหารทำการปราบปรามนักศึกษาประชาชน
อย่างเหี้ยมโหดทารุณ สนามหลวงและสนาม
ฟุตบอลมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กลายเป็นทุ่ง
สังหารนักศึกษาประชาชนที่ต่อต้านเผด็จการ
นักศึกษาและประชาชนถูกจับกุมคุมขัง บางคน
เมื่อได้รับการปล่อยตัวก็ได้เข้าป่าจับอาวุธต่อสู้
สุธรรม แสงประทุม เลขานุการศูนย์กลางนิสิต
นักศึกษาแห่งประเทศไทย และเพื่อนอีกเก้าคน
ยังคงถูกจองจำในเรือนจำ นายปรีดีจึงร่วมกับ
คนไทยในต่างแดนร่วมกันเซ็นชื่อเรียกร้องให้นิร-
โทษกรรมสุธรรมและเพื่อน^{๑๐}

ขณะพำนักอยู่ในประเทศฝรั่งเศส นายปรีดี
ได้รับเชิญให้ไปแสดงปาฐกถาของสมาคมนักเรียน
ต่าง ๆ ในยุโรป ไม่ว่าจะเป็นสามัคคีสมาคมในสห
ราชอาณาจักร สมาคมนักเรียนไทยในสหพันธรัฐ
เยอรมัน สมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศส หรือ
แม้แต่ นิสิตนักศึกษาในประเทศไทยและชาวไทย
ในสหรัฐอเมริกา ก็ได้ขอบทความและคำขวัญ
ซึ่งนายปรีดีได้สนองตอบด้วยความยินดีและเต็มใจ

“ผมมีความยินดีจะสนองศรัทธาเท่าที่ทำได้
แต่ก็จำเป็นต้องขอความเห็นใจล่วงหน้าว่าในบรรดา
เรื่องที่ท่านจะซักถามผมนั้น อาจมีเรื่องที่ผมไม่รู้
หรือเกินสติปัญญาของผม ผมก็ต้องผลัดคำตอบ
ไว้ในโอกาสหน้า ภายหลังที่ผมได้ค้นคว้าศึกษา
เสียก่อน และก็อาจมีบางเรื่องที่ผมรู้ แต่เมื่อ
เข้าลักษณะของคำพิงเพยโบราณว่า เป็นเรื่องที่พูด
ไม่ออกบอกไม่ได้ ผมก็ต้องขอผลัดไปในโอกาสที่
สถานการณ์อำนวยให้พูดออกบอกได้ ถ้าหาก
โอกาสนั้นยังไม่เกิดขึ้นในอายุขัยของผม”^{๑๑}

“เริง รังซี” นักเรียนไทยในฝรั่งเศสได้เล่า
เรื่องราวของบุคคลที่พวกเขาเรียกว่า “ท่าน
อาจารย์” ไว้ว่า

“ทั้งท่านอาจารย์และคุณป้ามีความทรงจำ
ดีมาก ท่านอาจารย์ยอมรับทั้งข้อคิดเห็นที่แตกต่าง
จากท่านถ้ามีเหตุผลพอ ทุกครั้งที่เราไปคุยกับท่าน
เรามีความรู้สึกเหมือนกับได้คุยกับญาติผู้ใหญ่
และครูอาจารย์ ในเวลาเดียวกันท่านให้ความ
เมตตา เป็นกันเอง ท่านสั่งสอน แนะนำ ถ้ามีสิ่งใด
ที่เรายังไม่รู้แจ้ง ท่านก็จะบอกให้ไปหาความรู้
ศึกษาเพิ่มเติม...

“ท่านพูดสั่งสอนอยู่เสมอว่า จะต้องเป็นคน
มีจิตใจเป็นวิทยาศาสตร์ จะต้องไม่เชื่อเรื่องที่เป็น
คำบอกเล่า หรือคำที่เขา ‘กล่าวกันว่า’ (hearsay)
ท่านย้ำอยู่บ่อย ๆ ในข้อนี้ ท่านสอนว่าจะต้อง
ค้นคว้าหาความรู้จาก authentic document ไม่ใช่
จากที่เขาอ้างกันต่อ ๆ มา

“ท่านอาจารย์ปรีดีเป็นคนที่มีทันสมัย ท่าน
ติดตามข่าวคราวบ้านเมืองอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะ
จะเป็นข่าวที่เกี่ยวกับประเทศไทยหรือข่าวต่าง
ประเทศ ท่านอ่านหนังสือพิมพ์ทั้งภาษาอังกฤษ
ภาษาฝรั่งเศส (หลายฉบับไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์
ของฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวา) ภาษาไทย (ทั้งรายวัน
รายสัปดาห์ รายเดือน) ท่านฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์
ท่านไม่ได้มองอะไรอย่างฉาบฉวย กาลเวลาและ
เหตุการณ์ได้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าบางสิ่งบางอย่าง
ที่ท่านเคยพูดไว้เป็นจริงตามนั้น

“ความรักชาติ เป็นห้วงบ้านเมืองไทยของ
ท่านอาจารย์เป็นสิ่งที่ไม่มีข้อสงสัย ท่านมักจะคุย
กับนักเรียนถึงเรื่องนี้ ความรักชาติของท่านไม่จำเป็นต้อง
อ้างชื่อ ‘ประชาชน’ ‘มวลชน’ เหมือนดั่งที่
ใคร ๆ แยกกันจนน้ำลายไหล สิ่งใดที่ท่านเห็นว่าเป็น
ประโยชน์แก่ประเทศชาติ ท่านก็ไม่รีรอที่จะ
ปฏิบัติรับใช้บ้านเมือง แต่ก็มีผู้ใจอคติ โง่และอวดรู้
ใส่ไคล้ท่านอยู่เสมอ”^{๑๒}

นายปรีดีนับถือและเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของ
ราษฎร ดังนั้นจึงให้คติหนุนสาบปัญญาชนสยาม
ว่า “ข้าพเจ้าเห็นว่าทุกอาชีพย่อมมีนักวิชาการ
ของตน และมีปัญญาพอวินิจฉัยได้ว่า ร่าง
รัฐธรรมนูญใดเป็นประโยชน์แก่อาชีพของตนและ
แก่ส่วนรวมของชาติ ข้าพเจ้าได้เคยชี้แจงแก่นัก
เรียนไทยในอังกฤษในการชุมนุมที่สมาคมนั้น

เรียกว่า 'สภาภาพ' ซึ่งดำเนินไปเมื่อวันที่ ๒๖ และ ๒๗ ก.ค. ๒๕๑๖ นั้น ขอให้นักเรียนทุกคน ซึ่งมีความรู้ทางทฤษฎีสูงเพียงใดก็ตาม จงอย่าประมาทปัญญาของมวลราษฎรที่แม้จะอ่านหนังสือไม่ออก แต่มีความสันทัดจัดเจนในทางปฏิบัติ ซึ่งนักเรียนควรศึกษา เพราะมีหลายปัญหาที่ตำราทางทฤษฎีไม่กล่าวไว้ แต่เราสามารถศึกษาได้จากมวลราษฎร"^{๑๓}

และเพื่อให้มีความเข้าใจลึกซึ้งแห่งประวัติศาสตร์ นายปรีดีได้หยิบเอาคติพุทธศาสนาที่สมัยก่อนเคยจารึกไว้ในประกาศนียบัตรประถมศึกษา และมีมัธยมศึกษาว่า "สุ.จ.ป.ล." หรือ ไคลง ที่ท่องจำตั้งแต่เรียนชั้นมัธยมศึกษาว่า

สุ เสาวนิตย์ถ้อย	ทั้งมอง
จิ เจตนาตรอง	ตริตัน
ปุ จดาลอง	เลาเลศ
ลิ ขิดข้อคำตัน	เกียงแกกัณลิ้ม

โดยอธิบายว่า นี่ "คือวิธีเข้าสู่สภาพเป็นบัณฑิตหรือปัญญาชนนั้นเมื่อรับฟัง (สุ) เรื่องใดแล้วก็ต้องใช้สมองเคลื่อนไหวอีกชั้นหนึ่ง คือ ตรikirong (จิ) ว่าตามเหตุผลจะเป็นไปได้อย่างไร

เพื่อสอบให้แน่นอนก็ตาม (ปุ) แล้วจึงขีดเขียน"^{๑๔}
นายปรีดีปฏิบัติตนเยี่ยงครูสอนศิษย์ ผู้ใหญ่สอนลูกหลานอีกว่า

"เพื่อประกอบการพิจารณาของนิสิต นักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรที่รักษาในวิธีการรักษาและพัฒนาเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๕ ตุลาคมนั้น ข้าพเจ้าเสนอให้ท่านทั้งหลายศึกษาความผิดพลาดบกพร่องของคณะราษฎรและคณะอื่น ๆ ที่ปรากฏในทางประวัติศาสตร์ว่า ไม่สามารถรักษาชัยชนะก้าวแรกไว้ได้ และไม่อาจพัฒนาให้เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ได้ ทั้งนี้เพื่อท่านทั้งหลายจะอาศัยบทเรียน ไม่ทำการพลาดซ้ำอีก และในขณะเดียวกัน ก็ควรศึกษาถึงวิธีการที่คณะหรือองค์การอื่นสามารถรักษาชัยชนะก้าวแรกไว้ได้อย่างมั่นคง แล้วสามารถพัฒนาก้าวต่อไปให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นได้ ทั้งนี้เพื่อนำเอาความถูกต้องมาประยุกต์ตามสภาพท้องถิ่นกาลสมัยของประเทศไทย"^{๑๕}

นายปรีดียอมรับอย่างหน้าขึ้นตาบานในความผิดพลาดแต่หนหลังของตนว่า "ข้าพเจ้ายอมรับว่า ข้าพเจ้าผู้เดียวที่ทำผิดในการเสนอ

นายปรีดีขณะให้สัมภาษณ์
ผู้แทนนิตยสาร
*Far Eastern Economic
Review* ที่กรุงปารีส
พ.ศ. ๒๕๑๔

ตัดเค้กวันเกิด
ครบรอบ ๗๕ ปี
เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๕๑๘

คณะราษฎร ให้เชิญพระยามโนปกรณซ์ เป็นหัวหน้ารัฐบาล เพราะสมาชิกคณะราษฎรอื่น ๆ มิได้คุ้นเคยกับพระยามโนปกรณซ์ มาก่อนเท่าข้าพเจ้า... ความผิดพลาดของข้าพเจ้าดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นบทเรียนของศูนย์นิสิตนักศึกษาและนักเรียนชนรุ่นใหม่ในปัจจุบันที่จะไม่ทำผิดซ้ำอีก โดยต้องพิจารณาถึงลักษณะอันเป็นธาตุแท้ของบุคคลที่จะร่วมมือ หรือมอบหมายในการรักษาและพัฒนาชัยชนะก้าวแรกของวีรชน คือบางคนอาจแสดงความเป็นประชาธิปไตยชั่วขณะหนึ่ง แต่เมื่อถึงระยะที่จะพัฒนาชัยชนะต่อไปแล้ว ก็อาจจะดำเนินไปตามทฤษฎีอันเป็นซากแห่งความคิดเก่าของตนที่ตกทอดมา อันเป็นการบั่นทอนไปถึงรากฐานแห่งการที่จะรักษาชัยชนะที่ได้มาในก้าวแรกนั้นด้วย”^{๖๖}

นายปรีดียังได้ชี้ให้เห็นอีกว่า “การที่บุคคลจะเข้าใจปรัชญาซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ได้ก็ต้องมี ‘จิตใจวิทยาศาสตร์’ (scientific spirit) ซึ่งมี ๖ ประการดังนี้คือ ก. จิตใจสังเกต ข. จิตใจมาตรฐาน ค. จิตใจค้นคว้าหาหลักฐานและเหตุผล และใช้ความคิดทางตรรกวิทยา ง. จิตใจวิเคราะห์ หรือวิจารณ์ จ. จิตใจปราศจากอคติ ฉ. จิตใจที่มีความคิดเป็นระเบียบ”^{๖๗}

ในมุมมองกลับกัน คนไทยในต่างแดน นิสิตนักศึกษาและคนรุ่นใหม่มีทฤษฎีต่อนายปรีดี เช่นใด ผู้ใช้ชื่อว่า P. SANGSAWANG ได้บันทึกข้อคิดจากการพบนายปรีดี พนมยงค์ และการ

ปราศรัยกับคนไทยที่กรุงลอนดอน เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๓ ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ในนิตยสาร จตุรัส มีความตอนหนึ่งว่า

“ครั้งแรกที่ได้เห็นนายปรีดี ผู้เขียนเองรู้สึกประหลาดใจที่เห็นท่านไม่แก่อย่างที่คาดไว้ แต่งกายด้วยชุดสากลสีเทา ท่านนั่งอย่างสำรวมและยิ้มอ่อนโยนในบางครั้ง พูดอย่างธรรมดา ๆ ด้วยเสียงค่อนข้างเบาแต่ชัดเจนนดี สายตาเหม่อมองเพดานบ่อยครั้งเมื่อนึกถึงเรื่องราวที่แลมาแล้ว บางครั้งเมื่อพยายามลำดับข้อเท็จจริงเมื่อถูกถามก็หันไปถามท่านผู้หญิงพูนศุขเพื่อความแน่ใจ ท่านตอบคำถามอย่างตั้งใจและด้วยความระมัดระวัง แต่ก็มิได้เน้นถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ และถ่อมตัวด้วยการทำหัตถ์ตนเองในความแข็งที่ถือดีในขณะดำรงตำแหน่งอยู่ แต่เมื่อพูดถึงมิตรและศัตรู ท่านอ่ยถึงโดยใช้ตำแหน่งเต็มและไม่ปรากฏว่าได้ใช้ถ้อยคำที่ไม่บังควรแม้แต่ครั้งเดียว ท่านกล่าวถึงหลักการแต่พอเป็นเค้าและยึดอยู่ในหลักความเป็นอนิจจังของพระพุทธเจ้า ที่กล่าวถึงวิถีแห่งความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนของสากลโลก ส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาวะการเอาเปรียบ (exploitation) นั้น ท่านถือเป็นเพียงหมายเหตุเท่านั้น และไม่พยายามที่จะโยงเข้ากับลัทธิชาตินิยมแต่อย่างใด การปราศรัยจบลงอย่างเรียบ ๆ รู้สึกว่าผู้ฟังต่างพอใจ และชื่นชมยินดีอย่างเห็นได้ชัด

ผู้ใช้นามว่า P. SANGSAWANG ยังได้

ขบวนเรืออัฐธาตุของนาย
ปรีดี พนมยงค์ จากประเทศ
ฝรั่งเศสมาประดิษฐานภายใน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ก่อนจะนำไปลอยที่อ่าวไทย
ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.
๒๕๒๙

ปรีดีให้ข้อคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา ดังเช่นคำให้
สัมภาษณ์ J. Armand-Prevost เมื่อวันที่ ๒๘
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ “ปรีดี, ๒๘ กรกฎาคม
(A.F.P.) อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และ
อดีตนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทย ปรีดี พนมยงค์
ได้แถลงต่อผู้แทนแห่ง A.F.P. วันนี้นำการสัมภาษณ์
กรณีเยือนปักกิ่งของประธานาธิบดีนิกสันที่จะมีขึ้น

ข้าพเจ้าเชื่อความจริงใจของผู้นำจีน ใน
การคงอยู่ด้วยกันอย่างสันติระหว่างประเทศที่มี
ระบบการเมืองต่างกัน แต่ข้าพเจ้าไม่รู้ว่า
ประธานาธิบดีนิกสันมีความจริงใจเช่นเดียวกัน
หรือไม่ เพราะเขาดกเป็นขลยแห่งความคิด
รุกรานมาช้านาน แน่นนอน การเยือนนี้ก่อให้เกิด
ก้าวหนึ่งไปข้างหน้าและเป็นสิ่งที่ดีให้ ถ้า
ประธานาธิบดีนิกสันเป็นผู้เห็นแก่สภาพแท้จริง
ก็เป็นวิธีเดียวที่จะลุล่วงทางตันในปัญหาเอเชีย
อาคเนย์ คือการไปพบผู้นำจีน แต่จะต้องรอคอย
ระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งบางทีอาจนานหน่อย ที่จะได้ผล
ในการพบปะกันนั้น”

หรือบทสัมภาษณ์ของ คลอเดีย รอสส์
(Claudia Ross) ที่ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์

Bangkok Post ฉบับวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๑๗
ที่เริ่มต้นด้วยคำปรารภของผู้สัมภาษณ์ว่า

“ข้าพเจ้า (หมายถึงผู้สัมภาษณ์-ผู้เรียบเรียง)
ทำความเข้าใจให้ ดร. ปรีดีที่เต็มใจตกลง
สนทนากับข้าพเจ้า แต่ภายหลังที่ได้แนะนำโดยย่อ
ทางโทรศัพท์แล้ว ข้าพเจ้าได้รับการต้อนรับเป็น
อย่างดีที่บ้านพักปารีสของรัฐบาลไทยที่น่าสนใจ
ที่สุด

ดร. ปรีดีกล่าวว่า ‘ข้าพเจ้าขอร้องทํา
อย่างหนึ่ง คือโปรดลงพิมพ์ตรงตามที่ข้าพเจ้าพูด
ทํารู้อยู่แล้วว่าถ้อยคำถูกบิดเบือนบ่อย ๆ โดย
ตั้งใจหรือโดยประการอื่น’

ดังนั้นข้าพเจ้า (ผู้สัมภาษณ์) จึงเปิด
เครื่องอัดเสียงบันทึกลงในเทปพร้อมทั้งเสียงของ
จักรยานยนต์ รถบรรทุก และรถดับเพลิงที่ผ่านไป
มา ถ้อยคำของบุคคลที่ต้องถูกเนรเทศ ๒๑ ปี
ยังเรียกประเทศไทยว่า ‘บ้านเมืองของข้าพเจ้า’ ”

บั้นปลายชีวิต นายปรีดีสนใจศึกษาพุทธ-
ศาสนาเหมือนเช่นที่ปฏิบัติมาโดยตลอด โดยเฉพาะ
หนังสือเรื่อง *กฎบัตรของพุทธบริษัท* จากสำนัก
โมกขพลารามไชยา จัดพิมพ์เนื่องในวันวิสาขบูชา

๒๕๒๕ นั้น นายปรีดีจะพกในกระเป่าเสื้อนอก
ติดตัวอยู่ตลอดเวลา トラบจนวาระสุดท้ายของชีวิต
ชีวิตมีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นสัจวาจา
ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทุกชีวิตหาได้หลักหนักฏอนิจจังไปได้ไม่
เวลา ๑๑ นาฬิกาเศษ ของวันจันทร์ที่ ๒
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ ณ บ้านองโตนี ซาน
กรุงปารีส นายปรีดีสิ้นใจอย่างสงบด้วยอาการ
หัวใจวายขณะกำลังเขียนหนังสืออยู่ที่โต๊ะทำงาน

“... ”

ท่านก้าวสู่ความตายอันไม่ตาย

เสรีภาพอ่อนคลายจักฉายฉาย

ส่องแผ่นดินกันดารอันมืดดำ

ประวัติศาสตร์จะจดจำเป็นตำนาน

เปิดหน้าประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย

จงจิตรจรดจิตสืบมะसान

จงเจตนีสืบเจตนาการ

การวะท่านปรีดี พนมยงค์” ๑๙

ราว ๆ เทียงของวันจันทร์ที่ ๙ พฤษภาคม
๒๕๒๖ ณ บริเวณสุสาน Père Lachaise สถานที่
สำหรับฝังศพบุคคลสำคัญของประเทศ เช่น
Chopin, Molière, Hugo, Delacroix ฯลฯ
ได้ประกอบพิธีฌาปนกิจศพรัฐบุรุษอาวุโสของ
ไทยอย่างสมเกียรติและเรียบง่ายตามเจตนารมณ์
ของผู้วายชนม์

ชาวไทยในฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมนี และ
จากหลายที่ อีกทั้งมิตรต่างประเทศจำนวนมาก
ร้อยคน ได้อาลาเป็นครั้งสุดท้ายต่อผู้ให้กำเนิดระบอบ
ประชาธิปไตยของไทย ด้วยความเคารพและ
อาลัยรัก

วิญญาณที่ผูกพันอย่างแนบแน่นกับประเทศ
ชาติและราษฎรอันเป็นที่รัก ได้ละสังขารไปตามกฎ
ธรรมชาติ แต่กล้อประวัติศาสตร์หมุนไปข้างหน้า
เช่นทุกเมื่อเช่อาวัน ดังที่นายปรีดีกล่าวไว้

**“ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมิได้หยุด
ชะงักภายในอายุขัยของคนใดหรือเหล่าชนใด
คือประวัติศาสตร์จะต้องดำเนินต่อไปในอนาคต
โดยไม่มีสิ้นสุด ดังนั้นผมขอฝากไว้แก่ท่านและ
ชนรุ่นหลังที่ต้องการสั่งจะ ช่วยตอบให้ด้วย” ๒๐**

เชิงอรรถ :

๑. Pridi Banomyong : *“Ma vie mouvementée et mes 21 ans d'exil en Chine Populaire”*
๒. จากหนังสือเล่มเดียวกัน
๓. จากหนังสือเล่มเดียวกัน
๔. ศุขปริดา พนมยงค์ : “ชีวิตของท่านปรีดี พนมยงค์ ในประเทศจีน พ.ศ. ๒๔๙๒-๒๕๑๓” (หนังสือวัน “ปรีดี พนมยงค์” ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๔)
๕. ปรีดี พนมยงค์ : “ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสต่อ ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี เรื่อง วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย” (๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖)
๖. ศุขปริดา พนมยงค์ : “ชีวิตของนายปรีดี พนมยงค์ ในประเทศจีน พ.ศ. ๒๔๙๒-๒๕๑๓” (หนังสือวัน “ปรีดี พนมยงค์” ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๔)
๗. สุพจน์ ตานตระกูล : “การต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของรัฐบุรุษอาวุโส” (๒๕๑๖)
๘. ปรีดี พนมยงค์ : “ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสต่อ ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี เรื่อง วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย” (๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖)
๙. ปรีดี พนมยงค์ : “จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตย สมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม” (๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖)
๑๐. วาณี สายประดิษฐ์ : “จดหมายถึงคุณพ่อ” (หนังสือวัน “ปรีดี พนมยงค์” ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๔)
๑๑. ปรีดี พนมยงค์ : ปาฐกถาสამัถคีตีสมาคม เมือง Doncaster ประเทศอังกฤษ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖
๑๒. เริง รังษี : “มองอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในสายตาของนักเรียนไทยในฝรั่งเศส” (จากนิตยสาร วงการ มิถุนายน ๒๕๒๖)
๑๓. ปรีดี พนมยงค์ : “สาส์นถึงรองนายกรัฐมนตรี” (๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖)
๑๔. ปรีดี พนมยงค์ : “บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้ง คณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย” (๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๕)
๑๕. ปรีดี พนมยงค์ : “จงพิทักษ์เจตนารมณ์ ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม” (๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖)
๑๖. จากบทความเรื่องเดียวกัน
๑๗. ปรีดี พนมยงค์ : “สังคมปรัชญาเบื้องต้น” (๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๘)
๑๘. ปรีดี พนมยงค์ : “คำแถลงของนายปรีดี พนมยงค์ เรื่องขอให้พี่น้องชาวไทยผู้รักชาติ และชาวต่างประเทศ อย่าหลงเชื่อบุคคล ที่ใช้เล่ห์กลเพื่อทำให้ผู้เข้าใจผิดว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นพวกของต่างประเทศฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด” (พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๓)
๑๙. เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ : “วิญญาณท่านปรีดี พนมยงค์” (๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖)
๒๐. ปรีดี พนมยงค์ : ปาฐกถาสามัถคีตีสมาคม เมือง Doncaster ประเทศอังกฤษ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

“อุดมการณ์และผลงานของนาย ปรีดี พนมยงค์ ย่อมประสาน
เข้ากันได้เป็นอย่างดีกับอุดมการณ์และภารกิจขององค์การ
ยูเนสโกในด้านการศึกษา สังคมศาสตร์ และ มนุษยศาสตร์
จะเป็นเรื่องน่าเศร้าถ้าหากว่าองค์การยูเนสโกจะไม่สนใจหรือ
ไม่ยอมรับรู้การฉลอง ๑๐๐ ปีแห่งชาตกาลของปุษนียบุคคล
เอกเช่นนายปรีดี พนมยงค์ ด้วยเหตุผลดังที่ข้าพเจ้าได้แถลง
ชี้แจงแล้วนี้ คณะกรรมการกลั่นกรองน่าจะพิจารณาเห็นเป็นการ
สมควรที่จะเรียกประชุมและพิจารณาทบทวนมติในเรื่องนี้ ข้าพเจ้า
ขอวิงวอนด้วยความเคารพมายังคณะกรรมการบริหารได้โปรด
พิจารณาเพิ่มเติมกรณีฉลอง ๑๐๐ ปี แห่ง ชา ต ก า ล
ของนายปรีดี พนมยงค์ เข้าไว้ในบัญชีรายการฉลองวันครบรอบฯ
ที่เสนอโดยคณะกรรมการบริหารในเอกสารเลขที่ 157 EX/34.”

โดยปกติทุกรอบสองปี องค์การยูเนสโก จะมีหนังสือไปยังประเทศสมาชิก เชื้อเชิญให้เสนอ การฉลองวันครบรอบชาติกาลหรือการมรณะของ บุคคลสำคัญและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่มีขึ้น ในระดับชาติในประเทศนั้น ๆ ที่เป็นการครบรอบ อาทิ ๑๐๐ ปี ๒๐๐ ปี ๕๐๐ ปี ๑,๐๐๐ ปี หรือ มากกว่านั้น ที่ประสงค์จะขอให้องค์การยูเนสโก เข้าร่วมในการฉลองด้วยในรอบสองปีต่อไปข้าง หน้า โดยบทบาท อุดมการณ์ หรือผลงานของ บุคคลก็ดี เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ก็ดี จะต้องเกี่ยว ข้องหรืออยู่ในกรอบอุดมการณ์และภาระหน้าที่ ของยูเนสโก โดยจะต้องเสนอตามเงื่อนไข วิธีการ และภายในเวลาที่กำหนดขึ้นสำหรับแต่ละครั้ง

๒

นายปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การมหา- วิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่ง ปัจจุบันนี้คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นที่ รู้จักกันในราชทินนามเดิมว่า หลวงประดิษฐมนู- ธรรม และในแวดวงการศึกษาว่า ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ในทางการเมืองท่านได้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการ สภาผู้แทนราษฎร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาด- ไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์ นายกรัฐมนตรี และได้รับพระมหา- กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นรัฐบุรุษอาวุโส ในระหว่าง สงครามโลกครั้งที่ ๒ ท่านได้เป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ภายหลังเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ท่านจำต้องเดินทางไปอยู่ในต่าง ประเทศ และได้ถึงแก่กรรมที่กรุงปารีส ประเทศ ฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ขณะมีอายุได้ ๘๓ ปี ดังนั้นในวันที่ ๑๑ พฤษภาคมของแต่ละปี ซึ่งเป็น วันคล้ายวันเกิดของท่าน บรรดาศิษยานุศิษย์และ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งญาติ มิตรและผู้ที่เคยพบกันได้อธิปไตยปฏิบัติสืบต่อมาใน การบำเพ็ญกุศลที่บริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อรำลึกถึงคุณูปการอันยิ่งใหญ่ที่ท่านได้บำเพ็ญ ต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ ระบอบประชาธิปไตยโดยตลอดอายุขัย ทั้งในยามที่ อยู่ในตำแหน่งหน้าที่ในประเทศไทย และในยามที่

ต้องพลัดพรากไปใช้ชีวิตอยู่ในต่างแดน

เมื่อศิษยานุศิษย์ของท่านผู้ประศาสน์การ และรวมทั้งผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ ตระหนักว่า ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ (ค.ศ. ๒๐๐๐) จะเป็นวันครบรอบ ๑๐๐ ปีชาติกาล ของนายปรีดี พนมยงค์ สภามหาวิทยาลัยธรรม- ศาสตร์ซึ่งมีคุณหญิงนางเยาว์ ชัยเสรี เป็นนายก สภามหาวิทยาลัย จึงได้มีการพิจารณาและมีมติ ในการประชุมครั้งที่ ๑๑/๒๕๓๘ เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๓๘ ให้จัดงานฉลองในวาระดังกล่าว และมหาวิทยาลัยได้แต่งตั้งคณะกรรมการเตรียม งานเชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนม- ยงค์ ในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปีชาติกาลขึ้นโดย คำสั่ง มธ. ที่ ๒๕/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๓๘ ต่อมาคณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการ เสนอชื่อศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ต่อ ยูเนสโก ได้เสนอต่อคณะกรรมการเตรียมงานฯ ให้ ดำเนินการเสนอเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของคณะ รัฐมนตรีผ่านทางกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวง การต่างประเทศ และทบวงมหาวิทยาลัย เพื่อเสนอ ชื่อนายปรีดีในฐานะบุคคลสำคัญไปให้ยูเนสโก พิจารณาเพื่อให้ได้รับการยกย่องเชิดชูและเข้าร่วม ด้วยในการฉลองวาระครบรอบ ๑๐๐ ปีชาติกาล ในระหว่างนี้เอง ได้มีประชาชนและกลุ่มองค์กร เอกชนรวมทั้งสื่อมวลชนแสดงการสนับสนุน อย่างแข็งขัน รวมทั้งนายวันมูหะหมัดนอร์ มะทา ประธานรัฐสภา ได้มีหนังสือสนับสนุนการดำเนิน การในเรื่องดังกล่าวนี้ไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ศึกษาธิการด้วย

คณะรัฐมนตรี (รัฐบาล พล.อ. ชวลิต ยง- ใจยุทธ) ได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๐ ให้ความเห็นชอบในการเสนอชื่อ นายปรีดี พนม- ยงค์ ไปยังองค์การยูเนสโกเพื่อขอให้องค์การ ยูเนสโกบรรจุชื่อ นายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในปฏิทิน การฉลองบุคคลสำคัญและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ (Calendar of Anniversaries of Great Per- sonalities and Historic Events) เนื่องในโอกาส ครบรอบ ๑๐๐ ปีแห่งชาติกาล และให้ความเห็น ชอบโครงการฉลอง ๑๐๐ ปีรัฐบุรุษอาวุโสนาย ปรีดี พนมยงค์ ด้วย

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในฐานะ ประธานคณะกรรมการยูเนสโกแห่งชาติของไทย

(นายชิงชัย มงคลธรรม) ได้มีหนังสือลงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๐ เสนอชื่อ นายปรีดี พนมยงค์ ไปยังองค์การยูเนสโกอย่างเป็นทางการ และองค์การยูเนสโกได้มีหนังสือตอบรับการเสนอชื่อดังกล่าวเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๙๗ (พ.ศ. ๒๕๔๐)ว่าจะนำเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการบริหาร (Executive Board) ในการประชุมครั้งที่ ๑๕๖ ต่อไป

อย่างไรก็ดี ผู้อำนวยการใหญ่องค์การยูเนสโกได้มีหนังสือแจ้งมายังประเทศสมาชิกเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๑ ว่า คณะกรรมการบริหารได้ให้ความเห็นชอบกับกฎเกณฑ์และวิธีการที่ได้กำหนดขึ้นใหม่ ให้มีการเข้มงวดในการคัดเลือกการผลงที่เสนอมาขององค์การว่าจะต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ที่วางไว้อย่างเคร่งครัด โดยจะต้องมีการเกี่ยวข้องกับองค์การอย่างไร นั้นว่าจะต้องอยู่ในกรอบอุดมการณ์และภารกิจของยูเนสโกในด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ หรือการสื่อสาร และจะต้องมีส่วนในการส่งเสริมความสัมพันธ์ของปวงชนและสันติภาพ และความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน ยูเนสโกจะไม่พิจารณายอมรับการผลงที่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดหรือการก่อตั้งสถาบันแห่งรัฐ การผลงเอกราช อาณาจักร หรือราชวงศ์ใด ๆ ทั้งสิ้น หรือการผลงเกี่ยวกับการทหารหรือการรบหรือสงครามใด ๆ อีกทั้งการผลงนั้นจะต้องสะท้อนถึงอุดมการณ์ คุณค่าและวัฒนธรรมต่าง ๆ และความ เป็นสากลขององค์การที่มีลักษณะเป็นการทั่วไป หรืออย่างน้อยก็สำหรับภูมิภาค ในด้านวิธีการนั้น ก็ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการก้นกรอง (Intersectoral Committee) ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่บริหารระดับอาวุโสขององค์การ คือ ผู้ช่วยผู้อำนวยการใหญ่ฝ่ายความสัมพันธ์ต่างประเทศ เป็นประธาน เพื่อพิจารณาก้นกรองคัดเลือกจากจำนวนที่เสนอมาทั้งหมด

ผู้อำนวยการใหญ่อยูเนสโกได้ขอให้คณะกรรมการยูเนสโกแห่งชาติของประเทศสมาชิกมีหนังสือแจ้งไปยังองค์การยูเนสโกภายในวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๔๒ ถึงการผลงวันครบรอบของบุคคลสำคัญหรือเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ประสงค์จะให้องค์การเข้าร่วมในการผลงด้วย หากเคยมีไปแล้วก็ต้องเสนอเข้าไปใหม่ เพื่อให้

คณะกรรมการก้นกรองที่ได้ตั้งขึ้นได้พิจารณาตามกฎเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดขึ้นใหม่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในฐานะประธานคณะกรรมการยูเนสโกแห่งชาติของไทย (นายบัญญัติ เกษรทอง) จึงได้มีหนังสือลงวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๔๒ ไปถึงผู้อำนวยการใหญ่องค์การยูเนสโกเป็นการตอบหนังสือองค์การที่ยังถึงข้างต้น ว่า รัฐบาลไทย โดยการเสนอผ่านทางคณะกรรมการยูเนสโกแห่งชาติ ขอเสนอพระนามและชื่อของบุคคลที่รัฐบาลไทยขอให้องค์การยูเนสโกเข้าร่วมในการฉลองชาติกาล สำหรับปี ค.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๑ เรียงโดยลำดับดังนี้

๑. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
๒. ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์

๓

คณะกรรมการก้นกรองได้พิจารณารายชื่อ บุคคลสำคัญและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ประเทศสมาชิกต่าง ๆ เสนอมา รวมทั้งสิ้น ๑๐๗ ราย เมื่อเรื่องเสนอไปถึงคณะกรรมการบริหาร (Executive Board) ในขั้นแรกนั้น ปรากฏว่ามีเพียง ๕๑ รายเท่านั้นที่ได้รับการคัดเลือกโดยคณะกรรมการก้นกรองเสนอผ่านผู้อำนวยการใหญ่ (Director General) มาให้คณะกรรมการบริหารพิจารณา และปรากฏว่าไม่มีชื่อศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ คงมีแต่พระนามของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเท่านั้น

ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และคณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการเสนอชื่อศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ต่อองค์การยูเนสโก ได้รับความกรุณาจาก ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี นายชวน หลีกภัย ให้นายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พร้อมด้วยคณบดีคณะนิติศาสตร์ ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการเสนอชื่อ และเลขาธิการคณะอนุกรรมการ เข้าพบเพื่อปรึกษาหารือที่ทำเนียบรัฐบาล และ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ได้กรุณามอบสาสน์ของท่านถึงผู้อำนวยการใหญ่องค์การยูเนสโก ให้แก่ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการเสนอชื่อฯ ถวายไป เพื่อขอให้เอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นผู้แทนถาวรประจำองค์การยูเนสโก ดำเนินการมอบให้แก่ผู้อำนวยการใหญ่องค์การยูเนสโกต่อไป

สาสน์ของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีได้ถึงมือ
ผู้อำนวยการใหญ่องค์การยูเนสโกในวันที่ ๖ ตุลาคม
๒๕๔๒ ในสาสน์ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีได้อ้าง
และยืนยันถึงเจตจำนงของรัฐบาลไทยในการให้
ความสำคัญต่อการเสนอชื่อบุคคลสำคัญทั้งสอง
ของไทยให้ปรากฏอยู่ในรายการฉลองบุคคลสำคัญ
และเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ขอให้องค์การ
ยูเนสโกเข้าร่วมในการฉลองด้วยสำหรับปี ค.ศ.
๒๐๐๐-๒๐๐๑ และยืนยันว่าจะมีการฉลองใน
ระดับชาติสำหรับบุคคลสำคัญทั้งสอง จึงขอให้
ผู้อำนวยการใหญ่องค์การยูเนสโกให้การสนับสนุน
ต่อการเสนอของรัฐบาลไทยและช่วยดำเนินการ
ให้คณะกรรมการถาวรได้พิจารณาอย่างเป็น
ธรรมด้วย

สำนักนายกรัฐมนตรี
ทำเนียบรัฐบาล
๔ ตุลาคม ๒๕๔๒

เรียน ท่านผู้อำนวยการใหญ่

ข้าพเจ้าขอเรียนให้ท่านทราบว่า รัฐบาล
ไทยโดยผ่านทางคณะกรรมการแห่งชาติสำหรับ
ยูเนสโก ได้เสนอบุคคลสำคัญของไทยสองท่าน
ผ่านองค์การยูเนสโกเพื่อให้มีชื่ออยู่ในบัญชีรายการ
ฉลองวันครบรอบของบุคคลสำคัญและเหตุการณ์
ประวัติศาสตร์สำหรับปี ค.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๑ ดังนี้

๑. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
๒. ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์

การฉลอง ๑๐๐ ปีชาตกาลของทั้งสองท่าน
นี้ ได้มีการเตรียมการในระดับชาติแล้วซึ่งมีขึ้นในปี
ค.ศ. ๒๐๐๐ และประเทศไทยใคร่ขอให้องค์การ
ยูเนสโกเข้าร่วมด้วยในกรอบการพิจารณาสำหรับ
สองปี คือ ค.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๑

ข้าพเจ้าเข้าใจว่า คำขอนี้กำลังอยู่ในระหว่าง
การพิจารณาของคณะกรรมการถาวรร่วมกับ
คำขอต่าง ๆ ของรัฐสมาชิกอื่น ๆ ขององค์การ
ยูเนสโก ซึ่งจะต้องผ่านการพิจารณาจากท่าน
ผู้อำนวยการใหญ่ก่อนที่จะเสนอต่อคณะกรรมการ
บริหารเพื่อวินิจฉัย

ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าใคร่ขอเรียนว่า รัฐบาลไทย
ได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งวุดต่อการฉลอง ๑๐๐
ปีชาตกาลของบุคคลสำคัญทั้งสองของไทย ซึ่ง

รายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมและผลงานของท่าน
ทั้งสองนั้นได้เสนอไปยังองค์การยูเนสโกแล้ว
รัฐบาลไทยจะดำเนินการทุกวิถีทางที่จะให้การ
ฉลอง ๑๐๐ ปีชาตกาลของท่านทั้งสองเป็นงาน
ฉลองของชาติ

ข้าพเจ้าจึงเรียนมาเพื่อขอให้ท่านได้โปรด
พิจารณาและให้การสนับสนุนการร้องขอนี้ และ
จะเป็นพระคุณยิ่งหากท่านจะกรุณาเข้าแทรกแซง
ในเรื่องนี้ เพื่อที่จะให้บุคคลสำคัญทั้งสองท่าน
ของไทยจะได้รับการพิจารณาด้วยดีจากคณะกรรมการ
ถาวรและคณะกรรมการบริหาร

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(นายชวน หลีกภัย)

นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทย

ในการนี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วยการ
เสนอของคณะกรรมการดำเนินงาน และด้วยความ
เห็นชอบของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ได้แต่งตั้ง
และมอบหมายให้ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนิน
การเสนอชื่อ และเลขานุการคณะอนุกรรมการ
เดินทางไปติดตามการพิจารณาของคณะกรรมการ
บริหาร (Executive Board) โดยได้ประสานงาน
และได้รับความร่วมมือจากกระทรวงการต่าง
ประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ สถานเอกอัครราช
ทูตไทย ณ กรุงปารีส และผู้แทนของไทยในคณะ
กรรมการบริหารขององค์การยูเนสโก ดังนั้นเมื่อ
ประธานและเลขานุการคณะอนุกรรมการฝ่าย
ดำเนินการเสนอชื่อฯ ไปปรากฏตัวที่ห้องประชุม
คณะกรรมการบริหารขององค์การยูเนสโก ณ
ที่ทำการใหญ่ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ในวันที่
๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๒ จึงได้รับความสะดวกและได้
รับอนุญาตให้เข้าไปติดตามการประชุมอย่างใกล้ชิด
ผู้แทนไทยในคณะกรรมการบริหารฯ ได้ขออนุญาต
ประธานที่ประชุมซึ่งได้อนุญาตให้ประธานอนุ
กรรมการฝ่ายดำเนินการเสนอชื่อฯ กล่าวแถลง
ชี้แจงต่อที่ประชุมคณะกรรมการบริหารเมื่อถึงวาระ
การพิจารณาเรื่องข้อเสนองานของประเทศสมาชิก
เกี่ยวกับการฉลองบุคคลหรือเหตุการณ์ที่องค์การ
ยูเนสโกจะเข้าร่วมด้วยในปี ค.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๑

ไทยได้แปลงชี้แจงเป็นประเทศแรกต่อที่ประชุม โดยได้กล่าวขอบคุณประธานที่อนุญาตให้มาแปลงชี้แจง และขอบคุณคณะกรรมการกลั่นกรองที่ได้พิจารณา รับข้อเสนอของไทยในส่วนที่เกี่ยวกับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีซึ่งเป็นที่เคารพบูชา เป็นอย่างสูงในประเทศไทย แต่ก็เป็นที่น่าเสียดาย และเสียใจที่ข้อเสนอของไทยสำหรับอีกท่านหนึ่ง ไม่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองฯ และว่าการที่ได้มีกฎเกณฑ์และวิธีการใหม่ในการ เสนอและการพิจารณาโดยคณะกรรมการกลั่น กรองนั้น ยังไม่ได้ชี้แจงให้เป็นที่เข้าใจอย่างเพียงพอ จึงได้ขอเสนอชี้แจงในส่วนที่เกี่ยวกับศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ว่ามีคุณสมบัติ อุดมการณ์ และผลงานโดยสรุปเป็นประการใด และอยู่ในกรอบ อุดมการณ์และภารกิจของยูเนสโกอย่างไรบ้าง และขอให้คณะกรรมการกลั่นกรองเรียกประชุม อีกครั้งหนึ่งเพื่อทบทวนมติและขอให้เพิ่มชื่อ ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ในบัญชีรายการ ที่ได้รับการคัดเลือกด้วย* ได้มีหลายประเทศ อาทิ ฝรั่งเศส รัสเซีย ยูเครน ยกเรื่องขึ้นชี้แจงเช่นเดียวกับกรณีของไทย โดยเน้นข้อบกพร่องของการใช้ กฎเกณฑ์และวิธีการใหม่ และขอให้คณะกรรมการ กลั่นกรองพิจารณาทบทวนมติอีกครั้งหนึ่ง หลาย ประเทศ อาทิ รัสเซีย จีน ฝรั่งเศส อังกฤษ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ บราซิล ยูเครน สาธารณรัฐเช็ก เฮติ ซามัว บาร์เบโดส ได้กล่าวสนับสนุนประเทศไทย ในการเสนอชื่อศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์

ประธานที่ประชุมคณะกรรมการบริหารได้ ขอให้ประธานคณะกรรมการกลั่นกรอง ซึ่งเป็น ผู้ช่วยผู้อำนวยการใหญ่ฝ่ายความสัมพันธ์ต่าง ประเทศได้กล่าวชี้แจง ซึ่งประธานคณะกรรมการ กลั่นกรองได้กล่าวยอมรับในข้อบกพร่องที่มีอยู่ เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่ได้ใช้บังคับกฎเกณฑ์และ วิธีการใหม่ในการคัดเลือก ในส่วนข้อเสนอของไทย นั้น ประธานคณะกรรมการกลั่นกรองยังได้กล่าว ว่า เอกชนในประเทศไทยได้มีหนังสือทักท้วงในกรณี ของนายปรีดี พนมยงค์ ถึงความไม่เหมาะสมที่ จะได้รับการพิจารณายกย่องจากองค์การยูเนสโก เนื่องจากเป็นนักการเมืองและเป็นนายกรัฐมนตรี

มาก่อน หลังจากนั้น ประธานคณะกรรมการบริหาร ได้ขอมติที่ประชุมให้คณะกรรมการกลั่นกรองเรียก ประชุมอีกครั้งหนึ่งเพื่อทบทวนมติ โดยให้นำข้อ ทักท้วง ข้อวิจารณ์ และคำชี้แจงที่ได้อภิปรายใน ที่ประชุมไปประกอบการพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติม รายการที่ได้รับการคัดเลือกเสนอคณะกรรมการ บริหารอีกครั้งหนึ่งภายในสองวัน

ผู้แทนถาวรไทยประจำองค์การยูเนสโกได้ เข้าพบและยืนยันต่อผู้ช่วยผู้อำนวยการใหญ่องค์ การยูเนสโก ซึ่งทำหน้าที่ประธานคณะกรรมการ กลั่นกรองว่า ข้อความในสาส์นของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีที่มีถึงผู้อำนวยการใหญ่นั้น มีข้อความที่ ชัดเจนอยู่แล้วว่าเป็นเจตจำนงของรัฐบาลไทย ที่ได้กำหนดการฉลองชาตกาลของบุคคลสำคัญทั้ง สองของไทย และขอเสนอให้องค์การยูเนสโกเข้า ร่วมในการฉลองนั้น ๆ ด้วย หนังสือทักท้วงจาก เอกชนใด ๆ ย่อมไม่มีความสำคัญเท่ากับการร้อง ขออย่างเป็นทางการจากรัฐบาลของประเทศ สมาชิก ประธานคณะกรรมการกลั่นกรองได้ให้ คำตอบว่า คณะกรรมการกลั่นกรองได้พิจารณา ทบทวนแล้ว มีมติให้ชื่อของนายปรีดี พนมยงค์ รวมอยู่ในบัญชีรายชื่อบุคคลสำคัญและเหตุการณ์ ประวัติศาสตร์ที่ได้รับการคัดเลือกจากกรรมการ กลั่นกรอง เสนอไปยังคณะกรรมการบริหาร ต่อไป

๔

การประชุมคณะกรรมการบริหารในวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๔๒ ที่ประชุมได้พิจารณารายงาน เพิ่มเติมของผู้อำนวยการใหญ่ซึ่งนำเสนอโดย ผู้ช่วยผู้อำนวยการใหญ่ ประธานคณะกรรมการ กลั่นกรองเสนอผลการพิจารณาทบทวนมติเกี่ยวกับ การคัดเลือกข้อเสนอของประเทศสมาชิกที่เป็น บุคคลสำคัญและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่องค์การ ยูเนสโกจะเข้าร่วมในการฉลองเพิ่มเติมจากที่ได้ เสนอไว้เดิมอีกเจ็ดราย เป็นบุคคลสำคัญห้าราย รวมทั้งนายปรีดี พนมยงค์ และเป็นเหตุการณ์ ประวัติศาสตร์สองเหตุการณ์ หลังจากการเสนอ ผู้แทนไทยในคณะกรรมการบริหารได้กล่าวขอบคุณ ในนามของประเทศไทยสำหรับการที่คณะกรรมการ กลั่นกรองได้พิจารณาทบทวน เป็นผลให้ข้อเสนอ ของไทยสำหรับบุคคลสำคัญสองท่านได้รับการ

*โปรดดูภาคผนวก คำแถลงของไทยในการประชุมคณะกรรมการบริหารขององค์การยูเนสโก ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๒

คัดเลือกเข้ามาสู่การพิจารณาของคณะกรรมการบริหาร ผู้แทนหลายประเทศได้กล่าวสนับสนุน ไม่มีผู้ใดคัดค้าน คณะกรรมการบริหารจึงมีมติให้รายการข้อเสนอของประเทศสมาชิกที่ได้รับการคัดเลือกแล้วโดยคณะกรรมการถ่วงรอนรวมทั้งพระนามของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และชื่อของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นมติของคณะกรรมการบริหารที่จะนำเสนอเข้าสู่การพิจารณาของที่ประชุมใหญ่ สมัยที่ ๓๐ ต่อไป

ข้อเสนอเพิ่มเติมเอกสารเลขที่ 157EX/34 เกี่ยวกับการฉลองวันครบรอบที่องค์การยูเนสโก น่าจะเข้าร่วมด้วยในปี ค.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๑ ซึ่งเสนอโดยผู้อำนวยการใหญ่ต่อคณะกรรมการบริหาร เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๙๙ มีข้อความในส่วนที่เกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์ ดังนี้

“๕๕. การฉลอง ๑๐๐ ปีแห่งชาตกาลของนายปรีดี พนมยงค์

๑๗๒. ในหนังสือถึงผู้อำนวยการใหญ่ ลงวันที่ ๕ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๙๙ นายบัญญัติ เกษรทอง ประธานคณะกรรมการยูเนสโกแห่งชาติของไทย ได้ร้องขอให้องค์การเข้าร่วมด้วยในการฉลอง ๑๐๐ ปีแห่งชาตกาลของนายปรีดี พนมยงค์ ในปี ค.ศ. ๒๐๐๐

๑๗๓. ผู้อำนวยการใหญ่ได้รับฟังข้อโต้แย้งและข้อวิจารณ์ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยเกี่ยวกับการฉลอง ๑๐๐ ปีแห่งชาตกาลของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษผู้เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี และต่อมาได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเป็นหนึ่งในคณะผู้ก่อตั้งระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ

๑๗๔. โดยที่ได้รับฟังคำอภิปรายเกี่ยวกับการตีความหลักเกณฑ์และวิธีการใหม่สำหรับการพิจารณาข้อเสนอของรัฐสมาชิกตามที่ได้กำหนดขึ้นโดยมติของคณะกรรมการบริหารในการประชุมครั้งที่ ๑๕๔ (154EX/มติที่ ๗.๗) และการฉลองระบอบการปกครองของรัฐ และข้อ ค (C) เกี่ยวกับความสำคัญที่เป็นสากลของบุคคล ผู้อำนวยการใหญ่จึงขอเสนอให้คณะกรรมการบริหารวินิจฉัยให้องค์การยูเนสโกเข้าร่วมในการฉลองวันครบรอบรายนี้”

เมื่อได้มีการบรรจุเรื่อง “ข้อเสนอของประเทศสมาชิกในการฉลองวันสำคัญในสหัสวรรษ ๒๐๐๐-๒๐๐๑” เข้าสู่ระเบียบวาระในการพิจารณาของที่ประชุมใหญ่ ซึ่งได้กำหนดให้เรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาในคณะกรรมการที่ ๑ (Commission 1) ต่อมาในวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๔๒ คณะกรรมการที่ ๑ จึงได้พิจารณารับรองการเสนอพระนามสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และชื่อของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญที่ยูเนสโกยกย่องพร้อมกับบุคคลอื่น ๆ ที่ประเทศสมาชิกได้เสนอมา รวมทั้งสิ้น ๔๔ ท่านด้วยกัน และเหตุการณ์ประวัติศาสตร์อีก ๑๕ เหตุการณ์ ที่องค์การยูเนสโกจะเข้าร่วมในการฉลองด้วย ในการพิจารณาของคณะกรรมการที่ ๑ นั้น ได้มีผู้แทนของหลายประเทศกล่าวสนับสนุนข้อเสนอของประเทศต่าง ๆ ที่คณะกรรมการบริหารได้เห็นชอบแล้ว และเน้นให้องค์การยูเนสโกเข้าร่วมในการฉลองด้วย ซึ่งจะเป็นการช่วยส่งเสริมเผยแพร่ความหลากหลายของวัฒนธรรมต่าง ๆ หลายประเทศได้เสนอขอให้มีการเสนอบัญชีรายการข้อเสนอต่าง ๆ ให้นำสนใจยิ่งขึ้นและให้มีข้อมูลเกี่ยวกับชีวประวัติและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมเข้าไปด้วย หลายประเทศเสนอให้จัดทำบัญชีรายการข้อเสนอเป็นรูปแบบปฏิทิน แล้วจัดส่งไปให้คณะกรรมการยูเนสโกแห่งชาติและสโมสรยูเนสโก (UNESCO Clubs) ในประเทศต่าง ๆ หลายประเทศยังได้กล่าวดำหนิที่ไม่มีการให้คำอธิบายสำหรับข้อเสนอที่ถูกปฏิเสธ และมีการเรียกร้องให้มีการกำหนดแนวทางการพิจารณาวินิจฉัยที่เหมาะสมยิ่งขึ้นสำหรับการฉลองบุคคลสำคัญและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ หลังจากอภิปราย ผู้ช่วยผู้อำนวยการใหญ่ฝ่ายความสัมพันธ์ต่างประเทศ ซึ่งทำหน้าที่ประธานคณะกรรมการถ่วงรอนก็ได้ให้คำมั่นที่จะปรับปรุงระบบข้อมูลข่าวสารที่ให้แก่ประเทศสมาชิกเกี่ยวกับการคัดเลือกบุคคลและเหตุการณ์ให้ดียิ่งขึ้น คณะกรรมการที่ ๑ ได้เสนอรายงานและร่างข้อมติที่ได้รับการเห็นชอบแล้ว ต่อที่ประชุมใหญ่เพื่อรับเป็นข้อมติที่สมบูรณ์ต่อไป

ผู้อำนวยการใหญ่ขององค์การยูเนสโก นายเฟเดริโก มายอร์ (Federico Mayor) ได้มีหนังสือลงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๙๙ ตอบ

สาสน์ลงวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๕๒ ของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี นายชวน หลีกภัย ดังนี้ :

“ที่ DG./16.14/422/338 ผู้อำนวยการใหญ่
๘ พ.ย. ๑๙๙๙
เรียน ฯพณฯ

ขอขอบคุณสำหรับจดหมายของท่านลงวันที่ ๔ ตุลาคม ๑๙๙๙ ที่ท่านส่งผ่านมาทางสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงปารีส ในจดหมายฉบับนั้น ท่านได้แจ้งความจำนงของรัฐบาลไทยที่จะให้องค์การยูเนสโกได้มีส่วนร่วมในช่วงสองปี ๒๐๐๐-๒๐๐๑ ในอันที่จะรำลึกถึง/เฉลิมฉลองวาระครบ ๑๐๐ ปีชาตกาลของบุคคลสำคัญของไทยสองท่าน กล่าวคือ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะเรียนให้ทราบว่า ในที่ประชุมคณะกรรมการบริหารครั้งที่ ๑๕๗ ได้มีมติให้นำข้อเสนอดังกล่าวเข้าที่ประชุมใหญ่ขององค์การฯ ครั้งที่ ๓๐

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง
เฟเดริโก มายอร์”

ต่อมาที่ประชุมใหญ่ได้พิจารณารับรองรายงานของคณะกรรมการที่ ๑ เมื่อประธานที่ประชุมใหญ่ได้สอบถามผู้เข้าร่วมประชุมว่า จะมีผู้ใดต้องการแก้ไขเพิ่มเติมข้อมติที่เสนอมายังใดหรือไม่ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดแสดงความจำนง ที่ประชุมใหญ่จึงได้รับรองข้อมติดังกล่าวอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ เป็นข้อมติที่ ๕๘

เกี่ยวกับการฉลองวันครบรอบวันสำคัญ (Celebration of Anniversaries) ว่าที่ประชุมใหญ่ได้ให้ความเห็นชอบและรับรองรายงานของคณะกรรมการที่ ๑ ในการประชุมเต็มคณะครั้งที่ ๒๔ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๙๙ (24th Plenary Meeting) มีข้อความสำคัญดังนี้ :

“ที่ประชุมใหญ่ได้พิจารณาเอกสารเลขที่ 30 c/18

๑) มีมติว่าในปี ๒๐๐๐-๒๐๐๑ องค์การยูเนสโกจะเข้าร่วมในการฉลองตามที่กล่าวไว้ใน

วรรค 3 (a) ของเอกสารเลขที่ 157 EX/Decision 9.6

๒) มีมติต่อไปว่า

(ก) การมีส่วนร่วมในค่าใช้จ่ายโดยองค์การสำหรับการฉลองเหล่านี้จะเป็นเงินเข้าร่วมภายใต้โครงการเข้าร่วม ตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นสำหรับโครงการนั้น

(ข) รายการวันครบรอบวันสำคัญที่องค์การยูเนสโกจะเข้าร่วมในการฉลองสำหรับปี ๒๐๐๐-๒๐๐๑ ถือว่าเป็นที่ยุติเท่าที่มีปรากฏต่อไปนี้ :

(๑) วันครบรอบ ๑๐๐ ปีแห่งชาตกาลของ โรแบร์โต อัลท์

(๑๙) วันครบรอบ ๑๐๐ ปีแห่งวันพระราชสมภพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

(๒๐) วันครบรอบ ๑๐๐ ปีแห่งชาตกาลของนายปรีดี พนมยงค์

(๕๙) วันครบรอบ ๗๕ ปีแห่งการประกาศการค้นพบ Taung Skull เป็นการค้นพบกระดูกมนุษย์โบราณแห่งแรกของทวีปแอฟริกา

๓) ขอเชิญเชิญให้คณะกรรมการบริหารพิจารณาทบทวนรูปแบบและวิธีการที่จะใช้ปฏิบัติต่อไปสำหรับการจัดทำรายงานวันครบรอบวันสำคัญ”

อนึ่ง กระทรวงการต่างประเทศได้มีหนังสือลงวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๒ แจ้งให้ทราบว่า องค์การยูเนสโกประกาศให้สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญของโลก มีข้อความดังนี้

ที่ กต ๐๘๐๔/๓๓๖๗

กระทรวงการต่างประเทศ

ถนนศรีอยุธยา กทม. ๑๐๔๐๐

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

เรื่อง องค์การยูเนสโกประกาศให้สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญของโลก
เรียน ประธานคณะกรรมการฝ่ายดำเนินการ

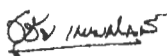
เสนอชื่อศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ต่อ
องค์การยูเนสโก (ดร. วิเชียร วัฒนคุณ)
อ้างถึง หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ที่ ทม ๐๗๐๑/๔๓๙๒ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๔๒

ตามหนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่
อ้างถึงแจ้งมติของคณะกรรมการฝ่ายดำเนิน
การเสนอชื่อศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์
ต่อองค์การยูเนสโก มอบหมายให้ ดร. วิเชียร
วัฒนคุณ ประธานอนุกรรมการฯ และ ดร. ประณีต
ภูมิถาวร อนุกรรมการและเลขานุการ เดินทางไป
ร่วมสังเกตการณ์และติดตามการประชุมคณะ
กรรมการบริหารครั้งที่ ๑๕๗ ขององค์การยูเนสโก
ระหว่างวันที่ ๕-๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๒ ความแจ้ง
อยู่แล้ว นั้น

กระทรวงการต่างประเทศได้รับรายงานจาก
สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปารีสว่า เมื่อวันที่
๓๐ ตุลาคม ๒๕๔๒ ที่ประชุมคณะกรรมการที่ ๑
(Commission 1) ของการประชุมสมัชชาสามัญ
(General Conference) ขององค์การยูเนสโก ได้
พิจารณารับรองการเสนอให้สมเด็จพระศรีนคริน-
ทราบรมราชชนนี และศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี
พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส เป็นบุคคลสำคัญของโลก
ตามการเสนอของคณะกรรมการบริหาร (Execu-
tive Board) และเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๒
ในที่ประชุมสมัชชาสามัญ (General Conference)
ครั้งที่ ๓๐ ขององค์การยูเนสโก ได้มีมติประกาศให้
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และ
ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส
เป็นบุคคลสำคัญของโลกอย่างเป็นทางการแล้ว
และจะมีการจัดพิมพ์การเฉลิมฉลองบุคคลและ
เหตุการณ์สำคัญเป็นรูปเล่มเพื่อแจกจ่ายประเทศ
สมาชิกขององค์การยูเนสโกต่อไป โดยองค์การ
ยูเนสโกจะเข้าร่วมเฉลิมฉลองด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(นายชูชัย เกษมศานติ)

รองปลัดกระทรวงฯ ปฏิบัติราชการแทน

ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ

ภายหลังการประชุมใหญ่ประจำปีรอบสองปี
คือสำหรับปี ค.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๑ ขององค์การ
ยูเนสโกได้สิ้นสุดลง นายเฟเดริโก มายอร์ ได้พ้น
จากตำแหน่งผู้อำนวยการใหญ่ขององค์การยูเนสโก
เนื่องจากครบวาระการดำรงตำแหน่งหลายสมัย
ติดต่อกันมา และนายโกจิชิโร มัตสึสุระ อดีตเอก
อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศฝรั่งเศส ได้รับเลือก
โดยคณะกรรมการบริหารให้ดำรงตำแหน่งสืบแทน
ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี นายชวน หลีกภัย ได้มี
โอกาสพบปะต้อนรับผู้อำนวยการใหญ่คนใหม่ของ
องค์การยูเนสโกในโอกาสการประชุมเอเชีย-
แปซิฟิก ว่าด้วยการศึกษาที่กรุงเทพฯ ในเดือน
มกราคม ๒๕๔๓ ภายหลังการประชุม ฯพณฯ
นายกรัฐมนตรีได้มีหนังสือลงวันที่ ๙ กุมภาพันธ์
๒๕๔๓ ถึงนายโกจิชิโร มัตสึสุระ ผู้อำนวยการใหญ่
องค์การยูเนสโก มีข้อความดังนี้

สำนักนายกรัฐมนตรี

ทำเนียบรัฐบาล

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓

เรียน ท่านผู้อำนวยการใหญ่

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่มีโอกาสได้พบท่าน
เมื่อเดือนที่แล้ว และรู้สึกยินดีเมื่อได้ทราบว่
การประชุมเอเชีย-แปซิฟิก ว่าด้วยการศึกษา
สำหรับทุกคนเพื่อการประเมินของปี ๒๐๐๐ ซึ่ง
องค์การยูเนสโกได้ร่วมจัดให้มีขึ้นและท่านได้
กล่าวคำแถลงเปิดประชุมนั้น ได้ประสบความสำเร็จ
เป็นอย่างดี

ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้อ้างถึงการประกาศ
ขององค์การยูเนสโกให้บุคคลสำคัญสองท่านจาก
ประเทศไทย กล่าวคือ พระนามของสมเด็จพระศรี-
นครินทราบรมราชชนนี และชื่อของศาสตราจารย์
ดร. ปรีดี พนมยงค์ ได้บรรจุไว้ในปฏิทินขององค์
การยูเนสโกสำหรับการฉลองวันครบรอบของ
บุคคลสำคัญและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สำหรับปี
ค.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๑ ในนามของรัฐบาลและ
ประชาชนชาวไทย ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบคุณ
ต่อเกียรติที่ได้รับนี้ พวกเราคนไทยมีความภาค
ภูมิใจเป็นอย่างยิ่งในกิจกรรมของท่านทั้งสอง
และมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่องค์การยูเนสโกได้รับรู้

และรับรองในผลงานอันสูงส่งของท่านทั้งสอง
ด้วยเช่นกัน

ท้ายที่สุด ข้าพเจ้าขอยืนยันต่อท่านผู้อำนวยการใหญ่ว่า รัฐบาลของข้าพเจ้าจะให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับท่านและคณะผู้ร่วมงานของท่านในความพยายามที่องค์การได้มุ่งมั่นที่จะส่งเสริมไม่เฉพาะแต่การพัฒนาทางการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการส่งเสริมมิตรภาพและความเข้าใจที่ดีของวัฒนธรรมที่หลากหลายต่าง ๆ ของโลกเราด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(นายชวน หลีกภัย)

นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทย

ภาคผนวก

คำแถลงของไทยโดย ศ. ดร. วิเชียร วัฒนคุณ ในที่ประชุมคณะกรรมการบริหารขององค์การยูเนสโก ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๒

11 October 1999

Thailand (Wichian Watanakun)

Item 9.6

Mr. Chairman, Distinguished Members of the Executive Board,

I would like first of all to thank you, Sir, in giving me the floor to address this august body.

In fact, Thailand has proposed to UNESCO the nomination of the two eminent personages to the list of Anniversaries of Great Personalities and Historic Events 2000-2001. The first name is the most revered Somdet Phra Srinagarindhra the Princess Mother, the second is Professor Dr. Pridi Banomyong, the educator and humanist. We are gratified to note that our first proposal, the hundredth anniversary of the birth of Somdet Phra Srinagarindhra was included in the list of requests consider-

ed admissible by the Director General as appeared in Document 157 EX/34. However, it is at the same time deplorable that our second proposal i.e. the nomination for Professor Dr. Pridi Banomyong was not included in the list.

It is understandable that it is the first time new criteria and procedure initiated by the Executive Board has been put into effect. Our people at home could hardly follow and realise how important is the new submission form to be filled by the National Commission for UNESCO. The criteria for the selection of anniversaries and the procedure by which the role of the Intersectoral Committee is so dominant have not been given proper attention. Moreover, the procedure was not totally followed as the document containing the list of requests which has been judged by the Director General to meet the criteria was not sent to Member States and to the Members of the Executive Board in good time before the opening of the session of the Executive Board as laid down in the procedure. You might notice also that document 157 EX/34 was dated 4 October 1999, one day only before the opening of this session. Therefore, Thailand would like to request the Secretariat to prepare a list of requests by the Member States whose requests have not been included in the list with the reasons there of, in time for distribution to the Member States at the General Conference.

With your permission, Mr. Chairman, may I present to this Board our appeal that the name of Professor Dr. Pridi Banomyong should be added to the list.

First, I would like to present Pridi Banomyong as an able and farsighted educator. He founded in Bangkok in 1934 the University of Moral and Political Sciences as

an Open University giving higher education to the large part of population both in the cities and upcountry and consequently became its first rector. The University later changed its name to Thammasat University and has been a leading institution in helping to promote and protect democracy, social justice, and human rights in Thailand. There have been exchanges of professors and students with foreign universities. Students from neighbouring countries also attend courses at Thammasat which has become one of the two most prestigious universities in the country. I might add however that the Thai representative in this competent body, Professor Dr. Adual Wichiencharoen was a former student and a graduate from this University, he later became Professor and one of the top administrators of the University. In presenting an appeal to this Board on the case of the founder and former rector of this University, Professor Wichiencharoen for this reason chose to leave it to his alternate instead.

Secondly, as a humanist, Pridi Banomyong advocated peace and non-violence. At the same time, he did not succumb to power from outside. He led national resistance and rallied the nation to oppose invasion and occupation during World War II. That is why he was respected internationally and was the first Thai to be honoured by the Smithsonian Institution by naming a species of bird found in Thailand in 1954 after him as a symbol for peace. The combination of Pridi's relentless efforts to strive for social justice and to establish a meaningful democracy in Thailand was reflected in the constitution he was the architect. Universal suffrage to both men and women was thereby guaranteed as well as human rights were firmly recognised and upheld.

The third and final point I would like to mention is Pridi Banomyong was a man whose ideals were well taken and appreciated throughout the region. He furthermore supported self-determination and independence for all people. He even contemplated creating a South East Asian league among neighbouring nations. But a military coup forced Pridi to go into exile in 1947. His vision of a league of South East Asian nations lives on and has become a reality in what is now ASEAN. Pridi spent his later years in Paris and died here at 83. He would be 100 years old in the year 2000. His centenary celebration, already prepared on the national level, will take place next year.

Mr. Chairman, Distinguished Members of the Executive Board,

The ideals and achievements of Pridi Banomyong could largely be linked to UNESCO's ideals and missions in the field of education, social and human sciences. It would be regrettable that a centenary celebration of a personage so eminent as Pridi Banomyong is to be ignored by UNESCO. In the light of what I have just said, the Intersectoral Committee might see that it is appropriate to reconvene and reconsider its decision. May I humbly submit to the Executive Board that the hundredth anniversary of the birth of Pridi Banomyong be added to the list of celebrations of anniversaries as proposed to the Executive Board in Document 157 EX/34.

คำแปลภาษาไทย

คำแถลงของไทยในการประชุมคณะกรรมการบริหารขององค์การยูเนสโก ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๒ (ค.ศ. ๑๙๙๙)*
ท่านประธานที่เคารพ ท่านสมาชิกผู้ทรง

เกียรติของคณะกรรมการบริหาร

ก่อนอื่น ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านประธานที่ได้กรุณาให้ข้าพเจ้าได้กล่าวแถลงต่อที่ประชุมที่สำคัญยิ่งนี้

ความจริงมีว่า ประเทศไทยได้เสนอชื่อบุคคลสำคัญสองท่านมายังองค์การยูเนสโกเพื่อขอให้บรรจุไว้ในบัญชีรายการฉลองวันครบรอบของบุคคลสำคัญและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สำหรับปี ค.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๑** ในลำดับแรกคือพระนามของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์ทรงเป็นที่เคารพอย่างสูงยิ่ง ในลำดับที่ ๒ คือ ชื่อของศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทการศึกษาและผู้อุทิศตนเพื่อเพื่อนมนุษย์ เรามีความยินดียิ่งที่ได้รับทราบว่าคุณเสนอในลำดับแรกของเรา คือการฉลองวันพระราชสมภพของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีนั้นได้ปรากฏรวมอยู่ในบัญชีรายการคำขอที่ผู้อำนวยการใหญ่ได้พิจารณาไว้แล้ว ดังปรากฏในเอกสารเลขที่ 157 EX/34 อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าเสียใจที่ข้อเสนอในลำดับที่ ๒ ของเราคือ การเสนอชื่อศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ มิได้ปรากฏรวมอยู่ในบัญชีรายการดังกล่าว

ย่อมเป็นที่เข้าใจได้ว่า ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้นำหลักเกณฑ์และวิธีการที่เตรียมและกำหนดขึ้นโดยคณะกรรมการบริหาร มาใช้บังคับปฏิบัติผู้คนในประเทศของเราอย่างเต็มที่ที่จะเรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของแบบคำเสนอในรูปแบบที่กำหนดให้กรอกข้อความโดยคณะกรรมการยูเนสโกแห่งชาติ หลักเกณฑ์ที่ใช้สำหรับการเลือกสรรวันฉลองต่าง ๆ และวิธีการที่กำหนดขึ้นใหม่ที่ได้ส่งผลให้มีความสำคัญไปอยู่กับบทบาทของคณะกรรมการกลั่นกรอง*** ที่มีขึ้นใหม่ ก็มีได้มีการชี้แจงให้ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ หนึ่งวิธีการที่ไดวางไว้ใหม่นี้ก็ได้ถือปฏิบัติโดยครบถ้วน ดังเช่น ในกรณีของเอกสารแสดงรายการคำขอที่ผู้อำนวยการใหญ่ได้วินิจฉัยแล้วว่าเข้าอยู่ในหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ก็ได้จัดส่งไปให้รัฐ

*แถลงโดยประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการเสนอชื่อศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ต่อองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (นายวิเชียร วัฒนคุณ)

**List of Anniversaries of Great Personalities and Historic Events 2000-2001

***คณะกรรมการกลั่นกรอง (Intersectoral Committee)

สมาชิกและสมาชิกในคณะกรรมการบริหารได้ทันก่อนวันเปิดสมัยประชุมของคณะกรรมการบริหารดังที่ได้กำหนดเขียนเอาไว้ในเรื่องวิธีการท่านคงจะสังเกตเห็นได้ว่า เอกสารเลขที่ 157 EX/34 นั้น ลงวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๔๒ (ค.ศ. ๑๙๙๙) คือหนึ่งวันเท่านั้นก่อนวันเปิดสมัยประชุมนี้ ดังนั้นประเทศไทยจึงใคร่ขอให้ทางเจ้าหน้าที่ขององค์การได้โปรดรวบรวมรายการคำขอของรัฐสมาชิกที่ไม่ได้รับการพิจารณาให้รวมอยู่ในบัญชีรายการที่เสนอพร้อมทั้งขอทราบเหตุผลที่มีได้รับการพิจารณาและขอให้เสร็จทันแจกจ่ายให้แก่รัฐสมาชิกในโอกาสการประชุมใหญ่ต่อไปด้วย

ข้าพเจ้าขอประทานอนุญาตจากท่านประธานที่จะเสนอคำอุทธรณ์ต่อที่ประชุมนี้ เพื่อขอให้เพิ่มเติมชื่อของศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ เข้าในบัญชีรายการที่เสนอ

ในประการแรก ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทการศึกษาที่สามารถและเห็นการณ์ไกล ท่านได้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ (ค.ศ. ๑๙๓๔) โดยได้ทำเป็นมหาวิทยาลัยเปิดเพื่อให้นักศึกษาชั้นอุดมศึกษาแก่ประชาชนจำนวนมาก ซึ่งรวมทั้งผู้ที่อยู่ในเมืองและผู้ที่อยู่ในชนบทห่างไกลออกไป ท่านได้เป็นผู้ประศาสน์การหรืออธิการบดีคนแรกต่อมามหาวิทยาลัยได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้ชื่อว่าเป็นสถาบันที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมและปกป้องระบอบประชาธิปไตย ความยุติธรรมในสังคม และสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย ได้มีการแลกเปลี่ยนครูบาอาจารย์และนักศึกษากับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ นักศึกษาจากประเทศเพื่อนบ้านก็ได้มาศึกษาเล่าเรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นหนึ่งในสองมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงเกียรติภูมิเป็นเลิศของประเทศไทย ข้าพเจ้าอาจเรียนเพิ่มเติมก็ได้ว่า ท่านผู้แทนไทยในคณะกรรมการบริหารที่มีประสิทธิภาพสูงแห่งนี้ คือ ศาสตราจารย์ ดร. อดุล วิเชียรเจริญ ก็คือศิษย์เก่าคนหนึ่งและเป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ ซึ่งต่อมาได้มาเป็นอาจารย์และเป็นผู้บริหารระดับสูงคนหนึ่งของมหาวิทยาลัย ดังนั้น ในการเสนอคำอุทธรณ์นี้ของท่านผู้

ประศาสน์การซึ่งเป็นอธิการบดีคนแรกของมหาวิทยาลัยนี้ ศาสตราจารย์ ดร. อดุล วิเชียรเจริญ ได้คำนึงถึงความเกี่ยวพันข้อนี้ จึงได้เลือกที่จะมอบให้ผู้ทำการแทนตัวท่าน เป็นผู้ดำเนินการ แกลงแทน

ในประการที่ ๒ นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้อุทิศตนเพื่อเพื่อนมนุษย์ ได้มีความมุ่งมั่นในสันติวิธีและการไม่ใช้ความรุนแรง แต่ในขณะเดียวกัน ท่านก็จะไม่ยอมก้มหัวให้แก่อำนาจใด ๆ จากภายนอก ท่านได้เป็นผู้นำขบวนการกู้ชาติ และเป็นผู้ร่วมพลังในชาติเพื่อต่อต้านการรุกราน และการยึดครองประเทศในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับนับถือในประเทศต่าง ๆ และนับเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับเกียรติจากสถาบันสมิธโซเนียนในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ (ค.ศ. ๑๙๔๕) โดยการนำชื่อของท่านมาตั้งให้เป็นชื่อถนนพันธุ์ใหม่ที่ค้นพบในประเทศไทย เพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ของสันติภาพ**** ในรัฐธรรมนูญไทยฉบับที่ท่านเป็นผู้สรรค์สร้างนั้น จะเห็นได้ถึงถึงความมุ่งมั่นของท่านที่จะให้มีความยุติธรรมในสังคม และที่จะสถาปนาประชาธิปไตยที่แท้จริงในประเทศไทยโดยให้มีการรับรู้สิทธิในการเลือกตั้งอย่างเสมอภาคสำหรับชายและหญิง และมีการรับรองสิทธิมนุษยชนอย่างชัดแจ้งไว้ในรัฐธรรมนูญด้วย

ในประการที่ ๓ ซึ่งเป็นประการสุดท้าย ข้าพเจ้าใคร่ขอกล่าวว่า นายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลที่มีอุดมการณ์อันเป็นที่รับรู้และชื่นชมทั่วไปในภูมิภาค อีกทั้งท่านยังเป็นผู้สนับสนุนหลักการกำหนดอนาคตตนเองและเอกราชสำหรับประชาชาติทั้งหลาย ท่านยังได้เคยพยายามจัดตั้งสันนิบาตแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้นในหมู่ประชาชาติเพื่อนบ้าน หากแต่ว่าการรัฐประหารได้บีบบังคับให้ท่านต้องลี้ภัยไปอยู่ในต่างประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ (ค.ศ. ๑๙๔๗) แม้กระนั้นก็ตาม วิสัยทัศน์ของท่านเกี่ยวกับสันนิบาตแห่งประชาชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ยังดำรงอยู่สืบมา

****พบโดย Hugh M. Smith บณูเขาทางภาคเหนือของไทย เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๒๘ สถาบันสมิธโซเนียนได้จดทะเบียนพันธุ์นกนี้ว่า "USNM 311538" และต่อมาได้ตั้งชื่อให้เป็นเกียรติแก่นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ผู้นำเสรีไทยว่า *Chloropsis aurifrons pridii*

และได้กลายเป็นจริงขึ้นแล้วในรูปของอาเซียนในปัจจุบัน นายปรีดีได้ใช้ชีวิตบั้นปลายของท่านในกรุงปารีส และได้ถึงแก่กรรมที่นั่นเองเมื่อท่านมีอายุได้ ๘๓ ปี ท่านจะมีอายุครบ ๑๐๐ ปีในปี ๒๐๐๐ นี้ (พ.ศ. ๒๕๔๓) การฉลอง ๑๐๐ ปีแห่งชาตกาลของท่านซึ่งได้มีการเตรียมแล้วในระดับชาติ จะมีขึ้นในศกหน้านี้

ท่านประธานที่เคารพ ท่านสมาชิกผู้ทรงเกียรติของคณะกรรมการบริหาร

อุดมการณ์และผลงานของนายปรีดี พนมยงค์ ย่อมประสานเข้ากันได้เป็นอย่างดีกับอุดมการณ์และภารกิจขององค์การยูเนสโกในด้านการศึกษา สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ จะเป็นเรื่องน่าเศร้าถ้าหากว่าองค์การยูเนสโกจะไม่สนใจหรือไม่ยอมรับการฉลอง ๑๐๐ ปีแห่งชาตกาลของปุษนีบุคคลเอกเช่นนายปรีดี พนมยงค์ ด้วยเหตุผลดังที่ข้าพเจ้าได้แกลงชี้แจงแล้วนี้ คณะกรรมการกลั่นกรองน่าจะพิจารณาเห็นเป็นการสมควรที่จะเรียกประชุมและพิจารณาทบทวนมติในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขอวิงวอนด้วยความเคารพมายังคณะกรรมการบริหาร ได้โปรดพิจารณาเพิ่มเติมกรณีฉลอง ๑๐๐ ปีแห่งชาตกาลของนายปรีดี พนมยงค์ เข้าไว้ในบัญชีรายการฉลองวันครบรอบข ที่เสนอโดยคณะกรรมการบริหารในเอกสารเลขที่ 157 EX/34

รำลึกถึงความหลัง

ท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์

๒

พฤษภาคม ๒๕๓๖ เป็นวันที่ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ละโลก อันลับสนุนวายไปสู่ที่ที่มีความ

สงบครบ ๑๐ ปี ถึงแม้กาลเวลาจะล่วงเลยมานานแล้ว แต่เนื่องจากเราได้ร่วมชีวิตกันมาเป็นเวลากว่า ๕๕ ปี จึงอดที่จะระลึกถึงความหลังซึ่งเป็นเรื่องส่วนตัวเฉพาะครอบครัวไม่ได้ และเป็นชีวิตเสี้ยวหนึ่งของนายปรีดีที่ไม่ค่อยมีใครทราบ

เมื่อเราแต่งงานในปีพุทธศักราช ๒๔๗๑ นั้น นายปรีดีอายุ ๒๘ ปี รับราชการเป็นผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมาย (ปัจจุบันคือคณะกรรมการกฤษฎีกา) และเป็นครูสอนที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม ได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๓๒๐ บาท และค่าสอนอีกสัปดาห์ละสอง ชั่วโมง ชั่วโมงละ ๑๐ บาท แต่งงานแล้วเราพำนักอยู่ที่เรือนหอซึ่งบิดาข้าพเจ้าปลูกให้ในบริเวณบ้านป้อมเพชร ถนนสีลม อาหารการกินเราขึ้นไปรับประทานพร้อมกับคุณพ่อคุณแม่บนตึกใหญ่ เมื่อนายปรีดีรับเงินเดือนมาได้มอบให้ข้าพเจ้าทั้งหมด โดยไม่หักไว้ใช้ส่วนตัวเลย เนื่องจากนายปรีดีมีรายได้พิเศษจากค่าสอนและโรงพิมพ์ส่วนตัว ซึ่งออกหนังสือ *นิติศาสตร์* เป็นรายเดือน ส่วนเงินเดือนทั้งหมดที่มอบให้ข้าพเจ้าในฐานะแม่บ้าน ได้ใช้จ่ายเป็นค่าเงินเดือนคนรับใช้และค่าสิ่งของเบ็ดเตล็ดประจำบ้าน เมื่อมีบุตรก็มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นตามความจำเป็น เช่นค่าจ้างคนเลี้ยงลูกและค่าอาหาร (นม) ฯลฯ สำหรับเด็ก

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นายปรีดีได้รับเงินเดือน ๓๖๐

บาท การสอนก็เพิ่มขึ้นเป็นสัปดาห์ละสี่ชั่วโมง นอกจากนี้ยังมีรายได้จากการจำหน่ายหนังสือ *ประชุมกฎหมายไทย* ฝากธนาคารไว้เพื่อใช้ส่วนตัว เช่นสั่งซื้อหนังสือตำราจากต่างประเทศ ต่อมา นายปรีดีได้โอนเงินจำนวน ๑๕,๐๐๐ บาทจากบัญชีส่วนตัวมาใส่บัญชีข้าพเจ้า (ตามจดหมายที่ถึงข้าพเจ้าลงวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๔๗๕) ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นายปรีดีมีภาระหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน เริ่มตั้งแต่เป็นเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรคนแรก กรรมการคณะราษฎร และรัฐมนตรีลอย พ้นจากเป็นข้าราชการประจำและครูสอนกฎหมาย แต่จะรับเงินเดือนเท่าใดข้าพเจ้าจำไม่ได้

ในวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ ได้มีพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนและตั้งใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา จากเหตุการณ์นี้รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาได้ส่งนายปรีดีให้ไปดูการเศรษฐกิจในต่างประเทศ โดยรัฐบาลจ่ายเงินค่าใช้จ่ายให้ปีละ ๑,๐๐๐ ปอนด์ ครั้น พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา พร้อมด้วยทหารบก ทหารเรือ และพลเรือนยึดอำนาจเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ เพื่อเปิดสภาผู้แทนฯ และให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร นายปรีดีจึงกลับสู่บ้านเกิดเมืองนอนในปลายเดือนกันยายนปีเดียวกันนั้น รัฐบาลได้บรรจุให้รับเงินเดือนตำแหน่งศาสตราจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รับเงินเดือนเดือนละ ๕๐๐ บาท ต่อมาในปลายปี ๒๔๗๖ (นับปีอย่างเก่า) ไปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รับเงินเดือนเดือนละ ๑,๕๐๐

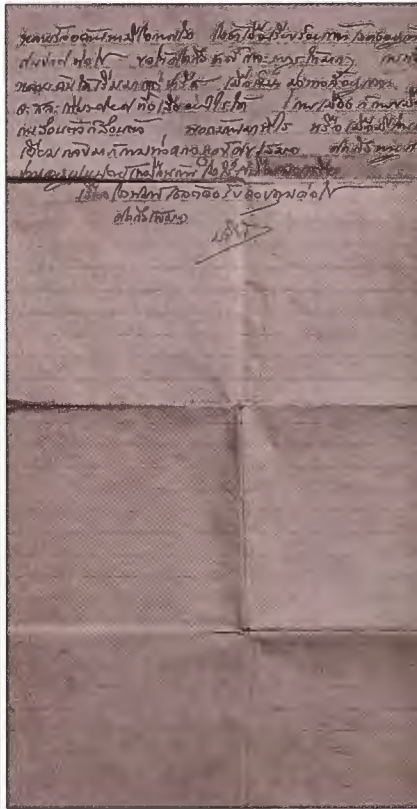

บาท นายปรีดีได้มอบเงินเดือนทั้งหมดให้ข้าพเจ้า เช่นเดียวกับเมื่อก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อต้องการสิ่งใดก็ให้ข้าพเจ้าจัดหาให้ บางเดือนเมื่อรับแล้วลืมทิ้งไว้ที่โต๊ะทำงาน จนเจ้าหน้าที่ต้องนำมาให้ที่บ้าน ต่อมาจึงสั่งเลขานุการให้นำมา มอบแก่ข้าพเจ้าโดยตรง และปฏิบัติเช่นนี้ตลอด เวลาที่นายปรีดีดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงการคลัง นอกจากนี้ยังมีเบี้ยประชุมที่เป็นกรรมสิทธิ์สภา ผู้แทนฯ ซึ่งนายปรีดีมอบให้คุณพภาพ บุญ-หลง ที่ทำงานอยู่ที่สภากา เป็นผู้รักษาไว้เพื่อใช้ในกรณี จำเป็น เมื่อรับตำแหน่งผู้ประสานการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองก็มีเงิน ประจำตำแหน่ง ซึ่งไม่เคยเบิกมาใช้ แต่จัดให้เป็น เงินสวัสดิการของมหาวิทยาลัยเพื่อช่วยเหลือ นักศึกษาที่ขาดแคลน ฯลฯ

ในเดือนธันวาคม ๒๔๘๔ กองทัพอู๋ปุ่น รุกรานประเทศไทย นายปรีดีจึงพ้นจากตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และสภาผู้แทน ราษฎรได้ลงมติให้เป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์ ได้รับเงินเดือนเท่าเดิม และ เมื่อเป็นผู้สำเร็จราชการฯ คนเดียว (Sole Regent) ได้เพิ่มอีก ๑๐๐ บาท กับมีเงินสำรองจำนวน หนึ่งซึ่งมอบให้เลขานุการรักษาไว้เพื่อใช้สอย เบ็ดเตล็ด

เมื่อพ้นตำแหน่งผู้สำเร็จราชการฯ แล้ว ได้บำนาญเดือนละ ๖๐๐ บาท (บำนาญสูงสุดใน ขณะนั้น) และมีรายได้ส่วนตัวจากค่าเช่าบ้าน ถนนสีลม นอกจากนี้ธนาคารเอเชียได้สมนาคุณ เดือนละ ๑,๐๐๐ บาท ในฐานะที่เป็นผู้ก่อตั้งและ ได้ให้คำแนะนำในการดำเนินการที่ทำให้ธนาคาร มีผลกำไรหลังสงคราม โดยที่นายปรีดีหรือ ครอบครัวไม่มีหุ้นในธนาคารนี้

คุณฉลวยชัชวาลย์ พลากร มิตรสนิของ ครอบครัวเราเป็นผู้ที่ทราบและประสปรเรื่องเหล่านี้ ด้วยตนเอง ได้เขียนในบทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือ วันปรีดี ๓๕ ตอนหนึ่งว่า “ท่านปรีดีไม่เคยสนใจใน ทรัพย์สินเงินทองเลย ท่านรำคาญคนที่พูดเรื่อง มรดก ท่านไม่เคยใช้เงิน ไม่เคยแตะต้องเงิน...” และอีกตอนหนึ่งในเรื่องเดียวกันว่า “ท่านไม่เคย แตะต้องเงินเดือนของท่าน ไม่สนใจว่าจะเป็น เท่าไร...”

เมื่อเกิดรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ นายปรีดีจำต้องลี้ภัยไปต่างประเทศ ไม่มีเงินติด ตัวเลย ต้องยืมจากกัปตันเรือน้ำมันที่โดยสารไป สิงคโปร์ เมื่อถึงสิงคโปร์แล้วจึงได้โทรเลขยืมเงิน จากคุณเดิเรก ชัยนาม ซึ่งขณะนั้นเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศอังกฤษ ในระหว่างที่ นายปรีดีระหกระเหิน ข้าพเจ้าได้ทำ Letter of Credit ให้ไว้ใช้จ่ายจำนวนหนึ่ง

นายปรีดีไม่เคยให้ของขวัญมีค่าแก่ข้าพเจ้า เช่นสามีมหลายท่านกระทำกัน แต่ภายหลังวายชนม์ ข้าพเจ้าค้นเอกสารได้พบพินัยกรรมที่นายปรีดี เขียนด้วยลายมือตนเอง ลงวันที่ ๒ มกราคม ๒๕๐๙ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดข้าพเจ้า จึงทำให้ ข้าพเจ้าได้รับบำเหน็จตกทอดจากนายปรีดีเป็นเงิน ๑๒๓,๙๖๐ บาท ขณะมีชีวิตอยู่ นายปรีดีได้รับ บำนาญเดือนละ ๔,๑๓๒ บาท ดังนั้นข้าพเจ้าจึงได้ รับบำเหน็จตกทอด ๓๐ เท่าของบำนาญ

เมื่อข้าพเจ้ารำลึกถึงความหลังคราใด ก็รู้สึก ซาบซึ้งที่นายปรีดีได้เสียสละและไม่เห็นแก่ตัว ให้ ความไว้วางใจข้าพเจ้าอย่างเต็มที่ และอดภูมิใจ ไม่ได้ว่าเป็นภริยานักการเมืองที่มุ่งบำรุงความสุข สมบูรณ์ของราษฎรโดยมีเคยนำราษฎรบังหลวง หรือกอบโกยประโยชน์เพื่อตนเองและครอบครัว เลย

จดหมายที่นายปรีดี พนมยงค์ เขียนมาขอโทษท่านผู้หญิงพูนศุข ที่ไม่ได้บอกความจริงเกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ให้ทราบล่วงหน้าก่อน เพราะเกรงความลับจะรั่วไหล

บทความเรื่อง “รำลึกถึงความหลัง” จากหนังสือ วัน “ปรีดี พนมยงค์” ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

จุดบรรจบ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

โดยกาลเวลาแห่งยุคสมัย นายปรีดี พนมยงค์ นับว่าห่างไกลจากอาดมภาพ เนื่องจากท่านเป็นคนรุ่นก่อน บิดามารดาเล็กน้อย จะว่าโดยวิถีชีวิต ท่านก็ห่างไกลกับอาดมภาพในแง่ที่ว่า ท่านอยู่ในวงการเมือง แต่อาดมภาพเป็นพระภิกษุอยู่ทางด้านพระศาสนา แต่แม้ห่างไกลอย่างนั้น ก็มีจุดที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส กับอาดมภาพมาบรรจบกัน จุดนั้นก็คือ “ธรรม”

ทุกคนไม่เฉพาะนายปรีดี พนมยงค์ และอาดมภาพเท่านั้น ที่มีจุดบรรจบกันที่ธรรม

มนุษย์ทุกคน มีกรรมคือการกระทำหรือสิ่งที่ตนทำไว้เป็นเครื่องวินิจฉัย และเป็นเครื่องจำแนกว่าเป็นคนอย่างไร แล้วธรรมก็เป็นเกณฑ์หรือเป็นมาตรฐานสำหรับตัดสินกรรมอีกชั้นหนึ่ง

เมื่อพูดในขั้นสุดท้าย ทุกคนจึงบรรจบกันที่ธรรม ไม่ว่าในความหมายที่เป็นความจริงแห่งกฎธรรมชาติ เช่น เกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่ทุกคนจะต้องประสบ หรือในความหมายว่าเป็นหลักการแห่งความดีงามถูกต้อง ที่เป็นเกณฑ์ตัดสินกรรมของแต่ละบุคคล

อย่างไรก็ตาม ธรรมที่เป็นจุดบรรจบในที่นี้อาดมภาพขอโอกาสยังไม่พูดในความหมายที่แท้จริงตั้งแต่ต้นนั้น แต่ขอพูดในแง่เป็นเรื่องราวที่เป็นแดนแห่งความสนใจอย่างหนึ่ง

การเมืองก่อให้เกิดเหตุการณ์ใหญ่ ๆ และสถานการณ์สำคัญที่กระทบถึงทุกคนในประเทศ โดยเฉพาะการเมืองไทยในช่วงหลายสิบปีก่อนโน้น ที่มีปฏิวัติรัฐประหารบ่อย ๆ เป็นจุดสนใจพิเศษที่ประกอบด้วยความตื่นเต้น บุคคลในวงการเมือง

จึงเป็นที่รู้จักกันทั่ว นายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญมีบทบาทมากมายในการเมือง จึงเป็นธรรมดาที่อาดมภาพจะรู้จักชื่อของท่าน เช่นเดียวกับที่พลเมืองไทยทั่วไปรู้จัก ไม่ว่าจะจากข่าวสารข่าวสร้าง หรือข่าวลือก็ตาม แต่นั่นไม่ใช่จุดบรรจบแห่งความสนใจ

จนกระทั่งได้พบหนังสือของ นายปรีดี พนมยงค์ เรื่อง *ความเป็นอนิจจังของสังคม* ซึ่งเป็นการมองความเป็นไปของสังคมมนุษย์ในแง่หลักธรรม แม้เพียงชื่อหนังสือที่มีคำว่า “อนิจจัง” ที่เป็นศัพท์ทางธรรม อาดมภาพก็สะดุดใจและได้อ่านหนังสือของนายปรีดี พนมยงค์

ตามปรกติ เราได้ยินการอธิบายหลักอนิจจังในแง่ของสังขาร คราวนี้มีการมองอนิจจังในแง่ของสังคม แม้ว่าเวลานั้นอาดมภาพจะเป็นสามเณร และอ่านหนังสือเล่มนี้ไม่จบ แต่นี่เป็นจุดบรรจบที่อาดมภาพได้มาพบกับนายปรีดี พนมยงค์ ที่ความสนใจในธรรม

ต่อมาภายหลัง ได้ทราบว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้มีความสนใจและชวนช่วยในกิจกรรมเกี่ยวกับธรรมะไม่น้อย

การที่นายปรีดี พนมยงค์ สนใจให้ความสำคัญแก่การเมืองนั้น เป็นเรื่องที่เราคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี เพราะท่านเป็นบุคคลในวงการเมืองโดยตรง

การที่นายปรีดี พนมยงค์ สนใจให้ความสำคัญแก่เศรษฐกิจ ก็เป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นต้องสาธยาย เพราะงานของท่านด้านนี้เป็นที่รู้จักกันกว้างขวาง

เกี่ยวกับผู้เขียน :

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)
เปรียญธรรม ๙ ประโยค
เจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน
และได้รับรางวัลการศึกษา
เพื่อสันติภาพ ประจำปี ๒๕๓๗
จากยูเนสโก

การที่นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สนใจให้ความสำคัญแก่ปัญหาสังคม ก็เป็นเรื่องที่ชัดเจน เพราะนอกจากการเพียรพยายามแก้ปัญหาทางสังคมด้วยวิธีการทางการเมืองและเศรษฐกิจแล้ว ท่านก็สนใจเรื่องวัฒนธรรมเป็นต้นด้วย

การที่นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สนใจให้ความสำคัญแก่การศึกษา ก็ปรากฏเด่นชัด ดังที่ท่านได้ริเริ่มจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้นมา

แต่การที่นายปรีดี พนมยงค์ สนใจให้ความสำคัญแก่ธรรมะ ดูเหมือนจะไม่ค่อยมีใครสนใจให้ความสำคัญที่จะยกขึ้นมาเล่าขานกัน

ความจริง จุดที่ว่านี้มีความสำคัญมาก ซึ่งควรพิจารณาและรู้ตระหนักรู้กันไว้ เราควรรู้ว่า นักการเมืองผู้นั้น ๆ มีความสนใจธรรมหรือไม่ และมีแนวคิดเกี่ยวกับธรรมะว่าอย่างไร

ถ้าเราต้องการให้การเมืองมีคุณค่าและดำเนินไปสู่จุดหมายเพื่อประโยชน์สุขของบ้านเมือง และประชาชนแท้จริง อย่างน้อย การรู้ว่าการเมืองนั้นมีแนวคิดความมุ่งหมายในการดำเนินกิจกรรมการเมือง เพื่อธนะคือผลประโยชน์ หรือเพื่อธรรมะคือความถูกต้องชอบธรรมและประโยชน์สุขของประชาชน เป็นข้อพิจารณาอย่างสำคัญที่จะช่วยให้มองเห็นวิถีของการเมือง

อาจเป็นเพราะประชาชนไม่ใส่ใจและไม่รู้จักตรวจสอบนักการเมือง ว่ามีแนวคิดเพื่อธรรมบ้างหรือไม่ การเมืองเพื่อธนะหรือผลประโยชน์จึงดูเหมือนจะกลายเป็นการเมืองกระแสหลักของบ้านเมือง

ถ้าประชาชนสนใจมองเห็นความสำคัญของธรรม และคอยตรวจสอบ อย่างน้อยเพ่งมองนักการเมืองถึงแนวคิดเกี่ยวกับธรรมของเขา ก็จะมีทางเบนกระแสการเมืองนั้นให้เข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

นอกจากพิจารณาตรวจสอบแนวคิดของนักการเมืองเกี่ยวกับธรรมแล้ว ก็ต้องทำอีกอย่างหนึ่งควบคู่ไปด้วย คือเอาธรรมมาตรวจสอบกรรมคือการกระทำของนักการเมือง

นี่เป็นจุดบรรจบสำคัญที่น่าจะหวังให้เกิดขึ้นในการเมืองไทย

การที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับประกาศยกย่องจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในปี

พ.ศ. ๒๕๔๓ นี้ ให้เป็นบุคคลสำคัญระดับโลก ถือว่าเป็นข้อควรภาคภูมิใจของคนไทย

แน่นอนว่าการประกาศยกย่องบุคคลสำคัญระดับโลกนี้ ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายจบอยู่แค่ความภูมิใจ แต่มุ่งเชิดชูคุณค่าบางอย่างที่ทำให้ความเก่งกล้าสามารถด้านต่าง ๆ ที่บุคคลผู้นั้นได้แสดงออกในการกระทำการสร้างสรรค์ทั้งหลาย เกิดความหมายเป็นประโยชน์แก่สังคมมนุษย์ และเป็นแบบอย่างแก่มวลมนุษย์ในโลก

บุคคลหลากหลายในประวัติศาสตร์ที่มีความสามารถเก่งกาจมากมาย ในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นต้น แต่ความเก่งกาจสามารถของบุคคลเหล่านั้นก่อผลในทางทำลาย ไม่มีคุณค่าที่สร้างสรรค์และเป็นแบบอย่างแก่ชาวโลก แม้จะมีชื่อเสียงโด่งดังรู้จักกันไปทั่วโลก ก็หาได้รับการประกาศยกย่องเช่นนี้ไม่

ความภูมิใจของคนไทยจะมีความหมายแท้จริงก็ต่อเมื่อประกอบด้วยปัญญา ซึ่งยังเห็นคุณค่าที่ประสานนำความเก่งกาจสามารถด้านต่าง ๆ ของบุคคล เข้าสู่จุดหมายแห่งการสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์แก่มวลมนุษย์อย่างสมควร เป็นแบบอย่างดังกล่าวแล้ว

คุณค่าที่ว่านั้น เมื่อพูดด้วยคำสั้นที่สุด คำเดียว ก็คือ “ธรรม” ซึ่งเป็นตัวประสานนำให้กรรมทุกอย่างที่คนทำ มีคุณค่าที่ให้เกิดผลตรงตามจุดหมายที่ควรจะเป็น

การประกาศยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญระดับโลก จะมีความหมายแท้จริงต่อเมื่อคนไทยใส่ใจต่อธรรมที่เป็นเครื่องประสานกรรมทั้งหลายของนายปรีดี พนมยงค์ ให้บรรจบสู่จุดหมายแห่งความเป็นบุคคลที่โลกยกย่อง และรักษาระรณนั้นให้เป็นมาตรฐานในสังคมของตน

นายปรีดี พนมยงค์

<p>พ.ศ. ๒๔๔๓ - พ.ศ. ๒๔๕๙</p> <p>๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ กำเนิด ณ บ้านเรือนแพหน้าวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสกรี อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรของนายเสียง และนางลูกจันทน์ พนมยงค์</p> <p>- ศึกษาหนังสือไทยที่บ้านครูแสง ต่อมาศึกษาต่อที่บ้านหลวงปรางค์ประชาชน (เปี่ยม ชะชาติ)</p> <p>- สอบไล่ได้ประถมชั้น ๑ แห่งประโยค ๑ โรงเรียนวัดรวก อำเภอท่าเรือ</p> <p>- สอบไล่ได้ประถมบริบูรณ์ โรงเรียนวัดศาลาปูน อำเภอกรุงเก่า</p> <p>- ศึกษาชั้นมัธยมเตรียมที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร</p> <p>- สอบไล่ได้ชั้นมัธยม ๖ ที่โรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า</p> <p>- ศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบ</p> <p>- ช่วยบิดาท่านที่อำเภอวังน้อย</p>	<p>กุมภาพันธ์</p> <p>- ประชุมครั้งแรกก่อตั้งคณะราษฎร ที่กรุงปารีส สำเร็จการศึกษาด้านนิติศาสตร์ (Sciences Juridiques) ได้ปริญญารัฐเป็น "ดุษฎีบัณฑิตกฎหมาย" (Docteur en Droit) โดยเสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง "Du Sort des Sociétés de Personnes en cas de Décès d'un Associé" (ศึกษากฎหมายฝรั่งเศส และกฎหมายเปรียบเทียบ) และสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงในทางเศรษฐกิจ (Diplôme d'Etudes Supérieures d' Economie Politique) มหาวิทยาลัยปารีส</p>
<p>พ.ศ. ๒๔๖๐</p> <p>เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม</p>	<p>พ.ศ. ๒๔๗๐ - พ.ศ. ๒๔๗๕</p> <p>- เดินทางกลับประเทศไทย</p> <p>- ได้รับยศเป็นรองอำมาตย์เอกและอำมาตย์ตรี ตามลำดับ</p> <p>- ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ "หลวงประดิษฐมนูธรรม"</p> <p>๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑ สมรสกับนางสาวพูนสุข ณ ป้อมเพชร</p>
<p>พ.ศ. ๒๔๖๒</p> <p>สอบไล่วิชากฎหมายชั้นเนติบัณฑิตได้</p>	<p>- ดำรงหน้าที่ผู้พิพากษาประจำกระทรวงยุติธรรม</p> <p>- ผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมาย</p> <p>- ผู้สอน ณ โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๓ ตอน ว่าด้วย "ห้างหุ้นส่วน, บริษัท, สมาคม" ● กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล ● ผู้สอน (คนแรก) วิชา "กฎหมายปกครอง" (Droit Administratif)
<p>พ.ศ. ๒๔๖๓ - พ.ศ. ๒๔๖๕</p> <p>- ได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงยุติธรรมให้ทุนไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศส ศึกษาภาษาฝรั่งเศส และความรู้ทั่วไปที่วิทยาลัยก็อง (Lycée de Caen) และศึกษาพิเศษจากศาสตราจารย์เลอบอนนัวส์ (LEBONNOIS)</p> <p>- สำเร็จการศึกษาได้ปริญญารัฐ เป็น "บาเชอลิเยร์" กฎหมาย (Bachelier en Droit) และได้เป็น "ลิซองซีเย" กฎหมาย (Licencié en Droit) ณ มหาวิทยาลัยก็อง (Université de Caen)</p>	<p>๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕</p> <p>- เป็นผู้นำฝ่ายพลเรือนคณะราษฎร ทำการอภิวัฒน์เปลี่ยนแปลงการปกครอง</p> <p>- เสนอหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรสำหรับใช้เป็นหลักการดำเนินนโยบายของสยาม</p>
<p>พ.ศ. ๒๔๖๖</p> <p>ได้รับเลือกให้เป็นเลขาธิการ (คนแรก) ของสามัคยานุเคราะห์สมาคม (S.I.A.M)</p>	<p>หลักการดำเนินนโยบายของสยาม</p> <ol style="list-style-type: none"> (๑) จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง (๒) จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก (๓) จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง (๔) จะต้องให้ราษฎรได้สิทธิเสมอภาคกัน (๕) จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ
<p>พ.ศ. ๒๔๖๘</p> <p>ได้รับเลือกให้เป็นสภานายกสามัคยานุเคราะห์สมาคม</p>	
<p>พ.ศ. ๒๔๖๙</p> <p>ได้รับเลือกให้เป็นสภานายกสามัคยานุเคราะห์สมาคม</p>	

เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น (๖) จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ฉบับ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้รับแต่งตั้งจากผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราว

ได้รับแต่งตั้งจากคณะกรรมการราษฎรและสภาผู้แทนราษฎร อนุมัติให้เป็นคณะกรรมการราษฎร

ได้รับแต่งตั้งจากสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นเลขาธิการ (คนแรก) ของสภาผู้แทนราษฎร

ได้รับแต่งตั้งจากสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรีคณะที่ ๑ ที่มีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรี (ดำรงตำแหน่งถึงวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕)

๑๐ ธันวาคม เป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรีคณะที่ ๒ ที่มีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรี (ดำรงตำแหน่งถึงวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖)

พ.ศ. ๒๔๗๖

๑๐ มีนาคม เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ เพื่อให้พิจารณาใช้เป็นหลักสำหรับนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ

๑๒ เมษายน ถูกบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ ในข้อกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยคอมมิวนิสต์ ฉบับ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ และได้ไปอยู่ ณ ประเทศฝรั่งเศส

๒๔ กันยายน เดินทางกลับสยาม

๑ ตุลาคม ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรีคณะที่ ๔ ที่มี พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี เป็นผู้ก่อตั้งคณะกรรมการกฤษฎีกา โดยการออกพระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. ๒๔๗๖

๒๘ ตุลาคม สภาผู้แทนราษฎรลงมติให้ความไว้วางใจหลวงประดิษฐมนูธรรม

๒๓ พฤศจิกายน จัดยกร่าง

- พ.ร.บ. ว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม โดยแบ่งออกเป็น (๑) ราชการบริหารส่วนกลาง (๒) ราชการบริหารส่วนภูมิภาค (๓) ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น
- พ.ร.บ. ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม

๔ ธันวาคม ได้รับการแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒

๒๕ ธันวาคม สภาผู้แทนราษฎรตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่

พ.ศ. ๒๔๗๗

๑๐ มีนาคม ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรลงมติว่า หลวงประดิษฐ์-

มนูธรรม ไม่มีมลทินเป็นคอมมิวนิสต์ดังที่ถูกกล่าวหา

๑๗ มีนาคม เสนอร่าง พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเพื่อก่อตั้งมหาวิทยาลัย และได้รับการลงมติเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร

๒๔ มีนาคม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (ครั้งที่ ๑) ในคณะรัฐมนตรีคณะที่ ๕ ที่มีพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี (ดำรงตำแหน่งถึงวันที่ ๑๓ กันยายน)

๓๑ มีนาคม เสนอร่าง พ.ร.บ. จัดระเบียบเทศบาล และได้รับการลงมติเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร

๑๑ เมษายน ดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (ดำรงตำแหน่งถึงวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕)

๒๗ มิถุนายน พิธีเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

๒๒ กันยายน ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (ครั้งที่ ๒ ในคณะรัฐมนตรีคณะที่ ๖ ที่มีพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ดำรงตำแหน่งถึงวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘)

พ.ศ. ๒๔๗๘

๑๒ กุมภาพันธ์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (ครั้งที่ ๑) ในคณะรัฐมนตรีคณะที่ ๖ ที่มีพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี

- เจริญให้ธนาคารอังกฤษลดดอกเบี้ยเงินกู้จากร้อยละ ๖ ต่อปี เป็นร้อยละ ๔ ต่อปี
- เจริญให้ประเทศมหาอำนาจเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศสยาม

พ.ศ. ๒๔๘๐

๔ สิงหาคม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (ครั้งที่ ๒) ในคณะรัฐมนตรีคณะที่ ๗ ที่มี พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี (ดำรงตำแหน่งถึงวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐)

๒๑ ธันวาคม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (ครั้งที่ ๓) ในคณะรัฐมนตรีคณะที่ ๘ ที่มี พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี (ดำรงตำแหน่งถึงวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑)

- ทำสนธิสัญญาใหม่กับประเทศมหาอำนาจรวม ๑๓ ประเทศ ทำให้สยามได้เอกราชอธิปไตยสมบูรณ์ทั้งในทางการเมือง ในทางศาล และทางเศรษฐกิจ ฯลฯ
- ได้เจรจากับรัฐบาลอังกฤษให้โอนคืนดินแดนของสยามส่วนหนึ่งที่อังกฤษได้ไปจากสยามตามสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๑๑

พ.ศ. ๒๔๘๑ - พ.ศ. ๒๔๘๔

๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (ครั้งที่ ๑) ในคณะรัฐมนตรีคณะที่ ๘ ที่มีพันเอก

	<p>หลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี (ดำรงตำแหน่งถึงวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔)</p> <ul style="list-style-type: none"> • ยกเลิกเงินภาษีรัชชูปการ (ภาษีส่วย) • ยกเลิกอากรค่าंना • ปรับปรุงภาษีอากรให้เป็นธรรมแก่สังคม คือผู้ใดมีรายได้มากเสียภาษีมาก ผู้มีรายได้น้อยเสียภาษีน้อย ฯลฯ • สถาปนา "ประมวลรัษฎากร" ซึ่งรวมบทบัญญัติเกี่ยวกับภาษีอากรทางตรงที่เป็นธรรมแก่สังคม • ป้องกันทรัพย์สินของชาติไทยซึ่งมีอยู่ในต่างประเทศ และซื้อทองคำเข้ามาเก็บในหีบงนิรภัยของกระทรวงการคลังเป็นมูลค่า ๑๕ ล้านเหรียญสหรัฐ • ผูกหู (earmark) ทองคำญี่ปุ่นทดแทนการกู้เงินไทย • โอนวิสาหกิจยาสูบของบริษัทอังกฤษและอเมริกันมาเป็นของรัฐบาลไทย • ก่อตั้งธนาคารชาติ 	<p>๒๖ กุมภาพันธ์ สภาผู้แทนราษฎรตั้งกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๔๗๕ ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของชาติ ขณะนั้นที่ประชุมกรรมาธิการได้เลือกนายปรีดี พนมยงค์ เป็นประธาน (ถึงวันที่ ๒๕ มีนาคม)</p> <p>๒๑ มีนาคม เป็นสมาชิกสภาประเภทที่ ๒ (ตามรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจะต้องเป็นสมาชิกสภา)</p> <p>๒๔ มีนาคม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (ครั้งที่ ๑) ของคณะรัฐมนตรีคณะที่ ๑๕</p> <p>ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (ครั้งที่ ๒) ในคณะรัฐมนตรีคณะที่ ๑๕</p> <ul style="list-style-type: none"> • เสนอ พ.ร.บ. นิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำการต่อต้านการดำเนินสงครามของญี่ปุ่น พุทธศักราช ๒๔๘๔ • รัฐบาลไทยได้เจรจากับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเป็นที่สำเร็จ โดยรัฐบาลอเมริกันสั่งเพิกถอนเงินซึ่งได้กักกันไว้ ณ สหรัฐอเมริกา • เจจาเปลี่ยนแปลงข้อตกลงกับอังกฤษ เรื่องสัญญาสมบูรณแบบ
พ.ศ. ๒๔๘๒	ประพันธ์และอำนวยการสร้างภาพยนตร์เรื่อง <i>พระเจ้าช้างเผือก</i>	
๘ ธันวาคม	ญี่ปุ่นเดินทัพเข้าไทย	๔ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๔๘๔	สภาผู้แทนราษฎรมีมติให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ ๘ ในทางลับเป็นหัวหน้า	พ.ศ. ๒๔๘๔
๑๖ ธันวาคม	ขบวนการเสรีไทย ในนาม "รัฐ" โดยมุ่งรวบรวมและนำชาวไทยปฏิบัติการเพื่อให้ชาติไทยได้รับเอกราช	๒๔ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๔๘๔	และอธิปไตยสมบูรณ์กลับคืนสู่สภาพเมื่อครั้งก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔	๘ มิถุนายน
	เสนอร่าง พ.ร.บ. ธรรมนูญคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔	๘ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๔๘๗ - พ.ศ. ๒๔๘๘		
๑ สิงหาคม	สภาผู้แทนราษฎรมีมติให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว (ถึงวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘)	๑๑ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๔๘๗	ประกาศสันติภาพในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	๑๐ กรกฎาคม
๑๖ สิงหาคม	อานันทมหิดล สัมพันธมิตรรับรองเอกราชอธิปไตยของชาติไทย รับรองคุณูปการของเสรีไทย และรับรองฐานะผู้นำขบวนการเสรีไทย	๕ สิงหาคม
พ.ศ. ๒๔๘๘	รับรองคุณูปการของเสรีไทย และรับรองฐานะผู้นำขบวนการเสรีไทย	๓ พฤศจิกายน
๒๕ กันยายน	เป็นประธานในพิธีสวนสนามของขบวนการเสรีไทย	
พ.ศ. ๒๔๘๘	ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และหัวหน้าขบวนการเสรีไทย	
	ริเริ่มก่อตั้งสมาคมสหชาติแห่งเอเชียอาคเนย์	
๘ ธันวาคม	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่องไว้ในฐานะ	
พ.ศ. ๒๔๘๘	รัฐบุรุษอาวุโส ให้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจการการแผ่นดิน	
	เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป	
พ.ศ. ๒๔๘๙		
๓๐ มกราคม	สภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ (ถึงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์)	๑๐ กรกฎาคม
		๕ สิงหาคม
		๓ พฤศจิกายน

	ประเทศมาเป็นศัพท์ไทยสยาม ฯลฯ
<p>พ.ศ. ๒๔๙๐</p> <p>๘ พฤศจิกายน</p>	<p>พ.ศ. ๒๕๑๓ - พ.ศ. ๒๕๒๖</p> <p>พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓</p> <ul style="list-style-type: none"> - ลี้ภัยการเมือง ณ ประเทศฝรั่งเศส - ประพันธ์หนังสือเรื่อง <i>Ma vie mouvementée et mes 21 ans d'exil en Chine Populaire</i> (ชีวิตผืนผวนของข้าพเจ้า และ ๒๑ ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน) - ประพันธ์บทความเรื่อง จะมีทางได้ประชาธิปไตยโดยสันติวิธีหรือไม่, จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตย สมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม, เราจะต่อต้านเผด็จการได้อย่างไร ฯลฯ
<p>พ.ศ. ๒๔๙๒</p> <p>๒๖ กุมภาพันธ์</p> <p>กันยายน</p> <p>-</p>	<p>๒ พฤษภาคม</p> <p>พ.ศ. ๒๕๒๖</p> <p>อสังกรรม ณ บ้านพักชานกรุงปารีส</p>

ประวัติการได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในประเทศและความชอบในราชการ

<p>พ.ศ. ๒๔๗๖</p>	<p>พ.ศ. ๒๔๗๔</p> <p>๑๕ มิถุนายน</p>
<p>ได้รับพระราชทานเหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ</p> <p>พ.ศ. ๒๔๘๐</p> <p>๑๐ ธันวาคม</p>	<p>ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก (หนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ จ. ๔๖๓๐/๔๘๘ ลงวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๔๘๔ และราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๘ ตอนที่ ๓๔ หน้า ๑๘๕๕ ลงวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๔๘๔)</p>
<p>พ.ศ. ๒๔๘๑</p> <p>๗ กุมภาพันธ์</p> <p>๒๑ กุมภาพันธ์</p> <p>๑๕ พฤศจิกายน</p>	<p>พ.ศ. ๒๔๘๘</p> <p>๔ ธันวาคม</p> <p>๑๐ ธันวาคม</p>
<p>นายกรัฐมนตรีตราความชอบในราชการของชาติ โดยประกาศเรื่องการแก้ไขสนธิสัญญากับนานาประเทศ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๕ หน้า ๓๘๗๙ วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑)</p> <p>ได้รับพระราชทานเหรียญคุณภุชมาลา เข็มราชการแผ่นดิน (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๕ หน้า ๔๐๓๒ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑)</p> <p>ได้รับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ ชั้น ๑ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๕ หน้า ๒๕๕๘ วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๑)</p>	<p>ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า พร้อมด้วยสายสร้อยทองคำ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๒ ตอนที่ ๗๐ หน้า ๑๙๐๐ วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๘๘)</p> <p>ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคล นพรัตน์ราชวราภรณ์ (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๖๒ ตอนที่ ๗๐ หน้า ๑๙๐๐ ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๘๘)</p>

ประวัติการได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ

<p>พ.ศ. ๒๔๗๘</p> <p>๑๑ กุมภาพันธ์</p>	<p>OF THE GERMAN EAGLE (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๕ หน้า ๑๖๒ วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๔๘๑)</p> <p>พ.ศ. ๒๔๘๒</p> <p>๒๑ มิถุนายน</p>
<p>พ.ศ. ๒๔๘๑</p> <p>๗ เมษายน</p>	<p>ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อิตาลีอูทัย ชั้นที่ ๑ จากสมเด็จพระเจ้าจอร์จพรดิแห่งกรุงญี่ปุ่น (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๓๗๙ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘)</p> <p>ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์เยอรมัน GRAND CROSS</p> <p>ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เลยองคอนเนอร์ ชั้นที่ ๑ GRAND CROIX DE LA LEGION D' HONNEUR จากรัฐบาลมหาชนฝรั่งเศส (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๖ หน้า ๙๒๗ วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๘๒)</p>

๑๓ กันยายน	ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เลโอปอลด์ ชั้นที่ ๑ LE GRAND CORDON DE L' ORDRE DE LEOPOLD จากสมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งเบลเยียม (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๖ หน้า ๑๗๘๘ วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๘๒)	THE MOST DISTINGUISHED ORDER OF ST. MICHAEL AND ST. GEORGE จากสมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๖ หน้า ๒๖๕๐ วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๔๘๒)
๑๖ พฤศจิกายน	ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ชั้นดีโมริซิโอ เอ ลัชซาโร ชั้นที่ ๑ GRAN CROCE DEL SUO ORDINE DEL SS. MAURIZIO E LAZZARO จากสมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งอิตาลี จักรพรรดิแห่งเอธิโอเปีย (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๖ หน้า ๒๕๕๖ วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๘๒)	พ.ศ. ๒๔๘๘ พฤศจิกายน ได้รับ MEDAL OF FREEDOM GOLD PALM จากสหรัฐอเมริกา
๒ ธันวาคม	ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เซนต์ไมเกิล และเซนต์ยอรัช ชั้นที่ ๑ THE INSIGNIA OF AN HONORARY KNIGHT GRAND CROSS OF	พ.ศ. ๒๔๙๐ ๑๗ มกราคม ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดของสวีเดน ORDER OF VASA (COMMANDER GRAND CROSS)

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศมอบให้ท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ ในฐานะภริยานายปรีดี พนมยงค์

พ.ศ. ๒๕๓๘	๓๐ สิงหาคม ได้รับ "เหรียญมิตรภาพ" จากประธานาธิบดีสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม	พ.ศ. ๒๕๔๑	๑ มิถุนายน ได้รับ "เหรียญมิตรภาพ" จากประธานประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
-----------	---	-----------	---

คติพจน์ของท่านผู้ประศาสน์การฯ

โลกวิสัยแห่งมวลมนุษย์
 ผิดของทุกที กว่ สิบง ใจดี แล้ว
 อดมาสู่สันติสุข มวลชนมี ๘๗ ๗๗๗

จัดทำโดย : คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึกงานฉลอง ๑๐๐ ปีรัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๑๔๕/๒๕๔๑
ประธานอนุกรรมการฯ : สัมผัส พึ่งประดิษฐ์ อนุกรรมการฯ : ระวี ฤกษ์จำนง, สมจิตต์ อินสิงห์, คณิต พิชวณิชย์, พิรุณ ฉัตรวณิชกุล, วันชัย ดันดีวิทยา
พิทักษ์, สันติสุข ไสภณสิริ, กมล กมลตระกูล, สุภรณ์ พรหมพันธุ์ม, สมชาย หอมละอ อุนต์ต้นฉบับและออกแบบรูปเล่ม : บุญส่ง สามารถ, นิชา แจ่ม
ประพันธ์กุล, ประวิทย์ สุวณิชย์, ธนิกา บุญถนอม, กองบรรณาธิการนิตยสาร *สารคดี* ในนามบริษัทวิริยะธุรกิจ จำกัด ๒๘-๓๐ ถนนบริรักษ์ แขวงบ้าน
พานถม เขตพระนคร กรุงเทพฯ โทรศัพท์ ๒๘๑-๖๑๑๐ โทรสาร ๒๘๒-๗๐๐๓ แหล่งข้อมูลและภาพ : ท่านผู้หญิงหุนตุษ พนมยงค์, หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, นิตยสาร *สารคดี* พิมพ์ครั้งแรก : พฤษภาคม ๒๕๔๓ จำนวนพิมพ์ : ๑๐,๐๐๐ เล่ม เพื่อเป็นอภินิทัศน์การเนื่องในงานฉลอง
๑๐๐ ปีรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ โทรศัพท์ ๒๒๔-๑๓๕๐

